NOU Norges offentlige utredninger 2005: 16

Etter inntektsoppgjørene 2005

Rapport nr. 2, 2005 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene
Avgitt til Arbeids- og sosialdepartementet 27. juni 2005.

Statens forvaltningstjeneste
Informasjonsforvaltning

Oslo 2005

ISSN 0333-2306
ISBN 82-583-0851-3

Lobo Media AS

Forord

Beregningsutvalget la fram en foreløpig utgave av sin hovedrapport foran årets inntektsoppgjør 23. februar og en endelig utgave 6. april, jf. NOU 2005:7.

Beregningsutvalget legger nå fram sin rapport nr. 2 for 2005 - «Etter inntektsoppgjørene 2005». I rapporten som utvalget nå legger fram, er ny statistikk og annet materiale innarbeidet. Rapporten gir oppdaterte oversikter over lønns- og inntektsutviklingen, herunder lønnsutviklingen for kvinner og menn, prisutviklingen og utviklingen i konkurranseevnen. Det er også korte oversikter over utviklingen i internasjonal økonomi og i norsk økonomi. Utvalgets prisanslag for 2005 er gjennomgått på nytt. Utvalget legger i denne rapporten også fram en del statistikk som kaster lys over inntektsfordelingen. I tillegg er hovedtrekkene i årets lønnsoppgjør omtalt.

Beregningsutvalget ble ved kronprinsregentens resolusjon av 5. desember 2003 gjenoppnevnt for en ny periode inntil 30. september 2007 med følgende mandat:

«Utvalget skal i tilknytning til inntektsoppgjørene legge fram det best mulige tallmessige bakgrunnsmateriale og presentere det i en slik form at uenighet partene i mellom om økonomiske forhold så vidt mulig kan unngås. Utvalget skal, når departementet ber om det, kunne klargjøre det tallmessige grunnlagsmateriale for spesielle inntektspolitiske spørsmål.

Utvalget skal legge fram oppsummeringsrapporter etter inntektsoppgjør.

Utvalgets utredninger avgis til Arbeids- og sosialdepartementet.»

I tillegg til utvalgets medlemmer og sekretariatet har følgende deltatt i arbeidet med rapporten: Stein Gjerding, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund, Anders Kleppe, Akademikerne, Per Engebretsen, Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon, Oddbjørn Eidem, Næringslivets Hovedorganisasjon, Ivar Jørgensen, Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon, Eirik Solberg, KS, Terje Moe Gustavsen og Bjørn Henriksen, Arbeidsgiverforeningen NAVO, Per Kristian Knutsen, Moderniseringsdepartementet, Roger Bjørnstad, Gisle Frøiland, Kristian Gimming og Espen Karstensen, Statistisk sentralbyrå, Arnulf Leirpoll og Roger Gunnarson, Arbeids- og sosialdepartementet.

Oslo, 27. juni 2005

Øystein Olsen
leder

Nina Bjerkedal	Ann Lisbet Brathaug	Anne-Kari Bratten
Ellen Horneland	Lars Haartveit	Solveig Lie
Olav Magnussen	Erik Orskaug	Stein Reegård
Sigrid Russwurm	Jørn Skille	Tove Storrødvann
Bjørn Tore Stølen	Per Kristian Sundnes	

Tormod Belgum,
Arbeids- og sosialdepartementet, sekretariatsleder
Ragnhild Nersten,
Arbeids- og sosialdepartementet
Torbjørn Eika,
Statistisk sentralbyrå
Erik Storm,
Finansdepartementet
Andreas Moxnes,
Finansdepartementet
Trond Hjørungdal,
Finansdepartementet

Innhold

1 Den samlede inntektsutviklingen 7
1.1 Disponibel inntekt for Norge 7
1.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat 9
1.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling 9
1.4 Den institusjonelle inntektsfordelingen 15

2 Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene 17
2.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren 17
2.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger ... 21
2.2.1 Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 2002 til 2004 for hovedgrupper av lønnstakere 22
2.2.2 Kort om endringer i skatteregler for lønnstakere fra 2004 til 2005 24
2.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2002 til 2004 24
2.3.1 Pensjonsregulering i 2005 25
2.3.2 Kort om endringene i de særskilte skattereglene for pensjonister fra 2004 til 2005 25
2.4 Fordeling av inntekt 26
2.4.1 Nærmere om fordelingen av lønnsinntekt før skatt for heltidsansatte 26
2.4.2 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for individer med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. 30
2.4.3 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter for individer med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. 31
2.4.4 Nærmere om sammensetningen av samlet inntekt etter skatt for individer med yrkesinntekt lavere enn 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn 34
2.4.5 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede 34
2.4.6 Utviklingen i inntektsfordelingen i perioden 1993 – 2003 36
2.4.7 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn .. 37

3 Lønnsutviklingen i senere år 40
3.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere 40
3.2 Lønnsutviklingen etter utdanning ... 47
3.3 Lønnsutviklingen for deltidsansatte 50
3.4 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder 51
3.4.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO/NHO-området. 51
3.4.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området. 52
3.4.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter. 53
3.4.4 Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter under ett (både heltid og deltid). 53
3.4.5 Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet 54
3.4.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor .. 56
3.4.7 Lønnsutviklingen i NAVO-området . 59
3.4.8 Lønnsutviklingen for toppledere i næringsvirksomhet 60
3.5 Lønnsoverhenget til 2005 og avtalte tillegg i 2004 for 2005 66
3.6 Lønnsvekst fra 2004 til 2005 for noen forhandlingsområder - oppsummering 68
3.7 Lønnsutviklingen for kvinner og menn 69

4 Prisutviklingen 76
4.1 Prisutviklingen i Norge 76
4.1.1 Hovedlinjer i prisutviklingen 76
4.1.2 Utviklingen inndelt etter konsumgrupper 78
4.1.3 Utviklingen inndelt etter leveringssektor 79
4.2 Prisutviklingen for enkelte offentlige og private varer og tjenester 80
4.2.1 Kommunale avgifter/gebyrer 80
4.2.2 Prisutviklingen for enkelte andre offentlige og private varer og tjenester 81
4.3 Prisutviklingen i andre land sammenliknet med Norge 82

5 Utviklingen i norsk industris konkurranseevne 84
5.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling 85

5.1.1 Lønnskostnader 85
5.1.2 Kapitalkostnader 88
5.1.3 Andre kostnader 89
5.2 Produktivitetsutviklingen 91
5.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten 93
5.3.1 Makroøkonomiske lønnsomhetsmål 94
5.3.2 Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål 95
5.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land. 95
5.4.1 Innledning. 95
5.4.2 Industriarbeidere 96
5.4.3 Internasjonale sammenlikninger av timelønnskostnader for alle ansatte (funksjonærer og arbeidere) i industri, bergverk, elektrisitets-, gass- og vannforsyning og bygge- og anleggsvirksomhet 99
5.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene 99

6 Økonomiske utsikter 104
6.1 Internasjonal økonomi 104
6.2 Norsk økonomi 107
6.3 Anslag på konsumprisutviklingen i 2005 113

Vedlegg
1 Nærmere om forutsetninger og metoder for anslaget på prisveksten.. 115
2 Lønnsoppgjør i 2005 118
3 Definisjoner av en del lønnsbegreper m.m. 122
4 Om konkurranseevnebegrepet 127
5 Nærmere om den harmoniserte konsumprisindeksen 130
6 Kursutviklingen for norske kroner 132
7 Tabellvedlegg 136

Kapittel 1
Den samlede inntektsutviklingen

– Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte disponibel realinntekt for Norge med 8 prosent fra 2003 til 2004 etter svak utvikling de tre foregående årene. En sterk vekst fra slutten av 1990-tallet og i 2000 førte til at nivået på disponibel realinntekt for Norge i fjor lå nær 32 prosent høyere enn ved konjunkturtoppen i 1998 og nær 59 prosent høyere enn 10 år tidligere. Lønnskostnadene som andel av faktorinntekten i industrien falt fra 84 prosent i 2003 til 83 prosent i 2004.

1.1 Disponibel inntekt for Norge

I løpende priser *økte disponibel inntekt for Norge* med 9 prosent fra 2003 til 2004. I perioden 1998 til 2002 var oljeprisen den helt dominerende faktor bak utviklingen, mens produksjonsutviklingen i Fastlands-Norge hadde en tilsvarende rolle i perioden 1994 til 1998. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var inntektsøkningen fra 2003 til 2004 på om lag 121 milliarder kroner. Disponibel inntekt for Norge kom da opp i 1 446 milliarder kroner, noe som tilsvarer om lag 315 000 kroner per innbygger.

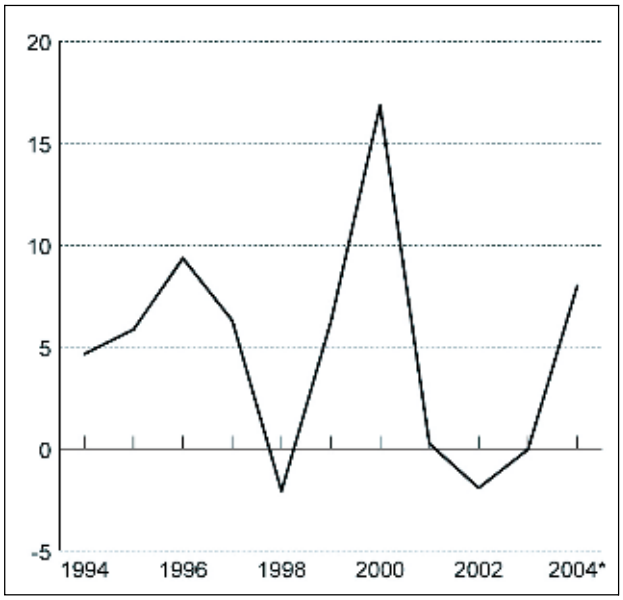

Figur 1.1 Disponibel realinntekt for Norge. Prosentvis vekst fra året før

* *Foreløpig anslag*
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall økte *disponibel realinntekt* for Norge med 8 prosent fra 2003 til 2004, mot nullvekst året før. Sett over en lengre tidsperiode har det vært en betydelig reell inntektsøkning. Fra 1999 til 2004 økte realinntekten med 24 prosent, og fra 1994 til 2004 var veksten på i underkant av 59 prosent.

Veksten i disponibel realinntekt kan splittes i *bidrag* fra henholdsvis innenlandsk produksjonsvekst (nettonasjonalprodukt i faste priser), endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet og endring i bytteforholdet overfor utlandet. Vekstbidragene er vist i tabell 1.2, der bidraget fra produksjonsvekst er splittet opp i vekst i henholdsvis petroleumsvirksomhet og øvrige næringer.

Bidraget fra *produksjonsveksten i petroleumsvirksomheten* anslås å ha medvirket med 0,2 prosentpoeng til veksten i disponibel realinntekt for Norge i 2004, etter å ha gitt et negativt bidrag på 0,1 prosentpoeng året før. Vekstbidrag fra *produksjonsutviklingen i øvrige næringer* er anslått til 3,3 prosentpoeng i 2004, mot 0,1 prosentpoeng året før. Dette er det sterkest bidraget siden konjukturtoppen i 1998.

Oljeprisutviklingen har vært særlig viktig for *utviklingen i bytteforholdet overfor utlandet*. Oljeprisen målt i nominelle priser var høy i 2004. Vekstbidraget fra prisutviklingen på olje og gass er anslått til 4,0 prosent i 2004 og har ikke vært så sterkt siden 2000. Prisutviklingen på andre varer enn råolje og naturgass virket samlet sett positivt med 0,4 prosentpoeng i forhold til veksten i disponibel realinntekt for Norge i 2004, etter å ha bidratt i motsatt retning 2003. Vekstbidraget fra endringen i det samlede bytteforholdet anslås til 4,4 prosentpoeng i 2004.

Oljeinntektene bidro til at Norge i 1996 kom over i en netto fordringsposisjon, og fordringene har siden vokst. Vekstbidraget fra *endringen i rente- og stønadsbalansen* er anslått til 0,1 prosentpoeng i 2004, mot 0,2 prosentpoeng i 2003. Netto formuesinntekter til Norge har i de tre siste årene vært positive for første gang på over 50 år. Utlendingers investeringer i Norge har vært konsen-

Tabell 1.1 Inntektsutviklingen for Norge. Milliarder kroner (løpende priser)[1]

		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*
	Bruttonasjonalprodukt	937,4	1026,9	1111,3	1132,1	1233,0	1469,1	1526,2	1519,1	1561,9	1688,0
-	Kapitalslit	149,0	154,8	164,1	175,6	188,5	204,9	215,9	219,6	225,4	232,0
=	Nettonasjonalprodukt	788,4	872,1	947,2	956,5	1044,5	1264,2	1310,4	1299,6	1336,5	1456,0
+	Formuesinntekt og lønn fra utlandet, netto	-12,2	-12,2	-11,8	-9,4	-14,8	-14,4	-10,8	4,1	9,4	7,2
=	Nasjonalinntekt	776,2	860,0	935,4	947,2	1029,7	1249,8	1299,6	1303,7	1345,9	1463,2
+	Stønader og løpende overføringer fra utlandet, netto	-13,0	-9,7	-9,9	-11,6	-11,3	-11,4	-14,6	-17,8	-20,9	-17,5
=	Disponibel inntekt for Norge	763,2	850,3	925,5	935,6	1018,4	1238,4	1285,1	1285,9	1325,0	1445,7

* Foreløpige tall
[1] Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

trert om rentebærende objekter, mens norske plasseringer i utlandet i større grad er preget av aksjekjøp, blant annet gjennom plasseringen av midlene til Statens petroleumsfond. Utviklingen i internasjonale finans- og valutamarkeder blir dermed viktig for de samlede formuesinntektene for Norge. Løpende renteutbetalinger registreres i likhet med utbytte som en del av rente- og stønadsbalansen, mens kursendringer inngår i posten omvurderinger i kapitalregnskapet.

Tabell 1.2 Vekst i disponibel realinntekt for Norge[1]. Prosent

	Gjennomsnitt	Endring fra året før									
	1995-2004	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*
Vekst i disponibel realinntekt	4,9	5,9	9,4	6,3	-2,1	6,2	16,8	0,2	-1,9	0,0	8,0
Bidrag til vekst, prosentpoeng: [2]											
Produksjonsvekst i utvinning og rørtransport av råolje og gass[3]	0,6	1,4	1,9	1,2	-1,1	-0,6	0,7	1,7	0,2	-0,1	0,2
Produksjonsvekst i øvrige næringer[3]	2,5	3,6	4,0	4,3	3,5	2,0	1,9	1,2	0,7	0,1	3,3
Endring i bytteforholdet	1,6	0,4	2,9	0,7	-4,6	5,3	14,1	-2,7	-3,8	-0,2	4,4
Herav prisutviklingen på råolje og gass	1,1	-0,8	3,4	-0,1	-4,7	4,1	12,9	-3,6	-4,0	0,0	4,0
Endring i rente- og stønadsbalansen overfor utlandet	0,2	0,4	0,5	0,1	0,2	-0,5	0,1	0,1	0,9	0,2	0,1

* Foreløpige tall
[1] Inntektstallene er deflatert med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, dvs. innenlandske sluttleveringer inklusive lagerendring, men eksklusive kapitalslit.
[2] Uoverensstemmelser i tabellen skyldes avrunding.
[3] Produksjonsvekst målt ved nettoproduktet regnet i faste priser.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

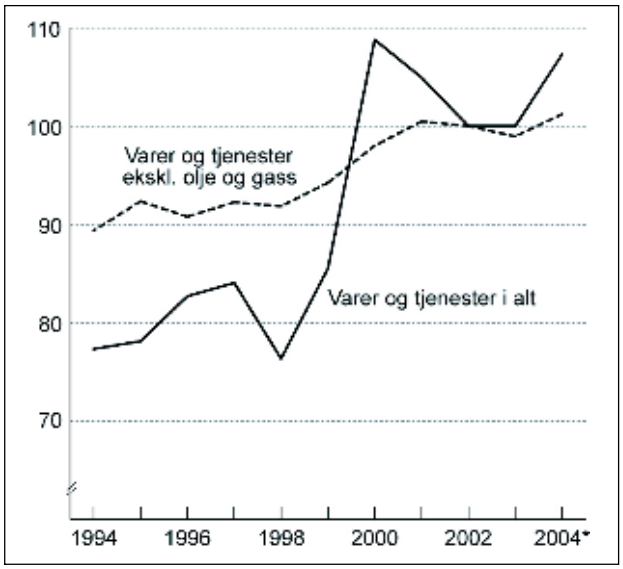

Figur 1.2 Bytteforholdet overfor utlandet. 2002=100

** Foreløpig tall*
Kilde: Statistisk sentralbyrå

1.2 Faktorinntekt, lønn og driftsresultat

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekten som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Samlet faktorinntekt for Norge beregnes som nettonasjonalprodukt fratrukket netto produksjonsskatter, eller som summen av lønnskostnader og driftsresultat.

Faktorinntekten for økonomien som helhet økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 9,4 prosent i 2004, etter at den økte med med 3,1 prosent i 2003.

De samlede *lønnskostnadene* i Norge økte med 4,1 prosent i 2004, mot en vekst på 3,3 prosent i 2003 og 4,5 prosent i 2002. *Driftsresultatet* for økonomien som helhet økte med 18,6 prosent i 2004, etter at det økte med 2,6 prosent i 2003. I 2000 økte driftsresultatet med hele 64,2 prosent. Dette forløpet er sterkt påvirket av utviklingen i petroleumsvirksomheten. Driftsresultatet i petroleumsutvinning og rørtransport økte ifølge nasjonalregnskapet i overkant av 27 prosent i 2004, etter at det økte med litt under 5 prosent i 2003. For 2002 var det en nedgang på 18,9 prosent. Driftsresultatet i de øvrige næringene økte knapt 11 prosent i 2004, mens det økte med under 1 prosent i 2003 og med 3,4 prosent i 2002.

1.3 Endringer i funksjonell inntektsfordeling

I tabell 1.5 og 1.6 og figur 1.3-1.4 vises tall for lønnskostnader og driftsresultat for hovedgrupper av næringer for å belyse hovedtrekk ved utviklingen i den funksjonelle inntektsfordelingen.

Tabell 1.5 viser at mens de *samlede lønnskostnadene* i 2004 ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var 765 milliarder kroner, var lønnskostnadene innenfor markedsrettet produksjon 516 milliarder kroner. Forskjellen utgjøres av lønnskostnadene i offentlig forvaltning[1], ideelle organisasjoner og produksjonen av boligtjenester. Ved konjunkturtoppen i 1998 utgjorde lønnskostnadene i offentlig forvaltning 28,6 prosent av de totale lønnskost-

[1] Eksklusive vannforsyning, kloakk og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen

Tabell 1.3 Nettonasjonalprodukt og faktorinntekt. Milliarder kroner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000[1]	2001[1]	2002	2003*	2004*[2]
Nettonasjonalprodukt	788,4	872,1	947,2	956,5	1044,5	1264,2	1310,4	1299,6	1336,5	1456,0
- Netto produksjonskatter	120,6	133,8	146,9	153,1	164,0	173,5	176,5	173,7	176,3	186,5
= Faktorinntekt	667,8	738,4	800,4	803,4	880,5	1090,7	1133,9	1125,8	1160,2	1269,5
- Lønnskostnader	444,0	476,2	516,5	567,8	606,1	640,1	680,7	711,1	734,7	764,9
= Driftsresultat	223,8	262,2	283,8	235,6	274,4	450,6	453,2	414,7	425,5	504,7
- Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	61,7	103,4	115,0	60,8	102,2	262,5	241,8	196,1	205,7	261,6
= Driftsresultat i øvrige næringer	162,1	158,8	168,8	174,8	172,2	188,1	211,4	218,6	219,8	243,1

*Foreløpige tall
[1] De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert da feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.
[2] Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats påvirker lønnskostnadene for 2004. Endringen er en tilpasning til EØS-avtalens regler for statsstøtte.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.4 Faktorinntektsutviklingen. Vekst fra året før i prosent

	1995	1996	1997	1998	1999	2000[1]	2001[1]	2002	2003*	2004*[2]
Nettonasjonalprodukt	8,0	10,6	8,6	1,0	9,2	21,0	3,7	-0,8	2,8	8,9
Faktorinntekt	7,1	10,6	8,4	0,4	9,6	23,9	4,0	-0,7	3,1	9,4
Lønnskostnader	6,1	7,2	8,5	9,9	6,7	5,6	6,4	4,5	3,3	4,1
Driftsresultat	9,0	17,1	8,3	-17,0	16,5	64,2	0,6	-8,5	2,6	18,6
Driftsresultat i olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	9,7	67,5	11,2	-47,1	67,9	157,0	-7,9	-18,9	4,9	27,2
Driftsresultat i øvrige næringer	8,8	-2,0	6,3	3,5	-1,4	9,2	12,3	3,4	0,6	10,6

* Foreløpige tall
[1] De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 ble for staten først registrert når feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.
[2] Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats påvirker lønnskostnadene for 2004. Endringen er en tilpasning til EØS-avtalens regler for statsstøtte.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

nadene. I de to påfølgende årene var andelen om lag uforandret, for deretter å øke til 30 prosent i 2004. Det tilsvarer om lag nivået i første halvdel av 1990-tallet. Lønnskostnadsandelen for årene 2001-2003 må ellers ses i sammenheng med økte pensjonspremiebetalinger til Kommunal landspensjonskasse og Statens pensjonskasse. De økte premiebetalingene skyldes i hovedsak behov for tilførsel av fondskapital som følge av realiserte tap i finansmarkedene årene forut for økningen, men også som følge av økning i pensjonsforpliktelsene. Videre har nasjonalregnskapets behandling av påløpte lønnskostnader i statsforvaltningen knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002 også påvirket utviklingen i lønnskostnadene i staten. Det skyldes at disse kostnadene ikke har blitt registrert i det de har påløpt, men i det feriepengene har blitt utbetalt. Den valgte føringen bidro isolert til å redusere lønnskostnadsandelen i offentlig forvaltning i 2000 og 2001.

Industriens lønnskostnader som andel av de totale lønnskostnadene holdt seg stabilt rundt 17 prosent fra 1990 til 1997. I de syv siste årene har industriens andel sunket, og i 2004 var andelen i overkant av 13 prosent.

Driftsresultat påvirkes sterkt av den generelle konjunktursituasjonen i norsk og internasjonal økonomi, og kan derfor vise betydelige svingninger fra år til år. Prisene på en del norske eksportprodukter er spesielt konjunkturfølsomme, noe som fører til store fluktuasjoner i driftsresultatet for en del næringsgrupper. Bevegelsene i oljeprisen er av særlig betydning ettersom overskuddene i oljevirksomheten i perioder har utgjort en betydelig del av samlet driftsresultat i Norge.

Fram til midten av 1990-tallet utgjorde driftsresultatet i *petroleumsvirksomheten* rundt 24 prosent av næringenes samlede driftsresultat. Markerte bevegelser i oljeprisen har bidratt til kraftige svingninger i denne andelen i de siste ni årene. Etter å ha vært oppe i 36,6 prosent i 1997, falt petroleumvirksomhetens andel av samlet driftsresultat til 22,8 prosent i 1998, for deretter å øke til hele 53,9 prosent i 2000. I 2001 og 2002 falt andelen noe, før den igjen økte til drøyt 44 prosent i 2003. Beregningsutvalget anslår – på bakgrunn av veksten i olje- og gassprisene i fjor – at andelen økte ytterligere i 2004, til et nivå i underkant av 48 prosent.

Driftsresultatet i *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* økte med 12,2 milliarder kroner fra 2001 til 2002, til 216,5 milliarder kroner. Ifølge foreløpige tall falt driftsresultatet med 2 milliarder kroner i 2003, til 215 milliarder kroner. Beregningsutvalget anslår at driftsresultatet økte med 17 milliarder fra 2003 til 2004, til 232 milliarder kroner. Driftsresultatet i industrien ble redusert fra 31,1 milliarder i 2001 til 29,3 milliarder kroner i 2002, og falt deretter ifølge det foreløpige nasjonalregnskapet med hele 10 milliarder kroner i 2003, til 19 milliarder kroner.

Utviklingen i 2002 og 2003 kan i stor grad forklares av den kraftige styrkingen i kronekursen i 2002, svak utvikling i de norske eksportmarkedene og en forholdsvis høy vekst i lønnskostnadene sett i forhold til produksjonsveksten. For 2004 var imidlertid utviklingen på disse områdene gunstigere for Norge. Klar oppgang i eksportprisene på en rekke varer bidro isolert sett til å øke lønnsomheten fra 2003 til 2004. Beregningsutvalget anslår at driftsresultatet i industrien økte med drøyt 2 milli-

Tabell 1.5 Lønnskostnader for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1995	1996	1997	1998	1999	2000[1]	2001[1]	2002	2003*	2004*[2]
Alle næringer	444,0	476,2	516,5	567,8	606,1	640,1	680,7	711,1	734,7	764,9
Offentlig forvaltning[3]	131,1	140,4	148,6	162,2	173,3	182,7	198,5	209,9	219,5	229,1
Ideelle organisasjoner, boligtjenester og eget bruk	12,0	12,6	12,9	13,5	14,6	15,5	16,3	17,4	18,5	19,4
Markedsrettet virksomhet[3]	300,9	323,2	355,0	392,0	418,3	441,8	466,0	483,8	496,6	516,4
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	11,9	12,5	14,2	15,6	17,1	17,0	20,5	22,9	23,0	24,0
Markedsrettet virksomhet ellers	289,0	310,6	340,8	376,5	401,2	424,9	445,5	460,9	473,6	492,4
Markedsrett virksomhet[4] Fastlands-Norge	281,6	303,1	332,7	367,2	391,0	414,0	434,1	449,6	462,7	481,5,
Industri	75,8	79,8	86,9	93,5	95,4	97,7	100,0	102,4	100,8	102,4
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	29,4	31,0	34,8	37,9	40,0	39,8	41,1	43,0	41,6	42,2
Råvarebasert industri	17,5	18,2	19,0	20,1	20,1	20,8	21,2	21,1	21,2	21,7
Øvrige industrinæringer	28,9	30,6	33,1	35,5	35,2	37,0	37,6	38,3	37,9	38,5
Øvrig markedsrettet[4] virksomhet i Fastlands-Norge	205,8	223,4	245,8	273,7	295,6	316,4	334,0	347,2	361,9	379,15
I prosent av samlede lønnskostnader										
Offentlig forvaltning[3]	29,5	29,5	28,8	28,6	28,6	28,5	29,2	29,5	29,9	30,0
Ideelle organisasjoner boligtjenester og eget bruk	2,7	2,7	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,5	2,5
Markedsrettet virksomhet[4]	67,8	67,9	68,7	69,0	69,0	69,0	68,5	68,0	67,6	67,5
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	2,7	2,6	2,7	2,7	2,8	2,6	3,0	3,2	3,1	3,1
Markedsrettet virksomhet ellers	65,1	65,2	66,0	66,3	66,2	66,4	65,4	64,8	64,5	64,4
Markedsrettet virksomhet[4] Fastlands-Norge	63,4	63,7	64,4	64,7	64,5	64,7	63,8	63,2	63,0	63,0
Industri	17,1	16,8	16,8	16,5	15,7	15,3	14,7	14,4	13,7	13,4
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	6,6	6,5	6,7	6,7	6,6	6,2	6,0	6,0	5,7	5,5
Råvarebasert industri	4,0	3,8	3,7	3,5	3,3	3,3	3,1	3,0	2,9	2,8
Øvrige industrinæringer	6,5	6,4	6,4	6,2	5,8	5,8	5,5	5,4	5,2	5,0
Øvrig markedsrettet virksomhet[4] i Fastlands-Norge	46,4	46,9	47,6	48,2	48,8	49,4	49,1	48,8	49,3	49,6

* Foreløpige tall
[1] De påløpte lønnskostnadene i 2000 og 2001 knyttet til ferieutvidelsen i 2001 og 2002, ble for staten først registrert når feriepengene ble utbetalt i henholdsvis 2001 og 2002.
[2] Økte satser for arbeidsgiveravgift i områder med redusert sats påvirker lønnskostnadene for 2004. Endringen er en følge av en tilpasning til EØS-avtalens regler for statsstøtte.
[3] Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.
[4] Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 1.6 Driftsresultat for noen hovedgrupper av næringer. Milliarder kroner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*
Alle næringer[1]	253,3	292,6	314,5	267,2	309,9	487,0	491,3	453,8	465,1	548,2
Offentlig forvaltning[2]	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ideelle organisasjoner, boligtjenester og eget bruk	35,3	33,7	31,4	32,3	33,4	36,9	36,9	40,0	42,0	45,4
Markedsrettet virksomhet[3]	218,0	258,9	283,2	235,0	276,5	450,2	454,4	413,8	423,1	502,9
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	61,7	103,4	115,0	60,8	102,2	262,5	241,8	196,1	205,7	261,6
Markedsrettet virksomhet ellers	156,2	155,4	168,2	174,1	174,4	187,6	212,6	217,7	217,4	241,3
Markedsrett virksomhet[3] Fastlands-Norge	155,9	155,3	165,8	172,7	174,2	183,8	204,4	216,5	214,6	231,9
Industri	25,5	22,4	22,9	23,0	25,1	27,6	31,1	29,3	19,0	21,2
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	5,0	5,5	7,0	8,6	8,7	4,9	6,1	8,6	5,6	3,2
Råvarebasert industri	11,3	9,2	8,5	8,6	9,0	12,5	11,6	5,9	2,5	7,2
Øvrige industrinæringer	9,2	7,6	7,5	5,8	7,4	10,2	13,5	14,8	10,9	10,8
Øvrig markedsrettet virksomhet[3] i Fastlands-Norge	130,4	133,0	142,8	149,7	149,2	156,3	173,3	187,2	195,6	210,7
I prosent av driftsresultatet i alle næringer										
Ideelle organisasjoner boligtjenester og eget bruk	13,9	11,5	10,0	12,1	10,8	7,6	7,5	8,8	9,0	8,3
Markedsrettet virksomhet[3]	86,1	88,5	90,0	87,9	89,2	92,4	92,5	91,2	91,0	91,7
Olje- og gassutvinning inkl. tjenester og rørtransport	24,4	35,4	36,6	22,8	33,0	53,9	49,2	43,2	44,2	47,7
Markedsrettet virksomhet[3] ellers	61,7	53,1	53,5	65,2	56,3	38,5	43,3	48,0	46,7	44,0
I prosent av driftsresultatet i markedsrettet virksomhet Fastlands-Norge										
Industri	16,3	14,4	13,8	13,3	14,4	15,0	15,2	13,5	8,9	9,2
Verkstedindustri og skipsbyggingsindustri mv.	3,2	3,6	4,2	5,0	5,0	2,6	3,0	4,0	2,6	1,4
Råvarebasert industri	7,2	5,9	5,1	5,0	5,2	6,8	5,7	2,7	1,2	3,1
Øvrige industrinæringer	5,9	4,9	4,5	3,4	4,2	5,5	6,6	6,8	5,1	4,6
Øvrig markedsrettet[3] virksomhet i Fastlands-Norge	83,7	85,6	86,2	86,7	85,6	85,0	84,8	86,5	91,1	90,8

* Tallene for 2003 er foreløpige tall fra nasjonalregnskapet. Tallene for 2004 er i denne tabellen anslag fra Beregningsutvalget.

[1] Forskjellen mellom totalt driftsresultat og driftsresultatet for næringsvirksomhet skyldes en korreksjonspost i nasjonalregnskapet for frie banktjenester, som er beregnet fra rentemarginene i bankene. Dette regnes ikke som verdiskapning for økonomien under ett.

[2] Vannforsyning, kloakk- og renovasjonsvirksomhet i kommuneforvaltningen er definert som markedsrettet virksomhet og er derfor holdt utenfor offentlig forvaltning i denne oppstillingen.

[3] Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

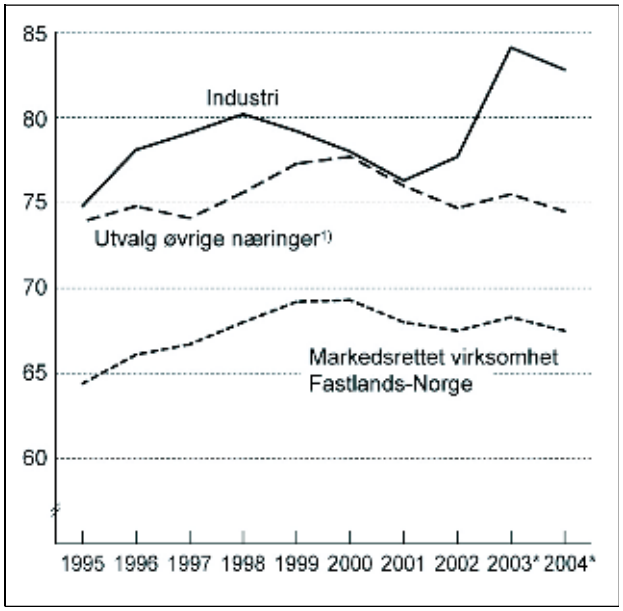

Figur 1.3 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

* Tallene for 2003 er foreløpige tall fra nasjonalregnskapet. Tallene for 2004 er anslag fra Beregningsutvalget.

[1] Utvalg øvrige næringer omfatter markedsrettet virksomhet i næringene: Bygg- og anleggsvirksomhet, Varehandel og reparasjon av kjøretøyer mv., Hotell og restaurantvirksomhet, Transport ellers (omfatter all transportvirksomhet med unntak av utenriks sjøfart og transport av petroleum i rørledninger), Post og telekommunikasjon og Forretningsmessig tjenesteyting.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

arder kroner fra 2003 til 2004, til om lag 21 milliarder kroner.

Industriens andel av det samlete driftsresultatet i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge var i 2001 oppe i 15,2 prosent. Deretter har andelen blitt redusert og i 2003 var andelen i underkant av 9 prosent. Beregningsutvalget anslår at andelen økte svakt i 2004, til et nivå litt over 9 prosent. Utviklingen i driftsresultatet i industrien har tradisjonelt vært dominert av svingningene i de råvarebaserte næringene. I de senere årene har det imidlertid også vært betydelige endringer i andre deler av industrien. Driftsresultatet i råvarebasert industri falt markert fra 2001 til 2002 og de foreløpige tallene viser at det også var en klar nedgang fra 2002 til 2003. På bakgrunn av oppgang i eksportprisene regnet i norske kroner i 2004, blant annet som en følge av valutakursutviklingen, er det anslått at driftsresultatet økte fra 2003 til 2004. Lønnsomheten i verksted- og skipsbyggingsindustrien tok seg opp i 2001 og 2002, fra et historisk lavt nivå i 2000. Foreløpige nasjonalregnskapstall viser imidlertid en markert nedgang i driftsresultatet for disse næringene i 2003. Beregningsutvalget anslår at nedgangen fortsatte i 2004. I likhet med verksted- og skipsbyggingsnæringene bedret lønnsomheten seg i de øvrige industrinæringene i årene 2001 og 2002. Gruppen omfatter flere næringer som i hovedsak leverer sin produksjon for konsumformål til hjemmemarkedet. Ifølge foreløpige tall var det imidlertid nedgang i driftsresultatet i 2003 også for disse næringene, slik at resultatet nærmet seg nivået på slutten av 90-tallet. Det anslås at driftsresultatet forble om lag uendret fra 2003 til 2004. Det må understrekes at det er betydelig usikkerhet knyttet til foreløpige tall i nasjonalregnskapet og til Beregningsutvalgets anslag

Med utgangspunkt i tabellene 1.5 og 1.6 kan en beregne hvordan lønnskostnadene som andel av faktorinntekten har utviklet seg over tid. I *markedsrettet virksomhet* lå *lønnskostnadsandelen* på 1990-tallet forholdsvis stabilt på rundt 60 prosent. I 2000 falt andelen til 49,5 prosent, men har deretter økt litt. For 2003 var andelen, ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall, om lag 54 prosent. Beregningsutvalget anslår en nedgang fra 2003 til 2004, til knapt 51 prosent. Utviklingen i driftsresultatet i petroleumsvirksomheten forklarer mye av endringene i denne andelen.

Figur 1.3 viser utviklingen i lønnskostnadsandelen i markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge, i industrien og i et aggregat som omfatter et utvalg av øvrige næringer som er markedsrettede og som tilhører Fastlands-Norge.

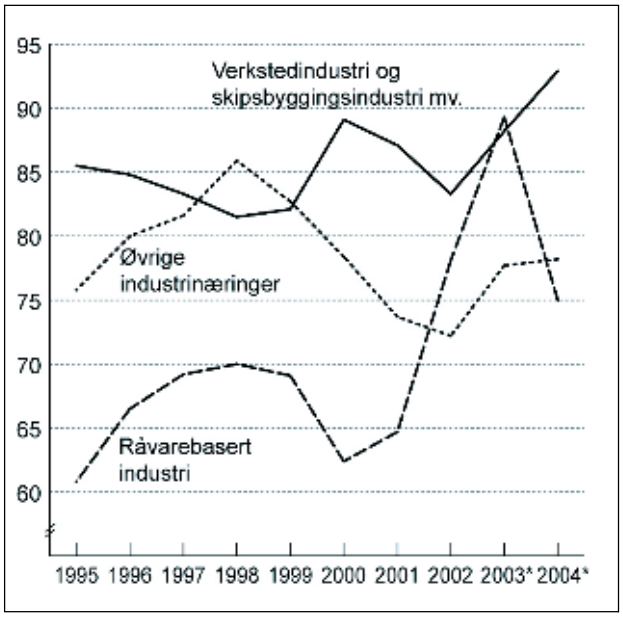

Figur 1.4 Lønnskostnader i prosent av faktorinntekt

*Tallene for 2003 er foreløpige tall fra nasjonalregnskapet. Tallene for 2004 er anslag fra Beregningsutvalget.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

I *markedsrettet virksomhet i Fastlands-Norge* var lønnskostnadsandelen i 1995 nede i 64,4 prosent. Andelen økte deretter i de etterfølgende årene og kom opp i 69,3 prosent i 2000. I 2001 og 2002 falt andelen svakt, for deretter å øke til drøyt 68 prosent i 2003. På bakgrunn av anslått økning i driftsresultatet i 2004, legger utvalget til grunn en reduksjon i lønnskostnadsandelen, slik at den blir i underkant av 68 prosent i 2004.

I industrien nådde lønnskostnadsandelen en topp i 1998 med 80,2 prosent. Lønnskostnadsandelen falt deretter jevnt og nådde en bunn i 2001 med 76,3 prosent. Andelen økte så til 77,7 prosent i 2002 og - ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall - til hele 84 prosent i 2003. Beregningsutvalget anslår at andelen falt i 2004, til knapt 83 prosent. I utvalget av øvrige næringer økte lønnskostnadsandelen fra 1994 til 2000 med 3,6 prosentpoeng, til 77,7 prosent. Lønnskostnadsandelen falt deretter i de etterfølgende to årene, slik at andelen i 2002 ble på 74,7 prosent. Ifølge foreløpige regnskapstall økte andelen med om lag 1 prosentpoeng fra 2002 til 2003, til et nivå i underkant av 76 prosent. Beregningsutvalget anslår en reduksjon i 2004, slik at andelen dette året ble mellom 74 og 75 prosent.

Figur 1.4 viser utviklingen i lønnskostnadene som andel av faktorinntekten for ulike deler av *industrien*. Etter 1994 har det vært en forholdsvis jevn nedadgående tendens i lønnskostnadsandelen i *verkstedsindustrien*, helt til 2000 da andelen økte kraftig og kom opp i overkant av 89 prosent. Lønnskostnadsandelen falt i de to etterfølgende årene og nådde 83,3 prosent i 2002, som er på linje med gjennomsnittet for siste halvdel av 1990-tallet. Fra 2002 til 2003 steg lønnskostnadsandelen til drøyt 88 prosent ifølge det foreløpige nasjonalregnskapet. Beregningsutvalget anslår en ytterligere økning i 2004, til knapt 93 prosent.

I *råvarebasert industri* er det spesielt store fluktuasjoner i lønnskostnadsandelen, noe som reflekterer konjunkturfølsomheten i denne virksomheten. Store prisendringer gir seg utslag i kraftige svingninger i faktorinntekt og driftsresultat. I de siste årene har variasjoner i kronekursen i vesentlig grad påvirket prisutviklingen målt i norske kroner. I perioden 1995 - 2001 lå lønnskostnadsan-

Tabell 1.7 Disponibel inntekt for Norge etter inntektsmottaker. Milliarder kroner og prosentvis fordeling

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*
Offentlig forvaltning	250,3	296,5	332,6	308,9	362,7	531,7	537,7	496,5	494,5	580,8
- Stat	124,9	165,3	188,1	166,1	202,7	359,0	345,8	329,1	329,4	405,7
- Kommune	125,3	131,2	144,5	142,8	159,9	172,7	191,9	167,4	165,1	175,1
Finansinstitusjonene	6,8	15,4	14,2	16,8	19,1	4,1	11,7	28,4	34,0	36,0
Ikke-finansielle foretak	26,6	33,7	41,4	26,9	25,2	49,6	68,6	34,3	15,6	6,3
Husholdninger	479,4	504,7	537,3	582,9	611,5	653,0	667,0	726,8	780,9	822,5
Disponibel inntekt for Norge	763,2	850,3	925,5	935,6	1018,4	1238,4	1285,1	1285,9	1325,0	1445,7
Memo: Disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	701,5	746,8	810,5	874,8	916,2	975,9	1043,2	1089,8	1119,3	1187,4
Prosentvis fordeling										
Offentlig forvaltning	32,8	34,9	35,9	33,0	35,6	42,9	41,8	38,6	37,3	40,2
- Stat	16,4	19,4	20,3	17,8	19,9	29,0	26,9	25,6	24,9	28,1
- Kommune	16,4	15,4	15,6	15,3	15,7	13,9	14,9	13,0	12,5	12,1
Finansinstitusjonene	0,9	1,8	1,5	1,8	1,9	0,3	0,9	2,2	2,6	2,5
Ikke-finansielle foretak	3,5	4,0	4,5	2,9	2,5	4,0	5,3	2,7	1,2	0,4
Husholdninger	62,8	59,4	58,0	62,3	60,0	52,7	51,9	56,5	58,9	56,9
Disponibel inntekt for Norge	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Memo: Husholdningenes disponible inntekt som andel av disponibel inntekt for Norge ekskl. driftsresultatet i petroleumssektoren	68,3	67,6	66,3	66,6	66,7	66,9	63,9	66,7	69,8	69,3

* Foreløpige tall
Kilde: Statistisk sentralbyrå

delen i intervallet 60 - 70 prosent. I 2002 og 2003 var det en kraftig økning, slik at andelen i 2003 kom opp i overkant av 89 prosent. I tråd med anslaget for utviklingen i driftsresultatet i denne virksomheten, anslås det en markert nedgang i 2004, til om lag 75 prosent. I *øvrig industri* var det gjennom konjunkturoppgangen på 1990-tallet en jevn og sterk økning i lønnskostnadsandelen, og andelen nådde en topp i 1998 med knapt 86 prosent. Deretter falt andelen klart i fire år og ble for 2002 72,2 prosent. Ifølge det foreløpige nasjonalregnskapet økte imidlertid lønnskostnadsandelen i 2003, til 78 prosent. For 2004 anslår Beregningsutvalget et om lag uendret nivå på andelen.

1.4 Den institusjonelle inntektsfordelingen

I dette avsnittet presenteres hovedtrekk i inntektsutviklingen i Norge etter *institusjonell sektor*. Det vises kun tall for total disponibel inntekt for de ulike gruppene av inntektsmottakere. I neste kapittel gis en nærmere gjennomgang av inntektsutviklingen for husholdningssektoren.

Disponibel inntekt i *offentlig forvaltning* var ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall 580,8 milliarder kroner i 2004. Dette er i prinsippet det beløpet som i et gitt år er disponibelt for offentlig konsum og sparing. Sparingen kan enten være i form av netto realinvesteringer eller ved at det offentlige øker sine fordringer på andre sektorer (netto finansinvestering).

Offentlig forvaltning har de siste årene fått en stor del av sine bokførte inntekter fra oljevirksomheten. Lav oljepris og redusert skatteinngang som følge av den generelle konjunkturutviklingen og skattelette, bidro til at offentlig forvaltnings andel av disponibel inntekt sank til rundt 38 prosent i 2002 og 2003. Høye oljepriser medførte at andelen økte til 40 prosent i 2004. *Finansinstitusjonenes* andel av disponibel inntekt for Norge har gjennomgående vært forholdsvis stabil i de 10 siste årene, på 1,5 - 2,5 prosent. Utslagene fra dette kan i stor grad føres tilbake til svingninger i overføringene fra Norges Bank til statsforvaltningen.

Ikke-finansielle foretaks andel av disponibel inntekt for Norge var i 2000 på 4,0 prosent. Deretter steg andelen, blant annet på grunn av oljeprisutviklingen, til 5,3 prosent i 2001. De tre påfølgende årene falt andelen, og var ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall på 0,4 prosent i 2004. Svingninger i oljeprisen og netto renteutgifter, samt konjunkturutviklingen, er sentrale faktorer bak denne utviklingen.

Husholdningssektoren (inklusive ideelle organisasjoner) er den klart største av de institusjonelle sektorene målt ved disponibel inntekt. I andre halvdel av 1990-tallet beveget husholdningenes andel av disponibel inntekt for Norge seg rundt 60 prosent, men falt til 51,9 prosent i 2001. Andelen var 58,9 prosent i 2003, og falt ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall til 56,9 prosent i 2004. Sett i forhold til disponibel inntekt for Norge eksklusive driftsresultatet i petroleumssektoren har husholdningenes disponible inntekt utgjort i overkant av 66 prosent i perioden 1996 til 2002, bortsett fra i 2001 hvor andelen var litt lavere. Andelen økte i 2003, og er for 2004 beregnet til 69,3 prosent.

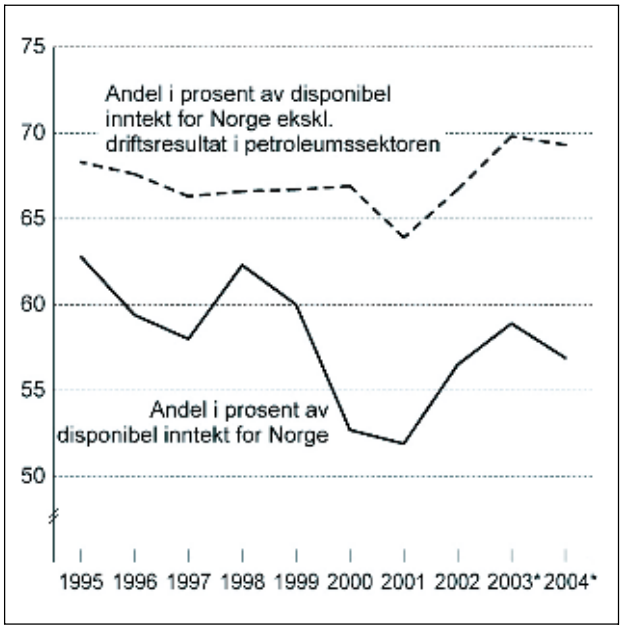

Figur 1.5 Husholdningenes disponible inntekt

**Foreløpige tall*

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 1.1 Noen inntektsbegreper i nasjonalregnskapet

Bruttonasjonalproduktet gir uttrykk for den samlede verdiskapingen i landet, utført av innenlandske produsenter i markedsrettet og ikke-markedsrettet virksomhet. Etter fradrag for kapitalslit, som er den beregnede verdireduksjonen av produksjonskapitalen i landet som følge av slitasje og elde, framkommer *nettonasjonalproduktet* eller netto inntekt opptjent i Norge.

Uten økonomisk samkvem med andre land ville nettonasjonalprodukt også vært landets disponible inntekt. Som deltaker i det internasjonale økonomiske samkvem, vil imidlertid Norge ha finansinntekter av fordringer på utlandet og utlendinger ha tilsvarende inntekter på fordringer på oss, og vi kan motta og gi inntektsoverføringer. *Nasjonalinntekten* er den samlede inntekt som tilfaller nordmenn, og framkommer ved å legge netto renter, aksjeutbytte og andre inntekter fra utlandet til nettonasjonalproduktet. Ved i tillegg å legge netto stønader og andre løpende overføringer fra utlandet til nasjonalinntekten, får en fram *disponibel inntekt for Norge*. Ved å deflatere disponibel inntekt for Norge med nasjonalregnskapets prisindeks for netto innenlandsk sluttanvendelse, kommer en fram til begrepet *disponibel realinntekt for Norge*.

Bytteforholdet overfor utlandet er en betegnelse på forholdet mellom gjennomsnittlig eksportpris og gjennomsnittlig importpris. Hvis prisene på norsk eksport over en periode stiger mindre enn prisene på de produkter Norge importerer, betyr dette at landet kan importere mindre for hver enhet eksportvare enn tidligere. En slik forverring i bytteforholdet trekker isolert sett disponibel realinntekt ned.

Faktorinntekten gir uttrykk for den inntekt som tilfaller produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital. Faktorinntekt for Norge, eller for en enkelt næring, er således lik summen av lønnskostnader og driftsresultat. Faktorinntekt for Norge er videre lik nettonasjonalprodukt fratrukket netto produksjonsskatter. Lønnskostnadene omfatter kontant- og naturallønn utbetalt til arbeidstakerne og arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier. Driftsresultatet utgjør det beregnede overskuddet og kan tolkes som godtgjøring til produksjonsfaktorene kapital og eiernes egen arbeidsinnsats. Som følge av at tall for driftsresultat beregnes som restposter, må en regne med til dels store feilmarginer i disse anslagene.

I den *institusjonelle inntektsfordelingen* splittes disponibel inntekt for Norge opp etter hvilke institusjonelle sektorer inntektene tilfaller. Blant institusjonelle sektorer skiller en vanligvis mellom: Offentlig forvaltning, finansielle foretak, ikke-finansielle foretak, husholdninger og utlandet.

Offentlig forvaltning består av statsforvaltningen (inklusive trygdeforvaltningen) og kommuneforvaltningen. Inntektene består i hovedsak av skatt på inntekt og formue, trygde- og pensjonspremier og produksjonsskatter. De viktigste postene på utgiftssiden ved beregning av disponibel inntekt er produksjonssubsidier og stønader til private konsumenter.

Finansforetak består av Norges Bank, private og offentlige banker, forsikringsselskaper, kredittforetak og andre finansieringsinstitusjoner.

Ikke-finansielle foretak (selskaper) består av statsforetak (inklusive statens forretningsdrift), kommuneforetak og private ikke-finansielle foretak.

Husholdningssektoren omfatter alle personer hjemmehørende i Norge og ideelle organisasjoner med virksomhet rettet mot husholdningene.

Kapittel 2
Nærmere om inntektsutviklingen for husholdningene

- Husholdningenes disponible realinntekt økte ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet med 4,6 prosent fra 2003 til 2004.
- Lønnsinntekter og netto formuesinntekter ga de største bidragene til inntektsveksten.
- Regnet per person gikk disponibel realinntekt opp med 4,0 prosent fra 2003 til 2004.
- Lønnstakere hadde en gjennomsnittlig økning i reallønn etter skatt på 3,1 prosent fra 2003 til 2004 mot 2,1 prosent året før. For hovedgrupper av lønnstakerne lå veksten mellom 3,1 og 3,6 prosent.
- Fra 1997 til 2004 har de 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10), økt sin andel av de totale lønnsinntektene med 0,6 prosentpoeng til 18,8 prosent og desil 9 har økt sin andel med 0,4 prosentpoeng til 12,9 prosent. Dette har særlig skjedd på bekostning av desilene 1-6.
- Områder med lavere lønn enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO/NHO-området, har i lønnsoppgjørene tradisjonelt vært definert som lavlønnsområder. Etter denne definisjonen av lavlønn var 16 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavtlønte i 2004.
- Kapitalinntektene økte med over 20 prosent fra 2002 til 2003. Dette skyldes økte utbytter som hovedsakelig kan forklares med større overskudd for aksjeselskapene.
- Den midlertidige skatten på utbytte i 2001og den varslede skattereformen påvirker gjennom aktørenes tilpasninger, nivået på kapitalinntekten, fordelingen av samlet inntekt og inntektsfordelingen for yrkestilknyttede og pensjonister i perioden 2000-2003. Utbytteskatten ble fjernet fra 2002 og bidro til økte utbytter og dermed økt kapitalinntekt fra 2001 til 2002.
- De 10 prosentene med høyest inntekt av de yrkestilknyttede (lønnstakere og selvstendige) med minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn har økt sin andel av kapitalinntektene fra 70,8 prosent til 91,7 prosent fra 1993 til 2003. En oppsplitting av tallene for denne gruppen viser at de 2 prosentene med de høyeste inntektene i 2003 hadde 80 prosent av kapitalinntektene mot 55 prosent i 1993.
- De 10 prosentene med høyest inntekt av pensjonistene har økt sin andel av kapitalinntektene fra 44 prosent til 65 prosent fra 1993 til 2003. Hoveddelen av økningen har skjedd i perioden 2001-2003 Pensjonistene med lavere samlet inntekt har fått en noe større andel av overføringene i 2003 sammenlignet med 1993.
- For prosenten med høyest samlet inntekt av de yrkestilknyttede med relativt lav yrkesinntekt[1] utgjør kapitalinntektene i gjennomsnitt vel 2 mill. kroner.
- Inntektsulikheten for yrkestilknyttede synes å ha økt fra 1993 til 2003, mens inntektsulikheten for pensjonister har gått noe ned. Økningen i inntektsulikhet fra 2001 til 2003 for yrkestilknyttede synes å ha sammenheng med en kraftig økning i kapitalinntektene. For pensjonistene motvirkes denne effekten ved at pensjon i perioden har økt relativt mye.
- Fordeling av kapitalinntekt mellom kvinner og menn i selvangivelsesstatistikken viser at menn har 76 prosent av disse kapitalinntektene i 2003, mens kvinner har 24 prosent av inntektene.

I avsnitt 2.1 fokuseres på husholdningenes disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet. I avsnittene 2.2 og 2.3 presenteres mer detaljerte tall for inntektsutviklingen for utvalgte eksempler på husholdninger der en spesielt fokuserer på betydningen av ulik lønnsutvikling, skattesystemet og utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden. I avsnitt 2.4 redegjøres for en del trekk ved fordelingen av arbeids- og kapitalinntekter.

2.1 Disponibel realinntekt i husholdningssektoren

Nasjonalregnskapets inntektsregnskap inneholder en samlet oversikt over husholdningssektorens

[1] Denne gruppen består av individer med samlet yrkesinntekt (lønnsinntekt og næringsinntekt) mindre enn 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Pensjonister og andre trygdede samt individer med null eller negativ samlet yrkesinntekt er ikke med.

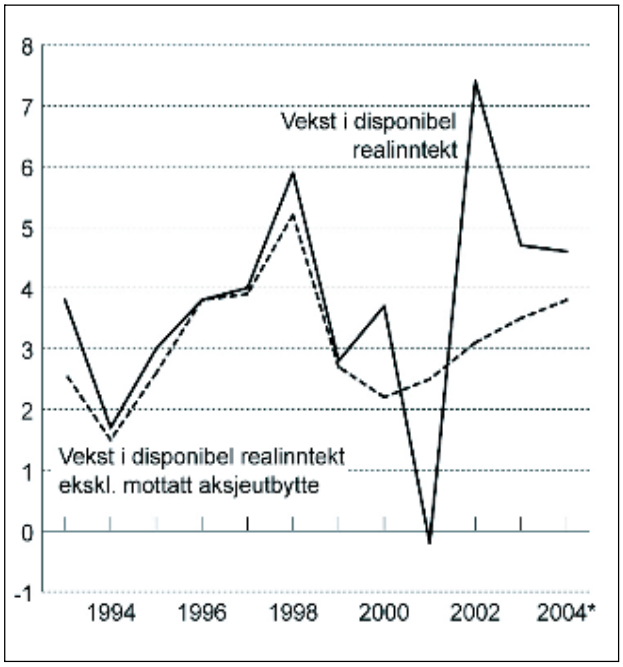

Figur 2.1 Vekst i disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Prosentvis endring fra året før.

**Foreløpige tall*

Kilde: Statistisk sentralbyrå

inntekter og utgifter, dvs. etter at en har summert over alle økonomiske enheter hjemmehørende i husholdningssektoren. (For en nærmere redegjørelse for hva som inngår i husholdningssektoren se boks 2.1).

Tabell 2.1 viser husholdningenes inntekter og utgifter fordelt på ulike poster I perioden 1995 - 2004 var den gjennomsnittlige veksten i husholdningenes disponible realinntekt på 4,0 prosent per år. Ifølge nasjonalregnskapet økte husholdningenes disponible realinntekt med 4,6 prosent i 2004. De store svingningene i inntektsveksten i de siste årene, skyldes i all hovedsak både store positive og negative vekstbidrag fra mottatt aksjeutbytte. Størrelsen på utbetalt aksjeutbytte er trolig påvirket av skattemessige tilpasninger gjennom foretak der husholdningene eier majoriteten av aksjene. Figur 2.1 viser veksten i disponibel realinntekt og disponibel realinntekt eksklusive mottatt aksjeutbytte, og illustrerer hvilken betydning svingningene i mottatt aksjeutbytte har hatt for veksten i disponibel realinntekt.

Tabell 2.2 og 2.3 viser hvordan de ulike inntekts- og utgiftskomponentene har bidratt til veksten i husholdningenes disponible realinntekter i perioden 1994-2004[2]. Bidragene fra *lønnsinntekter, som er den største inntektskomponenten,* har jevnt over vært store i de siste 10 årene med unntak av 2000 og 2003 hvor bidraget var mer beskjedent. Tall fra nasjonalregnskapet viser at vekstbidraget fra lønnsinntektene var på 18,5 milliarder i 2004, noe som tilsvarer 2,3 prosentpoeng. Dette er 2,0 prosentpoeng høyere enn lønnsbidraget i 2003. Det lave bidraget fra lønnsinntektene i 2003 hang sammen med nedgang i sysselsettingen.

Offentlige stønader, som er den viktigste inntektskilden for pensjonister og trygdede, har i hele perioden 1995-2004 gitt positive bidrag til veksten i husholdningenes disponible realinntekt. I perioden 1998-2003 var bidraget fra offentlige stønader gjennomgående høyt. Dette må ses i sammenheng med en økning i utgiftene under folketrygden, samt innføring av kontantstøtteordningen i perioden. For 2004 viser foreløpige nasjonalregnskapstall at posten ga et vekstbidrag på 8,2 milliarder kroner, som tilsvarer 1,0 prosentpoeng. Det relativt lave vekstbidraget dette året må også ses i sammenheng med reduksjon i sykepengeutbetalinger, arbeidsledighetsstønader og utdanningsstønader. Pensjonsutbetalingene trakk opp etter en realvekst på 5,4 prosent i 2004.

Bidragene fra skatt av inntekt og formue vil, med uendrede gjennomsnittlige skattesatser, være negative så lenge realinntektene øker. Ifølge foreløpige tall fra nasjonalregnskapet kan skatt av inntekt og formue anslås å ha bidratt til å redusere veksten i husholdningenes disponible realinntekt med 14,3 milliarder 2004-kroner fra 2003 til 2004, tilsvarende 1,8 prosentpoeng. Det relativt høye negative bidraget må ses i sammenheng med veksten i lønnsinntektene samt lavere netto renteutgifter, som isolert trekker i retning av høyere skattbar inntekt.

Husholdningenes formuesinntekter består av renter på bankinnskudd, aksjeutbytte, beregnet avkasting på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Formuesutgiftene består i all hovedsak av gjeldsrenter. Husholdningene har langt høyere rentebærende gjeld enn rentebærende fordringer, når vi holder husholdningenes forsikringskrav utenom.

For 2002 viser nasjonalregnskapstall at endringene i netto formuesinntekter bidro med hele 27,6 milliarder 2004-kroner til veksten i husholdningenes disponible realinntekt, tilsvarende 3,9 prosentpoeng. Dette skyldes i hovedsak en kraftig vekst i

[2] Bidragene fra de ulike inntekts- og utgiftskomponentene må ses i sammenheng. Et eksempel kan være at når det positive bidraget fra lønnsinntektene øker, medfører dette automatisk at det negative bidraget fra skatt av inntekt og formue også øker.

Tabell 2.1 Husholdninger og ideelle organisasjoner. Inntekter og utgifter[1]. 1995-2004. Milliarder kroner

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*	gj.snitt
Inntekter	680,3	715,4	757,7	827,4	878,0	938,5	977,5	1051,4	1103,5	1144,8	
Lønnsinntekter	372,2	396,1	428,6	468,4	498,6	524,2	554,3	582,9	600,3	623,1	
Blandet inntekt[2]	90,7	88,5	89,3	92,1	92,9	96,0	99,2	106,3	108,3	115,7	
Herav: Tjenester fra egen bolig	41,8	40,6	37,9	38,5	39,7	42,8	45,0	49,1	51,8	54,6	
Formuesinntekter	43,5	43,9	42,4	52,8	57,9	71,1	64,3	96,2	99,8	99,1	
Herav: Avkastning på forsikringskrav[3]	18,5	18,6	18,7	19,7	17,8	19,8	23,5	23,5	24,9	26,1	
Herav: Mottatt aksjeutbytte	10,9	11,5	13,1	18,1	19,4	29,6	13,5	43,1	55,2	63,7	
Offentlige stønader	145,0	152,7	158,8	169,8	182,1	195,1	209,0	224,7	245,7	255,6	
Andre inntekter[4]	28,8	34,2	38,5	44,3	46,6	52,1	50,7	41,2	49,4	50,5	
Utgifter	200,8	210,7	220,5	244,4	266,6	285,5	310,4	324,6	322,5	321,5	
Skatt av inntekt og formue	147,0	159,2	174,4	189,7	201,2	216,3	228,9	236,9	243,3	259,3	
Formuesutgifter	46,5	44,9	38,5	46,5	56,5	59,4	71,4	76,7	67,9	49,6	
Andre utgifter[4]	7,3	6,7	7,5	8,2	8,8	9,7	10,1	11,0	11,4	12,6	
Disponibel inntekt	479,4	504,7	537,3	582,9	611,5	653,0	667,0	726,8	780,9	822,5	
Disponibel realinntekt[5]	574,3	596,4	620,4	656,9	675,3	700,2	699,0	750,9	786,5	822,5	
Vekst i disponibel realinntekt, prosent	3,0	3,8	4,0	5,9	2,8	3,7	-0,2	7,4	4,7	4,6	4,0
Vekst i disponibel realinntekt ekskl. mottatt aksjeutbytte, prosent	2,6	3,8	3,9	5,2	2,7	2,2	2,5	3,1	3,5	3,8	3,3

* Foreløpige tall.
[1] På grunn av avrunding summerer ikke underkomponentene seg nøyaktig opp til totaltallene.
[2] Blandet inntekt er den delen av driftsresultatet som tilfaller husholdningssektoren. Denne inntekten inkluderer også avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie i egen næringsvirksomhet. Tjenester fra egen bolig, eller driftsresultat fra egen bolig, er en beregnet avkastning av boligkapitalen.
[3] Avkastning på forsikringskrav er avkastningen på husholdningenes fordringer på forsikringsselskap, og private pensjonskasser og fond. Disse fordringene er i all hovedsak verdien av private livs- og pensjonsforsikringer.
[4] Andre inntekter består av stønader fra utlandet, netto overføringer til ideelle organisasjoner og overføringer til husholdninger fra innenlandske sektorer utenom det offentlige. Andre utgifter omfatter stønader til utlandet og overføringer fra husholdninger til innenlandske sektorer utenom det offentlige.
[5] 2004-kroner. Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator. Denne prisindeksen avviker bl.a. på grunn av definisjonsforskjeller noe fra konsumprisindeksen (KPI). For 2004 har nasjonalregnskapet beregnet at prisveksten på konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner var 0,7%. Dette er noe høyere enn veksten i KPI.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

utbetalt aksjeutbytte i 2002. For 2003 anslås et positivt bidrag til veksten i disponibel realinntekt på 12,0 milliarder 2004-kroner, noe som tilsvarer 1,6 prosentpoeng. Denne utviklingen skyltes hovedsakelig en sterk vekst i mottatt aksjeutbytte. For 2004 viser foreløpige tall at posten bidro med 17,4 milliarder 2004-kroner, som tilsvarer 2,2 prosentpoeng. Bak denne utviklingen lå en fortsatt økning i mottatt aksjeutbytte samt en større reduksjon i renteutgifter enn i renteinntekter.

Tall fra inntektsregnskapet for husholdningssektoren er summariske i den forstand at de ikke korrigerer for endringer i husholdningenes antall og sammensetning. *Disponibel realinntekt regnet per person* kan for 2004 anslås til i underkant av 180 000 kroner. Med omtrent 2,3 personer per husholdning (jfr. Folke- og boligtellingen 2001) blir gjennomsnittlig disponibel realinntekt per husholdning i overkant av 410 000 kroner. I tabell 2.4 vises årlig prosentvis vekst i disponibel realinntekt i husholdningssektoren regnet per person i perioden 1995-2004. I denne perioden var den årlige gjennomsnittlige veksten i disponibel realinntekt per person 3,1 prosent. For 2004 viser foreløpige nasjonalregnskapstall en vekst på 4,0 prosent mot 4,1 prosent i 2003.

Tabell 2.2 Disponibel realinntekt for husholdninger og ideelle organisasjoner. Endring i milliarder 2004-kroner.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*	gj.snitt
Endring i disponibel realinntekt	16,5	22,1	24,1	36,5	18,4	24,9	-1,1	51,8	35,6	36,0	26,5
Bidrag fra											
– Lønnsinntekter	17,7	22,2	26,9	32,9	22,8	11,4	18,8	21,4	2,4	18,5	19,5
– Blandet inntekt	0,5	-4,0	-1,5	0,6	-1,3	0,4	1,0	5,9	-0,7	6,6	0,8
– Offentlige stønader	1,4	6,8	2,9	7,9	9,7	8,1	9,9	13,0	15,3	8,2	8,3
– Skatt av inntekt og formue	-7,9	-12,0	-13,3	-12,3	-8,5	-9,7	-7,9	-4,8	-0,3	-14,3	-9,1
– Netto formuesinntekter	6,8	2,4	5,6	2,6	-5,5	11,0	-19,9	27,6	12,0	17,4	6,0
– Andre inntekter netto	-2,0	6,6	3,4	4,8	1,1	3,7	-2,9	-11,2	7,0	-0,3	1,0

* Foreløpige tall
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.3 Bidrag til vekst i disponibel realinntekt. Prosentpoeng.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*	2004*	gj.snitt
Vekst i disponibel realinntekt. Prosent	3,0	3,8	4,0	5,9	2,8	3,7	-0,2	7,4	4,7	4,6	4,0
Bidrag fra											
– Lønnsinntekter	3,2	3,9	4,5	5,3	3,5	1,7	2,7	3,1	0,3	2,3	3,0
– Blandet inntekt	0,1	-0,7	-0,2	0,1	-0,2	0,1	0,1	0,8	-0,1	0,8	0,1
– Offentlige stønader	0,2	1,2	0,5	1,3	1,5	1,2	1,4	1,9	2,0	1,0	1,2
– Skatt av inntekt og formue	-1,4	-2,1	-2,2	-2,0	-1,3	-1,4	-1,1	-0,7	0,0	-1,8	-1,4
– Netto formuesinntekter	1,2	0,4	0,9	0,4	-0,8	1,6	-2,8	3,9	1,6	2,2	0,9
– Andre inntekter, netto	-0,4	1,2	0,6	0,8	0,2	0,5	-0,4	-1,6	0,9	0,0	0,2

* Foreløpige tall
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.4 Vekst i disponibel realinntekt per person[1]. Prosent

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002*	2003*	2004*	Gj.snitt 1995-04
Disponibel realinntekt per person	2,4	3,3	3,4	5,2	2,0	3,1	-0,6	6,7	4,1	4,0	3,1

* Foreløpige tall
[1] Basert på tall fra folkemengden ved utgangen av året.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Boks 2.1 Nærmere om noen begreper knyttet til husholdningenes inntekter

Utviklingen i husholdningenes disponible realinntekter blir i hovedsak bestemt av fire forhold; inntektsutviklingen, skatteendringer, utviklingen i netto formuesinntekter og prisutviklingen.

- En personhusholdning kan ha inntekt fra flere kilder, f.eks. lønnsinntekt og blandet inntekt. Blandet inntekt er driftsresultatet fra næringsvirksomhet, som blant annet inkluderer avlønning for arbeid utført av eierne eller deres familie. Husholdningene kan ha formuesinntekter som består av renteinntekter på bankinnskudd, utbytte på aksjer, avkastning på forsikringskrav og leieinntekter fra landeiendom. Husholdningen kan også ha inntekter fra pensjoner og andre trygdeordninger. En lønnstakerhusholdning har lønn som hovedinntekt, mens blandet inntekt og trygder er hovedinntekter for henholdsvis personlig næringsdrivende og trygdede. Det er grunn til å merke seg at varige konsumgoder utenom bolig ifølge konvensjonene i nasjonalregnskapet regnes som konsumert i sin helhet det året de anskaffes. I tråd med dette inngår derfor ikke beregnet avkastning på varige konsumgoder utenom bolig som inntekt i nasjonalregnskapets inntektsregnskap. Husholdningene er derimot eiere av produksjonssektoren for boligtjenester, og mottar følgelig den beregnede avkastningen på boligkapitalen som en del av sin inntekt.
- Tallene i dette kapittelet inneholder også inntektene og utgiftene til Ideelle organisasjoner. Ideelle organisasjoner er enheter som tilbyr sine tjenester til husholdningene, og som hovedsakelig er engasjert i ikke-markedsrettet virksomhet. Deres hovedinntektskilder er overføringer fra offentlig forvaltning, medlemskontingenter og frivillige bidrag fra husholdninger og foretak.
- Skatten for ulike husholdninger kan variere selv om den samlede inntekten i utgangspunktet er lik. Ulike inntektsarter kan etter skattereglene bli behandlet forskjellig. Skattene vil også være avhengige av hvordan husholdningene innretter seg. F.eks. vil skattene avhenge av om inntekten i husholdningen er opptjent av en eller flere personer og fordelingen av inntekt dem i mellom. Videre kan fortsatt en husholdning til en viss grad påvirke skattens størrelse ved sin finansielle tilpasning.
- Beregninger av disponibel realinntekt krever en omregning til faste priser, dvs. en må dividere den løpende inntekten med en prisindeks. Valget av prisindeks er ikke opplagt. Det vanlige er å deflatere husholdningenes inntekter med en felles prisindeks - enten konsumprisindeksen eller nasjonalregnskapets prisindeks for husholdningers og ideelle organisasjoners totale forbruk. I beregningene i denne rapporten er den sistnevnte prisindeksen benyttet.

Det bør understrekes at disponibel realinntekt ikke gir direkte utrykk for levekår. Blant annet er ikke offentlig konsum med i beregningene selv om denne posten er et viktig bidrag til levekårene.

Det bør også nevnes at enkelte inntektskomponenter som inntektsføres i nasjonalregnskapet, ikke utbetales til husholdningene det aktuelle året. Et eksempel på dette er avkastning på husholdningenes forsikringskrav.

Omvurdering av aktiva, f.eks. ikke realiserte aksjegevinster/tap, endringer i verdien av boligkapitalen o.l., inngår ikke i begrepet disponibel inntekt slik det er presisert ovenfor. Slike omvurderinger av aktiva vil påvirke forbruksmulighetene over tid, men hører begrepsmessig hjemme i et kapitalregnskap for husholdningene

2.2 Vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger

Avsnitt 2.1 gjengir tall for husholdningenes samlede disponible realinntekt basert på nasjonalregnskapet, som i tillegg til lønnsinntekter bl.a. omfatter pensjonsinntekter, blandet inntekt (i hovedsak driftsresultatet fra næringsvirksomhet) og netto formuesinntekter, jf. boks 2.1. I dette avsnittet studeres utviklingen i kjøpekraft for ulike grupper lønnstakerhusholdninger, dvs. som har lønn som hovedinntektskilde. Reelle endringer i skatter vil medføre forskjeller i lønnsveksten før og etter skatt. I tillegg vil økning i priser normalt bidra til at lønn etter skatt øker mindre reelt enn nominelt. Veksten i reallønn etter skatt forteller hvordan kjøpekraften for lønnsinntekten for ulike grupper lønnstakere endrer seg.

Økningen i gjennomsnittlig reallønn[3] etter skatt for lønnstakere med et fullt normalårsverk (uten overtid) var om lag 3,1 prosent fra 2003 til 2004. Veksten i husholdningenes reallønnsinntekter, som i tillegg til lønnsveksten er påvirket av utviklingen i antall utførte årsverk, var 4,6 prosent i samme periode. Veksten i husholdningenes disponible realinntekt regnet pr. person var 4,0 prosent i 2004.

2.2.1 Nærmere om beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt fra 2002 til 2004 for hovedgrupper av lønnstakere

Maksimal skatt på alminnelig inntekt har vært 28 prosent fra 1992 til 2005. Maksimal marginalskatt på lønn var 48,8 prosent i 1992, 49,5 prosent fra 1993 til 1998 , 49,3 prosent i 1999 og 55,3 prosent i perioden 2000-2004. I 2005 er maksimal marginalskatt på lønn redusert til 51,3 prosent. I de senere årene har det blitt vedtatt enkelte skatteendringer på lønnsinntekter gjennom økninger i bunnfradragene og økninger i innslagspunktet i trinn 1 i toppskatten. Skattesatser og inntektsgrenser mv. for inntektsårene fra 2000 til 2005 fremgår i tabell 7.1 i vedlegg 7.

I tabell 2.5 legger Beregningsutvalget fram beregninger av utviklingen i reallønn etter skatt for hovedgrupper av lønnstakere fra 2002 til 2004. Det er tatt utgangspunkt i gjennomsnittlig nivå og vekst i årslønn som gjengis i tabell 3.1.

Tabell 2.5 viser at lønnstakere som har hatt en årslønn og en lønnsvekst som tilsvarer gjennomsnittet for alle grupper, har fått en økning i reallønn etter skatt[4] på 3,1 prosent fra 2003 til 2004. Dette er en økning i veksten på 1 prosentpoeng i forhold til veksten fra 2002 til 2003. Økningen skyldes i hovedsak en betydelig lavere prisvekst og at nominell lønnsvekst ikke har blitt redusert i samme grad.

Vekst i reallønn etter skatt kan variere noe for de ulike gruppene uavhengig av den nominelle lønnsveksten. Dette ser vi ikke i anslagene fra 2003 til 2004, men er framtredende i veksttallene fra 2002 til 2003. Dette har først og fremst sammenheng med lettelser i toppskatten i årene 2002 og 2003. For grupper som var/er innenfor toppskattegrensen, vil høyere innslagspunkt i toppskatten slå ut i relativt høyere reallønnsvekst enn for grupper med gjennomsnittlig årslønn lavere enn innslagspunktet for toppskatt. I 2002 var innslagspunktet i toppskatten i trinn 1 320 000 kroner, mens grensen økte til 340 700 kroner i 2003. I 2004 ble toppskattegrensen økt i tråd med anslått prisvekst

[3] Utgangspunktet for beregningene i dette avsnittet er gjennomsnittlig årslønn for lønnstakere som har utført et fullt normalårsverk uten overtid.

[4] Det er sett bort fra endringer i skattemessige fradrag den enkelte måtte ha hatt utover standardfradrag, jf. boks 2.2.

Tabell 2.5 Beregnet vekst i reallønn etter skatt per årsverk for utvalgte forhandlingsgrupper. Skattytere i klasse 1 med gjennomsnittlig årslønn og med standardfradrag. Vekst i prosent

Grupper	Gjennomsnittlig årslønn i 2004, kr	2002-2003		2003-2004	
		Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
Industriarbeidere[1]	297 200	3,5	1,2	3,6	3,2
Industrifunksjonærer[2]	435 700	4,6	2,4	3,8	3,4
HSH-bedrifter i varehandel[3]	306 400	4,4	2,0	3,5	3,1
Forretnings- og sparebanker og forsikring[4]	400 900	4,5	2,4	4,0	3,6
Statsansatte	339 100	4,3	1,9	3,7	3,3
Kommuneansatte[5]	306 000	4,7	2,3	3,8	3,4
Veid snitt av alle grupper[6]	335 500	4,5	2,1	3,5	3,1

[1] Gjelder for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke. Omfatter industriarbeidere som inngår i NHO-bedrifter.
[2] Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter.
[3] Tall for HSH-bedrifter i varehandel er for heltidsansatte.
[4] Dekker noen flere grupper enn forhandlingsområdet.
[5] Dekker også skoleverket
[6] Gjennomsnittet er veid med andel av total utbetalt lønn som vekter. Gjennomsnittet gjelder alle grupper, også de som ikke inngår i tabellen.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 2.2 Beregninger av endringer i reallønn etter skatt

Beregningene av endringer i reallønn etter skatt i dette avsnittet bygger på følgende forutsetninger:

- Inntektstakeren mottar bare én inntektsart (lønn).Det er bare tatt hensyn til skatteregler som berører alle eller de fleste lønnstakere. Det vil bl.a. si at det kun gis standardfradrag i inntekt (personfradrag, minstefradrag og særskilt fradrag i arbeidsinntekt).
- Barnetrygd er regnet som negativ skatt. Det er ikke tatt hensyn til andre overføringer fra offentlige budsjetter, herunder kontantstøtten som ble innført fom. 1.8.1998.
- Det er brukt samme prisindeks (konsumprisindeksen) for alle husholdningstyper ved omregning til reallønn. Konsumprisindeksen økte med 2,5 prosent fra 2002 til 2003 og med 0,4 prosent fra 2003 til 2004.

Beregninger basert på så enkle forutsetninger må brukes med forsiktighet. Beregningsutvalget mener likevel av flere grunner at denne type beregninger kan ha interesse:

- Resultatene indikerer i hvilken retning endringer i sentrale skatteregler isolert sett trekker.
- Siden det bare forhandles om lønn, kan beregninger der en kun endrer lønnsinntekten være av særlig interesse.

Den nominelle lønnsinntekten etter skatt beregnes ved at en trekker inntektsskatter og avgifter til folketrygden fra lønnsinntekten. For barnefamilier tar en også hensyn til barnetrygden. Lønnsinntekt etter skatt beregnet på denne måten gir uttrykk for hva lønnstakeren har til disposisjon av lønnsinntekten (og eventuelt barnetrygden) til betaling av gjeldsrenter og til kjøp av varer og tjenester etter at samlede skatter er betalt. En kommer deretter fram til reallønn etter skatt ved å deflatere den nominelle lønnsinntekten etter skatt med endringen i konsumprisindeksen. Endringen i reallønn etter skatt blir da den prosentvise forskjellen mellom årets og fjorårets reallønn etter skatt.

til 354 300 kroner. Videre vil lettelser i beskatningen gjennom endrede grenser, som for eksempel økt øvre grense i minstefradraget, gi ulike utslag for veksten i reallønn etter skatt avhengig av lønnsnivå.

For industriarbeidere økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 3,2 prosent fra 2003 til 2004, mens økningen for industrifunksjonærer i NHO-bedrifter var 3,4 prosent i samme periode. For kommuneansatte inklusive skoleverket økte reallønnen etter skatt i gjennomsnitt med 3,4 prosent fra 2003 til 2004. Veksten for statsansatte var på 3,3 prosent.

Tabell 2.6 Beregnet vekst i reallønn etter skatt for utvalgte lønnstakerhusholdninger. Vekst i prosent

	2002-2003		2003-2004	
Lønnsinntekt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt	Nominell lønnsvekst	Vekst i reallønn etter skatt
300 000 kroner i 2004				
Enslig lønnstaker uten barn[1]	4,5	2,1	3,5	3,1
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn[2,3]	4,5	1,6	3,5	2,8
550 000 kroner i 2004				
Enslig lønnstaker uten barn[1]	4,5	2,3	3,5	3,2
Ektepar med én inntekt og 2 barn mellom 3 og 16 år/Enslig lønnstaker med 1 barn[2,3]	4,5	2,0	3,5	3,0
Ektepar med 2 barn mellom 3 og 16 år, hvor den ene ektefellen tjener 350 000 kroner og den andre 200 000 kroner[4]	4,5	2,0	3,5	2,9

[1] Enslige lønnstakere uten barn blir liknet i klasse 1.
[2] Ektepar med én inntekt og enslige med forsørgeransvar, vil bli liknet i klasse 2.
[3] Enslige forsørgere får barnetrygd for ett barn mer enn de forsørger.
[4] Ektefellene i dette typehusholdet vil bli liknet særskilt i klasse 1.

Kilde: Beregningsutvalget.

Tabellen illustrerer at ansatte i HSH-bedrifter innen varehandelen har fått en vekst i reallønn etter skatt på 3,1 prosent fra 2003 til 2004. I samme periode hadde ansatte innen finanstjenester tilsvarende en kjøpekraftsutvikling på 3,6 prosent.

Beregningsutvalget har også sett på hva familietyper kan bety for kjøpekraftsutviklingen. I tabell 2.6 har en beregnet utviklingen i reallønn etter skatt for lønnstakere med en lønnsinntekt i 2004 på henholdsvis 300 000 kroner og 550 000 kroner. Beregningene er utført for enslige lønnstakere hhv. uten barn og med ett barn, for lønnstakere som forsørger ektefelle og to barn, og for ektepar der begge ektefeller er i arbeid og har to barn.

De generelle forutsetningene for beregningene er nærmere omtalt i boks 2.2.

Utvalget har i beregningene i tabell 2.6 lagt til grunn en lønnsvekst på 4,5 prosent fra 2002 til 2003 og 3,5 prosent fra 2003 til 2004.

Tabell 2.6 illustrerer hvordan kjøpekraften for noen utvalgte husholdningstyper, med og uten barn, påvirkes av skatteendringene de to siste årene. Med de forutsetningene som er valgt, varierer økningen i reallønnen etter skatt fra 2003 til 2004 for de utvalgte typehusholdningene fra 2,8 prosent til 3,2 prosent. Økningen i reallønnen etter skatt er relativt høyest for husholdninger uten barn. Dette skyldes at barnetrygdsatsene er underregulert ift. lønnsveksten i perioden.

2.2.2 Kort om endringer i skatteregler for lønnstakere fra 2004 til 2005

Skattereglene for lønnstakere for 2005 innebærer skattelette i forhold til 2004. Utslagene er størst for lønnstakere med middels eller høyt lønnsnivå. Øvre grense i minstefradraget er økt fra 47 500 til 57 400 kroner, og satsen i minstefradraget er økt fra 24 prosent til 31 prosent for lønnstakere. Innslagspunktet i trinn 1 i toppskatten er økt med 7,5 prosent til 381 000 for klasse 1[5]. Satsene i toppskatten i trinn 1 og i trinn 2 er redusert til hhv. 12 prosent. og 15,5 prosent. Utover redusert gjennomnittsskatt innebærer lettelsene redusert marginalskatt både for personer med høyere og lavere lønnsinntekter.

Det er også vedtatt andre endringer i skatteregler som kan berøre lønnstakere. Fordelsskatten på bolig er fjernet fra 1.1. 2005. I den forbindelse er også reglene for fradrag for ekstraordinærs skade på bolig fjernet. Nedre grense for reiseutgifter for å kunne motta reisefradrag er hevet til 12 800 kroner. Videre er foreldrefradraget for dokumenterte kostnader til pass og stell av barn økt med inntil 5000 kroner for hvert barn utover det andre barnet, mens særfradraget for forsørgelse er fjernet.

Barnetrygden er nominelt uendret fra 2004 til 2005.

2.3 Utviklingen i pensjonsytelser fra folketrygden fra 2002 til 2004

Hovedkomponentene i pensjonsytelsene fra folketrygden er grunnpensjon, særtillegg og tilleggspensjon. Grunnpensjonen for enslig pensjonister tilsvarer ett grunnbeløp i folketrygden (G). For ektepar og visse typer samboere ble grunnpensjonen økt fra 1,5 til 1,6 G fra 1.5.2003 og fra 1,6 til 1,65 G fra 1.5.2004. Minstepensjon består av både grunnpensjon og særtillegg. Særtillegg gis til pensjonister som ikke har opptjent tilleggspensjon, eller som har tilleggspensjon lavere enn særtillegget. Særtillegget er 0,7933 G for enslige minstepensjonister og 1,5866 G for et ektepar der begge har minstepensjon.

Pensjonistenes inntekter fra folketrygden blir normalt regulert 1. mai hvert år. Utviklingen i grunnbeløpet i folketrygden, minstepensjonene for enslige og ektepar og i pensjonene til enslige som er født uføre eller blir uføre i ung alder, i perioden 1.5.1993 til 1.5.2005 fremgår av tabell 7.2 i vedlegg 7.

Pensjonister med tilleggspensjon utover særtillegget vil generelt øke sin pensjonsinntekt i takt

[5] Innslagspunktet i trinn 1 for klasse 2 er økt med 4 prosent til 393 700 kroner.

Tabell 2.7 Utviklingen i minstepensjonene.[1] Prosentvis endring fra året før

		2003		2004	
	Gjennomsnittlig minstepensjon i 2004, kr	Vekst i utbetalt pensjon	Realvekst i pensjon	Vekst i utbetalt pensjon	Realvekst i pensjon
Enslig	104 261	5,1	2,6	3,9	3,5
Ektepar	187 225	7,4	4,9	6,1	5,7

[1] Veksten i utbetalt minstepensjon fra 2001 til 2003 gjelder dem som var minstepensjonister gjennom hele denne perioden.
Kilde: Beregningsutvalget.

Tabell 2.8 Utvikling i overføringer for pensjonister fra 1993 til 2003 målt som andel av samlet inntekt før skatt og i prosentvise årlige og samlede vekstrater Prosent

	Andel av samlet inntekt før skatt	Årlig vekst i overføringer	Samlet reell vekst i overføringer fra 1993
1993	86,0	-	-
1999	86,7	-	20,3
2000	85,4	2,2	23,0
2001	86,4	2,6	26,2
2002	86,1	5,2	32,8
2003	87,1	2,7	36,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget

med økningen i grunnbeløpet. Økningen i utbetalt minstepensjon for enslige var 3,9 prosent fra 2003 til 2004. Grunnpensjonen for ektepar ble økt fra 2004 slik at disse fikk en økning i utbetalt pensjon på 6,1 prosent fra 2003 til 2004. Også i 2003 ble grunnpensjonen for ektepar endret, noe som bidro til ulik vekst i utbetalt minstepensjon for enslige og ektepar fra 2002 til 2003. Økningen i grunnbeløpet fra 2002 til 2003 inneholdt for øvrig en etterslepskompensasjon som hadde sin bakgrunn i de retningslinjene Stortinget har vedtatt for regulering av pensjonistenes inntekter.

Tabell 2.7 viser beregnet vekst i minstepensjon og realvekst i minstepensjon for enslige og ektepar uten andre inntekter eller formue fra 2002 til 2003 og fra 2003 til 2004. Realveksten i pensjon var 2,6 prosent for enslige pensjonister fra 2002 til 2003. Økt grunnpensjon for ektepar bidro til at realveksten for denne gruppen økte med 4,9 prosent fra 2002 til 2003.

Fra 2003 til 2004 har realveksten i pensjon for enslige økt med 3,5 prosent, mens realveksten for minstepenjon for ektepar i samme periode var på 5,7 prosent. Forskjellen i realvekst for enslige og ektepar skyldes økningen i grunnpensjon for ektepar fra 1.5.2004. Den relativt høye realveksten i pensjon fra 2003 til 2004 kan forklares med den lave prisveksten i perioden.

Uførepensjonister og alderspensjonister med pensjon fra folketrygden har rett på særfradrag for alder og uførhet mv. Alle pensjonister betaler lav trygdeavgift på inntekter som ikke gir opptjening av pensjonspoeng. En særskilt skattereduksjonsregel sikrer videre at minstepensjonister uten særlig formue eller inntekter utover minstepensjonsnivå ikke skal betale skatt. Denne fordelen avtrappes gradvis med økende inntekt.

Beregningene ovenfor gjelder pensjonsytelser fra folketrygden. Pensjonistenes inntektsforhold bestemmes også av andre pensjonsordninger, men utvalget har ikke vurdert ytelser fra disse.

Utviklingen i disponibel realinntekt for den enkelte pensjonist vil variere avhengig av bl.a. pensjonens størrelse, pensjonistens sivilstand og andre inntekts- og formuesforhold.

Tabell 2.8 viser veksten i overføringer fra 1993 til 2003 for pensjonistene som samlet gruppe. Det var en reell vekst i overføringene fra 1993 til 2003 på 36,3 prosent. Overføringer utgjorde vel 87 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 2003 (se vedleggstabell 7.3). Overføringenes andel av samlet inntekt har ikke endret seg vesentlig siden 1993.

2.3.1 Pensjonsregulering i 2005

Resultatet av pensjonsoppgjøret innebærer at grunnbeløpet øker med 1 921 kroner til 60 699 kroner f.o.m. 1. mai. 2005. Dette innebærer en økning i det gjennomsnittlige grunnbeløpet fra 2004 til 2005 på 3,3 prosent. Gjennomsnittlig minstepensjon for 2005 blir da 107 704 kroner for enslige og 196 409 kroner for ektepar og samboende. Minstepensjonen for ektepar og samboende inkluderer økningen i grunnpensjonen for disse fra 0,825 G til 0,85 G fra 1. mai 2005 som Stortinget tidligere har vedtatt.

2.3.2 Kort om endringene i de særskilte skattereglene for pensjonister fra 2004 til 2005

Øvre grense i minstefradraget for pensjonsinntekt ble økt i tråd med forventet lønnsvekst. Særfradraget for alder og uførhet ble holdt uendret fra 2004 til 2005. Grensene for skattefri nettoinntekt for enslige pensjonister er oppjustert med den anslåtte lønnsveksten i 2005 i Nasjonalbudsjettet til 92 100 kroner. For å sikre at minstepensjon fortsatt skal være skattefri, ble skattefri nettoinntekt for ektepar økt med anslått samlet vekst i utbetalt minstepensjon til 151 000 kroner.

Endringene i skattereglene for pensjonister innebærer at en enslig pensjonist i 2005 vil begynne å betale skatt på inntekter over 121 184 kroner. Tilsvarende vil et pensjonistektepar med lik pensjon begynne å betale skatt på inntekter over 198 684 kroner. Dette er en økning på 4 prosent for enslige og 5 prosent for ektepar i forhold til 2004. Det er her lagt til grunn at pensjonistenes nettoformue ikke overstiger 200 000 kroner. Det forutsettes også at pensjonistene kun har pensjonsinntekt og kun har standardfradrag.

2.4 Fordeling av inntekt

Beregningsutvalget legger i dette avsnittet fram en del statistikk som kaster lys over fordelingen av *inntekt for individer*. Det er spesielt lagt vekt på å redegjøre for enkelte trekk ved fordelingen av arbeids- og kapitalinntekter.

2.4.1 Nærmere om fordelingen av lønnsinntekt før skatt for heltidsansatte

Tallene som presenteres i dette avsnittet, omfatter en sammenveiing av heltidsansatte lønnstakere basert på et materiale fra Statistisk sentralbyrå. Lønnsbegrepet er det samme som benyttes i tabell 3.1, dvs. avtalt utbetalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.

Tabell 2.9 viser fordelingen av lønnsinntekt for heltidsansatte for årene 1997-2004. Den viser hvor stor del av den totale lønnsinntekten de ulike lønnsgruppene (desilene) mottar. I 2004 mottok de 10 prosentene (desil 1) med lavest lønn 6,0 prosent av de samlede lønnsinntektene. De 10 prosentene med høyest lønnsinntekt (10. desil) mottok i 2004 18,8 prosent av samlet lønnsinntekt for heltidsansatte.

Fordelingen av lønnsinntekt blant heltidsansatte lønnstakere fra 1997 til 2004 viser en forskyvning i lønnsfordelingen over denne perioden mot høyere andeler av total lønnsinntekt for gruppene (desilene) med de høyeste lønningene. Gini-koeffisienten har økt fra 0,167 til 0,183 i denne perioden, se boks 2.3 for definisjon av Gini-koeffisienten. De 10 prosentene av lønnstakerne med de høyeste lønningene (desil 10), har økt sin andel av de totale lønnsinntektene med 0,6 prosentpoeng til 18,8 prosent og desil 9 har økt sin andel med 0,4 prosentpoeng til 12,9 prosent. Dette har særlig skjedd på bekostning av desilene 1-6. Enkelte personer kan ha beveget seg mellom lønnsgrupper i perioden. Fordelingen sier derfor ikke direkte noe om lønnsutviklingen for den enkelte.

Siste kolonne i tabellen viser den prosentvise endringen i gjennomsnittlig lønnsinntekt fra 1997 til 2004. Samlet sett økte gjennomsnittlig lønnsinntekt i perioden med 41,2 prosent. Det var økende lønnsvekst fra desil 1 til 10. I desil 1 var lønnsveksten 32,5 prosent og i desil 10 45,8 prosent.

Tabell 2.9 viser også fordelingen av lønnsinntekt blant heltidsansatte menn og kvinner. Spredningen i lønnsinntekt målt ved Gini-koeffisienten er større blant menn enn kvinner, 0,194 for menn og 0,148 for kvinner i 2004. På den annen side har økningen i spredningen fra 1997 til 2004 vært større blant kvinner enn for menn.

Tabell 2.9 Fordelingen av total lønnsinntekt for heltidsansatte. Per 1. september/1. oktober 1997-2004.

	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		
	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Vekst i prosent 1997-04
Alle	*248 000*	*100*	*267 200*	*100*	*278 100*	*100*	*292 800*	*100*	*306 100*	*100*	*326 700*	*100*	*337 400*	*100*	*350 100*	*100*	*41,2*
Desil 1	159 200	6,4	171 400	6,4	178 200	6,4	185 200	6,3	188 700	6,2	198 500	6,1	203 900	6,0	211 000	6,0	32,5
Desil 2	182 900	7,4	197 900	7,4	205 400	7,4	214 400	7,3	220 900	7,2	234 500	7,2	241 200	7,2	249 800	7,1	36,6
Desil 3	195 900	7,9	212 300	7,9	219 900	7,9	230 500	7,9	237 900	7,8	252 200	7,7	259 700	7,7	269 300	7,7	37,5
Desil 4	207 500	8,4	224 800	8,4	232 400	8,4	244 100	8,3	252 700	8,3	268 500	8,2	276 800	8,2	287 300	8,2	38,5
Desil 5	218 800	8,8	236 700	8,9	244 800	8,8	257 700	8,8	267 900	8,7	285 700	8,8	294 700	8,7	305 500	8,7	39,6
Desil 6	232 500	9,4	250 300	9,4	259 300	9,3	273 500	9,3	285 700	9,3	305 200	9,3	314 800	9,3	327 100	9,3	40,7
Desil 7	248 500	10,0	268 200	10,0	278 200	10,0	294 000	10,0	307 100	10,0	329 200	10,1	339 900	10,1	353 300	10,1	42,2
Desil 8	271 100	10,9	292 900	11,0	304 700	11,0	321 600	11,0	337 200	11,0	362 000	11,1	373 400	11,1	387 900	11,1	43,1
Desil 9	311 100	12,5	335 900	12,6	351 500	12,6	370 900	12,7	390 300	12,7	419 300	12,8	433 300	12,8	450 300	12,9	44,7
Desil 10	452 400	18,2	481 200	18,0	506 900	18,2	536 500	18,3	573 100	18,7	612 100	18,7	636 600	18,9	659 400	18,8	45,8
Gini-koeffisient		0,167		0,165		0,168		0,170		0,178		0,181		0,182		0,183	
Menn	*260 700*	*100*	*281 000*	*100*	*292 700*	*100*	*308 100*	*100*	*322 000*	*100*	*343 000*	*100*	*354 100*	*100*	*367 100*	*100*	*40,8*
Desil 1	163 500	6,3	175 600	6,3	182 600	6,2	189 800	6,2	192 700	6,0	201 300	5,9	207 400	5,9	214 200	5,8	31,0
Desil 2	188 300	7,2	204 000	7,3	211 500	7,2	221 000	7,2	227 100	7,1	240 400	7,0	247 100	7,0	255 900	7,0	35,9
Desil 3	201 400	7,7	218 500	7,8	226 100	7,7	237 100	7,7	244 600	7,6	259 100	7,6	266 900	7,5	276 300	7,5	37,2
Desil 4	213 500	8,2	231 400	8,2	239 500	8,2	251 400	8,2	260 700	8,1	276 900	8,1	285 300	8,1	295 400	8,1	38,4
Desil 5	226 700	8,7	244 800	8,7	253 900	8,7	266 900	8,7	278 100	8,6	296 100	8,6	304 800	8,6	315 800	8,6	39,3
Desil 6	242 400	9,3	261 500	9,3	271 400	9,3	286 300	9,3	298 600	9,3	317 800	9,3	327 700	9,3	340 500	9,3	40,5
Desil 7	261 600	10,0	282 900	10,1	293 600	10,0	309 500	10,0	322 900	10,0	345 800	10,1	356 400	10,1	369 800	10,1	41,4
Desil 8	288 800	11,1	311 600	11,1	324 900	11,1	342 700	11,1	358 800	11,1	384 200	11,2	396 500	11,2	412 100	11,2	42,7
Desil 9	335 200	12,9	362 400	12,9	379 200	13,0	399 700	13,0	420 300	13,1	450 600	13,1	464 800	13,1	482 700	13,2	44,0
Desil 10	485 500	18,6	517 400	18,4	544 500	18,6	577 000	18,7	616 700	19,2	657 500	19,2	684 500	19,3	708 000	19,3	45,8
Gini-koeffisient		0,177		0,175		0,178		0,181		0,189		0,192		0,194		0,194	

Tabell 2.9 Fordelingen av total lønnsinntekt for heltidsansatte. Per 1. september/1. oktober 1997-2004.

	1997		1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004		
	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Årslønn[1]	Andel[2]	Vekst i prosent 1997-04
Kvinner	*222 700*	*100*	*239 700*	*100*	*249 400*	*100*	*263 400*	*100*	*275 600*	*100*	*295 000*	*100*	*305 100*	*100*	*317 800*	*100*	*42,7*
Desil 1	153 700	6,9	166 200	6,9	173 100	6,9	180 100	6,8	184 100	6,7	195 100	6,6	199 900	6,6	207 200	6,5	34,8
Desil 2	175 100	7,9	189 100	7,9	196 100	7,9	204 900	7,8	211 800	7,7	226 100	7,7	232 500	7,6	241 100	7,6	37,7
Desil 3	186 500	8,4	201 800	8,4	209 400	8,4	219 000	8,3	226 900	8,2	241 400	8,2	248 500	8,1	258 000	8,1	38,3
Desil 4	197 200	8,9	213 600	8,9	221 300	8,9	232 400	8,8	240 600	8,7	255 600	8,7	263 900	8,7	274 400	8,6	39,1
Desil 5	207 400	9,3	224 500	9,4	231 900	9,3	244 300	9,3	253 300	9,2	269 700	9,1	278 500	9,1	290 400	9,1	40,0
Desil 6	217 200	9,8	234 900	9,8	242 600	9,7	256 400	9,7	266 500	9,7	285 200	9,7	294 900	9,7	307 100	9,7	41,4
Desil 7	229 300	10,3	246 700	10,3	255 100	10,2	270 100	10,3	282 500	10,3	303 500	10,3	313 900	10,3	327 200	10,3	42,7
Desil 8	243 500	10,9	262 000	10,9	271 700	10,9	288 300	11,0	302 900	11,0	326 700	11,1	338 100	11,1	352 600	11,1	44,8
Desil 9	264 600	11,9	285 800	11,9	297 900	11,9	316 900	12,0	334 400	12,1	361 300	12,3	373 700	12,3	389 100	12,2	47,1
Desil 10	352 300	15,8	372 600	15,5	395 600	15,9	421 700	16,0	452 700	16,4	485 700	16,5	507 600	16,6	530 500	16,7	50,6
Gini-koeffisient		0,129		0,126		0,129		0,133		0,141		0,144		0,147		0,148	

[1] Gjennomsnittlig årslønn per 1.9/1.10
[2] Andel av total lønnsinntekt i prosent
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.10 Andelen kvinner og menn i de ulike desilene. 1997 og 2004. Prosent.

	Menn		Kvinner	
Desil	1997	2004	1997	2004
1	7	8	15	14
2	9	9	13	12
3	9	9	11	11
4	9	9	12	11
5	10	10	11	11
6	10	10	11	11
7	10	10	10	10
8	11	11	8	9
9	12	12	6	6
10	13	13	3	4
Alle	100	100	100	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Kvinner er i større grad enn menn i de laveste desilene. I 2004 er 14 prosent av kvinnene og 8 prosent av mennene i desil 1. Desil 10 omfatter 13 prosent av mennene og 4 prosent av kvinnene. I desilene 1-5 er 59 prosent av kvinnene og 45 prosent av mennene, se tabell 2.10. Fra 1997 til 2004 er andelen av kvinnene i laveste desil gått ned, mens den har økt i øverste desil.

Lavlønn

I forbindelse med tariffoppgjørene har det vært benyttet ulike grenser for utmåling av lavlønnstillegg. Det har også vært brukt ulike prinsipper for omfanget av de lavlønnstillegg som er gitt. Ofte har avtaleområdets gjennomsnitt vært avgjørende, ved andre anledninger bedriftens eller den enkeltes lønnsnivå.

En grense som også ble benyttet for den såkalte lavlønnsgarantiordningen for LO/NAF-området (nå LO/NHO-området), var 85 prosent av industriarbeiders gjennomsnitt i dette tariffområdet. En slik definisjon av lavlønnsgrensen ville tilsvare kr 252 600 for et fullt årsverk uten overtid i 2004.

Med denne grensen for lavlønn var 16 prosent av alle heltidsansatte lønnstakere lavlønte i 2004 mot 18 prosent i 2003, jf. tabell 2.11. I perioden 1997-2004 har andelen variert mellom 14 og 18 prosent. Blant kvinner var andelen lavlønte 22 prosent i 2004 og blant menn 13 prosent. Nedgangen fra 1997 til 2004 har vært sterkere for kvinner enn for menn.

Tabell 2.11 Andel lavtlønte[1], beregnet lavtlønnsnivå[1], gjennomsnittlig årslønn og median[2] årslønn for alle. 1997-2004. Prosent og kroner.

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	18	14	16	16	18	17	18	16
Menn	14	11	12	12	14	13	15	13
Kvinner	25	21	23	23	25	23	24	22
Lavtlønnsnivå	186 800	197 300	206 500	215 800	226 400	237 700	246 600	252 600
Gj. snitt årslønn, alle	248 000	267 200	278 100	292 800	306 100	326 700	337 400	350 100
Median årslønn, alle	225 000	242 800	252 000	265 200	276 100	295 000	304 200	315 600

[1] Definert som lønnsnivå lavere enn 85 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for industriarbeidere i LO/NHO-området
[2] Median årslønn finner en ved å sortere lønnen for lønnstakerne etter størrelse og så finne lønnsnivået for den personen som blir liggende i midten.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Når denne grensen tilsvarer 72 prosent av gjennomsnittlig lønnsnivå for alle heltidsansatte (på kr 350 100), kan dette tilskrives flere forhold:

- lønnsinntekten på kr 350 100 kan skrive seg fra mer en ett normalårsverk
- industriens lønnsnivå er noe lavere enn gjennomsnittet for alle

På denne måten er fordelingstallene foran mer egnet til eventuelt å antyde en utviklingstendens enn til å gi en eksakt beskrivelse av omfanget av lavlønn.

2.4.2 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for individer med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.

I dette avsnittet ses det på sammensetningen og fordelingen av samlet inntekt for individer med en yrkesinntekt (sum av lønnsinntekt og næringsinntekt) som minst utgjør 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.

Tabell 2.12 viser sammensetningen av de ulike inntektskomponentene i 1993 og 2003 etter at individene er sortert etter stigende inntekt etter

Tabell 2.12 Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for yrkestilknyttede med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn[1]. Andel i prosent av gruppens samlete inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 2003

1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt[2]	Over-føringer	Samlet gj.sn. inntekt før skatt		Skatt mm.	Inntekt etter skatt
					Andel	Nivå		
1	92,5	10,4	-4,5	1,6	100	131 390	26,8	73,2
2	88,9	6,8	1,4	3,0	100	160 129	25,1	74,9
3	89,4	5,8	1,5	3,3	100	177 263	25,2	74,8
4	89,6	5,4	1,7	3,3	100	192 448	25,4	74,6
5	89,6	5,3	1,8	3,3	100	207 774	25,8	74,2
6	89,2	5,6	1,9	3,3	100	223 853	26,2	73,8
7	88,3	6,1	2,0	3,5	100	242 684	26,7	73,3
8	86,6	7,3	2,3	3,7	100	267 965	27,5	72,5
9	83,8	9,7	2,8	3,7	100	311 886	29,0	71,0
10	65,4	19,0	13,6	2,1	100	539 231	31,3	68,7
Alle	83,2	9,6	4,2	3,0	100	245 462	27,6	72,4
2003 Desil								
1	93,0	10,5	-5,3	1,9	100	202 800	27,3	72,7
2	91,3	5,0	0,7	3,0	100	246 300	25,6	74,4
3	91,9	4,0	0,8	3,3	100	271 700	25,8	74,2
4	91,6	3,9	0,9	3,6	100	294 300	25,9	74,1
5	91,6	3,9	1,0	3,6	100	317 700	26,3	73,7
6	91,6	3,9	1,1	3,4	100	343 500	26,9	73,1
7	91,2	4,2	1,2	3,4	100	373 000	27,7	72,3
8	90,0	5,0	1,5	3,4	100	414 300	28,8	71,2
9	87,8	6,8	2,4	3,0	100	492 500	31,1	68,9
10	59,9	11,6	27,3	1,3	100	999 800	29,5	70,5
Alle	83,0	6,8	7,5	2,7	100	395 600	28,1	71,9

[1] Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Disse utgjorde 1 558 140 personer i 1993 og 1 758 385 personer i 2003.
[2] Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

skatt (desiler). Tabellen viser at lønnsinntekt er den viktigste inntektskilden for alle desilene, spesielt for desil 1 til og med desil 9. Lønnsandelen steg for desilene 1 til 9 fra 1993 til 2003, mens desil 10 hadde en nedgang i lønnsandelen i denne perioden. Andelen næringsinntekt for gruppene samlet falt fra 9,6 prosent i 1993 til 6,8 prosent i 2003. Andelen næringsinntekt er relativt høy for desil 1 og faller så til og med desil 5 i 1993 og til og med desil 4 i 2003. Deretter stiger andelen med samlet inntekt. I 2002 var andelen næringsinntekt i gjennomsnitt for alle gruppene høyere enn andelen kapitalinntekt. I 2003 er andelen kapitalinntekt høyere enn andelen næringsinntekt.

For høyinntektsgruppene (spesielt desil 10) utgjorde kapital- og næringsinntekter en relativt stor andel av samlet inntekt både i 1993 og 2003. Kapitalinntektenes relative betydning har økt mens næringsinntektenes andel har sunket. Andelen som kapitalinntekt utgjør av samlet inntekt øker med økt inntekt i både 1993 og i 2003. For desil 10 er andelen kapitalinntekt økt fra 13,6 prosent i 1993 til 23,9 prosent i 2002 og videre til 27,3 prosent i 2003. Med unntak av desil 10 utgjør kapitalinntektene en noe mindre andel av de samlede inntekter i 2003 enn i 1993. Nedgangen i andelen må ses i lys av at renteutgiftene ikke er trukket fra i inntektsbegrepet. Desil 1 har en negativ andel kapitalinntekt, dvs. at de hadde et netto tap på sine kapitalplasseringer både i 1993 og 2003.

Tabell 2.12 viser også at samtlige desiler med unntak av desil 10 har økt andelen av samlet inntekt som betales i skatt fra 1993 til 2003. Progressiviteten i beskatningen av lønn kombinert med reallønnsøkning er en medvirkende årsak til at skatteandelene øker for de fleste gruppene. Også endringer i renter og dermed rentefradrag vil kunne påvirke skatteandelene. Den relativt betydelige reduksjonen i markedsrentene i løpet av 2003 har isolert sett bidratt til høyere skattandeler. På den annen side har overregulering av toppskattegrensene og bortfall av utbytteskatten medvirket til lavere skatt for de høyeste desilene de siste årene.

Tabell 2.13 viser fordeling av inntekt på de ulike inntektskomponentene for desilene. Desilenes andeler av lønnsinntekt-, næringsinntekt og overføringer endret seg relativt lite mellom desilene fra 1993 til 2003. Den største endringen var for kapitalinntekter hvor desil 10 økte sin andel fra 70,8 prosent i 1993 til 91,7 prosent i 2003. Bortsett fra desil 1 har de andre desilene redusert sin andel av de samlede kapitalinntekter. Desil 10s andel av lønnsinntektene øker også. Samlet sett fører dette til at desil 10 økt sin andel av samlede inntekter etter skatt fra 20,9 prosent i 1993 til 24,8 prosent i 2003.

2.4.3 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter for individer med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn

Tabell 2.14 gir en oversikt over fordelingen av de ulike kategorier kapitalinntekter for yrkestilknyttede med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. I tabellen er de 10 prosentene med høyest samlet inntekt oppdelt videre i 5 grupper. De gjennomsnittlige kapitalinntektene øker systematisk med økende samlet inntekt. Kapitalinntektene øker markert fra 1. til 2. desil og fra 8. til 9. desil, og fra 9. til 10. desil er vi økningen er betydelig.

Inntektene av de fleste typer kapitalinntekter øker med økende inntekt. Renteinntektene var i 2003 relativt like i desilene 1 til 6. De gjennomsnittlige renteinntektene var om lag 4 ganger så store i desil 10 som i desil 9. For de andre kategoriene av kapitalinntekter var forskjellene langt større. I 2003 var de gjennomsnittlige utbetalte utbyttene under 1 300 kroner for desilene 1 til 8. Desil 9 og desil 10 hadde derimot henholdsvis om lag 3 500 kroner og om lag 209 900 kroner i utbetalt utbytte. Realisasjoner av kapitalgevinst/tap øker også (redusert tap) med økende inntekt Andre kapitalinntekter, som blant annet omfatter leieinntekter, avkastning av pensjonsforsikring og enkelte næringsinntekter (opptjent utenbygds), viste et liknende mønster som for utbytte, men økningen fra 9 til 10 desil var klart mindre. Renteinntektene utgjorde den største andelen av kapitalinntekter for desilene 1 til 9, men utgjør en relativt lav andel av desil 10s kapitalinntekter.

Utbetalt utbytte var i 2003 i gjennomsnitt nesten 5 ganger nivået i 1993. Nivået var om lag 4 ganger så høyt som i 2001 da man hadde en midlertidig skatt på utbytte. Utbetalt utbytte økte også med om lag 25 prosent fra 2002 til 2003. Dette skyldes i stor grad at aksjeselskapenes årsresultat ble doblet fra 2002 til 2003. Videre kan utbytteutbetalingene også være påvirket av den forventede skattereformen. Dette underbygges ved at aksjeselskapene fra 2002 til 2003 hadde en økning i innskutt egenkapital, mens den opptjente egenkapitalen ble noe redusert.

Renteinntektene i 2003 var noe lavere enn renteinntektene i 1993. Andre kapitalinntekter har i denne perioden økt noe. Økningen er sterkere for de 10 prosent rikeste enn for de andre gruppene.

Tabell 2.13 Fordelingen av ulike inntektskomponenter for yrkestilknyttede[1]. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2003-priser. 1993 og 2003

1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt[2]	Over-føringer	Skatt mm.	Inntekt etter skatt Andel	Nivå	Vekst 93-03
1	6,0	5,8	-5,7	2,8	5,2	5,4	119 900	
2	7,0	4,6	2,1	6,3	5,9	6,8	149 500	
3	7,8	4,3	2,6	7,9	6,6	7,5	165 100	
4	8,4	4,4	3,1	8,6	7,2	8,1	178 900	
5	9,1	4,7	3,6	9,2	7,9	8,7	192 100	
6	9,8	5,3	4,1	10,0	8,6	9,3	205 900	
7	10,5	6,3	4,8	11,5	9,6	10,0	221 600	
8	11,4	8,3	6,0	13,3	10,9	10,9	242 100	
9	12,8	12,8	8,5	15,5	13,3	12,5	276 000	
10	17,3	43,4	70,8	14,9	24,9	20,9	461 600	
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	221 300	
Gini-koeffisient						0,210		
2003 Desil								
1	5,7	7,9	-3,6	3,6	5,0	5,2	147 500	23,0
2	6,9	4,6	0,5	6,9	5,7	6,4	183 400	22,7
3	7,6	4,0	0,7	8,4	6,3	7,1	201 700	22,2
4	8,2	4,3	0,9	9,7	6,9	7,7	218 000	21,9
5	8,9	4,6	1,0	10,5	7,5	8,2	234 300	22,0
6	9,6	5,0	1,2	10,9	8,3	8,8	251 000	21,9
7	10,4	5,8	1,5	11,7	9,3	9,5	269 700	21,7
8	11,4	7,8	2,1	13,1	10,8	10,4	294 800	21,8
9	13,2	12,5	3,9	13,6	13,8	11,9	339 400	23,0
10	18,2	43,4	91,7	11,7	26,5	24,8	704 800	52,7
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	284 500	28,6
Gini-koeffisient						0,248		

[1] Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 558 140 personer i 1993 og 1 758 385 personer i 2003.
[2] Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Det framgår videre at desil 1 til 9 hadde realisasjonstap, mens desil 10 hadde realisasjonsgevinster. Realisasjonstapet var desidert størst for desil 1 med i gjennomsnitt 14 500 kroner i 2003.

Oppsplittingen av 10. desil viser at det er de 2 prosentene (persentilene 99 og 100) med høyest inntekt som også har de høyeste kapitalinntektene. I gjennomsnitt hadde personer i persentil 100 (som besto av om lag 17 600 personer) om lag 2,1 mill. kroner i kapitalinntekter i 2003, noe som svarer til at denne prosentgruppen hadde vel 72 prosent av de samlede kapitalinntektene. For prosentene 99 og 100 samlet har andelen kapitalinntekter økt med om lag 25 prosentpoeng fra 1993 til 2003. Denne utviklingen skyldes hovedsakelig at denne gruppen har økt sine inntekter fra utbytte og realisasjonsgevinster betydelig siden 1993.

Tabell 2.14 Gjennomsnittlig kapitalinntekt[1] for yrkestilknyttede[2]. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2003-priser. 1993 og 2003

					Kapitalinntekter i alt	
1993 Desil	Rente-inntekt	Utbytte	Realisasjons-gevinst/tap	Andre kapi-talinntekter	Nivå	Andel
1	2 500	300	-10 900	800	-7 300	-5,7
2	2 700	100	-600	400	2 700	2,1
3	3 200	100	-500	600	3 400	2,6
4	3 600	100	-400	700	4 000	3,1
5	4 000	200	-400	900	4 600	3,6
6	4 400	200	-400	1 000	5 300	4,1
7	4 900	300	-400	1 300	6 200	4,8
8	5 700	600	-400	1 800	7 800	6,0
9	7 100	1 300	-400	3 000	11 000	8,5
10	19 000	41 700	7 800	22 600	91 100	70,8
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	8 600	2 500	-200	4 700	15 600	2,4
93/94	9 800	3 500	-100	5 500	18 800	2,9
95/96	11 200	6 000	100	7 400	24 600	3,8
97/98	14 600	12 500	1 100	12 600	40 700	6,3
99/100	50 500	184 000	38 300	82 900	355 600	55,3
Alle	5 700	4 500	-700	3 300	12 900	100,0
2003 Desil						
1	2 400	700	-14 500	600	-10 800	-3,6
2	2 200	200	-1 000	300	1 600	0,5
3	2 400	200	-900	400	2 200	0,7
4	2 700	300	-800	500	2 600	0,9
5	2 900	300	-800	600	3 100	1,0
6	3 200	500	-700	800	3 600	1,2
7	3 600	700	-800	1 100	4 500	1,5
8	4 300	1 300	-800	1 600	6 300	2,1
9	5 800	3 500	-900	3 200	11 600	3,9
10	21 800	209 900	14 300	26 500	272 500	91,7
Herav desil 10 delt opp i persentilene:						
91/92	7 700	8 300	-1 200	5 400	20 200	1,4
93/94	8 800	12 000	-400	7 300	27 800	1,9
95/96	11 200	22 000	-300	10 700	43 700	2,9
97/98	15 200	48 400	2 300	18 500	84 400	5,6
99	25 400	147 900	10 500	37 400	221 200	7,6
100	104 700	1 731 500	128 600	141 100	2 106 000	72,4
Alle	5 100	21 700	-700	3 600	29 700	100,0

[1] Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.
[2] Lønnstakere og selvstendige med yrkesinntekt på minst 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn. Dette var en gruppe på 1 558 140 personer i 1993 og 1 758 385 personer i 2003.

Kilde: Inntekts- og Formuesundersøkelsen, Statistisk sentralbyrå

Tabell 2.15 Sammensetning av samlet inntekt innenfor de ulike desilene for individer17 år og over med yrkesinntekt lavere enn 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn[1] . Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 2003

					Samlet inntekt			
Desil	Lønn	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt[2]	Over-føringer	Andel	Nivå	Skatt mm.	Inntekt etter skatt
1	54,0	-11,9	21,5	36,5	100	6 100	31,4	68,6
2	51,1	1,2	6,0	41,7	100	26 200	4,8	95,2
3	54,2	3,8	3,9	38,0	100	45 900	5,9	94,1
4	60,0	5,9	3,3	30,7	100	65 700	7,8	92,2
5	67,2	6,8	2,6	23,4	100	87 400	11,1	88,9
6	71,3	8,1	2,3	18,3	100	110 900	15,3	84,7
7	75,7	7,3	2,2	14,8	100	133 400	17,8	82,2
8	79,6	5,1	2,1	13,2	100	155 500	19,0	81,0
9	69,7	3,9	3,0	23,4	100	179 500	17,3	82,7
10	28,1	0,8	50,1	21,0	100	423 700	14,8	85,2
Herav 10 desil oppdelt i persentilene								
91/92	60,7	2,7	3,8	32,8	100	207 500	17,6	82,4
93/94	57,1	2,7	4,3	35,9	100	221 800	17,7	82,3
95/96	53,4	2,5	5,5	38,7	100	240 600	17,9	82,1
97/98	46,6	2,2	9,3	41,9	100	269 800	17,2	82,8
99	34,2	1,4	23,1	41,2	100	320 900	15,4	84,6
100	3,3	-0,8	95,2	2,4	100	2 036 700	12,2	87,8
Alle	55,7	3,9	19,1	21,3	100	123 400	15,0	85,0

[1] Dette utgjør 749 864 personer i 2003 og omfatter alle personer 17 år eller eldre med unntak av følgende grupper:
- Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt større eller lik 60% av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn (100%=276 900 kr)
- Pensjonister/trygdede, dvs. at pensjonsytelsene overstiger eventuell yrkesinntekt og er minst lik minstepensjonen.
- Personer som har samlet inntekt i 2003 lik null eller at denne er negativ.

[2] Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for personer og familier.

2.4.4 Nærmere om sammensetningen av samlet inntekt etter skatt for individer med yrkesinntekt lavere enn 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn

I analysen i 2.4.2. og 2.4.3 er det kun sett på yrkesaktive med relativt høy yrkesinntekt. I dette avsnittet ser vi nærmere på sammensetningen av inntekter til individer med en yrkesinntekt (sum av lønnsinntekt og næringsinntekt) som er positiv, men som utgjør mindre enn 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn.

Tabell 2.15 viser at yrkesaktive med lav yrkesinntekt i gjennomsnitt har en mye lavere samlet inntekt enn yrkesaktive. Samlede overføringer utgjør gjennomgående en større andel for denne gruppen enn for yrkesaktive med større yrkesinntekt, jf. tabell 2.12. Dette kan bl.a. ha sammenheng med at personer med relativt lav yrkesinntekt i større grad mottar trygdeytelser. Andelen næringsinntekt er relativt lav og varierer mellom 1,2 prosent og 8,1 prosent for desilene 2 til 9. Første desil har negativ næringsinntekt.

For de med høyest samlet inntekt, desil 10, utgjør kapitalinntektene 50,1 prosent av samlede inntekter. For desilene 2 til 9 utgjør kapitalinntektene under 7 prosent av samlet inntekt. Andelen kapitalinntekt i desil 1 er høyere, men utgjør svært lite i kroner. En oppslitting av 10. desil i persentiler viser at gjennomsnittlig samlet inntekt for personer i persentil 100 var vel 2 mill. kroner i 2003 hvorav kapitalinntektene utgjør over 90 prosent. Denne gruppen utgjør om lag 7000 personer.

2.4.5 Nærmere om fordelingen av samlet inntekt etter skatt for pensjonister og trygdede

Tabell 2.16 viser desilenes andel av de ulike inntektskomponentene for pensjonister og trygdede. Samlet inntekt etter skatt har økt mer enn gjen-

Tabell 2.16 Fordelingen av ulike inntektskomponenter for pensjonister[1]. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. Andeler i prosent og nivå i 2003-priser. 1993 og 2003

						Inntekt etter skatt		
1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt[2]	Over-føringer	Skatt mm.	Andel	Nivå	Vekst 93-03
1	3,2	-2,9	-0,3	4,5	2,1	4,2	49 800	
2	3,1	0,7	3,3	5,9	2,5	6,0	70 800	
3	2,6	2,0	4,7	6,6	2,5	6,9	80 800	
4	3,5	4,1	6,0	7,4	4,0	7,7	90 300	
5	4,5	5,6	6,1	8,6	6,0	8,5	100 400	
6	6,3	7,2	6,8	9,7	8,3	9,5	111 600	
7	7,8	8,5	7,5	11,0	10,5	10,6	124 600	
8	10,9	11,1	9,2	12,4	12,9	11,9	140 500	
9	17,6	16,5	12,3	14,3	16,4	13,8	163 100	
10	40,5	47,1	44,3	19,6	34,9	21,0	247 400	
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	117 900	
Gini-koeffisient						0,247		
2003 Desil								
1	2,8	-12,8	-2,8	5,0	3,1	4,4	68 500	37,5
2	3,4	1,1	2,9	6,2	3,3	6,2	98 200	38,8
3	3,6	3,3	4,0	7,0	3,9	7,1	111 900	38,4
4	4,3	4,3	3,6	8,0	5,3	7,9	124 400	37,7
5	5,2	5,2	3,8	8,9	6,6	8,7	136 000	35,4
6	7,1	6,1	4,2	9,9	8,5	9,5	148 600	33,2
7	9,0	7,2	4,9	11,0	10,5	10,4	162 900	30,7
8	12,2	10,4	6,1	12,2	12,9	11,5	180 400	28,4
9	18,1	18,0	8,3	13,8	16,0	13,1	206 300	26,5
10	34,2	57,2	65,0	17,9	29,9	21,2	333 700	34,9
Alle	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	157 000	33,1
Gini-koeffisient						0,233		

[1] Omfatter trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene overstiger eventuell yrkesinntekt og er minst lik minstepensjon. Dette var en gruppe på 936 082 personer i 1993 og 1 017 746 personer i 2003.
[2] Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

nomsnittet for desil 1 til 6, mens desil 7 til 10 har hatt en noe lavere vekst. Dette har ført til at inntektsforskjellene målt ved Gini-koeffisienten har blitt redusert fra 0,247 til 0,233. Dette er hovedsakelig på grunn av en utjevning i overføringene hvor desil 1 til 6 har fått økt andel overføringer, mens desil 7 til 10 har fått reduserte andeler.

Ellers viser tabellen at de fleste desilene, med unntak av desil 10, har fått redusert andelene av de samlede kapitalinntektene som pensjonistene mottar. Dette har blant annet sammenheng med at pensjonister stort sett mottar renteinntekter. Desil 10 mottar på den andre siden hovedsakelig andre kapitalinntekter som bl.a. aksjegevinster og utbytte.

De ulike inntektskomponentenes andel av pensjonistenes og de trygdedes inntekter etter skatt har ikke endret seg vesentlig fra 1993 til 2003.

I gjennomsnitt utgjør overføringer vel 87 prosent av pensjonistenes samlede inntekt i 2003, jf. tabell 2.17. Tabell 2.17 viser utviklingen i overføringer for pensjonister fra 1993 til 2003 for inntektsdesilene. Det har vært en reell vekst i overføringene for alle desilene i gjennomsnitt. For desil 1

Tabell 2.17 Utvikling i overføringer for pensjonister fra 1993 til 2003 i målt i 2003- kroner og som prosentandel av samlet inntekt. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 2003

	I 2003- kroner					Andel av samlet inntekt før skatt					Vekst overføringer 93-03
	1993	2000	2001	2002	2003	1993	2000	2001	2002	2003	
1	53 100	70 500	73 500	77 800	81 500	98,3	96,5	101,4	104,8	103,8	53,5
2	69 600	90 500	92 600	97 400	100 800	92,0	92,5	91,9	92,3	93,2	44,8
3	77 900	101 600	104 600	110 100	114 100	90,8	91,6	91,0	91,3	92,5	46,5
4	88 100	115 500	119 000	125 300	130 100	89,7	91,9	91,4	91,9	93,3	47,7
5	101 400	128 600	132 300	139 600	144 400	90,2	91,8	91,2	91,8	93,3	42,4
6	115 200	143 000	146 800	155 200	160 400	90,0	91,2	90,6	91,2	92,7	39,2
7	130 700	159 600	163 200	172 200	177 900	89,9	90,4	89,9	90,5	92,2	36,1
8	147 400	178 300	182 200	191 800	197 500	88,7	89,2	88,6	89,1	90,9	34,0
9	169 000	203 500	208 000	218 500	224 300	86,4	86,8	86,4	86,8	88,7	32,7
10	232 900	266 300	272 900	285 300	286 600	73,6	68,1	72,3	69,6	69,0	23,1
Alle	118 500	145 800	149 500	157 300	161 500	86,0	85,4	86,4	86,1	87,1	36,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget

har veksten vært størst (53,5 prosent), mens desil 10 har hatt den laveste veksten (23,1 prosent). Hovedårsaken til utjevningen i inntektene kommer av økningen i grunnbeløpet i pensjonsytelsene. I tillegg har særtillegget blitt økt flere ganger i perioden.

Overføringenes andel av samlet inntekt har ikke endret seg vesentlig siden 1993. Desil 1 har fått en økning, mens desil 10 er den eneste gruppen som har fått en reduksjon i andelen av samlet inntekt siden 1993. Desil 1 har i gjennomsnitt en andel i 2003 som overstiger 100 prosent, noe som skyldes negative kapitalinntekter.

2.4.6 Utviklingen i inntektsfordelingen i perioden 1993 – 2003

I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenlikning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. For eksempel kan virkninger på inntektsulikheten av endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Figur 2.2 viser utviklingen i Gini-koeffisienten i perioden 1993 – 2003 for individer med yrkesinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn, for pensjonister og for fordelingen av lønnsinntekt, jf. vedleggstabell 7.4. For de to individgruppene ser vi på inntektene etter skatt, mens fordelingen av lønnsinntekt er før skatt.

Gini-koeffisientene er et summarisk mål på inntektsulikhet og antar verdier mellom 0 og 1. Verdien 0 tilsier at inntektene er helt likt fordelt, mens en Gini-koeffisient lik 1 tilsier at en person mottar all inntekt. Figur 2.3 viser at verdien varierer mellom om lag 0,21 og 0,25 for yrkesdeltakere og pensjonister.

Norge har tradisjonelt hatt en jevn inntektsfordeling relativt til andre europeiske land Ulikheter i fordelingen av ekvivalent disponibel inntekt målt ved Gini-koeffisienter varierer for europeiske land mellom om lag 0,25 og 0,43[6], der Russland skiller seg ut med størst inntektsulikhet. Disse koeffisientene er imidlertid ikke direkte sammenlignbare med tallene i figuren som måler inntektsulikhet for personer. Det illustrerer likevel hvordan inntektsulikhet varierer i forhold til skalaen for Gini-koeffisienten.

Figuren viser at samlet inntekt etter skatt har vært betydelig mer ujevnt fordelt blant pensjonister enn blant yrkestilknyttede i perioden. Gini-koeffisienten er høyere for pensjonister enn for yrkestilknyttede i alle årene bortsett fra 2000, 2002 og 2003. Fra tabell 2.13 og 2.16 framgår det at dette hovedsakelig skyldes at pensjonistenes yrkesinntekter (lønns- og næringsinntekter) er betydelig mer ujevnt fordelt enn blant yrkestilknyttede.

Figuren viser videre at forskjellene i samlet inntekt etter skatt for pensjonister er blitt redusert fra 1993 til 2002, spesielt fra 1997 til 1998 og fra 2002 til 2003. I begge disse periodene var det en relativt stor økning i grunnbeløpet og økning i sær-

[6] Hentet fra Luxembourg Income Study (LIS) som viser Gini-koeffisienter basert på disponibel inntekt per forbruksenhet for ulike land. Koeffisientene kan imidlertid være fra ulike årstall fordi det varierer hvor hyppig landene sender inn oppdatert grunnlagsmateriale. Seneste tall er fra 2000.

tilleggene, jf. omtalen i avsnitt 2.3. Gini-koeffisienten for pensjonister er redusert fra 0,247 i 1993 til 0,233 i 2003.

Fra 2000 til 2001 var det en relativt betydelig reduksjon i Gini-koeffisienten for både pensjonister og yrkestilknyttede. Dette skyldes hovedsakelig en mer jevn fordeling av kapitalinntektene. Utbyttene i 2001 ble gjenstand for en midlertidig beskatning og som følge av dette ble utdelt utbytte i 2001 redusert kraftig i forhold til i 2000.

Den midlertidige skatten på utbytte ble fjernet fra 2002. Som følge av dette økte utbyttene betraktelig og fordelingen av kapitalinntekter ble skjevere. Gini-koeffisientene økte derfor fra 0,215 til 0,244 for yrkestilknyttede og fra 0,226 til 0,237 for pensjonistene fra 2001 til 2002. Utbytteinntektene økte betydelig også fra 2002 til 2003 og ga dermed en ytterligere økning i Ginikoeffisienten for yrkestilknyttede.

En skal imidlertid være varsom med å relatere hele endringen i ulikhet i perioden 2000 til 2003 til endringer i utbytte. Tabell 2.18 illustrerer likevel at inntektsulikhetene om lag har vært uendret i perioden 1999 til 2003 dersom man utelater utbytte fra inntektsbegrepet. Fra 2001 til 2003 har inntektsulikheten gått ned eksklusive utbytte i inntektsbegrepet, mens forskjellene har økt relativt mye når en ser på samlet inntekt inklusive utbytte.

Samlet sett økte forskjellene i samlet inntekt etter skatt for yrkestilknyttede fra 1993 til 2003. Gini-koeffisienten for yrkestilknyttede steg fra 0,210 i 1993 til 0,248 i 2003. Økningen var betydelig fra 1999 til 2000 hvor Gini-koeffisienten steg fra 0,220 til 0,241. Dette har sammenheng med den relativt kraftige økningen av 10.desils andel av kapitalinntektene, jf. tabell 2.13. I 2001 var fallet desto kraftigere og Gini-koeffisienten ble redusert med 0,025 til 0,215.

En kan ellers legge merke til at Gini-koeffisienten er høyere for fordelingen av samlet inntekt etter skatt, enn for fordelingen av lønnsinntekter før skatt. Årsaken til dette er at både kapitalinntekter og næringsinntekter er skjevere fordelt enn lønnsinntekter, i tillegg til at folk med høye lønnsinntekter ofte også har høye kapital- og næringsinntekter.

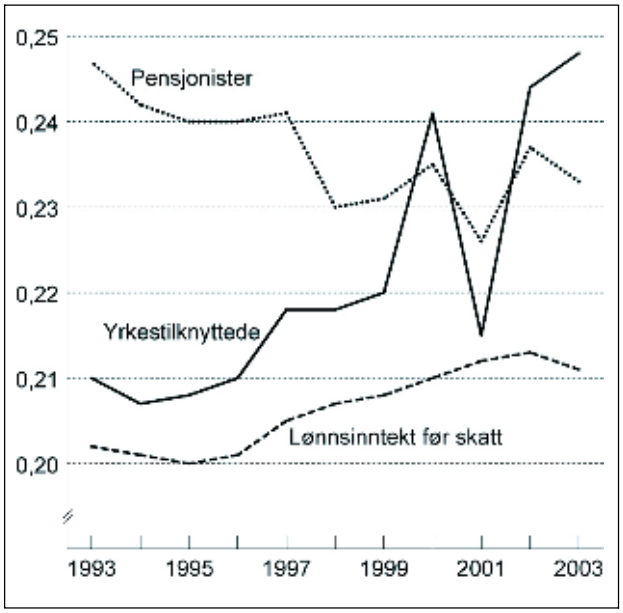

Figur 2.2 Utviklingen i fordelingen av samlet inntekt for de ulike gruppene og utvikling i lønnsinntekt i perioden 1993 til 2003. Målt ved Gini-koeffisienten

Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk (1993 – 2003). Statistisk sentralbyrå.

Fordelingen av lønnsinntekt før skatt ble litt jevnere i perioden 1993 – 1995. Gini-koeffisienten ble redusert fra 0,202 i 1993 til 0,200 i 1995. Etter 1995 økte imidlertid forskjellene noe. I 2003 var Gini-koeffisienten 0,210.

2.4.7 Nærmere om fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn

Fordelingen av kapitalinntekter mellom de ulike inntektsgruppene er relativt skjev mellom kvinner og menn. Figur 2.3 viser at denne forskjellen økte

Tabell 2.18 Utvikling i fordeling av samlet inntekt hhv. med og uten utbytte i perioden 1999 til 2003 for yrkestilknyttede[1] målt ved Gini-koeffisienter

År	Inntektsulikhet med utbytte i inntektsbegrepet	Inntektsulikhet uten utbytte i inntektsbegrepet
1999	0,220	0,197
2000	0,241	0,208
2001	0,215	0,205
2002	0,244	0,202
2003	0,248	0,195

[1] Lønnstakere og selvstendig næringsdrivende med yrkesinntekt på minst 60% av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn det enkelte år
Kilde: Statistisk sentralbyrå. Inntektsstatistikk for personer og familier.

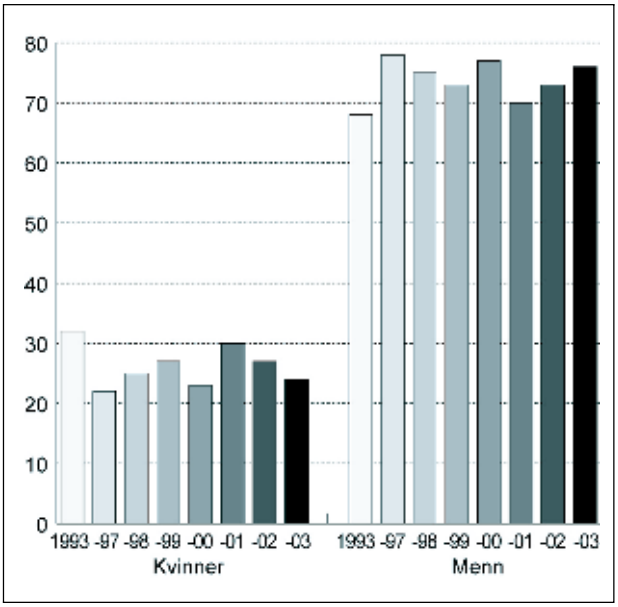

Figur 2.3 Prosentvis fordeling av kapitalinntekter mellom kvinner og menn. 1993 og 1997-2003.

Populasjonen er definert som bosatte kvinner og menn 17 år og over.
Kilde: Sjølvmeldingsstatistikk, Statistisk Sentralbyrå.

betydelig mellom 1993 og 1997[7], ble redusert fram til 2001, men økte så igjen fra 2001 til 2003.

Den betydelige økningen i kvinners andel av kapitalinntektene fra 2000 til 2001 skyldes hovedsakelig det betydelige fallet i kapitalinntektene knyttet til aksjer. Kapitalinntektene fra aksjeutbytte og aksjegevinster, der kvinners andel er betydelig lavere enn tilsvarende andel for renteinntektene, utgjorde dermed en mindre andel av samlede kapitalinntekter. Vi ser av figuren at forskjellene økte kraftig igjen fra 2001 til 2003 hovedsakelig på grunn av mer enn en firedobling av aksjeutbyttene fra 2001 til 2003.

Fra 1993 til 1997 mottok menn mesteparten av økningen i kapitalinntekter. I tillegg ble kvinners samlede kapitalinntekter redusert. Dette har sammenheng med at kvinner hovedsakelig mottok renteinntekter. Blant annet på grunn av redusert rentenivå ble renteinntektene nærmere halvert fra 1993 til 1997. Kvinners andel av renteinntekter, utbytte og aksjegevinster, ble redusert fra om lag 32 prosent i 1993 til om lag 22 prosent i 1997. I perioden 1997 – 1999 økte imidlertid renteinntektenes andel av kapitalinntektene, samtidig som kvinner økte sin andel av aksjeutbytte og aksjegevinster noe. I 1999 utgjorde kvinners andel av renteinntekter, utbytte og aksjegevinster om lag 27 prosent. Økningen i forskjellene i fordelingen av kapitalinntekter mellom menn og kvinner fra 1999 til 2000 skyldes først og fremst en markant økning i aksjegevinster for menn.

Den ulike fordelingen av kapitalinntekter mellom kvinner og menn som vises i selvangivelsesstatistikken kan være et resultat av at ulike inntektsarter er ulikt fordelt mellom ektefeller/samboere i husholdningene. Mens kvinner for eksempel mottar all barnetrygd/kontantstøtte i en husholdning, kan det være slik at menn hovedsakelig mottar kapitalinntektene. Samtidig kan menn stå for betaling av kapitalutgiftene. Siden kapitalutgifter ikke er med i denne statistikken vil dette kunne endre bildet som er gitt i figur 2.3.

Boks 2.3 Begreper i fordelingsanalyser

Desil- og persentiltabeller:
I fordelingsanalyser rangeres ofte individene etter inntekt etter skatt og grupperes deretter i like store grupper. En vanlig type gruppering er å dele antallet individer i 10 like store deler. Disse gruppene kalles ofte for desiler, hvor de 10 prosent med lavest inntekt kalles desil 1, de neste 10 prosent for desil 2 osv. til de 10 prosent med høyest inntekt, som kalles desil 10.

Individene kan også grupperes i mindre grupper. En inndeling i 100 like store grupper kalles ofte for persentiler. Den prosenten med lavest inntekt kalles persentil 1, og prosenten med høyest inntekt kalles persentil 100. I tabell 2.14 er desil 10 oppdelt i fem like store deler. Dvs. at hver gruppe inneholder to persentiler.

Gini-koeffisienten:
I analyser av inntektsfordelinger er det behov for et summarisk mål på ulikhet som kan benyttes ved sammenlikning av inntektsfordelinger i ulike situasjoner. For eksempel kan virkninger på inntektsulikheten av endringer i skatte- og overføringsordninger belyses ved hjelp av endring i Gini-koeffisienten. Gini-koeffisienten (G) varierer mellom 0 og 1, og ulikheten er større jo større G er. Dersom G=0 er inntekten likt fordelt mellom alle individer i gruppen som studeres, mens G=1 betyr at det er en person som mottar all inntekt. Gini-koeffisienten representerer bare en av flere mulige metoder for å kvantifisere ulikhet mellom fordelinger. Det viser seg at Gini-koeffisienten vektlegger sterkest endringer som skjer i den sentrale delen av fordelingen og i mindre grad endringer som skjer i toppen og bunnen av fordelingen.

[7] I Figur 2.3 er kun renteinntekter, utbytter og aksjegevinster/tap inkludert i samlede kapitalinntekter. Andre kapitalinntekter er utelatt.

Boks 2.4 Inntektsbegrep

Inntektsbegrepet som blir lagt til grunn i hoveddelen av avsnitt 2.4, er inntekt etter skatt. Dette begrepet kommer fram på følgende måte:

Yrkesinntekt
- Lønn (inkl. sykepenger)
- Netto næringsinntekt

+ *Kapitalinntekter*
- Renteinntekter
- Aksjeutbytte
- Netto realisasjonsgevinster
- Andre kapitalgevinster

+ *Skattepliktige overføringer*
- Pensjoner fra folketrygden
- Tjenestepensjon mv.
- Arbeidsledighetstrygd
- Mottatte bidrag mv.

+ *Skattefrie overføringer*
- Barnetrygd
- Bostønad
- Stipend
- Forsørgerfradrag
- Sosialhjelp

= *Samlet inntekt*

- *Utliknet skatt og negative overføringer*
- Utliknet skatt
- Bidrag av overføringer (tvungen pensjonspremie i arbeidsforhold og betalt underholdsbidrag

= *Inntekt etter skatt*

Svakheter med begrepet inntekt etter skatt

Inntekt etter skatt gir ikke et fullgodt inntrykk av den samlede inntekten som individer har til forbruk. Et fullstendig inntektsbegrep, som viser størrelsen på de faktiske inntektene og dermed forbruksmulighetene, inkluderer både kontanter og inntektskomponenter utenom kontanter (f.eks. naturalytelser og ikke-realiserte gevinster). Dette innebærer at alle arbeidsinntekter, netto kapitalinntekter, overføringer, næringsinntekter, verdiendring på realkapital og annen formue (realisert og urealisert), arv og gaver, verdien av botjenester og andre varige forbruksgoder, frynsegoder, verdien av hjemmeproduksjon mv. i prinsippet burde være inkludert i inntektsbegrepet. Flere av disse komponentene er beheftet med betydelige måleproblemer og er derfor ikke inkludert i statistikken. Heller ikke renteutgifter er inkludert i inntektsbegrepet som er lagt til grunn i denne analysen.

Kapittel 3
Lønnsutviklingen i senere år

- Den gjennomsnittlige *årslønnsveksten fra 2003 til 2004* for alle grupper under ett er beregnet til 3,5 prosent mot 4,5 prosent året før.
- *Årslønnsveksten* fra 2003 til 2004 i NHO-bedrifter er beregnet til 3,6 prosent for industriarbeidere og til 3,8 prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig årslønnsvekst for disse to gruppene under ett er beregnet til 3,8 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var lønnsveksten 3,5 prosent. I forretnings- og sparebanker og forsikring under ett, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet, er lønnsveksten beregnet til 4,0 prosent. I NAVO-bedrifter utenom helseforetakene er lønnsveksten beregnet til 3,4 prosent og i helseforetakene til 3,0 prosent. For ansatte i staten og i kommunene (inklusive stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og skoleverket) er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 3,7 prosent og 3,8 prosent.
- Utvalget anslår *overhenget* til 2005 til 1,4 prosent for alle grupper under ett. Dette er 0,3 prosentpoeng høyere enn til 2004 og 1,3 prosentpoeng lavere enn til 2003. For industriarbeidere er overhenget beregnet til 1,2 prosent og for industrifunksjonærer til 1,5 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen er overhenget beregnet til 0,7 prosent og for ansatte i forretnings- og sparebanker og forsikring under ett til 1,5 prosent. For NAVO-bedrifter var overhenget til 2005 1,5 prosent i helseforetakene og 1,1 prosent i øvrige bedrifter. For ansatte i staten og kommunene (inklusive stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og skoleverket) er overhenget beregnet til henholdsvis 1,9 prosent og 1,5 prosent.
- For de gruppene utvalget har tall for var det en tilnærming mellom *kvinners og menns lønn* fra 2003 til 2004 med unntak av i helseforetakene og i kommunene hvor det var ingen endring, og i HSH-bedrifter i varehandel hvor lønnsforskjellene mellom kvinner og menn har økt.
- I noen områder ble det allerede under lønnsoppgjøret i 2004 *avtalt tillegg for 2005*. I KS-området (eksklusiv stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse) utgjør avtalte tillegg fra i fjor 1,1 prosentpoeng av årslønnsveksten fra 2004 til 2005, mens slike tillegg bidrar med om lag 0,6 prosentpoeng i helseforetakene (eksklusiv legene). Samlet bidrar avtalte tillegg fra i fjor med om lag ¼ prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005.
- I næringsvirksomhet hadde *toppledere* i foretak med over 25 ansatte/lønnsforhold i gjennomsnitt en lønnsvekst på 6,4 prosent fra 2003 til 2004 mot 4,4 prosent fra 2002 til 2003. Lønnsveksten fra 2003 til 2004 varierte fra 4,8 prosent for toppledere i foretak med 25-49 ansatte/lønnsforhold til 12,3 prosent i foretak med over 250 ansatte/lønnsforhold.
- I foretak med over 25 ansatte/lønnsforhold var om lag 12 prosent av topplederne kvinner i 2004, og de tjente i gjennomsnitt om lag 73,5 prosent i forhold til mannlige toppledere.

3.1 Lønnsutviklingen for hovedgrupper av lønnstakere

Beregningsutvalget legger i dette kapitlet fram statistikk og beregninger som gir et hovedinntrykk av lønnsutviklingen fra 2003 til 2004. Det gis dessuten anslag på lønnsoverhenget til 2005 for ulike grupper. I dette kapitlet gis det også en oversikt over lønnstilleggene i 2005 for en del grupper. En mer detaljert oversikt over resultatene av lønnsoppgjør i 2005 gis i vedlegg 2.

Årslønnsvekst for hovedgrupper

Beregningsutvalget presenterer tall for gjennomsnittlig årslønn både for heltidsansatte, dvs. arbeidstakere som har utført et fullt avtalefestet normalt årsverk uten overtid og gjennomsnittlig lønn per årsverk. Det siste begrepet omfatter både heltids- og deltidsansatte, der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er ført fram til 2004 og gjengis i tabell 3.1 og tabell 7.11 i vedlegg 7. Begge tabellene bygger på lønnsstatistikk for gruppene og på opplysninger om reguleringstidspunkter i de enkelte år. Lønnsbegreper og grunnlaget for beregningene av lønnsvekst og lønnsnivå omtales i boks 3.1. En mer detaljert omtale gis i vedlegg 3.

Boks 3.1 Lønnsbegreper og grunnlaget for beregning av årslønnsvekst

Statistisk sentralbyrå har fra og med 1997 foretatt en full omlegging av lønnsstatistikken. En har fått en enhetlig, individbasert statistikk som per i dag dekker alle lønnstakere med unntak av primærnæringene, og som er sammenliknbar mellom næringer, jf. omtale i vedlegg 3. Tall etter den nye lønnsstatistikken foreligger for årene 1997-2004.

Beregningene som utvalget legger fram, bygger på Statistisk sentralbyrås strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Videre bygger beregningene i hovedsak på prinsipper og forutsetninger som utvalget har lagt til grunn i tidligere rapporter. SSBs lønnsstatistikk er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

I privat sektor bygger statistikken på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder[1] med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent med i gjennomsnitt om lag 67 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlingsstatistikken. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid. For ansatte i privat sektor innhentes data på skjema eller via elektronisk media fra foretakene som omfattes av det årlige utvalget. I 2003 benyttet ¼ av foretakene, som dekket 44 prosent av bedriftene og av alle sysselsatte i statistikken, elektronisk innrapportering.

I offentlig sektor produseres lønnsstatistikken ved hjelp av registre i henholdsvis Moderniseringsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund. SSB står for innhentingen av lønnsopplysningene for statsansatte og for ansatte i de statlige helseforetakene i 2004. Data for de statlige helseforetakene for 2002 og 2003 ble innhentet av NAVO. SSB offentliggjør offisiell lønnsstatistikk for ansatte både i staten, de statlige helseforetakene, skoleverket og kommunene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoretillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Som nevnt inngår bonus i årslønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

For gruppene/tariffområdene i tabell 3.1 og i tabell 7.11 i tabellvedlegget beregnes fra og med 2003 årslønn for alle grupper ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f. eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i månedsfortjenesten siden oktober året før. Økningen i månedsfortjenesten over denne perioden deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-månedersperioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig årslønnsnivå for det aktuelle året.

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Tillegg ved lokale forhandlinger i privat sektor og for stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene er lønnsglidning. I noen tariffområder er forhandlingsmodellen slik at også de lokale forhandlingene er en del av den avtalte lønnsøkningen. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt. Denne rammen er likevel ofte en nedre ramme. I staten f. eks. kan etatene/virksomhetene skyte til midler fra driftsbudsjettet. I tillegg kan partene lokalt føre forhandlinger på særlig grunnlag, såkalte 2.3.4-forhandlinger[2].

[1] Ifølge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182).

[2] Kravet for slike forhandlinger er at det har skjedd vesentlige endringer i de forhold som er lagt til grunn for arbeidstakerens lønn.

(Boks 3.1 forts.)

I beregningene forutsettes det at det ikke skjer noen glidning fra tellingstidspunket og ut året. Dette har forholdsvis liten betydning for gjennomsnittlig årslønn, men kan påvirke størrelsen på overhenget. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som hittil ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om denne informasjonen kan brukes til å beregne overheng for tariffområder.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk og for et beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «beregnet årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sykefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I beregningene av årslønn for *heltidsansatte* i privat sektor etter næringshovedområde inngår som hovedregel de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk. Det skilles ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid. I forbindelse med utarbeidning av tariffstatistikk kan SSB sette andre grenser. For ansatte i staten og kommunene inkl. skoleverket er heltid definert som dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. For de statlige eide helseforetakene har en i 2004-statistikken mulighet for å sette grenser mellom heltid og deltid som i privat sektor.

Deltidsansatte er alle som har avtalt arbeidstid lavere enn 33 timer i uken eller dellønnsprosent/stillingsandel lavere enn 100 prosent. For å kunne sammenlikne lønn mellom hel- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid, se vedlegg 3. Lønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med lønnen for de heltidsansatte slik at man kan beregne gjennomsnittlig lønn for alle ansatte.

Det bør utvises forsiktighet ved sammenlikning mellom gruppene. Dette gjelder særlig ved vurdering av utviklingen i ett enkelt år. Videre kan variasjoner i lønnsutviklingen mellom grupper bl.a. ha sammenheng med endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken, endringer i stillingsstruktur m.m.

Boks 3.2 Ny beregningsmetode for årslønn og overheng i NHO-området

For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter beregnet en før 2003 årslønn med utgangspunkt i informasjon, som i tillegg til lønn per 1. oktober var basert på sum lønn «hittil i år». Bakgrunnen for denne innhentingen er at LO-NHO-området består av svært mange avtaler med ulike reguleringstidspunkter der en ønsket informasjon om lønnsbanen gjennom året.

Det viste seg imidlertid at dette beregningsopplegget var beheftet med svakheter. Spesielt var registrering av arbeidstid problematisk over en lang periode. Det viste seg spesielt i 2003- og 2004-materialet at lønnssummen «hittil i år» ikke samsvarte med innrapportert tid for den samme perioden. Dette medførte at gjennomsnittlig lønn for året ble lav i forhold til nivået per 1. oktober, som igjen førte til at overhenget ble for høyt anslått. Disse svakhetene i materialet for «hittil i år» medførte at utvalget ved beregning av årslønnsvekst fra 2003 til 2004 også for NHO-bedrifter la til grunn bare ett måletidspunkt (1. oktober) for statistikken. Fra og med 2003 har en dermed et enhetlig statistikkgrunnlag for alle tariffområder i utvalgets rapport. For 2005 vil en for NHO-bedrifter innhente hovedtidspunkter for lokale lønnstillegg i den enkelte bedrift.

Av tabell 3.1 framgår lønnsutviklingen[1] i noen store forhandlingsområder det siste tiåret. Det var jevnt over en økende veksttakt i perioden fram til 1997-98. Særlig var lønnsveksten høy fra 1997 til 1998. I 1999 og 2000 avtok veksttakten med unntak av for undervisningspersonell i kommunesektoren i 2000. Fra 2000 til 2001 tiltok samlet lønnsvekst. Ansatte i kommunene, statsansatte og forretnings- og sparebanker hadde likevel lavere lønnsvekst i 2001 enn året før, mens bl.a. undervisningspersonell i kommunesektoren og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter hadde høyere lønnsvekst. Fra 2001 til 2002 økte igjen samlet lønnsvekst, og for de fleste grupper var lønnsveksten klart høyere enn i de tre foregående årene. Den forholdsvis sterke lønnsveksten for undervisningspersonell i kommunesektoren fra 2000 til 2002 skyldes spesielle tillegg, jf. omtale av lønnstilleggene i boks 3.5. Fra 2002 til 2003 var samlet lønnsvekst 4,5 prosent. Med unntak av for helseforetakene var lønnsveksten i alle de store tariffområdene lavere i 2003 enn i 2002.

Årslønnsveksten fra 2003 til 2004 i NHO-bedrifter er beregnet til 3,6 prosent for industriarbeidere og til 3,8 prosent for industrifunksjonærer. Gjennomsnittlig årslønnsvekst for disse to gruppene under ett er beregnet til 3,8 prosent. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var lønnsveksten 3,5 prosent. I forretnings- og sparebanker og forsikring under ett, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet, er lønnsveksten beregnet til 4,0 prosent. I NAVO-bedrifter utenom helseforetakene er lønnsveksten beregnet til 3,4 prosent og i helseforetakene til 3,0 prosent. For ansatte i staten og i kommunene (inklusive stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse) er lønnsveksten beregnet til henholdsvis 3,7 prosent og 3,8 prosent.

Tabell 3.2 viser beregnet gjennomsnittlig lønnsutvikling for alle grupper og for tre hovedsektorer:

- ansatte i industrien
- ansatte i varehandel
- ansatte i offentlig forvaltning

Gjennomsnittlig årslønnsvekst fra 2003 til 2004 er beregnet til 3,5 prosent mot 4,5 prosent året før. For ansatte i industrien i tabell 3.2 vises lønnsutviklingen både for ansatte i NHO-bedrifter og for industrien totalt. Om lag ¾ av sysselsettingen i industrien er i NHO-bedrifter. Tabellen viser at samlet over tiåret 1994-2004 har lønnsveksten vært nær den samme i alle de tre hovedsektorene. Lønnsveksten i industribedrifter i alt har i den siste 5-årsperioden (1999-2004) vært om lag den samme som for NHO-bedrifter i industrien. Imidlertid har lønnsveksten mellom disse to gruppene vært noe forskjellig i de enkelte år.

[1] Med bakgrunn i informasjon fra SSBs kvartalsvise lønnsindeks er det for noen grupper i privat sektor knyttet usikkerhet til fordelingen av lønnsveksten gjennom året de siste årene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for tariffområder.

Boks 3.3 Strukturendringer

Lønnsutviklingen for en gruppe kan være påvirket av flere forhold som f. eks. endring i kvalifikasjoner/utdanning blant arbeidstakerne, endringer i stillingsstruktur, forskyvninger i timeverkene mellom bransjer/bedrifter med ulikt lønnsnivå, endret omfang av skiftarbeid eller endringer i sammensetningen av arbeidsstyrken (f. eks. alder og endringer i andelen menn/kvinner). For mange grupper gir lønnsstatistikken begrenset informasjon om slike endringer. Utvalget vil peke på at en bør være forsiktig med å trekke bastante konklusjoner om individuelle forskjeller i lønnsutviklingen mellom ulike grupper/næringer fordi strukturendringer kan virke noe forskjellig. Særlig gjelder dette over en så lang tidsperiode som i tabell 3.1.

Endringer i lønnsveksten som følge av endringer i aldersstrukturen kan bl.a. komme av at andelen yngre arbeidstakerne blir redusert ved oppsigelser/innskrenkninger. Yngre arbeidstakere har vanligvis lavere lønn enn gjennomsnittet, og slike endringer i sysselsettingen trekker lønnsveksten opp. Endringer i aldersstrukturen kan også skyldes liten nyrekruttering/stagnasjon i sysselsettingen i mange områder og/eller at rekrutteringen skjer på høyere lønnsnivå (alder) enn det tidligere gjennomsnittet. Slike endringer trekker vanligvis lønnsveksten opp.

Lønnsøkning som følge av endringer i aldersstrukturen antas å fordele seg noenlunde jevnt over året, og denne formen for lønnsøkning har derfor blitt lagt til midt i året (1. juli) ved beregning av årslønn.

Tabell 3.1 Årslønnsvekst i prosent for noen store forhandlingsområder. Per årsverk[1].

	NHO-bedrifter i industrien								NAVO-bedrifter	
	Industri i alt	Industri-arbeidere[2]	Industrifunk-sjonærer[3]	HSH-bedrifter i varehandel[4]	Forretnings- og sparebanker[5]	Statsansatte	Undervisnings-personell i kommunesektoren[6]	Kommune-ansatte[7]	Helsefore-takene	Øvrige bedrifter
1994-95	3,6	3,4	3,8	4,0		3,1	2,7	2,8		
1995-96	4,2	4,2	4,3	5,4		4,4	4,1	4,4		
1996-97	4,1	3,7	4,7	4,1		4,3	4,0[8]	3,9		
1997-98	6,1	5,6	6,8	6,1		6,4	5,8	5,9		
1998-99	4,7	4,7	4,7	4,9	5,1	4,7[9]	4,5	5,0		
1999-2000	4,6	4,5	4,7	4,5	5,3	4,6	6,0[10]	4,0		
2000-2001	5,1	4,9	5,3	4,8	4,7	4,2	7,8[11]	3,5[12]		
2001-2002	5,6	5,0	6,1	5,0	6,2	5,9	8,2[13]	6,0	5,3	5,5
2002-2003	4,0	3,5	4,6	4,4	4,5	4,3	5,4[14]	4,4[15]	7,0[16]	3,8
2003-2004	3,8	3,6	3,8	3,5	4,0	3,7	3,2[17]	3,8[18]	3,0[19]	3,4
1994-99	24,8	23,5	26,7	27,0	-	25,1	22,9	24,0	-	-
Gj. sn. per år	4,5	4,3	4,9	4,9	-	4,6	4,2	4,4	-	-
1999-2004	25,3	23,4	27,0	24,1	25,8	24,8	34,5	23,6	-	-
Gj. sn. per år	4,6	4,3	4,9	4,4	4,7	4,5	6,1	4,3	-	-
Lønn 2004, per årsverk	354 300	297 200	435 700	-	-	339 100	357 300	306 000	-	318 500
Lønn 2004, heltidsansatte	-	-	-	306 400	400 900	-	-	-	355 200	326 500

1 Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter
2 Lønnsveksttallene er for industriarbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.
3 For industrifunksjonærer er lønnsveksttallene for heltidsansatte i perioden 1994-2001 og per årsverk i årene etterpå.
4 Lønnsveksttallene er for heltidsansatte, dvs. med 37,5 t/uke. Tallet for 1998-99 gjelder for ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. Til sammenlikning var lønnsveksten fra 1998 til 1999 i varehandelen totalt 5,0 prosent, i engroshandel totalt 4,8 prosent og i detaljhandel totalt 3,7 prosent, se vedleggstabell 7.10. Lønnsveksten i HSH-området fra 1998 til 1999 var sterkt preget av at langt flere HSH-bedrifter kom med i statistikken for 1999 enn i tidligere år. På individnivå var økningen særlig stor for personer i stillingsgrupper med lønn under gjennomsnittet for HSH-bedrifter, noe som trakk lønnsveksten ned.
5 Fra 2002 til 2003 er også forsikring inkludert. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 er påvirket av utbetaling i Nordea fra et «ansettelsesfond» som ble bygd opp gjennom avsetninger i 1997 og 1998. Årslønnsvirkningen i 1999 utgjorde om lag ½ prosent for hele tariffområdet. Omfatter noe mer enn tariffområdet for bank og forsikring.
6 Omfatter alle stillinger knyttet til undervisningen lønnet i samsvar med avtaler inngått mellom staten og hovedsammenslutningene i staten/Norsk Lærerlag. Per 1. mai 2004 var skoleverket en del av det kommunale tariffområdet.
7 Omfatter primærkommunene og fylkeskommunene og andre virksomheter som er medlemmer i KS. Oslo er ikke med i perioden 1994-2002. Skoleverket ble en del av det kommunale tariffområdet fra 1.5.2004.
8 I 1997 kom det inn en ny stor gruppe inn i statistikken med lavere gjennomsnittslønn. Antall årsverk på grunntrinnet økte med vel 5000 årsverk fra 1996 til 1997. Eksklusiv denne nye gruppen kan lønnsveksten fra 1996 til 1997 beregnes til 4 prosent. Inklusiv den nye gruppen var lønnsveksten 3,5 prosent fra 1996 til 1997.
9 Eksklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB fra og med 1998-99. Posten og NSB er omdannet til aksjeselskaper og er medlemmer i NAVO.
10 Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med 1,4 prosentpoeng.
11 Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med 1,8 prosentpoeng. Under hovedtariffoppgjøret i 2000 ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller vel 1½ prosentpoeng som bidrag til lønnsveksten i 2001.
12 Eksklusiv sykehusene var lønnsveksten 3,4 prosent
13 Skolepakke II trakk opp lønnsveksten med om lag 3 prosentpoeng
14 Skolepakke II trakk opp lønnsveksten med om lag 1¾ prosentpoeng
15 Omfatter også Oslo kommune fra og med 2003.
16 Legene trakk opp lønnsveksten med 2 prosentpoeng, se avsnitt 3.4.7.
17 Skoleverket her er undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune. Tallet fra 2003 til 2004 er ikke sammenliknbart med tallene for tidligere år.
18 Omfatter også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningsstillinger med sentral lønnsdannelse.
19 Heltidsansatte.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 3.2 Årslønnsvekst i prosent for alle grupper[1] og for tre hovedsektorer i økonomien.

	Alle grupper[2]	Industrien		Varehandel[3]	Offentlig forvaltning[4]
		Alle bedrifter	NHO-bedrifter		
1994-95	3,0		3,6	3,3	2,8
1995-96	4,4		4,2	5,3	4,3
1996-97	4,3		4,1	4,7	3,9
1997-98	6,2		6,1	6,2	6,0
1998-99	5,1	5,4	4,7	5,0	4,8
1999-2000	4,4	4,2	4,6	4,8	4,6
2000-2001	4,8	4,5	5,1	5,5	4,5
2001-2002	5,7	5,8	5,6	4,7	6,4
2002-2003	4,5	4,5	4,0	4,4	5,1
2003-2004	3,5	3,7	3,8	3,6	3,6
1994-2004	56,7	-	56,4	59,0	56,9
Gjennomsnitt per år	4,6	-	4,6	4,7	4,6
1999-2004	25,2	24,8	25,3	25,2	26,8
Gjennomsnitt per år	4,6	4,5	4,6	4,6	4,9
Lønn 2004, per årsverk	335 500	329 000	354 300	317 000	320 000
Lønn 2004, heltidsansatte	346 000	331 700	-	335 000	327 000

1 Lønnsveksten er per årsverk for offentlig forvaltning og for NHO-bedrifter i industrien. For varehandel og for alle bedrifter i industrien er lønnsveksten for heltidsansatte.

2 Før 1998 omfatter gjennomsnittlig årslønnsvekst gruppene i tabell 3.1 samt ansatte i forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, forsikring og uorganiserte bedrifter i varehandel. Fra og med 1998 er også ansatte i uorganiserte bedrifter i bygg- og anleggsvirksomhet og industri med. Ansatte i oljevirksomhet er inkludert fra 2001. For 2002 er også ansatte i privat helse- og sosialtjenester, privat skolevirksomhet, kraftforsyning og sosial- og personlig tjenesteyting med. For årene 2003 og 2004 har SSB beregnet årslønnsveksten til henholdsvis 4,5 prosent og 3,5 prosent. Beregningen av årslønnsvekst for disse to årene er gjort på grunnlag av det lønnsbegrepet som legges til grunn i Beregningsutvalgets rapporter, dvs. fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Overtidsgodtgjørelse og naturalytelser holdes dermed utenom.

3 Inklusive motorkjøretøytjenester

4 Omfatter det kommunale- og det statlige tariffområdet og de statlig eide helseforetakene. NSB BA og Posten Norge BA er ikke med i tallene fra og med 1998-99. Stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene er med fra og med 2002 til 2003. Oslo kommune er også med i tallene fra og med 2002 til 2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

I tabell 3.3 er årslønnsveksten de siste årene for hovedgruppene i tabellene 3.1 splittet opp i bidrag fra overheng, bidrag fra sentralt fastlagte tarifftillegg og bidrag fra lønnsglidning gjennom året. I offentlig sektor har bidraget fra lønnsglidningen i perioden ligget i størrelsesorden 0-0,8 prosentpoeng i året. For gruppene i privat sektor har den variert mellom 1 og knapt 3 prosentpoeng unntatt for industrifunksjonærer. For store grupper industrifunksjonærer avtales ikke sentrale tillegg. For disse avtales stort sett alle tillegg lokalt, blant annet som resultat av lokale forhandlinger.

Tabell 3.3 Årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tarifftillegg og lønnsglidning.

	2000	2001	2002	2003	2004	Gj.sn. 2000-04
Industriarbeidere i NHO-bedrifter:						
Årslønnsvekst	4,5	4,9	5,0	3,5	3,6	
Herav:						
- Overheng	1,2	1,9	1,3	1,7	1,4[1]	
- Tarifftillegg	1,1	0,8	2,0	0,4	0,8	
- Lønnsglidning	2,2	2,2	1,7	1,4	1,4	1,8

Tabell 3.3 Årslønnsvekst fra året før dekomponert i overheng, tarifftillegg og lønnsglidning.

	2000	2001	2002	2003	2004	Gj.sn. 2000-04
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter:						
Årslønnsvekst	4,7	5,3	6,1	4,6	3,8	
Herav:						
- Overheng	2,0	3,2	2,5	2,1	1,7[2]	
- Lønnsglidning	2,7	2,1	3,6	2,5	2,1	2,6
HSH-bedrifter i varehandel:						
Årslønnsvekst	4,5	4,8	5,0	4,4	3,5	
Herav:						
- Overheng	1¼	1,8	1,1	1,3	0,9	
- Tarifftillegg	1,8	1,3	2,0	2,0[3]	0,6	
- Garantitillegg	0,1	0,3	0,2		0,4	
- Lønnsglidning	1¼	1,4	1,7	1,1	1,6	1,4
Finanstjenester[4]:						
Årslønnsvekst	4,8	4,0	6,2	4,5	4,0	
Herav:						
- Overheng	1,1	1,3	1,6	2,0	0,5	
- Tarifftillegg	0,9	0,8	2,5	0,5	1,7	
- Lønnsglidning	2,8	1,9	2,1	2,0	1,8	2,1
Statsansatte:						
Årslønnsvekst	4,5	4,2	5,9	4,3	3,7	
Herav:						
- Overheng	1,4	2,7	1,8	3,9	0,4	
- Tarifftillegg	2,3	1,0	3,3	0,0	2,9	
- Lønnsglidning	0,8	0,5	0,7	0,4	0,3	0,5
Skoleverket:						
Årslønnsvekst	6,0	7,8	8,2	5,4	3,2[5]	
Herav:						
- Overheng	1,1	5,1	1,3	5,3[6]	0,2	
- Tarifftillegg	3,1	1,0	3,3	0,0	2,9	
- Skolepakke I[7]	1,4					
- Spesielt ferieuttak		1½				
- Skolepakke II[8]			om lag 3			
- Lønnsglidning	0,4	0	¼- ½	0,2	0,1	0,2
Kommuneansatte[9]:						
Årslønnsvekst	4,0	3,5[10]	6,0[11]	4,4	3,8[12]	
Herav:						
- Overheng	0,8	2,1	1,3	2,2	0,5	
- Tarifftillegg	2,8	1,0	4,0	1,9[13]	2,6	
- Lønnsglidning	0,4	0,4	0,7	0,3	0,7	0,5

1 Etter gammel bergningsmetode er overhenget 1,9 prosent, se boks 3.2
2 Etter gammel bergningsmetode er overhenget 2,5 prosent, se boks 3.2
3 Inkluderer tarifftillegg for 2003 på 1¾ prosentpoeng avtalt i 2002-oppgjøret.
4 Omfatter forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet. Omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring
5 Skoleverket her er undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune. Tallet fra 2003 til 2004 er ikke sammenliknbart med tallene for tidligere år.
6 De lønnsmessige virkningene som følge av skolepakke II trakk opp overhenget til 2003 med om lag 1¾ prosentpoeng.
7 De ble gitt 2 lønnstrinn fra 1. august 2000 som bidro med 1,4 prosentpoeng til veksten i 2000 og 1,8 prosentpoeng til overhenget til 2001.
8 Skolepakke II innebar at lærerne bl.a. fikk ett lønnstrinn fra 1. januar 2002 og ytterligere to lønnstrinn fra 1. august 2002. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at undervisningstiden ble økt med 1 prosent fra 1. januar 2002 og med ytterligere 3 prosent fra 1. august 2002.
9 Eksklusiv Oslo kommune fra 2000 til og med 2002.
10 Eksklusiv helseforetakene var veksten 3,4 prosent.
11 Eksklusiv helseforetakene, men inklusive stillinger med bare lokal lønnsdannelse.
12 Omfatter også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og skoleverket.
13 Tarifftilleggene for 2003 ble avtalt i 2002-oppgjøret.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Kommunenes Sentralforbund og Moderniseringsdepartementet

Boks 3.4 Nærmere om lønnsglidningen

I tabell 3.3 framgår bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen for en del forhandlingsområder i de siste fem årene. Tabellen viser dekomponering av årslønnsveksten i overheng, bidrag fra tarifftillegg og bidrag fra lønnsglidning. Når en fokuserer på lønnsveksten fra dato til dato, betyr normalt lønnsglidningen mer for lønnsveksten enn det som framgår av tabell 3.3 for alle forhandlingsområdene. For industriarbeidere bidro lønnsglidningen med 3,1 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2001 til 1. oktober 2002, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2001 til 2002 var 1,7 prosentpoeng i 2002. For staten bidro lønnsglidningen med 1,5 prosentpoeng av lønnsveksten fra 1. oktober 2001 til 1. oktober 2002, mens bidraget til årslønnsveksten fra 2001 til 2002 var 0,7 prosentpoeng. Forskjellen skyldes at en del av lønnsglidningen inngår i overhenget. For staten vil det si 0,8 prosentpoeng i overhenget til 2003 (1,5-0,7).

3.2 Lønnsutviklingen etter utdanning

I tabell 3.4 vises lønnsutviklingen[2] for heltidsansatte utdanningsgrupper etter næring i perioden 1997-2004. Tabellen er framkommet ved å koble lønnsstatistikken mot registeret over befolkningens høyeste utdanning. Tabellen viser at andelen med ulike utdanningsnivåer varierer mellom gruppene. I industri, bygg- og anlegg og varehandel hadde i 2004 80 prosent eller flere utdanning på grunnskolenivå og videregående skolenivå (inklusiv fagutdanning) som høyeste utdanning. Blant statsansatte var andelen 41 prosent og blant kommunale- og fylkeskommunale ansatte 56 prosent (inkluderes deltidsansatte var andelen 68 prosent), mens det bare var 3 prosent i skoleverket.

Samlet for alle utdanningsgruppene viser tabell 3.4 at den høyeste lønnsveksten i perioden 1997-2004 hadde ansatte i skoleverket med vel 48 prosent. For statsansatte[3] var veksten om lag 43 prosent og for kommuneansatte (eksklusive skoleverket) 39 prosent. For de andre gruppene i tabell 3.4 var lønnsveksten 39-40 prosent i perioden 1997-2004.

I industri, bygge- og anleggsvirksomhet og i helseforetakene har ansatte med videregående skole hatt den høyeste lønnsveksten fra 2003 til 2004. I varehandel, finanstjenester og i staten var lønnsveksten høyest for ansatte med utdanning på grunnskolenivå. For skoleverket og kommunene utenom skoleverket har ansatte med universitet eller høyskoleutdanning inntil 4 år hatt den høyeste lønnsveksten i den samme perioden.

Samlet for perioden 1997-2004 hadde utdanningsgruppene til og med 4 års utdanning og mer enn 4 års utdanning på høyskoler eller universitet i industrien og skoleverket høyere lønnvekst enn de andre utdanningsgruppene i tabell 3.4. Materialet sier ikke noe om i hvilken grad dette dreier seg om samme type utdanning eller fag. Ansatte med fagutdanning i bygge- og annleggsvirksomhet hadde også relativ sterk vekst i perioden 1997-2004.

Tabell 3.4 viser videre at det er betydelige lønnsforskjeller for samme utdanningslengde mellom de ulike næringer/sektorer.

Det vises også til vedleggstabellene 7.16 og 7.17.

[2] Lønnsutviklingen i tabell 3.4 baserer seg på datolønnsvekst, dvs. fra 1.oktober/1.september ett år til samme tispunkt neste år. En sammenlikning av datolønnsveksten fra ett år til et annet *mellom* næringer blir ofte vanskeliggjort av at lønnsstatistikken først registrerer en del lønnstillegg året etter at de er gitt. F. eks. har dette vært tilfelle for staten og skoleverket. Dette er forhold som en korrigerer for ved beregning av årslønnsvekst, men som forstyrrer sammenlikningen når en ser på datolønnsveksten mellom to år. Over tid vil årslønnsveksten og datolønnsveksten være tilnærmet lik for samme næring/gruppe.

[3] På enkelte områder kan samletallet vise en annen lønnsutvikling enn de ulike utdanningsgruppene som hører til området. Dette gjelder for eksempel for staten hvor den samlede lønnsveksten i perioden 1997-2004 var om lag 43 prosent, mens alle de enkelte utdanningsgruppene lå under dette tallet. Dette er fullt mulig statistisk og årsaken har med strukturendringer å gjøre og i dette tilfelle er det i løpet av perioden blitt relativt flere ansatte med universitets/høyskoleutdanning i staten.

Tabell 3.4 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for heltidsansatte etter næring[2] og utdanningsgrupper[3]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før							Samlet vekst 1997-	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2004
Industri i alt	100	7,1	4,8	4,2	4,4	6,4	3,7	3,6	39,6	335 000
Utdanning på grunnskolenivå	12	6,9	3,2	3,8	3,7	5,6	3,0	3,1	33,2	287 400
Utdanning på videregående skolenivå	67	7,3	4,4	4,0	4,2	5,7	3,5	3,6	37,5	314 700
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	29	7,7	5,1	4,2	4,5	5,2	3,7	3,3	39,0	322 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	13	8,7	6,9	5,5	5,0	6,7	2,3	2,5	44,0	435 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	5	9,0	6,1	6,1	5,2	7,5	2,2	2,0	44,6	544 200
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3	3,8	1,1	1,3	2,2	7,4	5,0	0,7	23,4	290 800
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[11]	100	7,4	4,9	4,4	4,6	6,0	2,8	3,5	38,7	324 200
Utdanning på grunnskolenivå	8	7,4	4,9	4,1	4,6	5,6	3,4	3,7	38,8	309 700
Utdanning på videregående skolenivå	76	7,3	5,1	4,7	4,9	5,7	2,7	3,8	39,6	315 500
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	45	8,5	6,8	5,4	5,7	6,1	2,5	4,1	46,1	327 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	8	5,8	4,7	4,7	5,2	7,5	3,4	2,0	38,3	430 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2	0,2	3,1	6,5	4,4	5,7	6,4	0,0	29,2	537 400
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	6	6,5	4,0	2,1	4,2	5,1	5,6	1,2	32,2	301 100
Varehandel i alt	100	7,6	3,7	5,9	4,9	5,1	3,3	3,1	38,7	337 100
Utdanning på grunnskolenivå	11	6,3	3,8	4,5	5,3	5,3	2,9	4,9	37,8	304 800
Utdanning på videregående skolenivå	70	6,8	3,7	5,9	4,3	4,3	3,7	3,5	36,9	319 300
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	17	7,7	5,5	6,3	5,6	4,1	4,1	3,2	42,8	318 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	14	9,1	4,6	6,5	7,1	5,4	0,0	2,6	40,8	429 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	3	9,2	5,7	4,1	9,0	3,5	2,8	-3,5	34,5	505 300
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3	-0,1	-0,9	7,7	2,6	5,4	7,1	-2,0	21,1	311 100
Finanstjenester i alt[6]	100	7,9	4,0	5,4	4,4	5,8	2,9	4,1	39,8	428 100
Utdanning på grunnskolenivå	3	8,7	3,7	5,2	4,2	6,5	3,4	5,0	42,9	360 800
Utdanning på videregående skolenivå	55	7,2	4,1	4,4	4,2	6,4	1,6	4,9	37,7	370 600

Tabell 3.4 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for heltidsansatte etter næring[2] og utdanningsgrupper[3]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før							Samlet vekst 1997-2004	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004		2004
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	3	8,5	2,2	5,6	4,3	5,7	5,1	3,1	39,9	360 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	34	7,4	2,8	5,7	3,9	3,6	2,8	2,9	32,8	482 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	8	6,9	1,0	9,3	0,2	4,6	2,1	3,8	31,1	603 200
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1	8,7	7,1	5,0	-2,3	-0,7	8,4	5,8	36,0	484 000
Statsansatte i alt[7]	100	8,6	2,8	7,9	3,9	6,6	3,2	3,9	43,0	347 300
Utdanning på grunnskolenivå	2	7,8	2,8	4,9	4,4	4,0	2,2	3,6	33,7	284 700
Utdanning på videregående skolenivå	34	8,3	2,2	6,8	2,7	6,3	2,4	3,3	36,5	307 500
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	5	10,0	2,9	5,5	3,1	6,1	2,2	2,7	37,0	298 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	30	7,9	2,4	6,6	4,1	6,2	1,5	3,6	36,8	341 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	32	7,2	2,7	5,5	5,4	6,6	2,3	3,5	38,3	405 500
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2	6,9	2,7	8,5	2,8	5,9	2,3	3,1	36,7	353 300
Skoleverket i alt	100	8,6	1,9	9,7	4,3	10,5	2,5	3,4	48,3	366 400
Utdanning på grunnskolenivå	0	14,2	-0,8	8,4	1,2	9,6	2,0	6,4	47,9	307 700
Utdanning på videregående skolenivå	4	9,1	2,6	9,4	5,4	10,3	3,2	3,0	51,2	325 300
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	1	9,7	1,2	11,6	3,9	8,2	1,4	3,9	46,9	339 300
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	84	8,8	1,7	9,6	4,2	10,5	2,4	3,6	48,3	362 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	12	7,2	2,5	9,8	3,9	9,8	1,9	3,1	44,5	408 100
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	0	8,2	2,5	10,3	2,0	10,0	3,2	3,6	46,8	336 800
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	100	8,4	2,2	4,9	4,6	6,1	2,9	5,1	39,5	301 600
Utdanning på grunnskolenivå	7	9,1	1,1	4,7	5,4	6,7	1,9	4,9	38,8	262 800
Utdanning på videregående skolenivå	49	7,9	1,3	4,4	4,7	6,4	2,3	4,8	36,2	275 300
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	13	6,0	0,4	4,1	3,8	8,0	2,0	4,9	32,8	275 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	37	6,9	2,2	5,3	5,0	6,0	3,0	5,5	39,1	328 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år[9]	6	7,8	2,2	3,4	4,8	5,2	2,6	4,8	35,2	392 100

Tabell 3.4 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for heltidsansatte etter næring[2] og utdanningsgrupper[3]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før							Samlet vekst 1997-	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2004
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2	9,9	4,4	4,2	1,4	3,1	3,5	4,4	35,1	293 900
Helseforetak[10]	100						5,9	3,5	-	361 200
Utdanning på grunnskolenivå	3						1,4	3,3	-	261 600
Utdanning på videregående skolenivå	29						1,6	3,9	-	278 100
Av dette:										
- Fagutdanning[5]	5						1,8	5,6	-	280 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	47						3,7	3,3	-	333 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	17						11,9	0,6	-	585 200
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	4						9,3	3,8	-	428 300

1 Gjennomsnittlig årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 3.1, dvs fast avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
2 NOS Standard for næringsgrupper
3 NOS Standard for utdanningsgruppering
4 Andeler av utvalget i den enkelte næring
5 Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
6 Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting. Nye tall for 2001. Endring fra 2000 til 2001 er basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall, mens endring mellom 2001 og 2002 er basert på nye tall for 2001.
7 Eksklusive statlige sykehus fra og med veksttallet for 2002.
8 Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. veksttallet for 2002.
9 Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger til og med 2001
10 For helseforetak gjelder samlet vekst fra 2001-2004
11 Nye tall for 2003. Endring fra 2002 til 2003 basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall, mens endring mellom 2003 og 2004 er basert på nye tall for 2003.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

3.3 Lønnsutviklingen for deltidsansatte

Vedleggstabell 7.12 viser lønnsutviklingen for deltidsansatte per heltidsekvivalent etter næringshovedområde i perioden 1997-2004. Tabellen viser også lønn for deltidsansatte som andel av lønn for heltidsansatte.

Deltidsansatte hadde en gjennomsnittlig årslønn per heltidsekvivalent i 3. kvartal 2004 (1.9/1.10-2004) på kr 289 200, en vekst på 3,7 prosent fra 3. kvartal 2003. Til sammenlikning hadde alle heltidsansatte en gjennomsnittlig årslønn på kr 350 100, en vekst på 3,8 prosent. Samlet over perioden 1997-2004 er lønnsutviklingen i gjennomsnitt likevel lavere for deltidsansatte enn for heltidsansatte, 38,5 prosent mot 41,2 prosent. I kommunene og varehandel, som er to områder med stor andel deltidssysselsetting, har veksten per heltidsekvivalent for deltidsansatte vært henholdsvis 36,6 prosent og 34,0 prosent i perioden 1997-2004. Den høyeste lønnsveksten har det vært blant deltidsansatte i skoleverket og i kraftforsyning med hhv. 51,9 og 49,5 prosent.

Deltidsansatte er i mindretall i alle næringshovedområder unntatt i kommunene og hotell og restaurantvirksomhet, der deltidsanandelen utgjør fra 54-60 prosent. For alle ansatte under ett utgjør deltidsansatte om lag 27 prosent. Der antallet deltidsansatte er lavt, blir lønnsnivået for disse lettere påvirket av endringer i sysselsettingen, arbeidstid og sesongvariasjoner. Likevel er det slik at under ett viser hovedtrekkene i lønnsutviklingen for deltidsansatte stort sett samme mønster som for heltidsansatte i perioden 1997 til 2004. Det samme trenger likevel ikke å være tilfelle i de enkelte næringshovedområdene i perio-

den, f. eks. i kommunene og i varehandel som er to områder med relativt stor deltidsandel.

Lønnen til deltidsansatte per heltidsekvivalent som andel av heltidsansattes lønn, varierte i 2004 fra 72,4 prosent for ansatte i varehandel til 96,6 prosent for undervisningspersonale i skoleverket, med et gjennomsnitt for alle på 82,6 prosent. Forskjellen i lønn mellom gruppen deltidsansatte og gruppen heltidsansatte knytter seg blant annet til faktorer som yrke, stilling, utdanning og alder. For eksempel er deltidsansatte i varehandel relativt unge og jobber i lavere stillinger enn heltidsansatte. I skoleverket derimot er deltidsansatte og heltidsansatte mer like i alder og utdanning. Også andre forhold kan virke inn, for eksempel at deltidsansatte i enkelte områder stort sett har høyere turnover enn heltidsansatte.

3.4 Lønnsutviklingen i enkelte tariffområder

3.4.1 Lønnsutviklingen for industriarbeidere i LO/NHO-området.

For industriarbeidere steg lønn pr. årsverk (både heltid og deltid) med 3,6 prosent fra 2003 til 2004 mot 3,5 prosent året før.

Lønnsveksten for industriarbeidere i LO-NHO-området er basert på lønn og årsverk tilknyttet tariffområder. Antall årsverk for industriarbeidere har totalt sett gått ned, men sysselsettingsendringen varierer en del mellom bransjer. For hvert tariffområde består lønnsveksten av grunnlønn, gjennomsnittlig bonus (over et helt år) og gjennomsnittlig skifttillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg eller tillegg etter arbeidets art. I innrapporteringen fra bedriftene kan fordelingen på de enkelte lønnskomponentene være mer usikker enn for den totale lønnsveksten.

Nivåøkningen i gjennomsnittlig timefortjeneste fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004 var 3,4 prosent, mot 3,3 prosent i samme periode året før. Gjennomsnittlige tarifftillegg i de forbundsvise tarifforhandlingene våren 2004 økte det gjennomsnittlige lønnsnivå med 1,1 prosent, inklusive skifttillegg og andre tillegg som er klassifisert som uregelmessige tillegg. Lønnsglidningen i perioden 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004 er beregnet til 2,3 prosent, mot 2,8 prosent i samme periode året før.

For NHO-bedrifter bygger beregnet lønnsvekst for kalenderåret, som for andre områder, på en forutsetning om at lønnsnivået 1. oktober gjelder året ut. Lønnstillegg som kommer etter 1. oktober, betyr forholdsvis lite for årslønnen i kalenderåret, men kan bety noe for enkelte tariffavtaler. Det samme gjelder etterbetalinger avtalt etter innrapporteringstidspunkt, som sannsynlig forekommer i noe større grad i industrien enn i andre sektorer. Denne forutsetningen kan ha betydning for lønnsoverhenget. I den grad lønnsoverhenget inn i et år blir satt for lavt, vil bidraget fra lønnsglidningen i løpet av året etter bli desto høyere.

Utvalget har endret bruken av datamaterialet ved årslønnsberegninger (jf. boks 3.2). Beregningene tar nå utgangspunkt i kun ett måletidspunkt hvert år (1. oktober) og baseres på forutsetninger om overenskomstmessige reguleringstidspunkter

Tabell 3.5 De gjennomsnittlige tarifftilleggene, inklusive den direkte effekten av skifttillegg og andre tillegg knyttet til arbeidets art

Per 1. april 1995:	108 øre/time	1,1 prosent
Våren 1996:[1]	212 øre/time	2,0 prosent
Per 1. april 1997:	91 øre/time	0,9 prosent
Våren/sommeren 1998:[1]	432 øre/time	3,7 prosent
Per 1. april 1999:	28 øre/time	0,3 prosent
Per 9. mai 2000:	220 øre/time	1,7 prosent
Per 1. april 2001:	148 øre/time	1,1 prosent
Våren 2002:[2]	386 øre/time	2,8 prosent
Per 1. april 2003:	80 øre/time	0,5 prosent
Våren 2004:[2]	168 øre/time	1,1 prosent
Per 1. april 2005:	106 øre/time	0,7 prosent

[1] Både i 1996 og 1998 var det en del arbeidskonflikter som resulterte i at tarifftilleggene ble gitt fra et noe senere tidspunkt enn det normale ved utløp av den enkelte tariffavtale eller bransjeavtale. Ca. 2/3 av tillegget fikk virkning i 2. kvartal og ca. 1/3 i 3. kvartal.

[2] Gjennomsnittstallet er summen av alle nivåmessige tillegg gitt i de forbundsvise områdene inklusive generelle tillegg, lavlønnstillegg, fagarbeidertillegg, ansiennitetstillegg, minstelønnsatser, skifttillegg etc. De fleste forbundsvise tarifftilleggene ble gitt med ulik virkningstidspunkt fra 1. april til 1. juni.

Kilde: NHO

Tabell 3.6 Tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for industriarbeidere basert på timefortjenester[1] eksklusiv overtidsbetaling omregnet til 37.5 t/uke. Endring i prosent fra tilsvarende periode året før.

	Lønnsøkning per time	Herav: Tarifftillegg	Lønnsglidning[2]	Lønnsglidning som prosentandel av total lønnsøkning
1999	4,7	1,3	3,4	72
2000	4,5	1,2	3,3	73
2001	4,9	1,5	3,4	69
1. okt.	4,3	1,1	3,2	74
2002	5,0	2,4	2,6	52
1. okt.	5,9	2,8	3,1	53
2003	3,5	0,9	2,6	74
1. okt.	3,3	0,5	2,8	85
2004	3,6	0,9	2,7	75
1. okt.	3,4	1,1	2,3	68

1 Beregningsgrunnlaget: Gjennomsnittlig timefortjeneste ekskl. overtidstillegg, betaling for helligdager, feriepenger o.l. Omregning av timefortjenestene til felles ukebasis har betydning bare når det er vesentlige endringer i arbeidstiden.

2 Lønnsglidningen er basert på at hele lønnsveksten mellom tilsvarende registreringsperioder i to påfølgende år er dekomponert i tarifftillegg og lønnsglidning. Dette avviker fra dekomponeringen i tabell 3.3 hvor kalenderårslønnsveksten er dekomponert i lønnsoverheng (som består både av tarifftillegg og lønnsglidning), samt bidrag til kalenderårslønnsveksten fra henholdsvis tarifftillegg og lønnsglidning gitt gjennom året veksten måles til.

Kilde: NHO og SSB

for tarifftillegg, samt forutsetninger om når lønnsglidningen oppstår.

Lønnsoverhenget inn i 2004 bidro med 1,4 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2003 til 2004. Tarifftilleggene våren 2004 bidro med 0,8 prosentpoeng. Lønnsglidningen i 2004 bidro således med 1,4 prosentpoeng til årslønnsveksten, det samme som året før. Lønnsglidningen har vært avtakende fra 2000.

Lønnsoverhenget for industriarbeidere inn i 2005 er beregnet til 1,2 prosent. Det sentrale tariffoppgjøret i 2005 bidrar til årslønnsveksten med 0,5 prosentpoeng. Disse elementene bidrar samlet med 1,7 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lønnsglidning.

Tabell 3.6 viser utviklingen i timefortjenesten, fordelt på tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning for voksne arbeidere i industrien fra tilsvarende periode året før.

3.4.2 Lønnsutviklingen for andre arbeidergrupper i NHO-området.

For *arbeidere i byggevirksomhet* innenfor NHO-området var det en årslønnsvekst på 3,6 prosent fra 2003 til 2004, mot 3,9 prosent året før.

Byggevirksomhet består av arbeidere innenfor tømrerfaget, murere, grunnarbeide innenfor stein-, jord- og sementarbeide, bygge- og tømmermestere, elektrotekniske installasjonsfirmaer, malermestere, rørleggerbedrifter, kobber- og blikkenslagermestere o.l. Gruppen består i hovedsak av to tariffavtaler, Fellesoverenskomst for byggfag (ca. 2/3) og tariffavtale for elektrofag (ca. 1/3).

For arbeidere innenfor *bygge- og anleggsvirksomhet totalt* økte årslønnen fra 2003 til 2004 med 3,3 prosent.

Tarifftilleggene i sektoren består av økte generelle minstelønnssatser og generelle tarifftillegg, i tillegg til at minstelønn for akkordtariffer kan være endret. Den gjennomsnittlige lønnsveksten i bransjen styres imidlertid i større grad av typen arbeidsoppdrag, hvor man også har akkordbestemt avlønning etc. I tillegg vil sysselsettingsmessige forhold ha betydning.

For *arbeidere innenfor transportsektoren* i NHO-området ble årslønnsveksten fra 2003 til 2004 4,0 prosent, mot 5,2 prosent året før. Noe av lønnsveksten skyldes tillegg avtalt i 2002. Lønnsveksten fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004 er beregnet til 3,8 prosent, mot 4,6 prosent året før.

Transportsektoren i NHO omfatter blant annet rutebilsektoren, spedisjonsfirmaer, innenriks sjøfart, godstransport, og i noe mindre grad grossistbedrifter, oljeselskaper, ambulansefirmaer m.v.

For arbeidere innenfor *oljevirksomhet, offshore* har det vært en gradvis innføring av nye arbeidstidsordninger. For arbeidere innenfor operatørselskaper, som omfatter mer enn 50 prosent av alle offshorearbeidere, var det en lønnsvekst på 3,6 prosent fra 2003 til 2004, mot 4,1 prosent for tilsvarende gruppe året før.

Veksttallene ovenfor omfatter ikke servicebedrifter, forpleiningsbedrifter, landbaser og oljebo-

ring. For disse gruppene er det delvis gjennomført nye arbeidstidsordninger. I tillegg er det særlig for servicebedrifter usikkerhet om sammensetningen av offshore og ikke-offshorearbeide. En spesiell usikkerhet har også vært periodiseringen av tillegg og om tilleggene var kjent ved innrapporteringstidspunktet pr. 1. oktober de respektive årene.

3.4.3 Lønnsutviklingen for funksjonærer i NHO-bedrifter.

Lønnsveksten for *industrifunksjonærene* har vært sterk de siste årene, men veksten er noe lavere i 2004 enn i 2003. Antall industrifunksjonærer utgjør om lag 50 prosent av alle funksjonærer i NHO-bedrifter.

For industrifunksjonærene i NHO-bedrifter økte årslønn med 3,8 prosent fra 2003 til 2004, mens økningen året før var 4,6 prosent. Lønnsveksten fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004 var 3,6 prosent mot 4,1 prosent året før.

Lønnsoverhenget for industrifunksjonærer inn i 2004 er beregnet til 1,7 prosent. Dette betyr at bidraget fra lønnsglidningen i løpet av 2004 ble 2,1 prosentpoeng. Lønnsoverhenget inn i 2005 er for industrifunksjonærer beregnet til 1,5 prosent.

Som for arbeidere har man for funksjonærene også endret bruken av datamaterialet ved årslønnsberegninger (jf. boks 3.2) med utgangspunkt i kun ett måletidspunkt hvert år (1.oktober). Nesten hele lønnsveksten for funksjonærer er lønnsglidning og blir i beregningene betraktet som dette. Det er ikke samlet inn reguleringstidspunkter for lønnstillegg for funksjonærer siden NHOs gamle funksjonærstatistikk ble nedlagt i 1997, og hvor slik informasjon ble samlet inn hvert år. Fordelingen av reguleringstidspunkter for funksjonærlønninger var forholdsvis stabil i 90-årene med over 50 prosent med reguleringstidspunkt 1. juli. Som basis for årslønnsvekstberegninger fra 2003 til 2004 har man benyttet siste kjente fordeling av slike reguleringstidspunkter fra 1997. Denne fordelingen gjelder alle funksjonærer i NHO-området og ikke bare industrifunksjonærer. I dagens statistikk er sannsynligvis strukturen i funksjonærgruppene endret og reguleringstidspunktene kan være ulike mellom sektorer. Utvalget vil fremover se på hvordan man kan få informasjon om dette forholdet.

Som i andre områder forutsettes ingen endringer etter registreringstidspunkt 1. oktober. Bonus er inkludert i tallene, mens overtid ikke er med.

I NHO-bedrifter utgjør funksjonærgruppene utenfor industri i antall om lag det samme som industrifunksjonærene. Disse består av funksjonærgrupper innenfor bergverk, skogbruk, fiskeoppdrett, kraftforsyning, oljevirksomhet, bygge- og anleggsvirksomhet, samferdsel, kunnskap - og undervisning og tjenesteyting som renholdsbedrifter, vaktselskaper, bemanningsbedrifter, IKT - bedrifter etc.

Lønnsstatistikken viser at for *alle funksjonærer* innen NHO-området var lønnsveksten 4,1 prosent fra 2003 til 2004, mot 5,1 prosent året før. Det skilles her ikke mellom tekniske og andre funksjonærgrupper og heller ikke mellom lederstillinger og andre funksjonærstillinger. Utvalget vil arbeide videre med å fremskaffe data for lønnsvekst for forskjellige funksjonærgrupper.

Lønnsveksten fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004 var 4,0 prosent mot 4,6 prosent året før.

Det er forholdsvis store forskjeller i lønnsvekst mellom næringer. Økt andel årsverk i forretningsmessig tjenesteyting i NHO-området bidrar alene til 0,2 prosentpoeng av årslønnsveksten på 4,1 prosent fra 2003 til 2004. Hovedårsaken til dette er at Telenor er klassifisert innenfor forretningsmessige tjenesteyting, og denne gruppen har økt i betydning i NHO-området fra 2003 til 2004.

Ansatte med minstelønnsavtaler innenfor funksjonærgruppen, som får deler av sin lønn fastsatt sentralt, omfatter ikke mer enn anslagsvis 10 prosent av funksjonærene totalt innenfor NHO-området.

For alle funksjonærer er det på samme måte som for industrien benyttet ny beregningsmåte for årslønn, hvor man for 2003 og 2004 har lagt til grunn samme fordeling av lønnsreguleringstidspunkter som er referert for industrifunksjonærer.

I tillegg til lønnsstatistikk for arbeidere og funksjonærer er det grupper innenfor håndverk, handel, helse, organisasjoner, bemanningsbedrifter etc. hvor man ikke kan skille mellom arbeidere og funksjonærer. Disse gruppene utgjør nå om lag 8 prosent av alle årsverk i NHO-bedrifter og er ikke med i lønnsstatistikken verken for arbeidere eller funksjonærer.

3.4.4 Lønnsutviklingen for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter under ett (både heltid og deltid).

Det er forskjeller i lønnsnivå og kan være forskjeller i lønnsvekst for arbeidere og funksjonærer. Tallene for funksjonærer omfatter også ledere.

Deltid er med i tallene og inngår som heltidsekvivalenter på samme måte både for arbeidere og funksjonærer. Også for funksjonærer kan det være ulike arbeidstidsordninger. Dette er det tatt hensyn til i den grad bedriftene har innberettet dette i datamaterialet.

Tabell 3.7 Fordelingen av årsverk og lønnssum for arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter i industrien. Prosentandeler.

		Arbeidere	Funksjonærer
Årsverk:	2000	59,6	40,4
	2001	59,2	40,8
	2002	59,1	40,9
	2003	59,1	40,9
	2004	58,8	41,2
Lønnssum:	2000	51,5	48,5
	2001	51,0	49,0
	2002	50,6	49,4
	2003	50,4	49,6
	2004[1]	49,3	50,7

[1] For funksjonærer har andelen sysselsatte i bransjer med høyt lønnsnivå økt, mens andelen i bransjer med lavere lønnsnivå enn gjennomsnittet har minket. Man ser ikke tilsvarende for arbeidergruppene i industrien. Endringen i fordelingen av lønnssum blir følgelig noe sterkere enn endringen i årsverkene mellom arbeidere og funksjonærer i industrien.

Kilde: NHO

Tallmaterialet i tabell 3.7 sammenvekter funksjonærer og arbeidere innenfor industrien basert på årslønnsnivå i 2004 sammenholdt med antall årsverk for henholdsvis arbeidere og funksjonærer i NHOs medlemsregister på tidspunkt for utsendelse av statistikken. Årsverksfordelingen som er tilgjengelig ved utsendelse, vil i hovedsak gjelde 2003.

Fordeling av årsverk i NHOs statistikkregister og lønnssum basert på årslønnsnivå for henholdsvis arbeidere og funksjonærer, har utviklet seg som i tabell 3.7 de siste årene, målt som prosentandeler.

Innenfor NHOs industribedrifter (både heltid og deltid) utgjør funksjonærene nå vel 41 prosent av årsverkene og i overkant av 50 prosent av lønnssummen.

Årslønnsveksten samlet for funksjonærer og arbeidere i industribedrifter i NHO var 3,8 prosent fra 2003 til 2004.

3.4.5 Lønnsutviklingen i andre områder i næringsvirksomhet

I *hotell- og restaurantvirksomhet* ble det i lønnsoppgjøret i 2004 etter en kortvarig streik enighet om følgende tillegg til fastlønte fra 15. mai:

- Et generelt tillegg til alle på kr1,50 per time og et lavlønnstillegg til alle på kr 0,50 per time. Disse tilleggene legges også på minstelønnssatsene fra 4 år og oppover.
- Minstelønnssatsene for 6 og 8 år økes i tillegg med ytterligere kr 1,- per time.

Det ble ikke gitt noe garantitillegg per 1. oktober 2003. Partene ble i stedet enige om at garantitillegget skulle utbetales f.o.m. 1. april i 2004 med kr 0,85 per time. Gjennomsnittlig lønnsnivå for fastlønnede arbeidere innenfor hotell- og restaurantvirksomhet i NHO-området steg med 1,5 prosent fra 2003 til 2004.

Det er omfattende utskiftning av arbeidsstokken (nærmere 40 prosent) i hotellbransjen fra ett år til et annet. Gjennomsnittlig alder var om lag 31 år i bransjen i 2004 mot omlag 40 år for alle NHO-bedrifter. Store strukturelle sysselsettingseffekter har brakt lønnsveksten i gjennomsnitt betydelig ned fra 2003 til 2004. Beregninger på identiske personer (personer som er med i målingene i begge årene) viser en lønnsøkning fra 2003 til 2004 på 3,2 prosent. Fordi utvalget til lønnsstatistikken i høyere grad skifter ut små bedrifter fra ett år til et annet, vil et utvalg av identiske personer innholde flere store bedrifter enn små bedrifter.

Andre forhold kan også ha bidratt til negativ lønnsglidning, blant annet fordelingen av timebetalte og månedsbetalte ansatte herunder sysselsettingens sammensetning på heltid og deltid.

I hotell- og restaurantvirksomhet ble det i mellomoppgjøret i 2005 gitt et lønnstillegg på kr 2 per time fra 1. april til alle fastlønte. Garantitillegget fra 1. april 2005 slo ut med 17 øre per time for alle fastlønte. Til sammen bidrar disse tilleggene med 1,3 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005.

Overhenget til 2005 for fastlønte beregnet til 0,6 prosent og de sentrale tilleggene i 2005 gir til sammen et bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 på knapt 2 prosentpoeng. I tillegg kommer lønnsglidningen som i enkelte år har vært negativ.

I *forretnings- og sparebanker og forsikring,* som nå er ett forhandlingsområde, ble det våren 2004 mellom *Finansforbundet og Finansnæringens Hovedorganisasjon* enighet om et generelt tillegg

fra 1. mai 2004 på alle trinn på lønnsregulativet på 2,5 prosent eller minst kr 7000,- på samlet årslønn som bidrar til årslønnsveksten fra 2003 til 2004 med om lag 1,7 prosentpoeng.

Ifølge Finansnæringens Arbeidsgiverforening ble det i medlemsbedriftene under ett gitt lokale tillegg per 1. januar 2004 på 0,66 prosent og per 1. juli 2004 på 0,8 prosent.

Ifølge lønnsstatistikken for 2004 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten i forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet under ett med 5,0 prosent for heltidsansatte fra 1. september 2003 til 1. september 2004. I denne perioden har lønnsglidningen bidratt til lønnsveksten med om lag 2¼ prosentpoeng.

For forretnings- og sparebanker og forsikring, som omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet[4], har utvalget på grunnlag av lønnsstatistikken for 2004 og lønnstilleggene i 2004 beregnet årslønnsveksten fra 2003 til 2004 til 4,0 prosent

For 2005 foreligger det vedtatte forhandlingsresultater mellom Finansforbundet og Finansnæringen Arbeidsgiverforening og mellom LO/HK, Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringen Arbeidsgiverforening. Med virkning fra 1. mai 2005 ble satsene i lønnsregulativet økt med 1,1 prosent eller minimum kr 2 750 per år. Dette bidrar med ¾ prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005.

For foretnings- og sparebanker og forsikring under ett gir overhenget til 2005, beregnet til 1,5 prosent, og de avtalte tilleggene i 2005 en årslønnsvekst på om lag 2¼ prosent fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lokale tillegg og annen lønnsglidning (strukturendringer). I 2004 utgjorde bidraget til årslønnsveksten fra lønnsglidningen 1,8 prosentpoeng. Bidraget var 2,1 prosentpoeng i gjennomsnitt i perioden 2000-2004.

For forhandlingsområdet bank og forsikring er årslønnsveksten fra 2003 til 2004 beregnet til 4,1 prosent, mens overhenget til 2005 er beregnet til 1,5 prosent. Lønnstilleggene per 1. mai 2005 utgjør gjennomsnittlig ¾ prosentpoeng som bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005.

I *varehandel* ble det i oppgjøret våren 2004 mellom Handel og Kontor og HSH enighet om et generelt tillegg på Landsoverenskomsten og på bransjeavtalene fra 1. april på kr 1 per time og at de laveste minstelønnssatsene (trinn 1-5 og ungdomssatsen) gis ytterligere kr 0,50 per time i tillegg. Garantitillegget på Landsoverenskomsten mellom HK og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar 2004 på kr 4,42 per time. Om lag 25 prosent lønnet etter avtalen fikk dette tillegget.

Meklingen i oppgjøret for grossistbedriftene mellom Norsk Transportarbeiderforbund (LO), Yrkestrafikkforbundet (YS) og Privatansattes Fellesorganisasjon (YS) ble avsluttet uten at partene ble enige. Streik ble iverksatt ved en del bedrifter fra 21. april. Senere gikk HSH til passiv lockout ved andre bedrifter som var omfattet av plassoppsigelsen. Etter nytt forhandlingsmøte 24. mai ble partene enige om:

- Et generelt tillegg på kr 1,- per time.
- Det gis ytterligere et lavlønnstillegg på kr 1,- per time.
- Minstelønnssatsene for vokse arbeidere over 18 år og arbeidende formenn og mekanikere heves med ytterligere kr 2,- per time.

Disse tilleggene ble gitt med virkning fra 25. mai.

Ifølge lønnsstatistikken for 2004 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatte i varehandelen under ett med 3,1 prosent fra 1. september 2003 til 1. september 2004. For heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen var lønnsveksten i samme periode 3,4 prosent.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2004 og de avtalte lønnstilleggene i 2004 har utvalget anslått årslønnsveksten fra 2003 til 2004 til 3,5 prosent for heltidsansatte i HSH-bedrifter i varehandelen.

For varehandelen totalt har SSB på grunnlag av strukturstatistikken per 1. september 2004 og den kvartalsvise lønnsindeksen, beregnet årslønnsveksten fra 2003 til 2004 til 3,6 prosent. For engroshandel er lønnsveksten beregnet til 3,1 prosent og for detaljhandel til 4,1 prosent. For varehandelen totalt er motorkjøretøytjenester med i lønnsveksttallet. Denne gruppen hadde om lag 1 prosentpoeng høyere årslønnsvekst fra 2003 til 2004 enn varehandel under ett. Gruppen er ikke med i lønnsveksttallet for HSH-bedrifter i varehandelen.

I HSH-området foreligger det i mellomoppgjøret 2005 vedtatte avtaler mellom LO og HSH og mellom YS og HSH som blant annet omfatter varehandel, transport, reiseliv, renhold, IT, apoteker og begravelsesbyråer med flere.

I LO/HSH-området ble det på overenskomster med bransjeavtaler mellom LO/Handel og Kontor og HSH fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time

[4] Antall ansatte som forhandlingsområdet omfatter, er begrenset til de som omfattes av Sentralavtalen mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening og som lønnes etter regulativets satser. Det vil si at ansatte som har høyere lønn enn kr 570 441 per 1. mai 2004, ikke er med i beregningene. Dette omfatter fondsmeglere, assurandører, ledere og spesialister, til sammen 3-4 000 ansatte.

utover det generelle tillegget. På overenskomsten mellom LO/Norsk Transportarbeiderforbund og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. For tillegg på andre overenskomster vises til vedlegg 2.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom Handel og Kontor og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar i år på kr 3,15 per time. Om lag 25 prosent av de sysselsatte på avtalen fikk dette tillegget.

I YS/HSH-området ble det fra 1. april på Funksjonæravtalene mellom YS/NOFU-Kommunikasjonsforbundet og HSH og YS/Parat og HSH og på Kontoroverenskomsten mellom YS/Yrkestrafikkforbundet YTF og HSH gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget. På grossistoverenskomstene ble det fra 1. april mellom YS/YTF og HSH og YS/Parat og HSH gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. For tillegg på andre overenskomster vises til vedlegg 2.

Også innen YS/HSH-området ble garantitillegget per 1. februar 2005 gitt med samme beløp (kr 3,15 per time) som for Landsoverenskomsten mellom LO/HK og HSH.

For HSH-bedrifter i varehandel gir det anslåtte overhenget til 2005 på 0,7 prosent, de avtalte tarifftilleggene i 2005 (0,9 prosent) og tillegget på garantiordningen 1. februar i år (0,3 prosent) en lønnsvekst på knapt 2 prosent fra 2004 til 2005. I 2004 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 1,6 prosentpoeng, mens bidraget i gjennomsnitt var 1,4 prosentpoeng i perioden 2000-2004.

3.4.6 Lønnsutviklingen i offentlig sektor

Staten

I lønnsoppgjøret i 2004 for statsansatte ble staten v/Arbeids- og administrasjonsdepartementet[5], LO-stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund - Stat, Akademikerne og Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon etter mekling enige om ny hovedtariffavtale for perioden 1. mai 2004-30. april 2006. Avtalen har følgende hovedpunkter:

- Det ble gitt et kombinert krone- og prosenttillegg på hovedlønnstabellen med virkning fra 1. mai 2004. Tilleggene varierte fra kr 6 500 til kr 12 900. Gjennomsnittlig slo tilleggene ut med 2,5 prosent per 1. mai.
- Det ble ført sentrale justeringsforhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 0,41 prosent per dato med virkning fra 1. juni 2004.
- Det ble ført lokale forhandlinger innenfor en ramme på 0,9 prosent per dato med virkning fra 1. juni 2004. På grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere, ble det i tillegg forhandlet innenfor 0,1 prosent per dato av lønnsmassen.

I tillegg ble med virkning fra 1. juni begynnerlønn på alle lønnsrammer økt med mellom 1 og 4 lønnstrinn avhengig av tjenesteansiennitet, og topplønn på alle lønnsrammer ble hevet med ett trinn. Dessuten ble alle lønnsspenn med topplønn opp til ltr. 85 utvidet med ett lønnstrinn.

Staten førte også forhandlinger med Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutiske Forening, der partene ble enige om samme løsning som hovedsammenslutningene i staten.

Månedsfortjenesten for det statlige forhandlingsområdet økte med 4,1 prosent fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004. Virkningen av de lokale forhandlinger fra 1. juni 2004 er ikke med i dette tallet. På grunnlag av lønnsstatistikken for 2004 og tarifftilleggene i 2004 kan årslønnsveksten beregnes til 3,7 prosent fra 2003 til 2004.

I mellomoppgjøret 2005 i det statlige tariffområdet ble forhandlingene avsluttet med enighet mellom staten på den ene side og LO- Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Stat og Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon på den andre siden. Det ble brudd i forhandlingene med Akademikerne, og dette oppgjøret gikk til mekling. Mellom staten og de andre hovedorganisasjonene ble det enighet om at alle gis 1 lønnstrinns opprykk på hovedlønnstabellen fra 1. mai eller minimum kr 4 000 per år. Det ble ikke avsatt penger til lokale forhandlinger.

Meklingsresultatet ga Akademikerne den samme lønnsregulering for 2. avtaleår som i oppgjøret med de øvrige hovedsammenslutningene. For øvrig heter det i Riksmeklingsmannens forslag:

> «Staten og Akademikerne nedsetter på denne bakgrunn en arbeidsgruppe som innen 1. mars 2006 skal legge fram forslag som bidrar til at en vesentlig større del av lønnsfordelingen kan foregå lokalt. Gruppen skal utrede de alternativer partene mener er aktuelle for å nå dette målet. Lederne for begge parter inngår i gruppen. Partene forplikter seg til at forslag som begge parter anbefaler, skal gå inn som grunn-

[5] Ved omdanningen av departementene i 2004 fikk Moderniseringsdepartementet ansvaret for lønnsforhandlingene med de statsansatte.

lag for partenes vurderinger av framtidige lønnsoppgjør, første gang ved hovedtariffoppgjøret i 2006.»

Staten har også ført forhandlinger med Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutiske Forening der partene ble enige om samme økonomiske løsning som hovedsammenslutningene i staten.

Overhenget til 2005 i staten er beregnet til 1,9 prosent. Medregnet tarifftilleggene i 2005 gir dette et bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 på om lag 3 prosentpoeng. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2004 var bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 0,3 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene 2000-2004 var 0,5 prosentpoeng.

Undervisningsstillinger i kommunesektoren

Ved oppgjøret per 1. mai 2004 var undervisningsstillinger i kommunesektoren en del av det kommunale tariffområdet, mens de tidligere var en del av det statlige tariffområdet. I boks 3.5 gis det en oversikt over lønnstilleggene for denne gruppen siden 1. mai 2000.

Ifølge lønnsstatistikk fra SSB for 2004 steg den gjennomsnittlige månedsfortjenesten for heltidsansatt undervisningspersonell med 3,4 prosent fra 1. september 2003 til 1. september 2004

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2004 og de avtalte lønnstilleggene i 2004 er årslønnsveksten for undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse i kommunesektoren, ekskl. Oslo kommune, beregnet til 3,2 prosent fra 2003 til 2004 Veksttallet fra 2003 til 2004 er ikke sammenliknbart med tallene for tidligere år.

I mellomoppgjøret 2005 ble det for ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) enighet om et generelt tillegg på kr 2 000 per år fra 1. mai og en oppjustering av minstelønnssatser. Dette kommer i tillegg til allerede avtalte tillegg fra 1. januar 2005.

Overhenget til 2005 for undervisningspersonell er beregnet til 1,4 prosent. Medregnet tarifftilleggene i 2005 gir dette et bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 på om lag 2,7 prosentpoeng. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2004 var bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 0,1 prosentpoeng, mens det gjennomsnittlige bidraget i årene 2000-2004 var 0,2 prosentpoeng.

Kommunene inkl. undervisningsstillinger

I lønnsoppgjøret i 2004 i *KS-området* ble KS, LO-kommune, Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Akademikerne, herunder også Norges Ingeniørorganisasjon etter mekling enige om følgende hovedpunkter:

- Det ble gitt et generelt tillegg på kr 6000 med virkning fra 1. mai 2004 og med kr 1 000 med virkning fra 1. januar 2005 til alle stillinger med hovedsakelig sentral lønnsdannelse
- Minstelønnssatsene for alle stillingsgrupper med 10 års tjenesteansiennitet ble hevet med kr 10 000 inkludert det generelle tillegget med virkning fra 1. mai 2004. Minstelønnssatsene for de samme stillingsgruppene med lavere tjenesteansiennitet enn 10 år ble hevet med mellom kr 6 000 og kr 8 600.
- Det ble innført minstelønnssatser etter 0, 4, 8 og 10 års tjenesteansiennitet.
- Minstelønnssatsene for alle stillingsgrupper med 10 års tjenesteansiennitet ble hevet med kr 6 000 inkludert det generelle tillegget med virkning fra 1. januar 2005.
- Undervisningsstillinger ble innfaset med 5 minstelønnsgrupper etter 0, 4, 8, 10 og 16 år.
- Det ble avsatt en pott til lokale forhandlinger på 0,9 prosent med virkning fra 1. mai 2004.
- Lørdags- og søndagstillegget ble økt.
- Minstelønnssatsene for undervisningsstillinger med 16 års tjenesteansiennitet ble hevet med kr 7 000 inkludert det generelle tillegget med virkning fra 1. januar 2005.

Ledere og stillinger med høyere akademisk utdanning skulle fortsatt forhandle om sin lønn lokalt i den enkelte kommune. Det var enighet om at de lokale tilleggene skulle virke fra 1. mai med mindre partene lokalt ble enige om noe annet.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2004 og de avtalte lønnstilleggene, er årslønnsveksten fra 2003 til 2004 (inklusiv stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og Oslo kommune) beregnet til 3,8 prosent.

I mellomoppgjøret 2005 ble KS, LO-kommune, Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Akademikerne, herunder også Norges Ingeniørorganisasjon, enige om at ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) gis et generelt tillegg på kr 2 000 per år fra 1. mai og en oppjustering av minstelønnssatser. Dette kommer i tillegg til allerede avtalte tillegg fra 1. januar 2005.

For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) i KS-området gir overhenget til 2005 beregnet til 1,5 prosent og tarifftilleggene i 2005 et bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005 på om lag 3 prosentpoeng. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2004 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønns-

Boks 3.5 Lønnsøkning for undervisningspersonell i skolesektoren fra 2000 til 2005 som følge av lønnsoppgjør, endring av særavtaler og kompensasjon for spesielt ferieuttak per 1. januar 2001

- Generelt tillegg til alle per 1. mai 2000 på kr 5 000.
- Sentrale justeringer per 15. juli 2000 ga 2 lønnstrinn eller om lag 3¼ prosent til lærere og skoleledere med godkjent utdanning.
- I forbindelse med hovedtariffoppgjøret 2000 ble det inngått en intensjonserklæring mellom partene om å endre særavtaler for bedre å kunne tilpasse dem lokale forhold og skape større effektivitet. Særavtalen om arbeidstid for undervisningspersonale ble etter forhandlinger endret i en retning som skal innebære mulighet for større fleksibilitet i undervisningsplanleggingen. Som kompensasjon fikk alle lærere og skoleledere med godkjent utdanning 2 lønnstrinn eller om lag 3¼ prosent fra 1. august 2000 (skolepakke I). Samarbeidet mellom lærerorganisasjonene og staten om en handlingsplan for skolen skal gå over tre år.
- I tillegg ble det ført lokale forhandlinger per 1. oktober 2000 for statsansatte og skoleverket innenfor en ramme på 0,85 prosent per dato. For skoleverket ble det i tillegg tilført 0,15 prosent i forbindelse med de lokale forhandlingene.
- Under hovedtariffoppgjøret 2000 ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller vel 1½ prosent med virkningsdato 1. januar 2001.
- Generelt tillegg til alle per 1. mai 2001 på kr 2 200.
- Sentrale justeringsforhandlinger per 1. september 2001innenfor en økonomisk ramme på 1,0 prosent per dato. Staten og skoleverket fikk ganske lik uttelling.
- I tillegg ble det ført lokale forhandlinger per 1. oktober 2001 for statsansatte og skoleverket innenfor en ramme på 0,6 prosent per dato.
- Den 13. oktober 2001 ble det på grunnlag av intensjonsavtalen forhandlet fram en særavtale mellom UFD og berørte lærerorganisasjoner (skolepakke II). Avtalen innebar at lærerne får ett lønnstrinn fra 1. januar 2002 og ytterligere to lønnstrinn fra 1. august 2002. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at undervisningstiden ble øket med 1 prosent fra 1. januar 2002 og med ytterligere 3 prosent fra 1. august 2002. Vikartimesatsen blir redusert med 20 prosent fra 1. januar 2002 og skoleledere får ikke godtgjørelse for de 25 første vikartimene. Avtalen inneholder også særskilte tiltak overfor eldre lærere ved at undervisningstiden reduseres for lærere som er eldre enn 58 år. For 2002 er den reduserte undervisningsplikten kostnadsberegnet til 85 mill. kroner, med en helårsvirkning på om lag 185 mill. kroner i 2003.
- Med virkning fra 1. mai 2002 ble det gitt et tillegg på hovedlønnstabellen på kr 7 500 opp til og med lønnstrinn (ltr.) 30, og et prosentvis tillegg på 3,1 prosent fra og med ltr. 31 til og med ltr. 70, og et fallende kronetillegg fra ltr. 71 på kr 14 800 til ltr. 79 på kr 13 200.
- Det ble videre ført sentrale justeringsforhandlinger innenfor en økonomisk ramme på 1,5 prosent per dato med virkning fra 1. august 2002.
- Det ble også ført lokale forhandlinger innenfor en ramme på 1,9 prosent per dato med virkning fra 1. september 2002. På grunn av lønnsendringer ved skifte av arbeidstakere, forhandles det innenfor 0,1 prosent per dato av lønnsmassen.
- Det ble ikke foretatt lønnsreguleringer per 1. mai 2003. Det ble heller ikke foretatt sentrale justeringsforhandlinger eller lokale forhandlinger (2.3.3) i 2003.
- Skoleverket ble per 1. mai 2004 overført fra det statlige tariffområdet til det kommunale tariffområdet. En del av lønnsoppgjøret i KS-området i 2004 var å tilpasse lærernes statlige avtaleverk til KS-området. Undervisningsstillinger ble innfaset med 5 minstelønnsgrupper etter 0, 4, 8, 10 og 16 år.
- Det ble gitt et generelt tillegg på kr 6 000 fra 1. mai 2004. I tillegg ble minstelønnssatser endret.
- Med virkning fra 1. januar 2005 blir det gitt et generelt tillegg på kr 1 000. I tillegg ble minstelønnssatsene for undervisningsstillinger med 16 års tjenesteansiennitet hevet med kr 7 000 inkludert det generelle tillegget på kr 1 000
- Med virkning fra 1. mai 2005 blir det gitt et generelt tillegg på kr 2 000.

veksten 0,4 prosentpoeng, som var på linje med det gjennomsnittlige bidraget i årene 2000-2004.

I mellomoppgjøret i 2005 i *Oslo kommune* ble det enighet om at det med virkning fra 1. mai gis et tillegg på 1,4 prosent på alle lønnstrinn eller minimum kr 4 000 per år.

3.4.7 Lønnsutviklingen i NAVO-området

I tråd med forhandlingsmodellen i NAVO forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom NAVO og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

For NAVO-Helse er det for LO, YS, noen av UHOs forbund og Den Norske Lægeforening de siste årene avtalt et nasjonalt nivå II (A2) der det forhandles mellom NAVO-Helse og de enkelte foreninger/forbund i hovedorganisasjonene om særskilte lønns- og arbeidsvilkår for den enkelte forenings medlemmer.

I lønnsoppgjøret i 2004 ble det på A-nivå mellom NAVO og LO-Stat og mellom NAVO og YS-NAVO enighet om å gi et tillegg fra 1. april 2004 på kr 1 950 per år.

På grunnlag av lønnsstatistikk for 2004 og de avtalte tilleggene gitt i forhandlingene i de ulike virksomhetene, er årslønnsveksten fra 2003 til 2004 beregnet til 3,4 prosent.

På grunnlag av SSBs lønnsstatistikk for 2003 og tarifftilleggene i 2003 kan årslønnsveksten fra 2002 til 2003 samlet for ansatte i helseforetakene beregnes til 7 prosent. Legene trakk opp denne lønnsveksten med om lag 2 prosentpoeng.

For akademikergruppene i NAVO gis det ikke sentrale tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales i sin helhet lokalt.

I helseforetakene ble en i oppgjørene i 2004 mellom NAVO og UHO, NAVO og LO-Stat og NAVO og YS-NAVO enige om følgende hovedpunkter:

- Medlemmer i LO-Stat og YS-NAVO fikk et generelt tilegg på kr 9 000 med virkning fra 1. mai 2004. For ansatte med tilleggs- og spesialutdanning utover 3-årig høyskole ble tillegget på kr 11 000 fra samme tidspunkt.
- For UHO-organiserte ble det gitt et generelt tillegg på kr 7 000 til sykepleiere (og spesialsykepleiere med mindre enn 10 års ansiennitet), med virkning fra 1. mai 2004, og ytterligere kr 2 000 fra 1. oktober 2004. Spesialsykepleiere med mer enn 10 års ansiennitet fikk et generelt tillegg på kr 15 000 fra 1. mai 2004, og ytterligere kr 7 000 fra 1. oktober 2004. Ergoterapeuter, fysioterapeuter, førskolelærere og pedagoger fikk et generelt tillegg på kr 9 000 fra 1. mai 2004. For ansatte med spesialistutdanning i disse gruppene ble det gitt et generelt tillegg på kr 11 000 fra samme tidspunkt.
- Medlemmer i LO-Stat og YS-NAVO fikk fra 1. september 2004 nye minstelønnssatser, og ytterligere justeringer av minstelønnssatsene fra 1. juli 2005.
- UHO-organiserte fikk fra 1. oktober 2004 nye minstelønnsatser, og ytterligere justeringer av minstelønnssatsene fra 1. juli 2005.

Lønnsstatistikk for 2004 fra SSB viser at gjennomsnittlig månedsfortjeneste for heltidsansatte i helseforetakene økte med 3,5 prosent fra 1. oktober 2003 til 1. oktober 2004.

På grunnlag av lønnsstatistikken for 2004 og de avtalte lønnstilleggene i 2004 er årslønnsveksten i helseforetakene fra 2003 til 2004 beregnet til 3,0 prosent. Legene trakk opp lønnsveksten i helseforetakene i 2003, men trakk den ned med om lag 0,4 prosentpoeng i 2004.

I mellomoppgjøret 2005 er det på A-nivå mellom NAVO og LO-Stat og mellom NAVO og YS-NAVO enighet om at det med virkning fra 1. april 2005 gis et generelt tillegg på kr 1 950 per år. Dette bidrar med om lag 0,5 prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005. Det er videre ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene er det gitt noe varierende tillegg.

Overhenget inn i 2005 på 1,1 prosent og de avtalte tilleggene på A-nivå gir et bidrag til årslønnsveksten på 1,6 prosentpoeng fra 2004 til 2005. Det er først i forbindelse med lønnsstatistikk for 2005 at det blir mulig å si noe om et samlet resultat for NAVO-medlemmene utenom helseforetakene. I 2003 og 2004 bidro lønnsglidningen med 0,5 prosentpoeng til årslønnsveksten.

For *helseforetakene* har NAVO, LO og YS kommet til enighet om at det gis et generelt tillegg på kr 4 000 til alle medlemmene av LO- og YS-forbundene med virkning fra 1. juli 2005. Fra samme dato ble det gjort endringer i minstelønnssatsene.

NAVO og forbundene i UHO (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) har kommet til enighet om at det gis et generelt tillegg på 1,6

prosent med virkning fra 1. juni til medlemmer av Norsk Sykepleierforbund, mens medlemmer i de øvrige forbundene fikk et generelt tillegg på 2 prosent med virkning fra 1. mai. Det skal ikke føres ytterligere lokale forhandlinger i helseforetakene for disse gruppene. I overenskomstrevisjonen for 2004 ble det avtalt en oppjustering av minstelønnssatsene fra 1. juli 2005. Tidspunktet for denne justeringen ble flyttet til 1. juni 2005 for Norsk Sykepleierforbund og 1. mai for de øvrige forbundene.

I helseforetakene gir overhenget til 2005, avtalte tillegg fra i fjor og årets forhandlingsresultat for medlemmene av LO, YS og UHO en lønnsvekst på vel 3 prosent fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lønnsglidningen. Forhandlingene mellom de enkelte helseforetak og medlemsforeninger i Akademikerne Helse ble avsluttet 17. juni 2005. Ved en del helseforetak ble det ikke oppnådd enighet. Avsluttende forhandlinger mellom NAVO og Akademikerne var ikke ferdige ved avslutningen av denne rapporten.

3.4.8 Lønnsutviklingen for toppledere i næringsvirksomhet

Utvalget presenterer i dette avsnittet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

- Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister (LTO) for årene 1995-2004.
- Aksjeselskapers årsregnskaper (noter i regnskapet) til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995-2003.

Det vises til boks 3.6 for nærmere omtale av datagrunnlag, lønnsbegrep m.m.

1. Lønnsutviklingen for identiske ledere i aksjeselskaper og i allmenne børsnoterte selskaper etter LTO-registeret

Utvalget har i dette avsnittet sett på lønnsnivå og lønnsutvikling etter to lønnsbegreper:

- Det første omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse*, dvs. lønn og honorarer m.m. for arbeid som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 111) og *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet (kode 112), jf. boks 3.6.
- Det andre er et utvidet lønnsbegrep som i tillegg til postene i første strekpunkt også omfatter kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underpris.

Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er med i det første lønnsbegrepet. Dette lønnsbegrepet er i store trekk det samme som brukes ellers i kapittel 3. Det inneholder imidlertid en del naturalytelser som ikke er med i lønnsbegrepet, slik det anvendes i lønnsstatistikken og f.eks. i tabell 3.1. Naturalytelsene utgjør en liten andel, om lag 0,3 prosent av lønn og honorarer i gjennomsnitt, og er dermed av liten betydning for lønnsnivå og lønnsutvikling.

I LTO-registeret er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. «Leder» er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn, jf. boks 3.6. Det kan ikke utelukkes at en på denne måten i noen tilfeller har fått med personer som har høy lønn pga. sin spisskompetanse uten å være toppleder.

Lønnsnivået for identiske ledere i foretak med 25 ansatte og over er lavere i LTO-materialet enn i Brønnøysundregisteret. Det skyldes i hovedsak at det er flere lønnsforhold enn ansatte, dvs. at det er med noen flere mindre foretak i tabell 3.8 enn i tabell 3.12 (som viser tall fra Brønnøysundregisteret). En kan derfor ikke direkte sammenlikne lønnsnivå for ledere som er sortert etter henholdsvis antall ansatte og antall lønnsforhold.

Foretak som bruker innleid arbeidskraft, kan bli plassert i en lavere foretaksstørrelse enn om foretaket hadde drevet med egne ansatte. Utstrakt bruk av korttidsansatte virker motsatt.

Tabell 3.8 viser at fra 2003 til 2004 ble lønnsveksten 6,4 prosent i gjennomsnitt for alle toppledere mot 4,4 prosent året før. Lønnsveksten i 2004 varierte mye mellom foretaksstørrelsene. Den var laveste i foretak med 25-49 lønnsforhold med 4,8 prosent og høyest i foretak med over 250 lønnsforhold med 12,3 prosent. Toppledere i de minste foretakene utgjorde i 2004 57 prosent av alle toppledere i materialet, mens lederne i de største foretakene utgjorde 7 prosent.

Tabell 3.8 viser videre at det i perioden 1995-2004 var stor forskjell i lønnsvekst mellom toppledere i henholdsvis små og mellomstore foretak og i de store foretakene. I de enkelte størrelsesgruppene varierte lønnsveksten over hele perioden fra om lag 60 prosent for topplederne i foretak med 25-49 lønnsforhold til om lag 177 prosent for lederne i de største foretakene. For den siste gruppen var lønnsveksten særlig sterk fra 1997 til 2001 med en samlet vekst på 83,4 prosent. Til sammenlikning var lønnsveksten for lønnstakere i perioden 1995-2004 i gjennomsnitt 52,2 prosent eller 4,8 prosent per år.

Tabell 3.9 viser lønnsnivå og lønnsutvikling for gruppen av ledere når en inkluderer kode 132, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs i materialet.

Tabell 3.8 Årlig lønnsutvikling[1] i prosent for administrerende direktør/daglig leder[2] i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1995-2004. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

	Antall lønnsforhold[3]				
	25-49	50-99	100-249	250 og over	Gjennomsnitt
1995-96	5,7	6,9	7,5	6,5	-
1996-97	7,3	6,2	9,2	8,0	-
1997-98	6,2	6,4	10,1	18,1	-
1998-99	5,7	8,2	11,2	16,5	8,8
1999-2000	4,1	4,8	6,4	16,8	6,0
2000-2001	5,8	4,3	11,3	14,2	7,2
2001-2002	4,8	4,9	4,4	8,2	5,1
2002-2003	3,7	3,4	5,2	8,1	4,4
2003-2004[4]	4,8	6,5	6,2	12,3	6,4
1995-2004	59,7	65,0	98,5	177,3	-
Gj.sn. per år	5,3	5,7	7,9	12,0	-
Gj.sn. lønn[1,4] 2004	544 400	663 400	888 400	1 402 700	668 600
Antall ledere	5 010	2 198	1 123	527	8 858

1 Omfatter lønn (inklusiv fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturalytelser
2 *Administrerende direktør/daglig leder* er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre
3 Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.
4 Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, LTO-registeret

Tabell 3.9 Årlig lønnsutvikling[1] i prosent, inkl. fordel ved aksjekjøp til underkurs for administrerende direktør/daglig leder[2] i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 1996-2004. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske ledere.

	Antall lønnsforhold[3]			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1996-97	7,3	7,7	11,0	9,5
1997-98	6,2	6,2	8,3	17,0
1998-99	5,7	8,3	11,1	16,7
1999-2000	4,1	4,8	6,3	16,8
2000-2001	6,6	4,3	11,6	13,8
2001-2002	4,1	5,0	5,1	8,1
2002-2003	3,5	3,6	4,9	8,2
2003-2004[4]	4,8	6,6	6,6	13,3
1996-2004	50,9	57,0	86,2	163,4
Gj.sn. per år	5,3	5,7	8,3	12,9
Samlet godtgjørelse [1,4] 2004	544 400	664 900	892 400	1 418 400
Herav: Fordel ved aksjekjøp til underkurs i 2004	48	1 456	4 071	15 728
Antall ledere	5 010	2 198	1 123	527

1 Omfatter lønn (inklusiv fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer, naturalytelser og fordel ved kjøp av aksjer til underkurs
2 *Administrerende direktør/daglig leder* er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre
3 Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.
4 Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, LTO-registeret

Fordelen ved kjøp av aksjer til underkurs vil i hovedsak svinge i takt med utviklingen i aksjekursene. I 1998 betydde fordelen for de gruppene som er med i tabell 3.9 i gjennomsnitt mindre enn i 1997, noe som gir lavere vekst fra 1997 til 1998 enn når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs holdes utenom lønnsbegrepet. F. eks. ble veksten for toppledere i foretak med over 250 lønnsforhold redusert fra 18,1 til 17,0 prosent når fordel ved aksjekjøp til underkurs inkluderes i lønnsbegrepet, jf. tabellene 3.8 og 3.9.

I perioden 1999-2003 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs mindre for lønnsveksten til toppledere enn i 1997 og 1998 i alle størrelsesgrupper. Gjennomsnittlig lønnsvekst var uendret eller endret seg lite når fordel ved kjøp av aksjer til underkurs ble inkludert i lønnsbegrepet.

I 2004 betydde fordel ved kjøp av aksjer til underkurs lite for lønnsveksten for toppledere i de to miste foretaksstørrelsene, men trakk opp gjennomsnittlig lønnsvekst med henholdsvis 0,4 prosentpoeng i foretak med 100-249 lønnsforhold og med 1 prosentpoeng i foretak med over 250 lønnsforhold.

I boks 3.7 kommer en nærmere inn på opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen.

I tabell 3.10 er topplederne i foretak med over 250 lønnsforhold rangert etter stigende lønnsnivå. Det er 132 ledere i hvert kvartil. Tabellen viser at lederne i 4. kvartil har en gjennomsnittslønn på knapt 2,6 mill. kroner i 2004 og at veksten var 12,2 prosent fra 2003 til 2004 mot 10,5 prosent året før. I de andre kvartilene varierte lønnsveksten fra 8,9 til 14,6 prosent i 2004 og fra 4,8 til 7,6 prosent i 2003.

Tabell 3.11 viser at det er få kvinnelige administrerende direktører/daglig ledere i foretak med over 25 lønnsforhold. Andelen varierte i 2004 fra 14 prosent i størrelsesgruppen 25-49 lønnsforhold til knapt 8 prosent i foretak med 100-249 lønnsforhold. Gjennomsnittlig *lønnsnivå* i 2004 (ekskl. fordel ved kjøp av aksjer til underkurs) for kvinnelige toppledere var om lag 76 prosent av mannlige topplederes i størrelsesgruppen 25-49 lønnsforhold, om lag 68 prosent i størrelsesgruppen 50-99, om lag 66 prosent i størrelsesgruppen 100-249 lønnsforhold og om lag 84 prosent i den største gruppen. I gjennomsnitt tjente kvinnelige toppledere i 2004 73,5 prosent av mannlige i alle foretak med over 25 lønnsforhold mot 72 prosent i 2003. Gjennomsnittlig lønnsvekst fra 2003 til 2004 var markert høyere for kvinner enn for menn i foretaksstørrelsen over 250 lønnsforhold. Det er imidlertid få kvinnelige toppledere i denne foretaksstørrelsen, slik at utviklingen kan være påvirket av spesielle forhold.

2. Tall fra Brønnøysundregisteret

Lønnsbegrepet som skal brukes i *årsregnskapene til aksjeselskaper* (noter til regnskapet) og som skal innberettes til Brønnøysundregisteret, er hjemlet i regnskapsloven §7-31, hvor det bl.a. heter:

> «Det skal opplyses om de samlede utgifter til henholdsvis lønn, pensjonsforpliktelser og annen godtgjørelse til daglig leder og medlemmer av styret og bedriftsforsamlingen. Det skal opplyses om godtgjørelse til revisor og hvordan

Tabell 3.10 Gjennomsnittslønn[1] og lønnsvekst etter kvartil for administrerende direktør/daglig leder[2] i foretak med over 250 lønnsforhold[3]. 2003 og 2004

	Gjennomsnittslønn		Lønnsvekst i prosent	
Kvartil	2003	2004[4]	2002-2003	2003 – 2004[4]
1. kvartal	586 000	638 100	4,9	8,9
2. kvartal	868 300	969 800	4,8	11,7
3. kvartal	1 235 700	1 416 400	7,6	14,6
4. kvartal	2 299 300	2 580 800	10,5	12,2
Alle	1 248 600	1 402 700	8,1	12,3

1 Omfatter lønn (inklusiv fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold), honorarer og naturalytelser

2 *Administrerende direktør/daglig leder* er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre

3 Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.

4 Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, LTO-registeret

Tabell 3.11 Lønnsutviklingen[1] for administrerende direktør/daglig leder[2] i aksjeselskaper og allmenne børsnoterte selskaper. 2003-2004. Foretak med 25 lønnsforhold og over. Identiske menn og kvinner

Antall lønnsforhold[3]	Antall 'ledere'		Gj. sn. lønn[4] 2004 Kroner		Vekst 2003-2004[4] Prosent	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
25 – 49	4 314	696	563 300	427 300	4,8	4,7
50 – 99	1 953	245	688 100	467 000	6,6	5,3
100 – 249	1 039	84	911 800	598 000	6,2	6,4
250 og over	479	48	1 423 800	1 191 800	11,0	30,8

1 Omfatter lønn, honorarer og naturalytelser.
2 *Administrerende direktør/daglig leder* er definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn to år etter hverandre
3 Som mål for størrelse på foretakene er benyttet antall lønnsforhold. Antall lønnsforhold angir summen av lønnsoppgaver for samme person fra samme foretak (fødselsnummer * organisasjonsnummer), noe som ikke er det samme som antall ansatte i foretaket.
4 Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

godtgjørelsen er fordelt på revisjon og andre tjenester.

Det skal opplyses om arten og omfanget av forpliktelser til å gi daglig leder eller leder av styret særskilt vederlag ved opphør eller endring av ansettelsesforholdet eller vervet. Tilsvarende gjelder avtaler om bonuser, overskuddsdelinger, opsjoner og lignende til fordel for daglig leder eller leder av styret».

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring til toppledere, herunder fordel ved opsjoner, fordel ved kjøp av aksjer til underkurs og naturalytelser. Det vises tall både for alle og for identiske ledere, dvs. ledere som er med i materialet to år etter hverandre. Fra og med 1999 er opplysningene om lønn m.m. for daglig leder/administrerende direktør hjemlet i lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven), mens opplysningene tidligere var hjemlet i aksjeloven.

Mange aksjeselskaper oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsregnskapene. Også for de større foretakene er det mange som ikke følger opp regnskapslovens krav på dette punktet. Det er derfor knyttet en del usikkerhet til tallene fra Brønnøysundregisteret, men i hovedsak gir de samme inntrykk av lønnsnivå og lønnsutvikling for toppledere som tallene fra LTO-registeret.

Gjennomsnittlig lønnsutvikling for alle administrerende direktører/daglige ledere fra 1995 til 2003 har variert en del etter foretaksstørrelse, jf. tabell 3.12. I 2003 varierte lønnsveksten fra om lag 3 prosent i de minste foretakene til om lag 9 prosent i de største. Den sterkeste gjennomsnittlige veksten i perioden 1995-2003 under ett har det vært for toppledere i foretak med 100-249 ansatte og i foretak med over 250 ansatte. I årene 1998 til 2000 var lønnsveksten spesielt sterk for ledere i foretak med over 250 ansatte med en gjennomsnittlig årlig vekst på 14,2, 15,8 og 10,4 prosent, men lønnsveksten for denne gruppen avtok både i 2001 og 2002. I 2003 var veksten 8,8 prosent.

Tabell 3.13 viser at det var 5 726 ledere med oppgitt lønn i 2003 i foretak med 25 ansatte og over. Antall ledere i statistikken blir redusert til 4 439 (jf. tabell 3.12) når en går fra alle til identiske ledere, dvs. ledere som var med både i 2002 og 2003.

Tabell 3.13 viser at alle ledere i gjennomsnitt har lavere lønnsvekst over perioden 1995-2003 enn identiske ledere (tabell 3.12) og også lavere lønnsnivå med unntak av i den største foretaksstørrelsen. At forskjellen i lønnsvekst mellom alle og identiske ledere er mindre i små enn i store bedrifter, skyldes trolig i noen grad at ledere begynner på lavere lønnsnivå når de går over til et annen foretak i de minste foretaksstørrelsene, mens det ofte er motsatt i store foretak.

Tabell 3.12 Årlig lønnsutvikling i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-2003. Foretak med 25 ansatte og over. Identiske ledere.

	Antall ansatte			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	7,7	5,7	6,2	7,4
1996-97	5,4	10,0	9,0	6,0
1997-98	10,0	9,7	9,7	16,7
1998-99	11,2	13,4	13,3	22,5
1999-2000	6,5	8,8	7,2	10,1
2000-2001	9,0	9,3	9,2	14,5
2001-2002	7,2	4,7	7,2	4,3
2002-2003[1]	5,7	4,4	4,9	10,3
1995-2003	82,6	88,0	89,4	136,0
Gj.sn. per år	7,8	8,2	8,3	11,3
Gj.sn. lønn[1] 2003	620 100	812 900	1 088 000	1 495 200
Antall ledere med både i 2002 og 2003	2 525	1 044	561	309

[1] Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Brønnøysundregisteret

Tabell 3.13 Årlig lønnsutvikling i prosent for administrerende direktør/daglig leder i aksjeselskaper. 1995-2003. Bedrifter med 25 ansatte og over. Alle ledere.

	Antall ansatte			
	25-49	50-99	100-249	250 og over
1995-96	3,4	2,9	8,1	6,7
1996-97	2,2	5,7	8,2	4,1
1997-98	7,0	10,6	8,6	14,2
1998-99	10,0	10,9	9,1	15,8
1999-2000	1,9	4,7	8,0	10,4
2000-2001	6,9	8,1	9,2	6,0
2001-2002	5,9	3,3	8,5	0,4
2002-2003[1]	2,7	5,7	3,9	8,8
1995-2003	47,4	64,9	84,2	87,8
Gj.sn. per år	5,0	6,4	7,9	8,2
Gj.sn. lønn[1] 2003	609 400	810 800	1 079 500	1 556 100
Antall ledere med oppgitt lønn i 2003	3 253	1 351	723	399
Antall ledere i alt i 2003	3 653	1 534	838	458

[1] Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Brønnøysundregisteret

Boks 3.6 Datagrunnlag, lønnsbegrep m.m. for lederlønnsberegningene

Datagrunnlag
Utvalget har fått bearbeidet opplysninger om lederlønn fra følgende kilder:

- Aksjeselskapers årsregnskaper til Brønnøysundregisteret om lønn og annen godtgjørelse til administrerende direktør/daglig leder for årene 1995 - 2003. Mange aksjeselskapene oppgir ikke lønn til administrerende direktør/daglig leder i årsregnskapene. Også for de større foretakene, med mer enn 25 ansatte, er det mange som ikke følger opp regnskapslovens krav på dette punktet.
- Skattedirektoratets lønns- og trekkoppgaveregister (LTO) for årene 1995-2004.

Lønnsbegrepet
I *lov om årsregnskap* m.v. § 7-31, ytelser til ledende personer m.v. heter det:

> «Det skal opplyses om de samlede utgifter til henholdsvis lønn, pensjonsforpliktelser og annen godtgjørelse til daglig leder og medlemmer av styret og bedriftsforsamlingen. Det skal opplyses om godtgjørelse til revisor og hvordan godtgjørelsen er fordelt på revisjon og andre tjenester.
>
> Det skal opplyses om arten og omfanget av forpliktelser til å gi daglig leder eller leder av styret særskilt vederlag ved opphør eller endring av ansettelsesforholdet eller vervet. Tilsvarende gjelder avtaler om bonuser, overskuddsdelinger, opsjoner og lignende til fordel for daglig leder eller leder av styret.
>
> Det skal gis opplysninger om den regnskapspliktiges forpliktelser knyttet til tegningsretter, opsjoner og tilsvarende rettigheter som gir ansatte eller tillitsvalgte rett til tegning, kjøp eller salg av aksjer eller grunnfondsbevis.
>
> Store foretak skal gi opplysninger som nevnt i annet ledd spesifisert på de enkelte medlemmer av styret og de enkelte ledende ansatte».

Opplysningene skal gis som noter til regnskapet.

Dette er et omfattende lønnsbegrep og skal i prinsippet omfatte all godtgjøring, herunder opsjoner, aksjer til underkurs og naturalytelser. Fordel ved erverv og fordel ved salg/innløsning av opsjoner i arbeidsforhold er fra og med 2002 registrert på egen kode i LTO[1]. Fordel ved kjøp av aksjer til underpris er også registrert på egen kode og kan behandles særskilt.

Fra og med 1999 er opplysningene om lønn m.m. for daglig leder/administrerende direktør hjemlet i lov om årsregnskap m.v. (regnskapsloven), mens opplysningene tidligere var hjemlet i aksjeloven.

LTO-registeret inneholder alle typer ytelser fra arbeidsgiver/oppdragsgiver til arbeidstaker/oppdragstaker utbetalt på individnivå. Summene på LTO-registeret fordeles på ulike koder. Det er tatt utgangspunkt i kode 111-A som omfatter *all utbetalt lønn og annen kontantgodtgjørelse for arbeid* som ikke er utført som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I tillegg er tatt med kode 112-A som omfatter *skattepliktige og trekkpliktige naturalytelser* som ikke er opptjent som ledd i selvstendig næringsvirksomhet. I 1995 omhandlet kode 111-A begge disse kodene, mens 112-A i 1996 ble skilt ut som en egen kode for naturalytelser. For å kunne få en realistisk sammenlikning mellom 1995 og 1996 har det derfor vært nødvendig å benytte summen av 111-A og 112-A for 1996.

Lederbegrepet
I materialet fra *Brønnøysundregisteret* er det toppleder eller administrerende direktør/daglig leder som inngår. Utvalget presenterer tall for lønnsutviklingen 1995-2003 fra Brønnøysundregisteret både for *alle* ledere som inngår i materialet i de to årene og for identiske ledere, dvs. ledere som er med i materialet i to år etter hverandre.

I *LTO-registeret* er det ingen opplysninger om stilling, noe som gjør det vanskelig å skille ut administrerende direktør/daglig leder i selskapene. Her er «leder» definert som den personen i hvert foretak som har høyest utbetalt lønn. I tillegg har en lagt til grunn at samme person må ha hatt høyest utbetalt beløp i foretaket i to påfølgende år når en f. eks. beregner lønnsveksten fra 2003 til 2004. Grunnen til dette er at vi ønsker å unngå at stillingsopprykk påvirker lønnsveksten for denne gruppen.

[1] For å kunne vurdere tallene trengs en lengre tidsrekke.

Boks 3.7 Nærmere om opsjoner og kjøp av aksjer til underkurs og den skattemessige behandlingen

Opsjonsordninger i arbeidsforhold innebærer normalt at det inngås en kontrakt mellom eierne av en bedrift og ledelsen og de ansatte om et fremtidig kjøp av f. eks. en aksje eller obligasjon til en forhåndsavtalt pris (kjøpsopsjon). Ved inngåelse av en opsjonsavtale utenfor arbeidsforhold, betaler kjøper en opsjonspremie som vederlag for retten til å utøve opsjonen. Opsjonspremien uttrykker normalt markedsverdien av opsjonen på det tidspunkt avtalen inngås. For opsjoner ervervet i arbeidsforhold settes gjerne opsjonspremien lavere dersom det i det hele tatt betales opsjonspremie.

Til og med inntektsåret 1995 ble gevinst ved innløsning eller salg av opsjon på aksje eller grunnfondsbevis i arbeidsforhold skattlagt som lønnsinntekt i det året opsjonen ble innløst eller solgt. Fra og med inntektsåret 1996 ble det innført nye regler som innebar at fordel ved en opsjon ble skattlagt som lønnsinntekt ved *tildelingstidspunktet* for opsjonen. (Unntak er ikke-børsnoterte salgsopsjoner i arbeidsforhold som først skal skattlegges ved innløsning eller salg.) Videre ble ytterligere gevinst ved innløsning eller salg av opsjonen skattlagt som lønnsinntekt. Ved innløsning, salg eller bortfall av opsjonen ble det gitt fradrag i alminnelig inntekt for differansen mellom utgangsverdien og den fordelen som det er skattlagt for ved tildelingstidspunktet.

I skatteopplegget for 1999 ble reglene for beskatning av opsjoner i arbeidsforhold igjen endret slik at bare opsjoner der den beregnede fordelen overstiger 600 000 kroner skulle beskattes ved *ervervet*. En forutsetning var at et visst antall ansatte ble tilbudt opsjoner. Var fordelen mindre enn 600 000 kroner, skulle fordelen beskattes ved salg eller innløsning av opsjonen.

Fordelen som oppnås i ansettelsesforhold ved at ansatte får aksjer eller kjøper aksjer til underpris, er i utgangspunktet skattepliktig som lønn. Fordelen utgjør differansen mellom salgsverdien på ervervstidspunktet og det den ansatte eventuelt har betalt for aksjen. Dersom alle ansatte i et aksjeselskap etter en generell ordning i bedriften har fått tilbud om aksjekjøp i selskapet, kan imidlertid den skattepliktige fordelen settes til differansen mellom 80 prosent av antatt salgsverdi og det den ansatte har betalt for aksjen. Reduksjonen i den skattepliktige fordelen kan likevel ikke overstige 1 500 kroner per person. Gevinst ved realisasjon av aksjene skattlegges som kapitalinntekt (28 prosent).

Fra og med inntektsåret 2000 ble beskatning ved *tildelingen* av ikke-børsnoterte opsjoner i arbeidsforhold avviklet. Det skulle ikke lenger stilles noen beløpsmessig begrensning eller vilkår.

Gevinsten ved *salg* eller *innløsning* av opsjonen skulle beskattes som lønnsinntekt og inngå i grunnlaget for arbeidsgiveravgift. Dette gjaldt uavhengig av om underliggende aksjer eller grunnfondsbevis var børsnotert eller ikke.

Det ble ingen endringer for *børsnoterte opsjoner,* dvs. opsjon der selve opsjonen er børsnotert. Slike opsjoner skal fortsatt beskattes ved tildelingen, ved at kursverdien ved tildeling (minus eventuelt vederlag) behandles som lønnsinntekt. Gevinst ved senere innløsning eller salg av opsjonen skulle fortsatt behandles som lønnsinntekt.

I 2002 ble skattereglene for opsjoner i arbeidsforhold endret slik at opsjonsfordelen skal kunne fordeles likt på hvert av inntektsårene i den perioden den blir opparbeidet. Endringen medførte redusert arbeidsgiveravgift og/eller toppskatt. Fra og med 2002 likebehandles børsnoterte opsjoner skattemessig med ikke-børsnoterte, dvs. at også de skal beskattes ved innløsning eller salg av opsjonen. Det har ikke skjedd endringer i skattereglene for opsjoner i arbeidsforhold etter 2002.

3.5 Lønnsoverhenget til 2005 og avtalte tillegg i 2004 for 2005

Lønnsoverhengene i tabell 3.14 er regnet ut for tariffområder og/eller organiserte bedrifter. Det har vært bruk litt ulike metoder for beregning av overheng i de ulike tariffområdene. En har derfor ikke umiddelbart kunne sammenlikne på tvers. Spesielt vil store strukturendringer kunne skape forskjeller. I arbeidet med rapport nr. 1 for i år (NOU 2005:7) gikk utvalget gjennom beregningene på de ulike områdene. I tillegg gikk SSB og NHO gjennom måten årslønn og overheng har vært beregnet på i LO/NHO-området. Dette arbeidet har resultert

i en ny beregningsmodell for årslønn og overheng som er mer lik den som brukes i andre tariffområder, se boks 3.2. Dette har medført at overhenget til 2004 for industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter er justert ned i forhold til de tallene som utvalget presenterte i fjor.

Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som hittil ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for ulike tariffområder. Dette arbeidet kan medføre at tallene for lønnsvekst og overheng de siste årene kan bli revidert for enkelte tariffområder. En eventuell revisjon vil ikke påvirke størrelsen på lønnsveksten sett over flere år.

Utvalget anslår overhenget til 2005 til 1,4 prosent for alle grupper under ett. Dette er 0,3 prosentpoeng høyere enn til 2004 og 1,3 prosentpoeng lavere enn til 2003. Overhenget til 2005 varierer fra 0,7 prosent for ansatte i HSH-bedrifter i varehandelen til 1,9 prosent for ansatte i staten. For industrien i NHO-bedrifter er overhenget beregnet til 1,2 prosent for industriarbeidere og til 1,5 for industrifunksjonærer.

I noen områder ble det allerede under lønnsoppgjøret i 2004 avtalt tillegg for 2005. I KS-området (eksklusiv stillinger med hovedsakelig lokal

Tabell 3.14 Lønnsoverhenget fra året før og avtalte tillegg i 2004 for 2005

Område/gruppe:	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	Avtalte tillegg i 2004 for 2005[1]
Ansatte i NHO-bedrifter:	3,1	1,7						
- Arbeidere i alt	3,0	1,4	2,1	1,5	-	1,3	1,1	
- Industriarbeidere	2,8	1,2	1,9	1,3	1,7	1,4[2]	1,2	
- Industrifunksjonærer	3,3	2,0	3,2	2,5	2,1	1,7[3]	1,5	
HSH-bedrifter i varehandel	1,7	1¼	1,8	1,1	1,3	0,9	0,7	
Forretnings- og sparebanker[4]	2,4	1,0	1,4	1,5	2,2	0,5	1,5	
Staten	3,5[5]	1,4[6]	2,6	1,8	3,8	0,4	1,9	
Skoleverket	3,7	1,1	5,1[7]	1,3	5,3[8]	0,2	-	
Kommunene[9]:	4,4	0,8	2,1	1,4[10]	2,2	0,6	1,5	1,1[11]
- Undervisningspersonale							1,4[12]	
Ansatte i NAVO-bedrifter:								
- Helseforetakene					2,0	0,7[13]	1,5	0,6[14]
- Øvrige bedrifter					1,7	1,1	1,1	
Veid gjennomsnitt[15]	3,2	1,3	2,5	1,8	2,7	1,1	1,4	¼

1 Bidrag til årslønnsveksten fra 2004 til 2005
2 Etter gammel beregningsmodell var overhenget 1,9 prosent, se boks 3.2 for nærmere beskrivelse
3 Etter gammel beregningsmodell var overhenget 2,5 prosent, se boks 3.2 for nærmere beskrivelse
4 Forsikring er inkludert i overhenget fra og med 2004. Forretnings- og sparebanker og forsikring under ett omfatter noen flere grupper enn forhandlingsområdet bank og forsikring.
5 Inklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB.
6 Eksklusiv BA-selskapene Posten Norge og NSB fra og med 2000.
7 Kompensasjon for endringer i arbeidstidsavtalen per 01.08.2000 (skolepakke I) trakk opp overhenget til 2001 med 1,8 prosentpoeng.
8 Skolepakke II trakk opp overhenget til 2003 med om lag 1¾ prosentpoeng
9 Inkl. skoleverket fra 2005.
10 Eksklusiv sykehusene og stillinger med bare lokal lønnsdannelse er overhenget 1,3 prosent.
11 Eksklusiv stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse
12 Omfatter undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse og ekskl. Oslo kommune. Tallet er ikke sammenliknbart med tallene for skoleverket for tidligere år.
13 Holdes legene utenfor beregningen, er overhenget til 2004 på 0,8 prosent for øvrige grupper i helseforetakene.
14 Eksklusiv legene
15 Overhengene er et gjennomsnitt for alle lønnstakergrupper under ett og omfatter således flere grupper enn områdene i tabell 3.14

Kilde: Beregningsutvalget

lønnsdannelse) utgjør avtalte tillegg fra i fjor 1,1 prosentpoeng av årslønnsveksten fra 2004 til 2005, mens slike tillegg bidrar med om lag 0,6 prosentpoeng i helseforetakene (eksklusiv legene). Samlet bidrar avtalte tillegg fra i fjor med om lag ¼ prosentpoeng til årslønnsveksten fra 2004 til 2005.

3.6 Lønnsvekst fra 2004 til 2005 for noen forhandlingsområder - oppsummering

Utvalget har i avsnitt 3.4 sett på hva lønnsoverhenget og tarifftilleggene i vår gir av lønnsvekst fra 2004 til 2005 i noen store forhandlingsområder. I dette avsnittet gis en oppsummering. For nærmere oversikt over mellomoppgjørene i 2005 vises det til vedlegg 2.

For *industriarbeidere i NHO-bedrifter* gir lønnsoverhenget til 2005 på 1,2 prosent og tarifftilleggene i vår en anslått lønnsvekst på 1,7 prosent fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lønnsglidningen. Lønnsglidningen har vært avtakende de siste årene. I 2004 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 1,4 prosentpoeng. I årene 2000-2004 var det gjennomsnittlige bidraget fra lønnsglidningen 1,8 prosentpoeng.

Både for *forretnings- og sparebanker og forsikring under ett (som omfatter noe flere grupper enn forhandlingsområdet)* og *forhandlingsområdet bank og forsikring* gir overhenget til 2005 på 1, 5 prosent og de avtalte tilleggene en lønnsvekst på om lag 2¼ prosent fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2004 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 1,8 prosentpoeng for forretnings- og sparebanker og forsikring under ett, mens bidraget i gjennomsnitt i årene 2000-2004 var 2,1 prosentpoeng.

For *HSH-bedrifter i varehandel* gir det anslåtte overhenget til 2005 på 0,7 prosent, de avtalte tarifftilleggene i 2005 (0,9 prosent) og tillegget på garantiordningen 1. februar i år (0,3 prosent) en lønnsvekst på knapt 2 prosent fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lønnsglidningen. I 2004 var bidraget fra lønnsglidningen til årslønnsveksten 1,6 prosentpoeng, mens bidraget i gjennomsnitt var 1,4 prosentpoeng i perioden 2000-2004.

I *staten* gir lønnsoverhenget til 2005 på 1,9 prosent, sammen med tarifftilleggene, en anslått lønnsvekst fra 2004 til 2005 på om lag 3 prosent. I tillegg kommer lønnsglidning. I 2004 var bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 0,3 prosentpoeng. Det gjennomsnittlige bidraget fra lønnsglidningen i årene 2000-2004 var 0,5 prosentpoeng. Ved mellomoppgjøret i staten i 2005 ble det ikke avsatt penger til lokale forhandlinger.

For grupper med hovedsakelig sentral lønnsdannelse i *KS-området* (inklusiv skoleverket) gir overhenget til 2005 og tarifftilleggene i vår en anslått lønnsvekst på om lag 3 prosent fra 2004 til 2005. I 2004 var bidraget fra glidningen til årslønnsveksten 0,4 prosentpoeng som er på linje med det gjennomsnittlige bidraget fra lønnsglidningen i årene 2000-2004.

I *NAVO-bedrifter* eksklusiv helseforetakene gir overhenget inn i 2005 på 1,1 prosent og de avtalte tilleggene på A-nivå en lønnsvekst på 1,6 prosent. Det er først i forbindelse med lønnsstatistikk for 2005 at det blir mulig å si noe om et samlet resultat for NAVO-medlemmene utenom helseforetakene. I 2003 og 2004 bidro lønnsglidningen med 0,5 prosentpoeng til årslønnsveksten.

I *helseforetakene* gir overhenget til 2005, avtalte tillegg fra i fjor og årets forhandlingsresultat for medlemmene av LO, YS og UHO en lønnsvekst på vel 3 prosent fra 2004 til 2005. I tillegg kommer lønnsglidningen. Forhandlingene mellom de enkelte helseforetak og medlemsforeninger i Akademikerne Helse ble avsluttet 17. juni 2005. Ved en del helseforetak ble det ikke oppnådd enighet. Avsluttende forhandlinger mellom NAVO og Akademikerne var ikke ferdige ved avslutningen av denne rapporten.

Boks 3.8 Lønnsoverhenget

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved utløpet av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis nye lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Dersom alle lønnsoppgjør foregikk samtidig og ved begynnelsen av året og lønnsnivået ikke endret seg gjennom året, ville lønnsoverhenget per definisjon være null og slike beregninger dermed overflødige. Tarifftillegg og lønnsøkninger ellers blir imidlertid gitt på ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen over kalenderår for ulike lønnstakergrupper.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål, og kan variere betydelig mellom områdene. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året. Det kan argumenteres for å holde bonus utenom lønnsbegrepet ved beregning av overheng. Bonus er en lønnsutbetaling som ofte skyldes spesielle forhold i ett år og ikke kommer igjen til neste år. Motargumenter er bl.a. at bonus får et stadig større omfang, og at bonus også kan være knyttet til den vanlige aktiviteten gjennom hele året. I beregningene er det lagt inn en jevn fordeling av bonus over året, dvs. et fast påslag per måned/tidsenhet. Dermed får det liten betydning om bonus inkluderes eller holdes utenfor ved beregning av overheng.

For flere *hovednæringsområder* i privat sektor (for eksempel industri og varehandel) følger beregningene av lønnsoverheng den vanlige definisjonen av overheng. Grunnlaget for beregningene er informasjon både fra strukturstatistikken per september/oktober og fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB (som måler lønnsendring gjennom året) samt fra lønnsforhandlingene.

Utvalgets beregninger av lønnsoverheng for *tariffområder* er derimot ikke fullt ut i samsvar med den vanlige definisjonen av overheng. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året. Dette betyr at overhenget for tariffområder beregnes på grunnlag av lønnsnivået per september/oktober i forhold til gjennomsnittet for året. Dette er en praktisk tilpasning til det forholdet at vi har lite informasjon om lønnsveksten mot slutten av året og at overhengsberegningene for forhandlingsområder må være ferdige i god tid før forhandlingene starter opp. Imidlertid viser informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som hittil ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Dette får imidlertid bare konsekvenser for overhengsberegningene dersom mønstret i lønnsutviklingen de siste tre månedene endrer seg fra det ene året til det neste. Utvalget har satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne overheng for tariffområder.

3.7 Lønnsutviklingen for kvinner og menn

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn avspeiler bl.a. forskjeller i utdanning og stillingsplassering. Ulike konkurranseforhold sektorer og bransjer imellom kan sammen med ulik sysselsettingsfordeling mellom kvinner og menn, også bidra til å forklare en del av forskjellene i lønn. Dessuten kan strukturendringer, som er omtalt i boks 3.3, påvirke utviklingen. I NOU 2000:4 vedlegg 5 presenteres analyser som belyser lønnsgapet mellom kvinner og menn nærmere. Hovedkonklusjonene fra disse analysene er at lønnsforskjeller mellom kvinner og menn innenfor samme område i stor grad henger sammen med ulik stillingsplassering.

Lønnsforskjellene mellom kvinner og menn kan imidlertid også avspeile ulike former for lønnsdiskriminering. Vi kan her skille mellom det man kaller stillingsdiskriminering (ulik adgang til stillinger), direkte diskriminering (ulik lønn for likt arbeid) samt verdsettingsdiskriminering (kvinnedominerte yrker blir mindre verdsatt enn mannsdominerte yrker), jf. NOU 2000:4 vedlegg 5.

Tabell 3.15 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte[6] kvinner og menn i en del hovedtariffområder. Tabellen tar utgangspunkt i TBUs årslønnsbegrep, jf. boks 3.1. Tabellen viser gjennomsnittlig

[6] For ansatte i kommunene, helseforetakene samt industriarbeidere og industrifunksjonærer i NHO-bedrifter er deltidsansatte inkludert.

Tabell 3.15 Gjennomsnittlig årslønn[1] for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn i noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Årslønn Menn 2004	Årslønn Kvinner 2004	Kvinne-andel[2] 2004
Industriarbeidere i NHO-bedrifter[3]	-	89,0	88,4	89,0	90,1	89,1	89,3	313 700	280 200	20
Industrifunksjonærer i NHO-bedrifter[3]	-	77,6	77,5	78,3	76,8	77,1	77,3	470 100	363 100	31
HSH-bedrifter i varehandel	84,7	84,5	85,4	86,2	86,4	88,1	87,6	322 447	282 575	41
Arbeidere i hotell og restaurant i NHO-bedrifter[3]	93,0	92,9	93,0	93,3	92,3[6]	93,0	93,7	250 300	234 500	63
Finanstjenester[7]	74,8	75,6	75,8	76,2	76,0	75,6	75,9	452 100	343 300	47
Statsansatte	89,0	89,0	89,1	89,1	89,0	88,9	89,8	356 700	320 200	39
Skoleverket	93,7	93,9	94,0	94,2	95,0	95,5				
Ansatte i kommunene[3]	88,0	88,0	87,6	86,9[4]	90,6[5]	90,8	90,0[8]	329 400	296 300	72
Herav skoleverket							96,2	365 900	352 100	
Statlige eide helseforetak i NAVO-området					77,4	75,7	75,7	427 400	323 500	62
NAVO-området ekskl. statlige eide helseforetak						90,5	92,8	326 200	302 800	36

1 Årslønn eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre tillegg.
2 Andelen heltidsansatte kvinner innenfor det enkelte område (tall fra lønnsstatistikken).
3 Gjelder heltid og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.
4 Eksklusive sykehusene 2001: Kvinners lønn i forhold til menn: 90,0 prosent, gjennomsnittlig årslønn for menn: 272 600 kr, gjennomsnittlig årslønn for kvinner: 244 700 kr, kvinneandel: 76 prosent.
5 Eksklusive sykehusene fra og med 2002
6 Statistikkgrunnlaget er endret i 2002. Med nytt statistikkgrunnlag vil kvinners lønn som andel av menns i 2001 være 92,1.
7 Omfatter heltidsansatte i bank og forsikring, (Norges Bank er ikke inkludert). Statistikken omfatter noe mer enn tariffområdet for bank og forsikring.
8 Inkluderer ansatte i skoleverket (jf. tabellnote 9 nedenfor). Inkluderes skoleverket i 2003 vil kvinners lønn som andel av menns være 90,0.
9 Skoleverket her er undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse ekskl. Oslo kommune.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

årslønn for kvinner som andel av gjennomsnittlig årslønn for menn samt gjennomsnittlig årslønn for kvinner og menn i 2004.

Tabellene 3.16 og 3.17 viser lønnsutviklingen for heltidsansatte og for alle ansatte kvinner og menn fordelt på næring. Tabell 3.18 og 3.19 viser lønnsutviklingen mellom kvinner og menn fordelt på hhv. utdanning og alder. I disse tabellene har man tatt utgangspunkt i SSBs offisielle lønnstatistikk for gjennomsnittlig månedsfortjeneste. Det presenteres også et samletall for de totale lønnsforskjeller mellom kvinner og menn basert på denne statistikken.

Lønnsforskjeller etter forhandlingsområder

Når det gjelder utviklingen fra 2003 til 2004 (tabell 3.15) har lønnsforskjellen mellom kvinner og menn økt noe for HSH-bedrifter i varehandel, mens den er blitt redusert for industriarbeidere, industrifunksjonærer og arbeidere i hotell og restaurant i NHO-bedrifter samt i finanstjenester, staten og NAVO-bedrifter eksklusive helseforetakene. For kommunene inkludert skoleverket og for helseforetakene er det ingen endring.

For *perioden 1998 til 2004* har det vært en tilnærming i kvinner og menns lønn for industriarbeidere i NHO-bedrifter, arbeidere i hotell og restaurant i NHO-bedrifter, HSH-bedrifter i varehandel, finanstjenester, skoleverket, staten og ansatte i kommunene. For industrifunksjonærer i NHO-bedrifter og helseforetakene har lønnsforskjellene økt noe i denne tidsperioden.

I hovedgruppene i tabell 3.15 er det fortsatt forholdsvis store variasjoner i størrelsen på lønnsforskjellene mellom kvinner og menn. Imidlertid er

disse gruppene ikke sammenliknbare med hensyn til sammensetning. I gruppen industriarbeidere er stillingsstrukturen relativt enhetlig, mens den er mer sammensatt blant annet i finanstjenester og i kommunene.

De største lønnsforskjellene mellom kvinner og menn har en i helseforetakene og i finanstjenester.

Lønnsforskjeller etter næring

Tabellene nedenfor viser kvinners lønn som andel av menns fordelt på næring for heltidsansatte (tabell 3.16) og for sysselsatte totalt (tabell 3.17). I sistnevnte gruppe er deltid inkludert og omgjort til heltidsekvivalenter. Det er i disse tabellene tatt utgangspunkt i SSBs offisielle månedslønnsstati-

Tabell 3.16 Kvinners gjennomsnittslønn som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring[1] pr. 1.9/1.10. Heltidsansatte

Næring	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 Menn 2004	Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 Kvinner 2004	Kvinne andel[4] 2004
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	77,2	77,9	80,4	80,3	81,3	86,6	88,8	87,0	527 800	459 100	19
Industri	86,7	86,8	86,9	88,0	88,2	88,2	87,8	88,5	343 100	303 500	21
Kraftforsyning	90,0	90,0	90,4	89,9	89,5	90,8	88,7	89,7	380 200	341 100	15
Bygge- og anleggs-virksomhet	95,0	91,3	92,2	94,2	94,7	93,8	96,3	97,4	324 600	316 300	5
Varehandel i alt	81,4	80,6	81,9	81,5	82,8	83,6	84,5	85,1	352 400	299 800	35
Hotell- og restaurant-virksomhet					88,8	89,5	88,2	89,9	284 500	255 900	55
Samferdsel	87,3	86,8	86,0	86,8	86,6	88,1	88,1	89,0	350 100	311 500	28
Finanstjenester i alt	74,4	74,2	75,2	75,1	75,4	73,4	72,9	73,3	487 600	357 400	46
Eiendomsdrift og forretningsmessig tje-nesteyting	74,5	74,7	76,8	76,6	77,5	78,1	78,6	79,3	439 00	348 100	32
Ansatte i staten	89,9	89,6	89,7	88,63	88,9	89,26	88,7	90,3	361 400	326 200	40
Undervisningspersonale i skoleverket	93,6	93,7	94,1	94,0	94,5	95,4	95,7	96,4	374 200	360 600	57
Kommune og fylkeskommune[5]	87,8	87,6	87,3	87,9	87,6	92,4	92,8	92,3	317 100	292 800	64
Helseforetak						77,7	75,1	75,1	436 200	327 700	69
Privat undervisning	83,3	85,5	85,2	85,9	84,4	86,5	87,9	87,9	369 400	324 800	50
Private helse- og sosialtjenester	87,2	86,6	86,5	85,0	87,4	85,3	85,2	84,0	335 040	281 400	69
Sosiale og personlige tjenester	81,5	83,3	86,4	85,1	87,1	86,4	87,3	87,2	380 400	331 700	45
Gjennomsnitt/sum heltidsansatte	85,4	85,3	85,2	85,5	85,5	86,0	86,2	86,6	367 100	317 800	40

1 SSBs Standard for næringsgruppering (NOS). Jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997-2001), Oslo kommune (1997-1999) og lønnet husarbeid er imidlertid ikke inkludert i statistikkgrunnlaget.
2 Årslønn i alt er beregnet ut fra registrert månedslønn i alt pr 1.9/1.10*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne kolonnen er det samme som i tabell 3.1, dvs. summen av avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
3 Eksklusive Posten BA og NSB BA fra 2000.
4 Andel heltidsansatte kvinner i den enkelte næring.
5 Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget. Eksklusive ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus f.o.m. 2002.
6 Eksklusive statlige sykehus f.o.m. 2002.

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget

stikk (per 1/9-1/10). Av tallene fremgår det at det er minst lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i skoleverket, bygge- og anleggsvirksomhet og kommunene. Størst lønnsforskjeller er observert innenfor finanstjenester og helseforetakene. For perioden 1997-2004 økte lønnsforskjellene mellom kvinner og menn på enkelte områder som kraftforsyning, finanstjenester, og private helse og sosialtjenester, mens de ble redusert for andre slik som olje, gass og bergverk, forretningsmessig tjenesteyting og varehandel.

Utviklingen fra 2003 til 2004, viser stort sett en tilnærming i kvinner og menns lønninger med unntak av olje og gass- og bergverk, kommunene (eksklusive skoleverket), private helse- og sosialtjenester og sosiale og personlige tjenester.

Ser man på det enkelte år, ser en at lønnsforskjellene mellom kvinner og menn gjennomgående er større når man inkluderer deltidsansatte (tabell 3.17). Unntak i 2004 er ansatte i private helse- og sosialtjenester hvor lønnsforskjellene etter kjønn reduseres når deltid er med.

Lønnsforskjellen mellom alle sysselsatte kvinner og menn

Når en veier alle gruppene sammen, får en et samletall som uttrykker de totale lønnsforskjellene mellom kvinner og menn i Norge (se tabell 3.16 og 3.17 ovenfor). De heltidsansatte kvinnene tjente i 2004 samlet sett 86,6 prosent av menns lønn. Inkluderer man de deltidsansatte, øker lønnsforskjellen noe. Når en ser på *utviklingen fra 1997-2004*, har det vært tilnærming i alt mellom kvinnene og menns gjennomsnittlige lønn, men svakere når deltid tas med enn for heltid alene.

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter utdanning

Tabell 3.18 viser kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning. Det er minst lønnsforskjeller på de laveste utdanningsnivåene, dvs. på grunnskolenivå og videregående skole nivå. Størst lønnsforskjeller er anslått for ansatte med universitet eller høgskoleutdanning til og med 4 år. Her har kvinner i 2004 en lønnsandel på 80,9 prosent i forhold til menn. For perioden 1997 til 2004 har det vært en tilnærming mellom kvinner og menns lønninger for alle utdanningsnivåer med unntak av ansatte med universitet eller høyskoleutdanning lengre enn 4 år hvor lønnsforskjellene har økt.

Tabellene 7.18 og 7.19 i vedlegg 7 viser utviklingen i lønnsforskjeller (utviklingen i lønnsgapet) mellom heltidsansatte kvinner og menn for de ulike utdanningsgruppene fordelt på næring[7] i perioden 1997 til 2004.

For de heltidsansatte med *grunnskole* som høyeste utdanning har lønnsforskjellene blitt redusert fra 1997 til 2004 for alle bortsett fra finanstjenester, kommunene og helseforetak.

For heltidsansatte med *videregående skole* som høyeste utdanning har lønnsforskjellene fra 1997 til 2004 blitt redusert for industri, varehandel, kommunene og skoleverket. For de andre næringene har lønnsforskjellene økt.

For heltidsansatte med *fagutdanning* har lønnsforskjellene blitt redusert i perioden 1997-2004 for varehandel, staten, kommunene og skoleverket. For de andre næringene har lønnsforskjellene økt.

[7] De næringene som er med i vedleggstabellene er følgende: Industri i alt, Bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel i alt, finanstjenester i alt, skoleverket i alt, staten i alt, kommune og fylkeskommune og helseforetakene

Boks 3.9 Forskjeller i statistikkgrunnlag i tabell 3.15, 3.16 og 3.17

Tabell 3.15 viser lønnsutviklingen for kvinner og menn etter hovedtariffområdene. Tabellene 3.16 og 3.17 tar utgangspunkt i næringer etter SSBs standard for næringsgruppering hvor også uorganiserte virksomheter er med. Når vi sammenligner disse tabellene, kan utviklingen bli noe forskjellig innenfor den enkelte gruppe siden grupperingen ikke er helt den samme. F.eks. for industrien er funksjonærer og arbeidere samlet i SSBs klassifisering, mens den er delt i tabell 3.15. Ser vi på hotell og restaurantvirksomhet er det bare arbeidere med i tabell 3.15, mens både funksjonærer og arbeidere i tillegg til uorganiserte virksomheter er inkludert i tabell 3.16 og 3.17. I tabell 3.16 og 3.17 er også toppledere inkludert i statistikkgrunnlaget. Disse er i stor grad ikke med i tabell 3.15 siden topplederne for de fleste områdene ikke er en del av tariffområdet. Endelig er årslønnsbegrepet forskjellig da tabell 3.15 tar utgangspunkt i en gjennomsnittlig årslønn for hele året, mens tabell 3.16 og 3.17 tar utgangspunkt i registrert månedslønn pr 1. september/1. oktober.

Når det gjelder *universitet eller høgskoleutdanning til og med 4 år* har det vært en bedring i lønnsutviklingen mellom kvinner og menn på alle de områder vi har tall for bortsett fra for finanstjenester og helseforetakene hvor lønnsforskjellene har økt.

For heltidsansatte med universitet eller høgskoleutdanning lenger enn 4 år har det for perioden 1997-2004 vært en bedring i lønnsutviklingen mellom kvinner og menn for alle grupper bortsett fra på industri i alt, staten og helseforetakene.

Tabell 3.17 Kvinners gjennomsnittslønn som andel av menns gjennomsnittslønn etter næring[1] pr 1.9/1.10. Heltids- og deltidsansatte hvor deltid er omgjort til heltidsekvivalenter

									Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 Menn	Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 Kvinner	Kvinne andel[4]
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2004	2004
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	77,1	77,5	79,8	79,2	80,5	85,3	87,6	85,3	525 300	448 100	20
Industri	86,3	86,3	86,2	87,4	87,3	87,5	87,0	87,5	342 900	300 100	25
Kraftforsyning	87,8	87,8	88,0	87,7	87,4	89,3	87,2	88,8	379 900	337 500	17
Bygge- og anleggsvirksomhet	94,0	90,1	91,1	92,4	92,6	92,4	94,9	95,8	324 400	310 700	7
Varehandel	78,3	77,7	79,1	78,5	79,4	79,7	80,6	81,0	344 800	279 300	52
Hotell- og restaurant virksomhet					89,5	90,4	88,4	89,8	275 700	247 400	61
Samferdsel	88,1	87,0	85,8	86,3	86,2	87,6	88,0	88,3	348 000	307 200	33
Finanstjenester	73,4	73,4	74,2	73,7	71,6	71,9	71,9	72,4	486 000	351 600	52
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	73,8	72,3	75,4	75,1	76,3	76,4	77,6	78,1	432 200	337 600	38
Staten	88,9	88,6	88,9	87,3[3]	88,1	88,2[6]	87,7	89,2	361 200	322 100	45
Undervisningspersonale i skoleverket	93,2	93,3	93,5	93,4	93,9	94,8	95,1	96,0	372 700	357 800	64
Kommune og fylkeskommune[5]	87,0	87,2	86,6	87,0	86,4	91,4	91,7	91,4	313 400	286 500	78
Helseforetak						78,6	76,0	75,0	431 200	323 500	78
Privat undervisning	81,7	85,4	84,9	85,1	83,8	85,5	87,1	87,3	367 600	321 000	57
Private helse- og sosialtjenester	87,3	87,1	87,3	85,3	87,3	85,9	86,3	84,7	332 800	281 800	76
Sosiale og personlige tjenester	80,2	82,0	85,5	83,8	85,6	84,6	86,6	86,6	376 300	325 700	53
Gjennomsnitt/sum (heltids- + deltidsansatte)	83,7	83,6	83,4	83,5	83,3	83,9	84,3	84,5	363 500	307 200	47[7]

1 SSBs Standard for næringsgruppering (NOS). Jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997-2001), Oslo kommune (1997-1999) og lønnet husarbeid er imidlertid ikke inkludert i statistikkgrunnlaget.
2 Årslønn i alt er beregnet ut fra registrert månedslønn i alt pr 1.9/1.10*12. Dette begrepet må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne kolonnen er det samme som i tabell 3.1, dvs. summen av avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
3 Eksklusive Posten BA og NSB BA fra 2000.
4 Andel sysselsatte kvinner (heltid + deltidsansatte) i den enkelte næring.
5 Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget. Eksklusive ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus f.o.m. 2002.
6 Eksklusive statlige sykehus f.o.m. 2002.
7 Tall fra arbeidskraftsundersøkelsen, SSB

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.18 Kvinners lønn som andel av menns etter utdanning. Heltidsansatte[1]

									Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 Menn	Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 Kvinner	Kvinne-andel[3]
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2004	2004
Utdanning på grunn-skolenivå	87,2	87,3	87,4	87,0	86,7	87,0	86,9	87,4	306 800	268 300	34
Utdanning på videre-gående skolenivå	86,5	86,2	86,2	85,9	85,9	86,1	86,4	86,6	332 100	287 700	36
Universitets- eller høgskoleutdanning, tom 4 år	80,4	80,3	79,8	79,9	79,5	80,4	80,2	80,9	429 900	347 700	52
Universitets- eller høgskole- utdanning lengre enn 4 år	84,1	83,3	82,4	82,4	82,6	82,1	82,8	82,8	515 300	426 700	32
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	87,6	86,4	88,7	88,1	88,0	88,3	88,5	89,8	331 700	297 900	35
Gjennomsnitt	85,4	85,3	85,2	85,4	85,5	86,0	86,2	86,6	367 100	317 800	40

1 Statistikkgrunnlaget omfatter alle heltidsansatte i Norge eksklusive ansatte i jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997- 2001), Oslo kommune (1997- 1999) og lønnet husarbeid.
2 Se fotnote 2 tabell 3.16
3 Andel heltidsansatte kvinner innenfor de enkelte gruppene etter utdanningsnivå

Lønnsforskjeller mellom kvinner og menn etter alder

Tabell 3.19 viser heltidsansattes kvinners lønn i forhold til menns fordelt på alder. Stort sett øker lønnsforskjellen med alder i 2004. For perioden 1997 til 2004 har lønnsforskjellene mellom kvinner og menn særlig blitt redusert i de midlere aldersgrupper

Likelønnstrekk ved oppgjørene i 2005

Følgende trekk ved lønnsoppgjørene er av sentral betydning for hvordan de relative lønnsforskjellene mellom kvinner og menn utvikler seg:

1. Formen på de sentrale tilleggene, dvs. om det gis generelle prosenttillegg og/eller kronetillegg, om det gis spesielle lavlønnstillegg, tillegg til bestemte yrkesgrupper m.v. Et likt kronetillegg vil gi en noe sterkere gjennomsnittlig lønnsvekst for kvinner enn for menn, ettersom kvinner i større grad enn menn er representert i lavlønnsgruppen.
2. Fordelingen av de lokale tilleggene.
3. De relative lønnstilleggene i typiske kvinnesektorer og næringer til forskjell fra mannsdominerte sektorer og næringer.

I de fleste områder er det gitt kronetillegg eventuelt en kombinasjon av kronetillegg/prosenttillegg. I LO/NHO, LO/HSH, YS/HSH og KS området ble det i tillegg gitt lavlønnstillegg og eller minstelønnssatsene ble hevet. Mens kvinnene utgjorde 20 prosent av LO-NHO området i alt, utgjorde de nesten halvparten av dem som fikk lavlønnstillegg. I staten fikk alle et lønnstrinn hver men minimum 4000 kr. I NAVO-området ble det gitt et generelt tillegg/prosenttillegg og minstelønnsatsene ble hevet for de grupper som har sentral lønnsdannelse.

Det vises til vedlegg 2 for resultatet av lønnsoppgjørene.

Tabell 3.19 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på aldersgrupper. Heltidsansatte[1]

Aldersgrupper									Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 menn	Årslønn[2] i alt 1.9/1.10 kvinner	Kvinne-andel[3]
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2004	2004	2004
– 24 år	94,1	93,6	94,1	94,5	94,3	93,8	93,4	94,0	251 300	236 100	37
25 – 29 år	93,1	92,9	92,6	92,9	93,0	93,9	93,2	93,8	306 600	287 500	43
30 – 34 år	91,2	91,0	90,8	90,7	90,9	91,7	90,6	91,3	348 600	318 200	40
35 – 39 år	85,7	85,7	86,0	87,2	87,7	88,2	88,7	88,7	375 500	333 100	38
40 – 44 år	81,9	81,7	81,7	82,2	83,2	84,0	84,9	85,3	393 000	335 200	40
45 – 49 år	81,2	80,8	81,3	81,3	81,4	82,0	82,5	82,7	400 600	331 200	41
50 – 54 år	80,3	80,5	80,3	80,6	81,2	81,3	82,1	82,8	397 200	328 900	41
55 – 59 år	81,9	80,9	80,6	80,6	80,2	81,2	81,5	81,8	395 500	323 300	38
60 og over	83,0	81,7	81,1	80,7	81,4	81,7	81,0	81,6	390 200	318 400	38
Gjennomsnitt	85,4	85,3	85,2	85,4	85,5	86,0	86,2	86,6	367 100	317 800	40

1 Statistikkgrunnlaget omfatter alle heltidsansatte i Norge eksklusive ansatte i jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997- 2001), Oslo kommune (1997- 1999) og lønnet husarbeid.
2 Se fotnote 2 tabell 3.16.
3 Andel heltidsansatte kvinner pr aldersgruppe

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Kapittel 4
Prisutviklingen

- Fra 2003 til 2004 økte konsumprisindeksen med 0,4 prosent. Dette er den laveste årsveksten siden 1960. Svært høye elektrisitetspriser vinteren året før var en viktig bakgrunn for den lave prisveksten. Uten elektrisitet steg konsumprisindeksen med 1,0 prosent fra 2003 til 2004. Justert for avgiftsendringer og uten energivarer økte konsumprisindeksen med 0,3 prosent. Lav prisstigning internasjonalt og vridning i handelsmønsteret med større vekt på import fra lavkostland har bidratt til beskjeden prisvekst i Norge, til tross for at den importveide verdien av norske kroner svekket seg noe fra 2003 til 2004. Den prisdempende virkningen fra importvarer var imidlertid mindre enn året før.
- Konsumprisindeksen (KPI) økte med 1,6 prosent fra mai 2004 til mai 2005. Justert for avgiftsendringer og uten energivarer økte konsumprisindeksen med 1,1 prosent fra samme måned året før.
- Konsumprisveksten hos handelspartnerne fra april 2004 til april 2005 var 1,6 prosent, eller 0,3 prosentpoeng mer enn konsumprisveksten i Norge i samme måned. Også fra 2003 til 2004 var prisveksten i Norge lavere enn i mange andre land. Den gjennomsnittlige prisveksten hos handelspartnerne i 2004 var 1,5 prosent, og i EU var den 2,2 prosent

4.1 Prisutviklingen i Norge

4.1.1 Hovedlinjer i prisutviklingen

Fra 2003 til 2004 økte konsumprisindeksen med 0,4 prosent i gjennomsnitt mot 2,5 prosent året før. Fjorårets prisvekst var den laveste siden 1960. I de tre første månedene av fjoråret var konsumprisindeksen lavere enn på samme tid året før. I hovedsak skyldes denne nedgangen lavere elektrisitetspriser. Fra 2003 til 2004 økte også matvarepriser og husleier mindre enn året før. Uten elektrisitet økte konsumprisindeksen i gjennomsnitt med 1,0 prosent fra 2003 til 2004.

Tabell 4.1 viser konsumprisindeksen for Norge fra januar 2002 til mai 2005. Fra mai 2004 til mai 2005 øke konsumprisindeksen med 1,6 prosent. I januar 2005 ble merverdiavgiften på matvarer og alkoholfrie drikkevarer redusert med 1 prosentpoeng, mens de øvrige merverdisatsene ble økt

Tabell 4.1 Konsumprisindeksen

	Indekstall				Endring i prosent fra året før			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Januar	109,0	114,5	112,4	113,6	1,3	5,0	-1,8	1,1
Februar	109,3	114,6	112,6	113,7	0,8	4,8	-1,7	1,0
Mars	109,7	113,8	113,1	114,2	1,0	3,7	-0,6	1,0
April	109,7	112,9	113,3	114,8	0,5	2,9	0,4	1,3
Mai	110,0	112,3	113,4	115,2	0,4	2,1	1,0	1,6
Juni	110,1	112,0	113,4		0,4	1,7	1,3	
Juli	109,9	111,6	113,3		1,6	1,5	1,5	
August	109,6	111,9	113,0		1,4	2,1	1,0	
September	110,2	112,5	113,7		1,4	2,1	1,1	
Oktober	110,6	112,2	114,0		1,8	1,6	1,4	
November	111,0	112,6	114,0		2,1	1,4	1,2	
Desember	111,9	112,6	113,8		2,8	0,6	1,1	
Årsgjennomsnitt	108,7	112,8	113,3		1,3	2,5	0,4	

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.2 Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI–JAE). Endring i prosent fra året før.

	2001	2002	2003	2004	2005
Januar	2,8	2,5	1,8	0,1	0,7
Februar	2,9	2,1	2,0	-0,1	0,7
Mars	2,8	2,6	1,5	0,3	0,7
April	2,6	2,4	1,6	0,2	0,8
Mai	2,7	2,6	1,2	0,1	1,1
Juni	2,4	2,7	0,8	0,2	
Juli	2,6	2,7	0,7	0,2	
August	2,4	2,3	0,9	0,1	
September	2,3	2,2	0,9	0,5	
Oktober	2,5	2,1	0,8	0,5	
November	2,5	2,0	0,5	1,0	
Desember	2,7	1,8	0,4	1,0	
Årsgjennomsnitt[1]	2,6	2,3	1,1	0,3	

[1] Gjennomsnitt av månedsendringene
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

med 1 prosentpoeng. Disse avgiftsendringene og økte særavgifter er anslått å ha trukket opp konsumprisveksten med 0,4 prosentpoeng, forutsatt umiddelbart gjennomslag i prisene til forbrukerne.

Prisutviklingen de senere år er en del preget av lavere priser på importerte konsumvarer som f.eks. klær og skotøy. Leveringssektoren «importerte konsumvarer» utgjør om lag ¼ av vektgrunnlaget i konsumprisindeksen. Prisutviklingen på importvarene i konsumprisindeksen i Norge bestemmes i stor grad av valutakursutviklingen og prisutviklingen på disse varene i utlandet. Lav prisstigning internasjonalt og vridning i handelsmønsteret med økt andel import fra lavkostland har ført til beskjeden prisvekst, til tross for at den importveide verdien av norske kroner svekket seg noe fra 2003 til 2004. I produksjonen av enkelte importvarer har det også vært sterk produktivitetsvekst i viktige produsentland som har slått ut i prisfall, for eksempel på lyd- og bildeutstyr. I tillegg

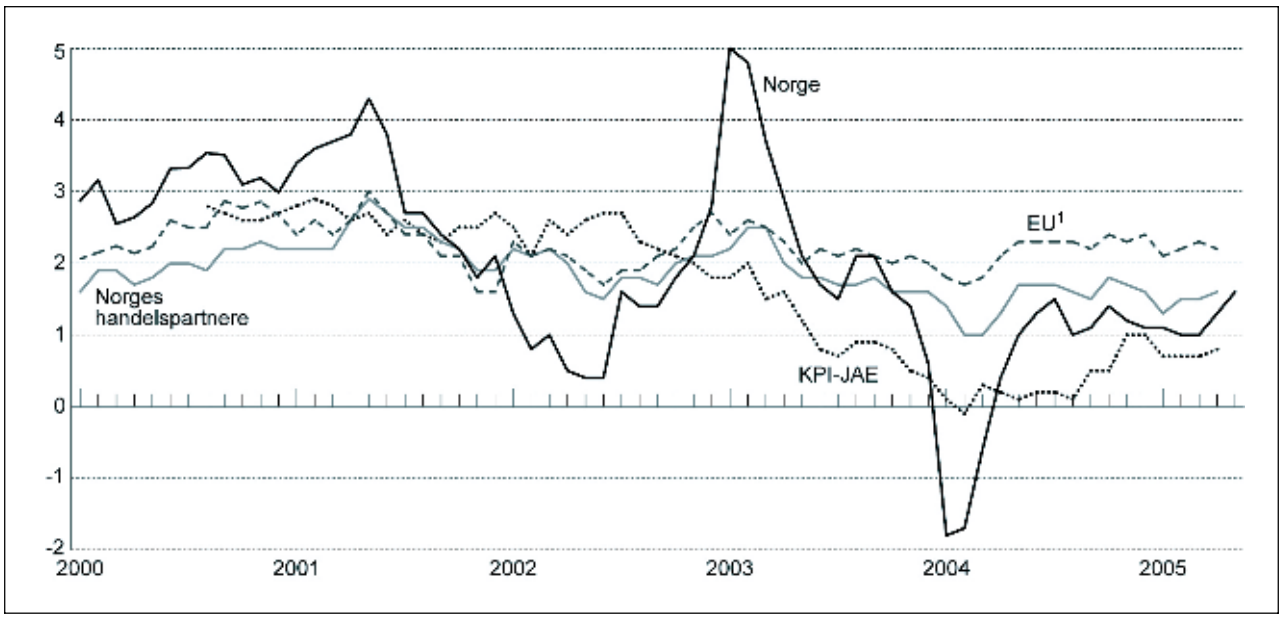

Figur 4.1 Konsumprisene i Norge, hos våre handelspartnere og i EU-landene. Prosentvis endring fra samme måned året før.

[1] EU-15.
Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå.

påvirkes konsumprisutviklingen på importerte varer av innenlandske forhold, som f.eks. endringer i avgifter og reduserte marginer i salgsleddet.

Tabell 4.2 viser prosentvis vekst fra sammen måned året før i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Med disse justeringene økte prisene med 1,1 prosent fra mai 2004 til mai 2005. I gjennomsnitt fra 2003 til 2004 ble veksten 0,3 prosent. Prisstigningen avtok fra sommeren 2002 og nådde et bunnpunkt i februar 2004 med en nedgang på 0,1 prosent. Deretter har stigningstakten i KPI-JAE gradvis tatt seg opp.

Figur 4.1 gir en oversikt over tolvmånedersveksten i konsumprisene for Norge og en del andre land fra januar 2000. For EU-landene og for gjennomsnittet av våre handelspartnere vises utviklingen fram til og med april 2005, mens tallene for Norge er oppdaterte fram til og med mai 2005. Figuren viser bl.a. at prisveksten i andre land gjennomgående har vært høyere enn i Norge siden de siste månedene av 2003. Forskjellen var størst i begynnelsen av 2004, men er senere betydelig redusert.

4.1.2 Utviklingen inndelt etter konsumgrupper

I tabell 4.3 er konsumprisindeksen inndelt etter *konsumgrupper*. Tabellen viser prisendringer og bidragene til den samlede prisveksten fra de ulike konsumgruppene.

Fra mai 2004 til mai 2005 økte prisene på gruppen «matvarer og alkoholfrie drikkevarer» med 1,5 prosent, noe som trakk opp konsumprisindeksen med 0,17 prosentpoeng eller i underkant av gjennomsnittet fra 2003 til 2004.

Prisene på konsumgruppen «klær og skotøy» viste fortsatt prisnedgang og var 6,2 prosent lavere i mai 2005 enn i mai 2004, noe som bidro til å redusere totalindeksen med 0,37 prosentpoeng. Prisnedgangen på denne konsumgruppen fra 2003 til 2004 bidro til å redusere veksten i totalindeksen med 0,41 prosentpoeng. Det meste av prisnedgangen skyldes prisreduksjon på «klær». Prisnedgangen var imidlertid mindre enn året før. Det har også vært prisreduksjon på «møbler og husholdningsartikler»og på «audiovisuelt utstyr».

Prisutviklingen for konsumgruppen «bolig, lys og brensel» har de senere årene vært særlig påvirket av prisutvikling på elektrisitet. Fra mai 2004 til mai 2005 økte prisene for denne konsumgruppen med 2,0 prosent i gjennomsnitt. Dette bidro til å øke totalindeksen med 0,52 prosentpoeng. Økte husleier trakk opp med 0,32 prosentpoeng, mens litt lavere priser på «elektrisitet og brensel» trakk totalindeksen noe ned. Det var særlig de høye elektrisitetsprisene i de første tre månedene av 2003 som gjorde at prisindeksen for konsumgruppen «elektrisitet og brensel» i gjennomsnitt var lavere i 2004 enn i 2003. Prisnedgangen på 7,3 prosent bidro til å trekke konsumprisindeksen ned med 0,32 prosentpoeng. I motsatt retning bidro økte husleier med 0,28 prosentpoeng til veksten i kon-

Boks 4.1 Bolig, lys og brensel. Vekt i KPI 2004-2005

	Vekt i KPI
KPI totalt	1000
Bolig, lys og brensel i alt	258,0
Herav:	
Betalt husleie	30,7
Beregnet husleie	117,0
Vedlikehold og reparasjoner av bolig	52,3
Andre tjenester knyttet til bolig	13,5
Elektrisitet og brensel	44,5

Statistisk sentralbyrås husleieundersøkelser måler husleieutviklingen på både etablerte og nye leieforhold. Husleieundersøkelsene er en månedlig spørreundersøkelse rettet mot husholdninger i leieboliger.

Fra og med august 1999 ble ny konsumklassifisering innført i konsumprisindeksen. Klassifiseringen innebar at husleiekomponenten ble splittet i betalt og beregnet husleie.«Beregnet husleie» skal uttrykke selveiernes bokostnader og baseres på observerte husleier for tilsvarende boliger i leiemarkedet. Fra og med augustindeksen 2002 er også husleier for andelsboliger beregnet på samme måte som for selveiere, dvs. basert på utviklingen for tilsvarende boliger i leiemarkedet (leieekvivalensprinsippet), og gruppert under «beregnet husleie».

«Vedlikehold og reparasjon av bolig» består bl.a. av lønn til håndverkere og av materialer, maling mv.

Kommunale gebyrer knyttet til bolig som vann, renovasjon, feier, avløp og kloakk inngår i «andre tjenester knyttet til bolig.» Vektgrunnlaget er basert på forbruksundersøkelsene og utviklingen følger beregningsteknisk husleieutviklingen ifølge husleieundersøkelsene.

Tabell 4.3 Konsumprisindeksen - varer og tjenester etter konsumgruppe

	Vekt [1]	Endring i prosent			Bidrag i prosentpoeng		
	2004-2005	2002-2003	2003-2004	mai 04-mai 05	2002-2003	2003-2004	mai 04-mai 05
Totalt	1000	2,5	0,4	1,6	2,5	0,4	1,6
01 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	116,0	3,4	1,8	1,5	0,40	0,21	0,17
02 Alkoholdrikker og tobakk	29,4	1,1	7,9	2,3	0,03	0,23	0,07
03 Klær og skotøy	59,8	-10,6	-6,9	-6,2	-0,63	-0,41	-0,37
04 Bolig, lys og brensel[2]	258,0	8,7	0,2	2,0	2,20	0,05	0,52
Herav: Betalt husleie	30,7	4,0	2,0	2,2	0,11	0,06	0,07
Beregnet husleie	117,0	4,1	1,9	2,1	0,48	0,22	0,25
Elektrisitet og brensel	44,5	31,6	-7,3	-0,6	1,30	-0,32	-0,03
05 Møbler og husholdnings art.	71,8	-0,8	-1,8	-0,5	-0,06	-0,13	-0,04
06 Helsepleie	27,7	3,9	4,6	2,6	0,11	0,13	0,07
07 Transport	175,2	1,1	1,7	4,5	0,21	0,30	0,79
Herav: Kjøp av egne transportmidler	81,6	-0,4	0,8	1,4	0,03	0,07	0,11
Drift/vedlikehold	61,7	2,8	5,0	5,9	0,18	0,31	0,36
Transporttjenester	31,9	1,6	-2,8	10,1	0,05	-0,09	0,32
08 Post og teletjenester	24,9	-2,9	-3,9	0,8	-0,07	-0,10	0,02
09 Kultur og fritid	126,6	-0,2	0,1	0,8	-0,03	0,01	0,10
10 Utdanning	3,2	5,8	4,8	0,9	0,02	0,02	0,0
11 Hotell- og restauranttjenester	38,5	3,0	2,3	1,9	0,12	0,09	0, 07
12 Andre varer og tjenester	68,9	3,5	0,8	2,2	0,23	0,06	0,15

[1] Vektene gjelder fra august til juli. Vektene er basert på et glidende gjennomsnitt av de tre siste forbruksundersøkelsene. Vektandelen for «utdanning» i konsumprisindeksen har tidligere vært for høy på grunn av at nedbetaling av studielån feilaktig har kommet med. Dette er rettet opp i vektene fra og med 2002, noe som betyr at vektandelen for denne gruppen reduseres fra om lag 10 promille til 3,2 promille.

[2] Gruppen innholder også «vedlikehold og reparasjoner og «andre tjenester i tilknytning til bolig» med i alt en vekt på 6,58 prosent, jf. boks 4.1.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

sumprisindeksen fra 2003 til 2004. Undergrupperingen av konsumgruppen «bolig, lys og brensel» er vist i boks 4.1.

«Drift og vedlikehold av transportmidler» hadde en prisstigning på 5,9 prosent fra mai 2004 til mai 2005. Dette trakk opp totalindeksen med 0,36 prosentpoeng, og det var økte bensinpriser som ga det viktigste enkeltbidraget til veksten. Økningen på 5,0 prosent fra 2003 til 2004 for denne konsumgruppen bidro til å trekke den samlede konsumprisindeksen opp med 0,31 prosentpoeng. Økte bensinpriser og priser knyttet til vedlikehold og reparasjon på veksted var av de viktigste enkeltfaktorene bak denne prisstigningen. På en annen side bidro prisfallet på flyreiser til å dempe veksten i konsumprisindeksen fra 2003 til 2004.

Økte avgifter på «tobakk» i januar 2004 var hovedfaktoren bak prisveksten på konsumgruppen «alkoholholdige drikkevarer og tobakk». Denne konsumgruppen trakk opp konsumprisindeksen med 0,23 prosentpoeng fra 2003 til 2004.

4.1.3 Utviklingen inndelt etter leveringssektor

Konsumprisindeksen *justert for avgiftsendringer og uten energivarer* (KPI-JAE) er et mål på den underliggende konsumprisveksten i økonomien. I tabell 4.4 er veksten i *KPI-JAE* dekomponert etter *leveringssektorer.* Tabellen gir dermed indikasjoner på betydningen ulike sektorer har for den underliggende prisveksten.

Fra mai 2004 til mai 2005 økte KPI-JAE med 1,1 prosent. Fra 2003 til 2004 ble økningen i gjennomsnitt 0,3 prosent. «Jordbruksvarer» økte i pris med 2,7 prosent fra mai 2004 til samme måned i 2005 og bidro til å øke veksten i KPI-JAE med 0,18 prosentpoeng. Fra 2003 til 2004 var gjennomsnittsveksten for disse prisene 1,6 prosent. «Andre norskproduserte konsumvarer» hadde en prisøkning på 0,8 prosent fra mai 2004 til mai 2005 og trakk veksten i KPI-JAE opp med 0,16 prosentpoeng, eller litt under bidraget fra 2003 til 2004 i gjennomsnitt. «Husleie» økte med 2,1 prosent fra perioden mai

Tabell 4.4 Konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE), etter leveringssektor

		Endring i prosent		Bidrag i prosentpoeng	
	Vekt[1] 2004	2003-2004	mai 04-mai 05	2003-2004	mai 04-mai 05
Totalt	1000,0	0,3	1,1	0,3	1,1
Jordbruksvarer[2]	65,3	1,6	2,7	0,10	0,18
Fiskevarer	7,6	0,4	3,3	0,00	0,03
Andre norskprod. konsumvarer	203,6	1,2	0,8	0,24	0,16
Importerte konsumvarer	274,3	-1,8	-1,1	-0,49	-0,30
Husleie	185,0	1,9	2,1	0,35	0,39
Andre tjenester	264,3	0,5	2,6	0,13	0,69
- med arb.lønn som dominerende prisfaktor	66,3	4,5	3,3	0,30	0,22
- også med andre viktige priskomponenter	198,0	-1,0	2,6	-0,20	0,51

[1] Beregningsutvalgets anslag
[2] I hovedsak norskproduserte jordbruksvarer.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

2004 til mai 2005 og bidro til å trekke totalindeksen opp med 0,39 prosentpoeng, eller i overkant av bidraget i gjennomsnitt fra 2003 til 2004. «Andre tjenester» hadde en prisøkning på 2,6 prosent fra mai 2004 til mai 2005, mot 0,5 prosent fra 2003 til 2004 i gjennomsnitt. Bidraget til økningen i totalindeksen for mai ble 0,69 prosentpoeng. Som for årsgjennomsnittet fra 2003 til 2004 var det «andre tjenester med arbeidslønn som dominerende prisfaktor» som hadde sterkest prosentvis prisstigning.

Prisindeksen for «Importerte konsumvarer» gikk ned med 1,1 prosent fra mai 2004 til mai 2005 og trakk ned totalindeksen med 0,30 prosentpoeng. Prisreduksjonen var noe mindre enn gjennomsnittet fra 2003 til 2004.

4.2 Prisutviklingen for enkelte offentlige og private varer og tjenester

I konsumprisindeksen inngår offentlige tjenester bare i den grad husholdningene betaler for tjenestene. Noen tjenester leveres bare av det offentlige til vedtatte priser, mens andre tjenester leveres enten i samarbeid eller i konkurranse med private aktører. Det kan derfor være vanskelig å få en samlet oversikt over prisutviklingen på offentlige tjenester.

Prisene på enkelte kommunale tjenester har økt betydelig i de siste årene. Dette har bl.a. sammenheng med at kommunale tjenester i økende grad har blitt brukerfinansiert, og for kommunale tjenester som vann, avløp, renovasjon, feiing, barnehagetjenester og hjemmehjelp er brukerbetaling vanlig. Det skal ikke være høyere priser enn det som reflekterer kostnadene ved å levere tjenestene (inkludert kostnader som følger av ulike offentlige krav og reguleringer). I den kommunale/fylkeskommunale helse- og tannhelsepleien er det i mindre grad egenbetaling. De til dels ulike beløp som f.eks. pasienter blir trukket for ved opphold i offentlige sykehjem, behandles ikke som egenandeler som inngår i konsumprisindeksen.

4.2.1 Kommunale avgifter/gebyrer

Statistiske sentralbyrå gjennomfører hvert år en egen undersøkelse av kommunale gebyrer for vann, renovasjon, avløp og feiing. Undersøkelsen nyttes som støtte i vurdering av utviklingen i konsumgruppen «andre tjenester i tilknytning til bolig». Undersøkelsen er basert på elektroniske data innhentet fra KOSTRA - prosjektet (KommuneStat-Rapportering). Tallet på kommuner som er med i rapporteringen, har økt betydelig de senere år. Endringstallene for 2005 er basert på 413 kommuner og er veide gjennomsnitt av betalingssatsene i kommunene. Tabell 4.5 viser prosentvis endring i gebyrene fra januar ett år til januar året etter.

Tabell 4.5 Kommunale gebyrer knyttet til egen bolig. Endring i prosent. Gjelder hele landet

	jan.02-jan.03	jan.03-jan.04	jan.04-jan. 05
Renovasjon	2,6	1,3	2,2
Feiing	5,3	6,0	2,1
Vann	6,4	1,3	1,2
Avløp/kloakk	5,0	1,1	-1,3
KPI	5,0	-1,8	1,1
Betalt husleie	3,9	2,6	2,2
Beregnet husleie	3,9	2,5	2,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Bortsett fra «renovasjon» økte de kommunale gebyrene fra januar 2004 til januar 2005 klart mindre enn årene før. Veksten var også på linje med, eller lavere enn husleieøkningen.

4.2.2 Prisutviklingen for enkelte andre offentlige og private varer og tjenester

Tabell 4.6 viser utviklingen i barnehagesatser fra januar 2001 til januar 2005.

Ordinære undersøkelser om foreldrebetaling i barnehager blir foretatt to ganger i året. Undersøkelsen av satsene for august tas inn i konsumprisindeksen for august som offentliggjøres i september, mens januarundersøkelsen tas inn i konsumprisindeksen for februar som offentliggjøres i mars. Statstilskuddet til drift av barnehagene ble økt fra 1. juli 2001, fra 1. august 2002 og fra 1. august 2003. Det økte statstilskuddet til drift av barnehager er hovedforklaringen på lavere foreldrebetaling som ble registrert for kommunale barnehager fra januar 2001og på reduksjonen fra august 2002 for private barnehager. F.eks. ble driftstilskuddet til private barnehager økt med i overkant av 33 prosent fra 1. august 2003, mens driftstilskuddet til kommunale barnehager ble økt om lag 19 prosent.

Regelen om maksimalpris på foreldrebetaling i barnehagene trådte i kraft 1. mai 2004. Forskriften fastsetter høyeste foreldrebetaling for et ordinært heldagstilbud i barnehage. I den forbindelse ble det gjennomført en ekstraordinær barnehageundersøkelse. Med få unntak er den nye maksimalsatsen overholdt i barnehagene. Januarundersøkelsen i 2005 viser imidlertid bl.a. at flere kommuner, som tidligere hadde satser under kravet fra forskriften om foreldrebetaling i barnehage, har økt satsene til maksimalgrensen på 2750 kroner per måned. Satsene for kommunale barnehager lå likevel gjennomsnittlig 1,0 prosent lavere i januar 2005 enn ett år tidligere. For private barnehager var reduksjonen 6,0 prosent.

Tabell 4.7 viser prisutviklingen for enkelte utvalgte konsumgrupper i konsumprisindeksen. Konsumgruppen «sosiale omsorgstjenester» omfatter representantvarene «skolefritidsordningen», «barnehagesatser», «lønn til husmorvikar» og «lønn til hjemmehjelp». Samlet hadde «sosiale omsorgstjenester» i 2004 en vekt på om lag 1,2 prosent i konsumprisindeksen. Under konsumgruppen "helsepleie» finner vi bl.a. tannlegehjelp, legehjelp og fysikalsk behandling. Dette er i hovedsak private tjenester, men har i større eller mindre grad tilskudd fra det offentlige. I konsum-

Tabell 4.6 Barnehagesatser sammenliknet med konsumprisindeksen. Prosentvis endring over 12 mnd. Gjelder hele landet.

	jan. 01-jan. 02	aug. 01-aug. 02	jan. 02-jan. 03	aug. 02-aug. 03	jan. 03-jan. 04	aug. 03-aug. 04	jan.04-jan.05
KPI	1,3	1,4	5,0	2,1	-1,8	1,0	1,1
Kommunale barnehager	-4,1	-4,6	-1,3	-4,9	-7,1	-3,7	-1,0
Private barnehager	1,6	0,0	1,7	-3,4	-14,4	-14,7	-6,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 4.7 Diverse offentlige og private varer og tjenester. Endring i prosent fra året før.

	Vekt 2004-05	2002	2003	2004
Konsumprisindeksen	1000	1,3	2,5	0,4
Div. offentlige og private varer og tjenester i alt	64,4	3,3	3,5	1,8
Herav: Sosiale omsorgstjenester	12,2	-1,9	-1,1	-7,0
Helsepleie	27,7	4,2	3,9	4,6
Passasjertransport jernbane	3,6	5,6	3,6	2,5
Passasjertransport t-bane og trikk	1,9	7,0	2,7	3,5
Passasjertransport buss	7,0	3,5	9,1	2,4
Posttjenester	0,9	10,4	2,3	6,8
Kinobesøk	1,5	7,0	6,6	4,7
Tv-lisens og kabel-tv	9,6	3,6	4,2	3,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

prisindeksen registreres som nevnt bare de fastsatte egenandelssatsene som husholdningene betaler.

Kinodrift inngår også i det kommunale tjenestetilbudet. I tillegg til de kommunale tjenestene inngår noen tjenester i konsumprisindeksen som blir levert av offentlig eide selskaper. Dette gjelder blant annet portotakstene, TV-lisensen og NSBs takster.

Prisene på de utvalgte varene og tjenestene i tabell 4.7 steg i perioden 2001 til 2004 i alt prosentvis mer enn konsumprisindeksen. Særlig sterkt økte prisene på posttjenester fra 2001 til 2002, bl.a. på grunn av utvidelsen av merverdiavgiftsgrunnlaget fra 1. juli 2001 til også å omfatte tjenester på dette området. Posttjenester økte også relativt mye i pris fra 2003 til 2004. Fra 2003 til 2004 er det ellers særlig prisene på på kinobesøk og helsepleie som har steget sterkere enn konsumprisindeksen. Prisene for gruppen «sosiale omsorgstjenester» gikk imidlertid ned både i 2002, 2003 og 2004. Dette har sammenheng med økte statstilskudd til drift av barnehager og lavere foreldrebetaling i perioden, jf.ovenfor.

4.3 Prisutviklingen i andre land sammenliknet med Norge

Utviklingen i konsumprisene for en del OECD-land går fram av tabell 4.8. Det utarbeides også tall for harmonisert konsumprisindeks for Norge og andre land. De harmoniserte indeksene vil normalt avvike noe fra tallene i tabell 4.8. Den harmoniserte konsumprisindeksen er nærmere omtalt i vedlegg 5.

Fra april 2004 til april 2005 økte konsumprisene hos Norges handelspartnere med gjennomsnittlig 1,6 prosent eller i overkant av veksten fra 2003 til 2004. Den norske konsumprisindeksen økte med 1,3 prosent fra april 2004 til april 2005 eller 0,3 prosentpoeng mindre enn hos handelspartnerne. Gjennomsnittlig vekst i konsumprisene fra 2003 til 2004 var på 0,4 prosent, eller 1,1 prosentpoeng lavere vekst enn handelspartnerne. Forskjellen var størst i begynnelsen av 2004, men er senere blitt betydelig redusert. I gjennomsnitt fra 2003 til 2004 var konsumprisene i Japan uendret. Det var også lav konsumprisstigning i Finland og Sverige. Sterkest prisstigning blant landene i tabellen i 2004 hadde Storbritannia og USA. I de fleste årene siden 1997 har prisveksten i Norge gjennomgående vært noe i overkant av de andre landene i gjennomsnitt, med unntak av veksten fra 2001 til 2002 da den var lavere. Den lavere veksten for 2002 var mye påvirket av reduksjonen av merverdiavgiften på matvarer fra 1. juli 2001.

Tabell 4.8 Konsumprisindeksen i noen OECD-land. Prosentvis endring fra perioden før.

	Gjennom-snitt 1987-97	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	april04-april 05
Norge	3,1	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4	1,3[3]
USA	3,5	1,6	2,2	3,4	2,8	1,7	2,2	2,7	3,5
Japan	1,5	0,7	-0,3	-0,7	-0,7	-0,9	-0,3	0,0	0,0
Tyskland	2,8[1]	1,0	0,6	2,0	2,0	1,4	1,1	1,6	1,6
Frankrike	2,4	0,8	0,6	1,6	1,6	2,0	2,1	2,1	1,8
Storbritannia	4,5	3,4	1,6	2,9	1,8	1,7	2,9	3,0	3,2
Italia	4,9	2,0	1,6	2,6	2,7	2,4	2,7	2,2	1,9
Sverige	4,7	0,4	0,3	1,4	2,6	2,4	2,1	0,5	0,3
Danmark	2,6	1,8	2,4	2,9	2,3	2,4	2,1	1,2	1,8
Finland	3,1	1,5	1,2	3,3	2,6	1,6	0,9	0,2	1,2
OECD-området [2)]	3,5	1,7	1,5	2,5	2,3	1,5	2,5	2,4	2,8
EU-15	3,9	1,8	1,3	2,5	2,4	2,1	2,2	2,2	2,2
Norges handelspartnere	3,4	1,3	1,2	2,0	2,3	1,9	1,9	1,5	1,6

[1] Vest Tyskland t.o.m. 1992.
[2] Sammenveid med kjøpekraftsparitetjusterte andeler av privat konsum som vekter, eksklusive Tyrkia. Fra og med 1999 til og med 2002 også ekskl. Ungarn, Mexico og Polen. I tallene for 2003 og senere er disse landene med.
[3] Fra mai 2004 til mai 2005 økte konsumprisindeksen med 1,6 prosent.

Kilde: OECD og Statistisk sentralbyrå.

Kapittel 5
Utviklingen i norsk industris konkurranseevne

- Etter en periode med bedring av industriens kostnadsmessige konkurranseevne fram til 1996, økte timelønnskostnadene i årene fram til og med 2002 klart sterkere i Norge enn hos handelspartnerne. Økningen i de relative timelønnskostnadene i disse seks årene var større enn nedgangen gjennom første halvdel av 1990-tallet. Fra 1997 til 2000 svekket kronekursen seg om lag tilsvarende økningen i relative lønnskostnader for norsk industri. Fra våren 2000 og fram til utgangen av 2002 styrket imidlertid kronekursen målt ved industriens effektive valutakurs seg markert. Samtidig holdt lønnsveksten i norsk industri seg klart høyere enn hos handelspartnerne. De relative timelønnskostnadene målt i felles valuta økte med hele 15 prosent i 2001 og 2002 sett under ett. I 2003 bedret den kostnadsmessige konkurranseevnen seg igjen. Veksten i timelønnskostnadene avtok, og kronekursen svekket seg gjennomsnittlig med 3 prosent.
- Den kostnadsmessige konkurranseevnen bedret seg ytterligere i 2004. Timelønnskostnadene i norsk industri økte om lag på linje med handelspartnerne. Kronekursen svekket seg gjennomsnittlig med 3,8 prosent fra 2003 til 2004, målt ved industriens effektive valutakurs. De relative timelønnskostnadene målt i felles valuta anslås dermed å ha falt med 3,8 prosent i fjor. For 2003 og 2004 sett under ett var nedgangen i de relative timelønnskostnadene på 5,9 prosent.
- Sammenliknbare tall for arbeidere i industrien, indikerer at lønnskostnadsnivået i 2002 lå 36 prosent over gjennomsnittsnivået for de viktigste handelspartnerne målt i felles valuta. På bakgrunn av valutakursutviklingen og lønnsvekstanslagene for 2003 og 2004, anslår Beregningsutvalget at denne forskjellen ble redusert til 30 prosent i 2003 og ytterligere til 25 prosent i 2004.
- Tilgjengelig statistikk indikerer at lønnskostnadene for alle ansatte (både funksjonærer og arbeidere) i industri, bergverk, elektrisitets-, gass- og vannforsyning og bygg- og anlegg er høyere i Norge enn hos handelspartnere. Forskjellen er likevel klart mindre enn for industriarbeidere, og den har avtatt fra 2003 til 2004. Foreløpige beregninger for 2004 tyder på at norske lønnskostnader per arbeidet time for alle ansatte i næringene ovenfor i gjennomsnitt lå i størrelsesorden 15 prosent høyere enn for konkurrentene i de landene det var mulig å sammenligne med. Dette er en nedgang på 3 prosentpoeng fra 2003.
- Regnskapstall for aksjeselskaper indikerer at lønnsomheten har avtatt i norsk industri de siste årene fram til 2002, men økte moderat i 2003. Ifølge tall fra nasjonalregnskapet falt lønnsomheten fram til og med 2003, men bedret seg moderat igjen i 2004.
- I ettertid kan utviklingen i industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i markedsandelene for industriprodukter på hjemmemarkedene og eksportmarkedene. Etter et betydelig fall i den tradisjonelle industriens markedsandeler på eksportmarkedene fra 1997 og fram til 2000, har disse holdt seg relativt stabile de siste fire årene. Hjemmemarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har falt jevnt i 20 år, blant annet som følge av økt internasjonal arbeidsdeling.

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale vare- og tjenestebyttet har gjort det mulig for Norge å oppnå en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville ha vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor internasjonal konkurranse. Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over tid ha en rimelig balanse i utenrikshandelen. I en moderne økonomi er det hele tiden betydelige omstillinger, og bedrifter og arbeidsplasser blir hele tiden lagt ned. Dersom Norge skal opprettholde den nødvendige størrelsen på industrien spesielt og konkurranseutsatt sektor generelt, må bedrifter og arbeidsplasser som blir lagt ned erstattes av nye. For at dette skal kunne skje, må bedriftene og arbeidsplassene som etableres ha minst like god konkurranseevne som hos våre handelspartnere. En rimelig god utvikling i konkurranseevnen er derfor viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling.

I dette kapitlet ser vi på noen utvalgte indikatorer for utviklingen i industriens konkurranseevne. I avsnitt 5.1 kommenteres utviklingen i hhv. lønnskostnader, kapitalkostnader og andre kostnader. I avsnitt 5.2 presenteres tall for produktivitetsutviklingen. I avsnitt 5.3 kommenteres utviklingen i lønnsomheten. For å antyde noe om mulige nivåforskjeller i industriens kostnadsmessige konkurranseevne mellom land, omtales de totale lønnskostnadsnivåene for arbeidere i industrien i Norge og i andre land i avsnitt 5.4. For andre kostnadskomponenter er det vanskelig å finne brukbare tall for nivåsammenlikninger. I avsnitt 5.5 gis det en oversikt over utviklingen i markedsandeler for industriprodukter hjemme og ute.

5.1 Indikatorer for industriens kostnadsutvikling

Tabell 5.1 gir en oversikt over enkelte indikatorer for kostnadsutviklingen i norsk industri i forhold til handelspartnerne[1]. Det understrekes at de angitte tallseriene ikke gir et fullstendig og presist bilde av utviklingen i den kostnadsmessige konkurranseevnen, men en antydning om tendenser. En nærmere utdyping av de enkelte kostnadskomponentene og utviklingen i disse er gitt i avsnittene nedenfor.

5.1.1 Lønnskostnader

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene i norsk industriproduksjon. Målt som andel av verdiskapingen (bruttoproduktet) i industrien har lønnskostnadene utgjort om lag 70 prosent de siste ti årene.

[1] Som handelspartnerne menes i tabellene i dette kapitlet de 25 landene som inngår i industriens effektive valutakurs. I beregningene er landene vektet etter OECDs konkurranseevnevekter (basert på 1999-tall). Landene som inngår (med vekt i prosent i parentes) er: Belgia (2,7), Canada (0,6), Danmark (8,1), Finland (4,0), Frankrike (5,0), Italia (4,0), Nederland (4,9), Storbritannia (12,0), Sverige (19,9), Sveits (1,2), Tyskland (15,0), Østerrike (1,0), Japan (4,8), USA (6,4), Spania (2,6), Irland (2,0), Hellas (0,2), Portugal (0,6), Singapore (0,3), Sør-Korea (2,1), Thailand (0,2), Taiwan (0,6), Polen (1,1), Tsjekkia (0,4) og Ungarn (0,1)

Tabell 5.1 Enkelte indikatorer for industriens kostnadsutvikling i Norge i forhold til handelspartnerne[1]. Prosentvis endring fra året før

	Gjennomsnitt												
	1981-1990	1991-2000	1995-2004	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Relative timelønnskostnader i felles valuta[2]	0,3	-0,8	1,1	1,8	-0,6	1,7	-0,8	2,0	-1,1	4,8	9,8	-2,0	-3,8
Relative investeringsvarepriser for industrien i felles valuta[3]	-0,9	-1,4	0,1[4]	4,5	-0,4	-1,9	-2,3	-2,4	-3,7	2,5	4,5	..	
Rentedifferanse[5] for nominelle renter korr. for valutakursendringer	1,8	-0,2	1,2	1,4	-0,2	0,0	-2,6	1,9	-0,1	6,2	11,7	-1,4	-4,0
Relative konsumpriser i felles valuta	0,8	-0,8	0,4	2,6	-0,7	2,0	-2,4	0,2	-1,0	3,9	7,3	-2,3	-4,6
Memo: Valutakurs[6]	1,4	0,8	-0,1	-2,4	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1	-3,1	-7,4	3,0	3,8

[1] For de relative tallene inngår tall for Norge i telleren og handelspartnerne i nevneren. Ved omregning til felles valuta har en benyttet industriens effektive valutakurs. En sterkere kronekurs (dvs. et negativt endringstall for valutakursen) bidrar til å øke verdien på de ulike konkurranseevneindikatorene når disse er regnet i felles valuta. Dette er en indikasjon på svekket konkurranseevne. Motsatt vil en svakere kronekurs bidra til å redusere verdien på de ulike konkurranseevneindikatorene når disse er regnet i felles valuta.
[2] Differansen mellom vekst i timelønn i norsk industri justert for endringer i antall virkedager og timelønnsveksten hos handelspartnerne.
[3] Tall for investeringsvarepriser i industrien i utlandet dekker ikke alle handelspartnerne. I 2001 var dekningsgraden om lag 70 prosent. Andelen falt til 53 prosent i 2003.
[4] Gjennomsnitt 1995-2002.
[5] Rentenivået i Norge fratrukket rentenivået for gjennomsnittet av handelspartnerne i prosentpoeng.
[6] Industriens effektive valutakurs (konkurransekursindeksen). Nominell effektiv kronekurs er beregnet på grunnlag av kursene på norske kroner (NOK) mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere (geometrisk gjennomsnitt veid med OECDs løpende konkurranseevnevekter, beregnet som en kjedet indeks). Positive tall innebærer en svekkelse av den norske kronen.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå, Beregningsutvalget og enkelte nasjonale kilder.

Tabell 5.2 Timelønnskostnader i industrien. Prosentvis endring fra året før[1]

	Gjennomsnitt												
	1981-1990	1991-2000	1995-2004	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Lønnskostnader pr. time													
Norsk industri	9,0	4,3	4,8	4,6	4,1	4,4	5,9	5,9	5,8	6,2	5,2	4,3	1,9
Norsk industri, justert for endringer i antall virkedager	9,0	4,3	4,8	3,9	4,1	4,4	6,2	6,2	5,1	5,9	5,2	4,6	2,9
Handelspartnerne	7,1	4,4	3,8	4,6	4,7	3,6	3,3	3,2	3,9	4,2	3,5	3,7	3,1
Relative timelønnskostnader i nasjonal valuta [2]	1,7	-0,1	1,0	-0,7	-0,5	0,8	2,8	2,9	1,0	1,5	1,6	0,9	-0,2
Relative timelønnskostnader i felles valuta [2]	0,3	-0,8	1,1	1,8	-0,6	1,7	-0,8	2,0	-1,1	4,8	9,8	-2,0	-3,8
Memo:													
Valutakurs[3]	1,4	0,8	-0,1	-2,4	0,1	-1,0	3,7	0,9	2,1	-3,1	-7,4	3,0	3,8

[1] Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregning av industriens effektive valutakurs. Timelønnskostnadene inkluderer både funksjonærer og arbeidere i industrien. Dessuten inngår skifttillegg og overtidsbetaling i industriarbeiderlønningene, jf. avsnitt 3.1. Timelønnsveksten i de enkelte landene er gjengitt i vedleggstabell 7.5.

[2] Differansen mellom vekst i timelønn i norsk industri justert for endringer i antall virkedager, og timelønnsveksten hos handelspartnerne. Endringer i antall virkedager påvirker ikke den underliggende kostnadsutviklingen. En økning på 1 virkedag fra et år til et annet vil anslagsvis redusere veksten i timelønnskostnadene i norsk industri med ¼ prosentpoeng.

[3] Industriens effektive valutakurs, jf. tabell 5.1. Et positivt endringstall innebærer en effektiv svekkelse av norske kroner.

Kilde: Norge: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget, Handelspartnerne: Se tabell 7.5 i vedlegg 7.

Tabell 5.2 og figur 5.1 viser utviklingen i lønnskostnader per time i norsk industri og for våre viktigste handelspartnere siden 1980. Ved å ta hensyn til endringer i valutakursen, kommer en fram til endringer i relative timelønnskostnader i felles valuta[2]. Tallene gir imidlertid ikke uten videre uttrykk for en enkel årsaks-virknings-sammenheng. For eksempel vil en svekkelse av den norske kronen kunne påvirke den generelle prisutviklingen og bedriftenes inntjening, som i neste omgang kan påvirke lønnsveksten.

I årene 1989-1996 økte timelønnskostnadene i gjennomsnitt mindre i norsk industri enn hos handelspartnerne, etter at økningen hadde vært sterkere gjennom størstedelen av 1980-tallet. Fra 1988 til 1996 falt relative timelønnskostnader i felles valuta med om lag 14 prosent. I perioden 1997 til 2000 var timelønnsveksten for industriarbeidere klart sterkere i Norge enn hos handelspartnerne. Samtidig svekket kronen seg med nær 6 prosent. Målt i felles valuta var de relative timelønnskostnadene dermed om lag uendret i denne perioden. I 2001 og 2002 var veksten i timelønnskostnadene i norsk industri fortsatt klart høyere enn hos handelspartnerne. Samtidig styrket kronekursen seg markert. De relative lønnskostnadene i norsk industri økte dermed kraftig målt i felles valuta. De relative timelønnskostnadene målt i nasjonal valuta økte med drøyt 3 prosent i 2001 og 2002, mens kronekursen styrket seg med over 10 prosent over disse to årene. Samlet sett økte dermed de relative timelønnskostnadene målt i felles valuta med nær 15 prosent i denne perioden.

Veksten i timelønnskostnadene i norsk industri avtok i 2003 og 2004. I 2003 var timelønnsveksten betydelig lavere enn i de foregående årene, men veksten var fortsatt høyere enn hos handelspartnerne. Til gjengjeld svekket kronekursen seg, og de relative timelønnskostnadene målt i felles valuta falt dermed med 2 prosent. Timelønnskostnadene økte anslagsvis med 2,9 prosent fra 2003 til 2004.

[2] Utviklingen i industriens effektive valutakurs kan avvike betydelig fra kronens verdi mot enkeltvalutaer. Dette innebærer bl.a. at et veid gjennomsnitt ikke gir et fullstendig uttrykk for den endringen i konkurransesituasjonen de enkelte bransjene står overfor.

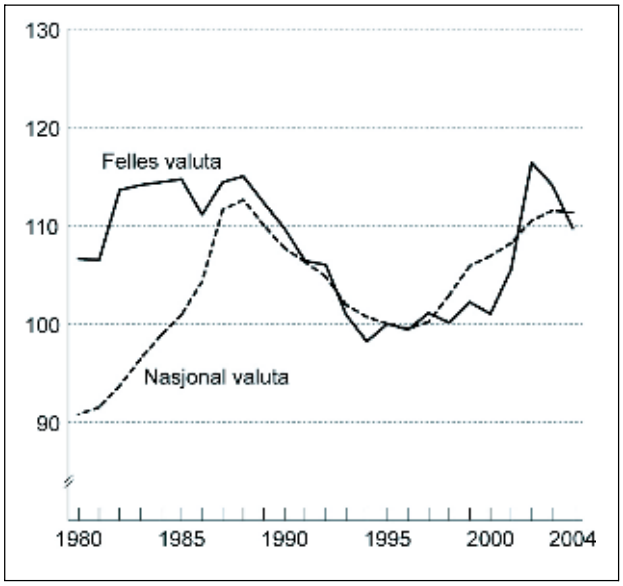

Figur 5.1 Relative timelønnskostnader i industrien, 1980 til 2004. Indeks 1995=100

Kilde: IMF, OECD, Eurostat og Statistisk sentralbyrå.

På bakgrunn av lønnskostnadstall fra Eurostat og IMF anslås den gjennomsnittlige veksten i timelønnskostnadene hos handelspartnerne til 3,1 prosent i samme periode. Sammen med en fortsatt svekkelse av kronekursen i 2004 på 3,8 prosent tyder dette på at de relative timelønnskostnadene i norsk industri avtok med 3,8 prosent målt i felles valuta fra 2003 til 2004.

Eurostat publiserer nå nye tall for veksten i timelønnskostnadene i industrien i de fleste EU-landene og USA. I denne rapporten er de nye tallene fra Eurostat benyttet fra og med 1998. Det endrede tallgrunnlaget gir etter alt å dømme et bedre bilde av lønnskostnadsveksten hos handelspartnerne:

- Tallene tar hensyn til både direkte og indirekte kostnader. Direkte kostnader dekker kontante ytelser til arbeidstakere, som for eksempel lønn og overtidsgodtgjørelse. Indirekte kostnader omfatter blant annet naturalytelser, sosiale utgifter inklusive pensjonskostnader, opplæringskostnader og arbeidsgiveravgift.
- Statistikken publiseres på kvartalsbasis. Dette gir i så fall et bedre grunnlag for å vurdere den løpende utviklingen i timelønnskostnadene hos handelspartnerne.

Overgangen til det nye datagrunnlaget medfører kun mindre endringer i utvalgets beregninger for timelønnsveksten hos handelspartnerne. For perioden 1998-2003 er timelønnsveksten hos handelspartnerne nå beregnet til 3,6 prosent i årlig gjennomsnitt. Tidligere var årsveksten beregnet til 3,5 prosent.

Som beskrevet i boks 5.1, vil en rekke faktorer kunne bidra til ulik utvikling i timelønnskostnadene og årslønnen, f.eks. endringer i overtid, antall virkedager og sykefravær. Mens endringer i antall virkedager jevnes ut over tid, og således ikke har betydning for den underliggende utviklingen i relative lønnskostnader vis-à-vis utlandet, vil endringer i sykefravær, overtid, ferie mv. kunne gi uttrykk for reelle bidrag til utviklingen i lønnskostnadene. Tabell 5.3 viser hvordan ulike faktorer har bidratt til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i Norge. Pga. manglende data har det ikke vært mulig å gjennomføre tilsvarende dekomponering av lønnstallene for våre viktigste handelspartnere. Tallene i tabell 5.3 er beheftet med usikkerhet som følge av at anslagene for utvikling i overtid, skiftarbeid og trygde- og pensjonspremier (dvs. andre arbeidskraftskost-

Tabell 5.3 Ulike faktorers bidrag til avvik mellom lønn per normalårsverk og lønnskostnader per utførte timeverk i norsk industri. Bidrag i prosentpoeng

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Lønnskostnader pr. time, prosent[1]	5,9	5,9	5,8	5,7	5,7	4,3	1,9
Lønn per normalårsverk, prosent	6,1	5,8	3,8	4,8	5,2	3,3	4,5
Avvik i prosentpoeng	-0,2	0,1	2,0	0,9	0,5	1,0	-2,6
Anslag på bidrag til avvik i prosentpoeng:							
- Fravær	0,2	0,4	0,2	0,3	0,4	0,4	-1,1
- Overtid	-0,1	-0,1	0,3	-0,5	0,2	0,9	-0,7
- Ferie	0,0	0,0	0,8	0,8	0,0	0,0	0,0
- Virkedager	-0,3	-0,3	0,7	0,3	0,0	-0,3	-1,0
- Andre arbeidskraftskostnader (inkl. strukturendringer)	0,0	0,1	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,2

[1] Utvalgets anslag på timelønnsvekst.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 5.1 Timelønnskostnader og årslønn

Timelønnskostnadene som omtales i dette kapittelet utgjør samlede lønnskostnader regnet per utførte timeverk. Lønnskostnadene inkluderer i prinsippet direkte lønnskostnader (alle lønnsutbetalinger inklusive overtidsgodtgjørelse og lønn under sykdom, fødselspermisjoner m.v. som betales av arbeidsgiver, samt naturallønn) og indirekte lønnskostnader (arbeidsgiveravgift, faktiske og beregnede pensjonsutgifter betalt av arbeidsgiver). Antall utførte timeverk regnes inklusive overtid og eksklusive fravær.

Årslønn for en lønnstakergruppe er definert som gjennomsnittlig årslønn for arbeidstakere som utfører et fullt avtalefestet normalt årsverk. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner m.v. Årslønnen kan dermed sies å gi et samlet uttrykk for veksten i de avtalte lønnssatsene for arbeidstakerne i gruppen som en betrakter.

Det følger av definisjonene ovenfor at bl.a. følgende forhold kan bidra til ulik utvikling i timelønnskostnader og årslønn:

- endringer i overtid
- endringer i betalt fravær, f.eks. sykefravær
- endringer i antall virkedager, f.eks. pga. endringer i bevegelige helligdager og skuddår
- endringer i arbeidsgiveravgift og pensjonspremier
- endret sats for feriepenger

I tillegg til faktorene som er nevnt i strekpunktene ovenfor, vil forskyvninger i sysselsettingen mellom ulike regioner med forskjellig arbeidsgiveravgift bidra til at de samlede timelønnskostnadene for en lønnstakergruppe utvikler seg forskjellig fra årslønnen. Forskyvning i alderssammensetningen og endringer i antall som mottar pensjonsytelser fra bedriftene, vil også bidra til at timelønnskostnadene utvikler seg forskjellig fra årslønnen.

nader i tabell 5.3) bygger på et svært foreløpig kildemateriale.

I 2003 var veksten i timelønnskostnadene i industrien høyere enn veksten i lønn per normalårsverk. Økt sykefravær og redusert overtid bidro til å trekke timelønnskostnadene opp sammenliknet med lønnsveksten per normalårsverk. Foreløpige tall tyder på at veksten i timelønnskostnadene var markert lavere enn veksten i lønn per normalårsverk i 2004. Dette skyldes det kraftige fallet i sykefraværet i løpet av fjoråret, økt overtid, samt en økning i antall virkedager sammenliknet med året før.

Beregningsutvalget lager ikke egne anslag for den framtidige lønnsveksten hos Norges handelspartnere. EU-kommisjonen[3] utarbeider imidlertid slike prognoser for de viktigste landene. Når disse veies sammen, anslås en vekst i samlede lønnskostnader per ansatt i industrien på 3,1 prosent i 2005. Det knytter seg imidlertid usikkerhet til slike lønnsprognoser.

5.1.2 Kapitalkostnader

Ved siden av lønnskostnadene er kostnadene ved bruk av kapital viktige for industrien. Det er enda vanskeligere å finne enkle, sammenliknbare tall her enn for lønnskostnadene. Tabell 5.4 gir imidlertid en framstilling av to indikatorer som kan antyde noe om utviklingen, basert på sammenlikning av henholdsvis renter og investeringsvarepriser.

Som det framgår av tabell 5.4, har det vært forholdsvis store variasjoner fra år til år i rentedifferansen for kortsiktige pengemarkedsrenter når en justerer for valutakursendringer. Gjennom det meste av 1990-tallet var det om lag like billig å låne i norske kroner som i en vektet kurv av handelspartnernes valutaer. Både i 2001 og 2002 var det klart dyrere å låne i norske kroner. Dette skyldtes både en høy rentedifferanse og en betydelig styrking av kronekursen. I 2001 var rentedifferansen korrigert for endringer i valutakursen 6,2 prosent, mens den i 2002 var nær 12 prosent.

Rentenivået i Norge falt markert gjennom 2003, og i gjennomsnitt avtok den nominelle rentedifferansen mot handelspartnerne til 1,6 prosentpoeng. Samtidig svekket kronen seg, slik at kostnadene ved å låne i norske kroner var lavere enn gjennomsnittet av handelspartnernes valutaer. I løpet av 2004 falt den nominelle rentedifferansen ytterligere, og for året sett under ett var rentedifferansen på -0,3 prosentpoeng. Korrigert for endringer i valutakursen falt rentedifferansen med -4,0 prosent i 2004.

Utviklingen i renteindikatoren vil ikke fullt ut reflektere forskjeller i bedriftenes lånekostnader.

[3] EU-kommisjonens AMECO database (Annual macro-economic database), april 2005 (http://europa.eu.int/comm/economy_finance/indicators/annual_macro_economic_database/ameco_en.htm). Anslagene gjelder vekst i lønn pr. sysselsatt i vareproduserende virksomhet.

Tabell 5.4 Enkelte indikatorer for kapitalkostnader i industrien[1]

	Gjennomsnitt												
	1981-1990	1991-2000	1995-2004	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Nominelle korte renter, nivå[2]:													
Norge	13,3	6,9	5,3	5,5	4,9	3,7	5,8	6,5	6,8	7,2	6,9	4,1	2,0
Handelspartnerne	9,7	6,2	4,2	6,6	5,0	4,7	4,8	3,6	4,7	4,2	3,4	2,5	2,3
Rentedifferanse korr. for endringer i valutakurs	1,8	-0,2	1,2	1,4	-0,2	0,0	-2,6	1,9	-0,1	6,2	11,7	-1,4	-4,0
Investeringsvarepriser i industrien[3]													
Norge	5,6	1,0	-0,1	2,8	0,5	-2,0	2,1	-0,9	0,3	0,1	-2,5	-1,5	1,8
Handelspartnerne[4]	5,1	1,6	0,9[5]	0,8	0,8	0,9	0,8	0,6	2,0	0,9	0,8	..	..
Relative investeringsvarepriser i nasjonal valuta[4]	0,5	-0,6	-0,9[5]	2,0	-0,3	-2,9	1,3	-1,5	-1,7	-0,8	-3,3	..	..
Relative investeringsvarepriser i felles valuta[4]	-0,9	-1,4	0,1[5]	4,5	-0,4	-1,9	-2,3	-2,4	-3,7	2,5	4,5	..	..

[1] Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.
[2] 3-måneders pengemarkedsrenter.
[3] Prosentvis endring fra året før.
[4] Tall for investeringsvarepriser i industrien i utlandet dekker ikke alle handelspartnerne. I 2001 var dekningsgraden om lag 70 prosent. Andelen falt til 53 prosent i 2002.
[5] Gjennomsnitt for årene 1995-2002.
Kilde: OECD, Statistisk sentralbyrå, Norges Bank og EcoWin.

For det første låner bedriftene i liten grad direkte i pengemarkedet. For det andre foregår en stor del av opplåningen både i Norge og andre land med lengre rentebindingstid. Graden av rentebinding kan også variere mellom land. Et tredje forhold er at den indikatoren som er stilt opp i tabellen, ikke tar hensyn til forskjeller i skattesystemene mellom land, som også er viktig for å vurdere bedriftenes kapitalkostnader. Et fjerde forbehold er at bedriftenes valg mellom lån i ulike valutaer må tas under usikkerhet om framtidige endringer i valutakurs og renter.

Kostnaden ved bruk av kapital påvirkes også av prisutviklingen på selve kapitalutstyret. Investeringsvareprisene i industrien målt i nasjonal valuta økte noe mindre i norsk industri enn hos våre viktigste handelspartnere i perioden 1995-2002. Målt i felles valuta økte imidlertid investeringsvareprisene moderat, noe som må ses på bakgrunn av at kronekursen styrket seg i 2001 og 2002. Tallene er imidlertid usikre, og en bør derfor være forsiktig med å tillegge små endringer fra det ene året til det andre betydning. Over tid vil en vente at investeringsvareprisene viser mye av den samme utviklingstendensen som tallene for lønnskostnadene. Dette har sammenheng med bl.a. at prisnivået for investeringer til dels avhenger av lønningene. De norske lønnskostnadene utgjør, direkte og indirekte gjennom produktinnsatsen, knapt 1/3 av investeringskostnadene til kjøperverdi.

5.1.3 Andre kostnader

Industriens kostnadssituasjon påvirkes også av prisen på andre innsatsfaktorer enn arbeidskraft og kapital. Energikostnader, spesielt knyttet til elektrisk kraft, er av stor betydning for konkurranseevnen for viktige deler av norsk industri, jf. nærmere omtale i vedlegg 4. Fra tabell 5.5 ser vi at elektrisitetskostnadene gjennomgående har vært vesentlig lavere i Norge enn hos handelspartnerne siden 1980. Prisforskjellen på elektrisitet ble redusert i perioden 1980-1989, før den økte fram til 1993. Fra 1993 har prisforskjellen blitt noe redusert igjen. De siste årene har norsk industri betalt om lag en tredel for bruk av elektrisitet i forhold til prisnivået hos handelspartnerne.

Tabell 5.5 Elektrisitetspriser for industrien

	1980	1989	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Elektrisitetspriser i US dollar pr. kWh:													
Norge	0,015	0,030	0,020	0,022	0,025	0,024	0,019	0,019	0,015	0,018	0,021	0,022	0,023
Handelspartnerne	0,053	0,059	0,071	0,077	0,074	0,065	0,067	0,063	0,056	0,057	0,060	0,063	..
Relative elektrisitetspriser, prosent[1]	28,3	50,8	27,6	29,0	33,1	36,6	28,9	28,8	27,0	32,0	35,7	34,9	..

[1] Nivået på prisen i Norge i prosent av nivået for handelspartnerne.
Kilde: International Energy Agency, Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Bedriftenes transportkostnader er også av betydning for konkurranseevnen. En undersøkelse foretatt av Transportbrukernes Fellesorganisasjon tyder på at transportkostnadene i norsk industri utgjorde om lag 6 prosent av omsetningen i 2001. En tilsvarende undersøkelse for varehandelen tyder på at transportkostnadene i denne næringen utgjorde knapt 4 prosent av omsetningen i 1999. Tall fra AT Kearney, som omfatter både industrien, varehandelen og øvrige private næringer, tyder på at europeiske bedrifter i gjennomsnitt hadde transportkostnader tilsvarende drøyt 3 prosent av omsetningen i 1998. Tallene kan derfor tyde på at norske bedrifter har en konkurranseulempe i form av høyere transportkostnader.

Transportkostnader er imidlertid ikke uavhengig av lønnskostnadene. Mer generelt sier tallene for utvikling i lønnskostnadene for industrien indirekte noe om kostnadsutviklingen for de innsatsfaktorene som kjøpes i Norge. Det skyldes at lønnsutviklingen i industrien gjerne setter et visst mønster for andre næringer og dermed for prisene på de varene og tjenestene de leverer til industrien. For å utfylle dette bildet har tabell 5.6 også en framstilling av hvordan det generelle prisnivået i Norge utvikler seg i forhold til utlandet. Som indikator for prisutviklingen på innsatsvarer har en i mangel av brukbare pristall for leveranser til bedriftene benyttet konsumprisindeksen i Norge og hos handelspartnerne. Over tid kan en imidlertid regne med at det er en viss parallellitet i prisutviklingen.

Fram til 2001 var prisveksten hos handelspartnerne gjennomgående noe lavere enn i Norge. I 2002 var imidlertid konsumprisveksten noe lavere i Norge enn hos våre viktigste handelspartnere. Dette må ses på bakgrunn av merverdiavgiftsreformen i 2001, som bidro til å trekke opp prisveksten i 2001, mens den bidro til å trekke ned prisveksten i 2002. I 2004 var konsumprisveksten markert lavere i Norge enn hos handelspartnerne, noe som bl.a. må ses i lys av at elektrisitetsprisene i Norge falt tilbake til et mer normalt nivå, etter en markert økning vinteren 2002-2003.

Tabell 5.6 Konsumpriser i Norge og hos handelspartnerne. Prosentvis endring fra året før[1]

	Gjennomsnitt												
	1981-1990	1991-2000	1995-2004	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Konsumpriser													
Norge	7,6	2,3	2,1	2,4	1,2	2,6	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4
Handelspartnerne	5,3	2,3	1,8	2,3	1,8	1,6	1,1	1,2	2,0	2,3	1,9	1,9	1,5
Relative konsumpriser i nasjonal valuta	2,2	0,0	0,3	0,1	-0,6	1,0	1,1	1,1	1,1	0,6	-0,6	0,6	-1,0
Relative konsumpriser i felles valuta[2]	0,8	-0,8	0,4	2,6	-0,7	2,0	-2,4	0,2	-1,0	3,9	7,3	-2,3	-4,6

[1] Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.
[2] Valutakursutviklingen er angitt i tabell 5.1.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

5.2 Produktivitetsutviklingen

Høyere vekst i arbeidskraftsproduktiviteten i Norge sammenliknet med handelspartnerne bidrar isolert sett til en bedring av konkurranseevnen. Målt ved relative timelønnskostnader har den kostnadsmessige konkurranseevnen i industrien svekket seg betydelig i løpet av de siste ti årene. Høy produktivitetsvekst innenlands vil i prinsippet kunne motvirke denne svekkelsen. Gjennomsnittlig produktivitetsvekst i industrien i Norge, målt ved bruttoprodukt per timeverk, har imidlertid vært lavere enn hos handelspartnerne i samme periode. Nasjonalregnskaptall tyder på at produktivitetsveksten har vært mer på linje med handelspartnerne de siste fem årene.

Det er stor usikkerhet både i de norske og de utenlandske produktivitetstallene. Det er også ulike mål på arbeidskraftsproduktivitet, noe som gir et mer nyansert bilde av den relative produktivitetsutviklingen. Blant annet er svekkelsen i relativ produktivitet langt mindre dersom en

Tabell 5.7 Utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten. Prosentvis endring fra året før

	Gjennomsnitt 1981-1990	1991-2000	1995-2004	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Produktivitet målt ved produksjon													
Hele økonomien													
- Fastlands-Norge	2,3	3,2	3,1	3,0	3,3	4,8	3,0	3,1	2,6	4,5	2,5	1,4	1,2
Markedsrettet virksomhet[1]													
- Fastlands-Norge	3,4	4,1	3,3	3,5	5,1	4,7	2,1	2,9	3,1	5,6	2,0	1,0	0,8
Industrien													
- Norsk industri	3,8	2,8	3,3	1,8	3,8	3,9	3,9	3,8	1,2	5,4	2,7	1,8	1,8
- Handelspartnerne[2]	3,2	4,3	3,9[3]	3,2	1,9	5,7	3,9	4,4	7,2	2,3	2,2	..	..
- Relativ produktivitet	0,6	-1,4	-0,5[3]	-1,5	1,8	-1,7	0,0	-0,6	-5,6	3,0	0,4	..	..
Produktivitet målt ved bruttoprodukt													
Hele økonomien													
- Fastlands-Norge	1,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,3	1,7	2,1	3,3	3,3	2,6	1,9	1,5
- Handelspartnere	2,6	2,0	1,5	2,1	1,3	1,8	1,2	1,3	2,1	0,6	1,9	1,5	
- Relativ produktivitet	-0,5	0,5	0,9	0,4	1,2	0,5	0,5	0,8	1,1	2,8	0,7	0,4	
Markedsrettet virksomhet[1]													
- Fastlands-Norge	3,4	4,1	3,3	4,3	4,5	3,3	-0,8	2,1	4,5	4,8	1,9	1,4	0,9
- Handelspartnerne[2]	..	2,2	1,7	1,8	1,9	2,4	1,7	1,9	2,1	0,4	1,5	1,7	
- Relativ produktivitet	..	1,7	1,2	2,5	2,7	0,9	-2,4	0,1	2,3	4,3	0,9	0,1	
Industrien													
- Norsk industri	2,3	0,8	1,6	1,1	1,9	-0,6	-2,0	3,7	2,8	3,1	2,8	1,4	2,1
- Handelspartnerne[2]	2,9	3,5	3,4[4]	2,5	1,3	5,6	2,8	3,3	6,4	1,5	3,3	3,7	
- Relativ produktivitet	-0,6	-2,6	-1,8[4]	-1,4	0,6	-5,9	-4,7	0,3	-3,4	1,6	-0,5	-2,2	

[1] Markedsrettet virksomhet er samlingen av produksjonsenheter som henter mer enn 50 prosent av sine inntekter fra salg i markedet. Det er betydelige forskjeller mellom land når det gjelder hvilke aktiviteter i økonomien som er offentlige og hvilke som faller inn under definisjonen markedsrettet virksomhet. Ettersom produktivitet i offentlig sektor er definisjonsmessig fastsatt, og varierer noe mellom ulike land, vanskeliggjør dette produktivitetssammenlikningene for hele økonomien og markedsrettet virksomhet.
[2] Tall for handelspartnerne er beregnet som veide geometriske gjennomsnitt, der vektene er de samme som ligger til grunn for beregningen av industriens effektive valutakurs.
[3] Gjennomsnitt 1995-2002.
[4] Gjennomsnitt 1995-2003.

Kilde: OECD, IMF, Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Boks 5.2 Produktivitetssammenlikninger

Usikkerheten i produktivitetstallene (bruttoprodukt i faste priser delt på antall utførte timeverk) er i hovedsak knyttet til tre forhold. For det første er det metodiske problemer knyttet til målingen av bruttoproduktet i faste priser. Datagrunnlaget for nasjonalregnskapsstatistikken og metoder for bl.a. deflatering kan variere mellom ulike lands nasjonalregnskap. Tilgjengelige tall viser bl.a. at siden 1970 har bruttoproduktet i norsk industri målt i løpende priser i felles valuta i større grad utviklet seg parallelt med bruttoproduktet i industrien hos våre handelspartnere. Målt i faste priser har imidlertid bruttoproduktet i norsk industri utviklet seg betydelig svakere enn i industrien hos våre handelspartnere. Den systematiske ulike utviklingen i bruttoproduktet målt i faste og løpende priser kan tyde på at deflateringsmetoden i de norske tallene er forskjellig fra metoden som er benyttet i tallene for handelspartnerne. Ulike deflateringsmetoder slår dermed direkte ut i ulik produktivitetsutvikling. Videre er det en tendens til betydelige revisjoner i produktivitetstallene i ettertid. I de foreløpige regnskapene bygger produksjonsutviklingen på korttidsindikatorer som produksjonsindeksen. Denne indeksen måler den samlede produksjonen, og en får dermed ikke korrigert for bidragene fra utviklingen i produktinnsatsen før senere regnskap foreligger.

For det andre kan tallene for gjennomsnittlig produktivitet i industrien gi et misvisende bilde dersom en ønsker å sammenlikne produktivitetsutviklingen mellom land som har store forskjeller i industristruktur. Analyser av produktivitetsutviklingen i industrien i Norge og Sverige på et mer disaggregert nivå tyder på dette kan være en viktig faktor i forhold til utviklingen i enkeltland, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17.

Det tredje problemet med produktivitetsmålet har sammenheng med at tallene blir påvirket av kortsiktige konjunkturelle svingninger som ikke er sammenfallende med de underliggende tendensene.

måler produktivitet ved produksjon per timeverk.

Arbeidskraftsproduktiviteten måles vanligvis som bruttoproduktet i faste priser delt på antall utførte timeverk. Tall for produktiviteten som er beregnet med utgangspunkt i bruttoproduktet viser en svakere produktivitetsvekst i norsk industri enn hos handelspartnerne. Fra 1981 til 2002 var svekkelsen av relativ produktivitet i industrien målt ved bruttoprodukt 27 prosent. Måleproblemene knyttet til produktivitetstallene tilsier imidlertid at deler av denne svekkelsen ikke er reell, jf. også nærmere redegjørelse i Beregningsutvalgets rapport NOU 1996:4. Svak produktivitetsutvikling i enkelte skjermede næringer, som forlag og grafisk industri, har likevel bidratt til relativt lav produktivitetsvekst i norsk industri. Dersom en ser på utviklingen i relativ produksjon per utførte timeverk, er svekkelsen langt mindre enn om en ser på utviklingen i bruttoprodukt per timeverk. Fra 1981 til 2002 var svekkelsen i relativ produktivitet i industrien målt på denne måten 6 prosent. De siste fem årene tyder nasjonalregnskapstall på at produktivitetsveksten i norsk industri har tatt seg opp sammenliknet med gjennomsnittet på 1990-tallet.

Dersom en ser på utviklingen i bruttoprodukt pr. timeverk i løpende priser regnet i felles valuta, har utviklingen i norsk industri vært mer på linje med utviklingen hos handelspartnerne de siste 10 årene, jf. figur 5.3. Dette gjenspeiler at den relativt svake utviklingen i produktiviteten ifølge nasjonalregnskapstallene blir motvirket av en tilsvarende sterkere prisvekst på norske industriprodukter. Det kan være flere årsaker til at nasjonalregnskapstallene viser en sterkere prisutvikling for norske industriprodukter, bl.a.:

- Målemetodene i nasjonalregnskapet i Norge og hos handelspartnerne kan være ulike.
- Norsk industri lager i stor grad produkter der prisene i sterkere grad har holdt seg oppe sammenliknet med næringer der produktivitetsveksten er høy.
- Skjerming av enkelte deler av norsk industri kan gjøre det mulig å ha høyere prisvekst for å kompensere for lav produktivitetsvekst.

Dersom den høyere prisveksten på norske industriprodukter skyldes de to første forholdene, vil den relativt svake produktivitetsveksten i norsk industri ikke nødvendigvis innebære en tilsvarende svekkelse av konkurranseevnen. Dersom den relativt sterke prisveksten skyldes at skjerming gjør at deler av industrien kan kompensere for svak produktivitetsvekst ved høy prisvekst, er det større grunn til bekymring.

En analyse av utviklingen i arbeidskraftsproduktiviteten i industrien med utgangspunkt i mer disaggregerte tall (dvs. tall for de enkelte industri-

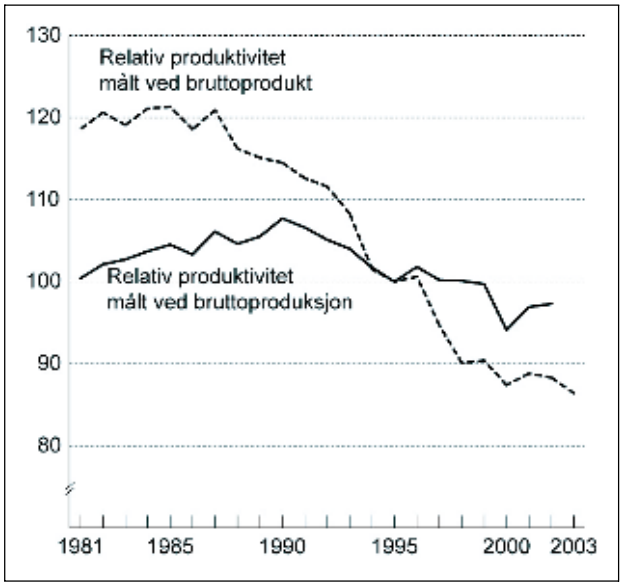

Figur 5.2 Relativ produktivitet i industrien målt ved produksjon og bruttoprodukt. 1981 til 2002 (2003). Indeks 1995=100.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk sentralbyrå.

næringer) for Norge, Sverige og Tyskland tyder likevel på at norsk industri samlet har hatt en relativt svak produktivitetsutvikling på 1990-tallet. Undersøkelsen viser imidlertid at noe av produktivitetsforskjellen mellom norsk og svensk industri på 1990-tallet kan tilskrives forskjeller i produktsammensetning, jf. nærmere redegjørelse i beregningsutvalgets rapport NOU 2001:17, vedlegg 6.

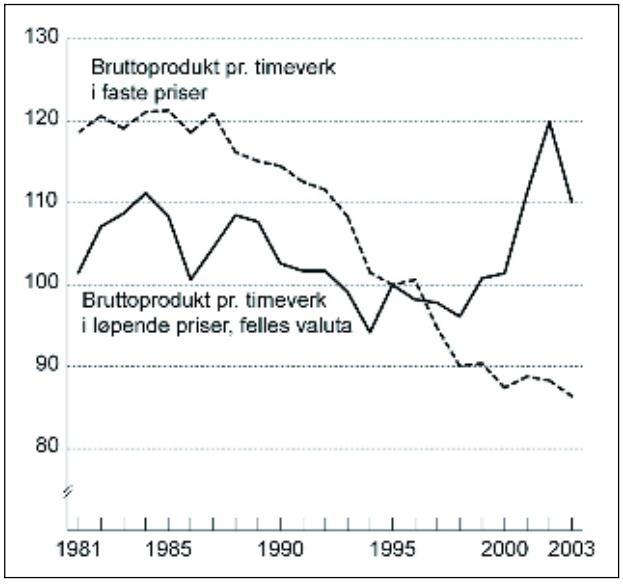

Figur 5.3 Relativ utvikling i bruttoprodukt pr. timeverk i industrien. 1981 til 2003. Faste priser og løpende priser i felles valuta. Indeks 1995=100.

Kilde: OECD, IMF og Statistisk sentralbyrå.

Tallene i tabell 5.7 viser videre at produktivitetsveksten i den norske fastlandsøkonomien ifølge nasjonalregnskapstall har vært sterkere enn hos handelspartnerne gjennom 1990-tallet og fram til 2003. Produktivitetsveksten i markedsrettet virksomhet har også vært sterkere i Norge enn hos handelspartnerne, ifølge disse tallene. Store måleproblemer innebærer imidlertid at sammenlikninger i produktivitetsutviklingen mellom land må brukes med stor varsomhet. Måling av produktivitet i tjenesteytende næringer er enda mer komplisert enn for vareproduserende næringer, bl.a. fordi datainnhentingen til nasjonalregnskapet er mer ufullstendig. Reviderte nasjonalregnskapstall viser en klart høyere produktivitetsvekst innen en del tjenesteytende næringer gjennom 1990-tallet enn tidligere anslått. Det gjenstår imidlertid mye arbeid rundt måling av produktivitet i tjenesteytende næringer, blant annet hvordan man skal måle kvalitetsforbedringer. Utviklingen i produktiviteten i tjenesteytende næringer er viktig fordi tjenesteytende næringer utgjør en stor og stadig økende andel av økonomien.

5.3 Indikatorer for utviklingen i lønnsomheten

Det er en nær sammenheng mellom utviklingen i konkurranseevnen og lønnsomheten i næringslivet. Høyere lønnskostnader, lavere produsentpriser eller svakere produktivitetsutvikling er faktorer som isolert bidrar til svekket konkurranseevne og lavere lønnsomhet. Motsatt bidrar lavere lønnskostnader, høyere produsentpriser eller sterkere produktivitetsutvikling isolert til bedret konkurranseevne og høyere lønnsomhet. For at det over tid skal investeres i nye lønnsomme arbeidsplasser i Norge må avkastningen på investert kapital i Norge være på linje med avkastningen utenlands. Kravet til lønnsomhet har trolig økt som følge av økt globalisering og sterkere internasjonal konkurranse. Selv om lønnsomhetsutviklingen i norsk industri ser ut til å ha vært noe svakere enn hos handelspartnerne fra 1995 til 2003, er forskjellen langt mindre enn det utviklingen i relative lønnskostnader og produktivitet isolert sett skulle tilsi. Dette henger antagelig sammen med at norsk industri trolig har opplevd raskere prisvekst for sine produkter enn for sine innsatsvarer, og dermed hatt en betydelig «terms of trade»-gevinst i samme periode, jf. også drøftingen i avsnitt 5.2.

Boks 5.3 Indikatorer for lønnsomhetsutviklingen

Lønnsomheten kan måles både ved makroøkonomiske og bedriftsøkonomiske mål, jf. vedlegg 6 i Beregningsutvalgets rapport NOU 2000:25. Makromålene tar utgangspunkt i sentrale nasjonalregnskapssammenhenger mellom innenlandsk verdiskaping og produksjonsfaktorene arbeidskraft og kapital, og er basert på tall fra nasjonalregnskapet. De bedriftsøkonomiske målene tar utgangspunkt i kjente nøkkeltall fra ordinære regnskaper. Det er til en viss grad samsvar mellom de to lønnsomhetsmålene, men forskjeller mellom nasjonalregnskapet og regnskapsstatistikken vil bidra til avvik.

Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

I) driftsresultatandel = driftsresultat/totale faktorinntekter
II) kapitalavkastningsraten = driftsresultat/verdien av kapitalbeholdningen

Driftsresultatandelen fanger opp sentrale forhold som påvirker lønnsomheten. F.eks. vil økende lønnskostnader føre til redusert driftsresultatandel, noe som isolert sett innebærer redusert lønnsomhet og svekket konkurranseevne. *Kapitalavkastningsraten* er en indikator for hvor mye kapitaleierne får igjen i forhold til innsatsen (innskutt realkapital).

Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

III) driftsmargin = driftsresultat / driftsinntekter
IV) totalrentabilitet = (resultat før ekstraordinære poster + finanskostnader) / totalkapital
V) egenkapitalandel = egenkapital pr. 31.12 / sum eiendeler pr. 31.12

Driftsmarginen kan beregnes brutto eller netto, dvs. henholdsvis før og etter ordinære avskrivninger. I internasjonale sammenlikninger brukes ofte brutto driftsmargin pga. ulike avskrivningsregler i forskjellige land. Ulik kapitalinnsats og ulik omløpshastighet for kapitalen i ulike bransjer innebærer at identiske driftsmarginer kan gi forskjellig kapitalavkastning. Driftsmargin er dermed mer egnet til å analysere utviklingen i lønnsomheten innen en bransje, enn utviklingen i lønnsomheten mellom ulike bransjer.

Totalrentabiliteten beregnes som resultatet i forhold til kapitalen i bedriften. Det er resultatet inklusive kostnader knyttet til lånefinansieringen som er relevant for å beregne avkastningen på hele kapitalen. For totalrentabiliteten måles resultatet uavhengig av om kapitalen er finansiert av egenkapitalen eller av lånte midler. Totalrentabilitetsmålet svarer i prinsippet til makrolønnsomhetsmålet *kapitalavkastningsraten*. Ulike metoder for å beregne forringelsen av realkapitalen mv. i regnskapsstatistikken og nasjonalregnskapet bidrar imidlertid til at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom tall basert på disse to lønnsomhetsmålene.

God lønnsomhet ett bestemt år vil ikke nødvendigvis innebære noen garanti for god lønnsomhet i fremtiden dersom lønnsomheten i det bestemte året skyldes en forbigående oppgangskonjunktur. Generelt, og spesielt i sykliske og svært konkurranseutsatte bransjer eller i bransjer med stor forretningsmessig risiko, vil en tilfredsstillende soliditet være nødvendig for å sikre bedriftens eksistens gjennom konjunkturforløpet. Soliditeten måles ofte ved *egenkapitalandelen*. Ulike bransjer krever ulik soliditet fordi risikoen i ulike bransjer er forskjellig.

I dette avsnittet presenteres indikatorer for lønnsomhetsutviklingen, både i industrien og i øvrige næringer. En nærmere beskrivelse av de ulike lønnsomhetsmålene er gitt i boks 5.4.

5.3.1 Makroøkonomiske lønnsomhetsmål

Vedleggstabell 7.6 i vedlegg 7 viser lønnsomhetsutviklingen for industrien og andre næringer med utgangspunkt i de to makroøkonomiske målene *driftsresultatandel* og *kapitalavkastningsraten*. Det er usikkerhet knyttet til sammenlikninger av lønnsomhetsutviklingen mellom land, blant annet som følge av at det statistiske kildegrunnlaget i de ulike landene kan være av varierende kvalitet.

Tabellen viser at lønnsomheten gjennom de siste ti årene har utviklet seg noe ulikt mellom de forskjellige næringsgruppene. I industrien tyder tallene på en moderat nedgang i lønnsomheten de siste årene fram til 2003, noe som kan ses i sammenheng med svekkelsen av den kostnadsmessige konkurranseevnen i samme periode. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall bedret imidlertid lønnsomheten seg moderat i 2004. Det var også en

oppgang innen varehandel, post- og telekommunikasjon og forretningsmessig tjenesteyting.

I vedleggstabell 7.7 presenteres tall for lønnsomhetsutviklingen i perioden 1994-2003 for Fastlands-Norge og enkelte utvalgte land. Sammenlikningen tar utgangspunkt i lønnsomhetsmålet «brutto driftsresultatandel», definert som forholdet mellom brutto driftsresultat og totale faktorinntekter (=brutto driftsresultat + totale lønnskostnader).

Vedleggstabell 7.7 viser følgende trekk ved utviklingen i lønnsomheten i Norge sammenliknet med enkelte av våre handelspartnere:

- Både i Fastlands-Norge og hos handelspartnerne avtok lønnsomheten i perioden 1995-2003. Nedgangen i lønnsomheten var imidlertid noe sterkere i Norge enn hos handelspartnerne.
- Fastlands-Norge hadde i perioden 1995-2003 noe lavere lønnsomhet sammenliknet med et gjennomsnitt av handelspartnerne, men forskjellen er ikke veldig stor. Det er imidlertid stor usikkerhet knyttet til slike nivåsammenlikninger.
- Lønnsomheten i *industrien* i Danmark, Finland og Tyskland har i samme periode vært relativt stabil. I 2002 var lønnsomheten i norsk industri på linje med lønnsomheten i Danmark, noe høyere enn i Tyskland, men lavere enn i Finland.

I den internasjonale sammenlikningen av lønnsomhetstall presenteres ikke tall for kapitalavkastningsrater fordi det per i dag ikke foreligger tall som gjør det mulig å beregne slike størrelser.

5.3.2 Bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål

Vedleggstabell 7.8 viser lønnsomhetsutviklingen for industrien og andre næringer med utgangspunkt i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål.

Tabellen viser at lønnsomheten i industrien, målt ved driftsmarginen og totalrentabilitet, har falt etter 1995. Nedgangen har ifølge regnskapsstatistikken vært noe sterkere enn det nasjonalregnskapstallene viser[4]. For varehandel, hotell og restaurant avtok lønnsomheten fram til 2000, men økte igjen i perioden 2001-2003. For de øvrige næringene tyder tallene på en generell nedgang i lønnsomheten fram til 2002. Kraftigst har nedgangen vært innen samferdsel, der totalrentabiliteten falt fra 6,9 prosent i 1997 til 0,4 prosent i 2002. Dette har trolig både sammenheng med sterk nedgang i lønnsomheten innen luftfart og lavere lønnsomhet innen telekommunikasjon. Lønnsomheten ser derimot til å ha bedret seg i løpet av 2003. Driftsmarginen økte innen både industrien, samferdsel og forretningsmessig tjenesteyting i 2003. Totalrentabiliteten økte innen samtlige næringer utenom industrien.

Vedleggstabell 7.9 viser utviklingen i bedriftsøkonomiske lønnsomhetsmål for industrien i Norge og utvalgte land for perioden 1995-2003.[5]

Mens lønnsomheten i norsk industri viste en synkende tendens i perioden 1995-2000, både målt ved driftsmarginen og totalrentabiliteten, var lønnsomheten relativt stabil i både EU og Japan. I USA økte lønnsomheten målt ved totalrentabiliteten, mens den var relativt stabil målt ved driftsmarginen. Lønnsomheten i norsk industri sank dermed relativt til lønnsomheten hos våre viktigste handelspartnere. Lønnsomheten i både norsk, europeisk og amerikansk industri falt i perioden 2000-2002, både målt ved driftsmarginen og totalrentabiliteten. Nedgangen i lønnsomheten i denne perioden må trolig ses i sammenheng med markert lavere vekst i verdensøkonomien. I 2003 tyder tallene på at lønnsomheten i både USA og Japan tok seg noe opp igjen.

Siden 1995 har egenkapitalandelen i norsk industri økt med om lag 10 prosentpoeng. I samme periode har egenkapitalandelen i USA og EU vært relativt stabil. Også i Japan har egenkapitalen økt, selv om økningen ikke har vært like sterk som i Norge. I 2003 var egenkapitalandelen i industrien høyere i Norge enn i USA, men noe lavere enn i Japan.

5.4 Sammenlikning av nivåer på arbeidskraftkostnader i Norge og i andre land.

5.4.1 Innledning

De nordiske forhandlings- og lønnsdannelsesmodellene i privat sektor har skilt relativt skarpt mellom arbeidere og funksjonærer. Industriarbeidere er en relativt homogen gruppe og har gjerne

[4] Avviket mellom lønnsomhetsutviklingen ifølge regnskapsstatistikken for aksjeselskaper og nasjonalregnskapet kan skyldes flere forhold. Blant annet er observasjonsenheten for regnskapsstatistikken foretak, mens den for nasjonalregnskapet er bedrift. For begge statistikkene gjelder det at enheten blir næringskodet etter den type aktivitet som gir størst salgsinntekter. Oppkjøp, fusjoner og lignende vil dermed kunne påvirke hvilken næringsgruppe et foretak tilhører. I 2001 var det en rekke store omorganiseringer i foretak som hadde stor betydning for næringsinndelingen i den foretaksbaserte statistikken (regnskapsstatistikken). Dette kan ha bidratt til forskjellig utvikling i de to statistikkene.

vært referansegruppe for andre tariffoppgjør. Men andelen industriarbeidere faller, og behovet for andre og bredere grupper er mer aktuelt.

Med bakgrunn i diskusjon i Beregningsutvalget, tilrådinger i Holdenutvalgene og utviklingen av internasjonal sammenliknbar lønns- og lønnskostnadsstatistikk, tar utvalget etter hvert sikte på å presentere relative kostnadstall for en noe bredere kategori enn den tradisjonelle industriarbeidergruppen. I denne rapporten bygges det på et noe annet kildemateriale og med noen færre land med i sammenlikningene enn for industriarbeidere. Fordi direkte sammenliknbar lønnskostnadsstatistikk lar vente på seg, har man ennå ikke kommet langt nok på dette punktet til at kvaliteten og sammenliknbarheten er god nok, men materialet presentert i avsnitt 5.4.3 danner likevel basis for noen hovedkonklusjoner. I boks 5.5 har utvalget forsøkt å identifisere metodiske forskjeller som kan ha betydning for de relative forskjellene.

Funksjonærene utgjør en stadig større andel av lønnsmassen i industribedrifter i flere land, og avgrensningen mellom arbeidere og funksjonærer er heller ikke lengre så tydelig som tidligere. I NHO-bedrifter utgjør lønnssummen for funksjonærer om lag 50 prosent av lønnssummen i industrien. For funksjonærer avtales det sentrale tillegg bare for en begrenset gruppe, men også i den lokale og individuelle lønnsdannelsen kan kollektive føringer ha betydning. Arbeidstiden og de indirekte personalkostnadene er forskjellige for arbeidere og funksjonærer landene imellom. Også fordelingen av antall funksjonærer og arbeidere kan være svært forskjellig. Innføring av ISCO-yrkesklassifiseringssystem bidrar også til at begrepene arbeidere og funksjonærer etter hvert kan bli supplert/ erstattet av statistikk med mer presise betegnelser på yrker og/eller utdanning.

I tråd med endringene av konkurranseforholdene mellom nye EU-land og norsk arbeidskraft vil utvalget fremover vurdere relative lønnskostnader ovenfor flere land/grupper, samt vurdere alternative kilder.

5.4.2 Industriarbeidere

Avlønningsformen for industriarbeidere har tradisjonelt vært timelønn. En del industriarbeidere kan også ha fast månedslønn. I tillegg til den faste lønnen er arbeidstid innrapportert og omregnet til timefortjeneste og tatt med i sammenlikningene mellom land.

Tabell 5.8 og 5.9 viser lønnskostnader pr. time for industriarbeidere i forhold til våre samhandelsland, målt i felles valuta. De faktiske valutakursene er lagt til grunn sammen med konkurransevekter som er brukt for øvrig i kapittel 5.

Lønnskostnadsnivået for norske industriarbeidere lå for 2002 på topp med 36 prosent høyere lønnskostnader enn gjennomsnittet for handelspartnerne som er med i tabell 5.8 og 5.9, regnet i norske kroner. Utvalget anslår at de til-

[5] Dataene for de utvalgte landene er hentet fra Bank for the Accounts of Companies Harmonised (BACH), en database som er utarbeidet i EU-kommisjonen. Databasen inneholder aggregert og harmonisert informasjon fra de årlige årsregnskapene til ikke-finansielle foretak, og dekker 11 europeiske land samt Japan og USA. Landene som omfattes av basen er Østerrike, Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Tyskland, Italia, Japan, Nederland, Portugal, Spania, Sverige og USA. Dataene kan i en viss utstrekning fordeles på næring, og gir balanseoppstilling og resultatregnskap. Harmonisering av regnskapstallene er sentralt i arbeidet med databasen, men det har foreløpig ikke lyktes å harmonisere dataene fullt ut på grunn av forskjeller i regnskapsprinsipper mellom de ulike landene og vanskeligheter med å sette sammen et felles regnskapsoppsett. Sammenlikninger av nivå mellom landene er derfor særlig problematisk. Det fremgår av tabellene i vedlegget at omfanget av data varierer når det gjelder årgang og næringer. Sammen med de metodiske problemene nevnt ovenfor, kompliserer dette sammenlikning av tall for de ulike landene. Definisjonen av industrinæringen i BACH avviker også noe fra næringsinndelingen som er benyttet for de norske tallene.

Tabell 5.8 Lønnsnivå for industriarbeidere i Norge i forhold til gjennomsnitt av grupper av land (Handelspartnerne = 100)

	1980	1990	1995	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004[1]
Alle	112	121	113	119	122	119	125	136	130	125
Nordiske land[2]	100	106	107	107	110	109	118	126	116	111
Euro-landene[3]	109	114	101	113	120	122	125	135	126	121
Ikke-Euroland[4]	114	128	123	122	123	117	125	136	133	128

[1] Anslag for 2004.
[2] Nordiske land i tabellen omfatter Danmark, Sverige og Finland.
[3] Euroland omfatter Tyskland, Frankrike, Italia, Belgia, Nederland, Østerrike, Finland, Irland, Spania, Hellas og Portugal.
[4] Ikke Euroland omfatter Danmark, Sverige, Sveits, USA, Japan, Sør-Korea, Canada og Storbritannia

svarende relative lønnskostnadene for 2004 lå anslagsvis 25 prosent høyere enn konkurrentene.

Nivåsammenlikningene omfatter ca. 97 prosent av konkurrentene brukt ellers i kapittel 5. Landene som ikke er med i de relative sammenlikningene (som står for knapt 3 prosent av samhandelen) er Thailand, Singapore, Taiwan, Polen, Tsjekkia og Ungarn. Sør-Korea er med i sammenlikningene fra 1985, mens hele Tyskland, både tidligere Øst- og Vest-Tyskland er med i tallene fra 1993.

Lønnskostnadstallene er basert på datasammenlikninger av BLS (Bureau of Labor Statistics) i USA. Direkte sammenliknbare nivåtall pr. dato finnes frem til 2003. Derfor har man som bakgrunn for endringene av relativt lønnsnivå fra 2003 til 2004 blant annet lagt til grunn ulikhetene i lønnsveksten mellom land fra 2003 til 2004 for alle industriansatte som er benyttet i tabell 7.5 i vedlegg 7. For Norge har industriarbeidere hatt noe lavere kostnadsvekst enn det som ligger til grunn for tabell 7.5, hvor også funksjonærer er med.

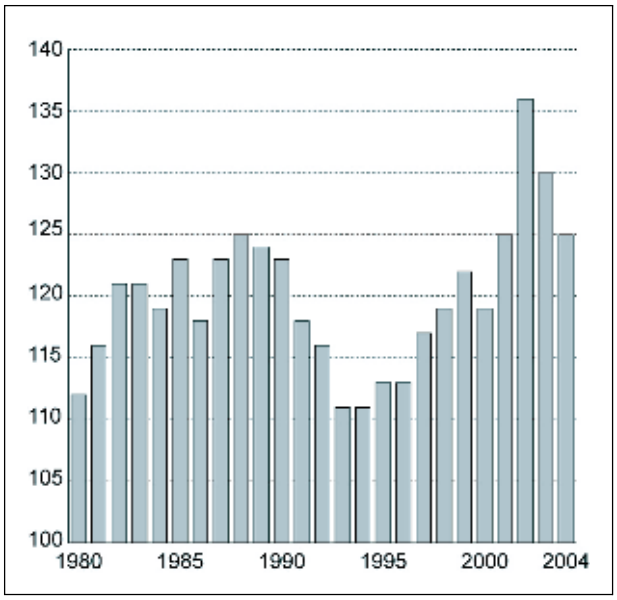

Figur 5.4 Lønnskostnader per arbeidet time for industriarbeidere i Norge i forhold til handelspartnerne. Handelspartnerne=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 5.9 Totale lønnskostnader[1] for voksne industriarbeidere i norske kroner[2]. Indeks Norge=100

	1980	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Danmark	94	84	102	100	100	94	102	105
Norge	100	100	100	100	100	100	100	100
Tyskland	105	102	124	100	97	89	95	98
Belgia	113	89	113	95	90	83	88	92
Finland	72	99	100	86	85	79	86	89
Sveits	96	97	120	93	93	87	88	90
Nederland	104	84	99	85	84	79	85	87
Sverige	108	98	88	89	79	74	80	84
Østerrike	77	83	104	84	82	75	80	81
Frankrike	77	72	79	68	67	62	67	69
Storbritannia	65	59	57	74	71	65	65	68
USA	85	70	71	86	87	77	70	66
Irland	52	55	57	56	59	56	61	64
Japan	48	60	95	97	83	68	64	63
Canada	75	74	67	73	70	61	61	62
Italia	70	81	67	62	59	55	58	61
Spania	51	53	52	47	46	43	47	49
Hellas [3]	-	32	37	35	35	34	37	37
Sør-Korea	-	17	30	36	33	33	33	33
Portugal	18	18	22	20	20	18	20	21

[1] Lønnsbegrepet er lønn og indirekte personalkostnader per arbeidet time.
[2] Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.
[3] Av mangel på data fra BLS etter 2000, er lønnsnivået som da ble oppgitt fremskrevet med vekstprosent og kildemateriale for lønnskostnader i tabell 7.5, justert for valutakurser.

Kilde: Bureau of Labor Statistics (BLS). For 2004: Lønnsnivå i 2003 er fremskrevet med lønnskostnadsveksten og kildematerialet i tabell 7.5 i vedlegg 7. Valutakurser fra Norges Bank.

Tabell 5.9 indikerer hvilken retning og størrelsesorden relative lønnskostnader for industriarbeidere i forhold til enkeltland har beveget seg fra 2003 til 2004.

I tabell 5.8 er det satt opp relative nivåtall for *noen grupper av land* i forhold til lønnsnivå for norske industriarbeidere.

Tallmaterialet fra BLS er revidert tilbake mer eller mindre for alle land i tråd med nye opplysninger, men dette endrer i hovedsak ikke de relative lønnskostnadene i forhold til Norge vesentlig. Den største endringen har skjedd for Danmark, hvor nivået er revidert opp. Dette fører til at lønnskostnadsnivået for danske industriarbeidere lå noe over Norge både i 2003 og 2004. Fra 2003 til 2004 var det særlig utviklingen av den danske kronekursen som bidro til dette.

Mot gjennomsnittet for alle grupper av land i tabell 5.8 økte lønnskostnadsnivået i Norge sterkere i alle årene fra 1995 til 2002, målt i felles valuta. Det var sterkest relativ lønnskostnadsvekst i forhold til eurolandene. Etter 2002 har lavere lønnskostnadsvekst i Norge enn tidligere og endrede valutakurser bidratt til en viss reversering av den sterke veksten i relativt lønnskostnadsnivå i perioden før.

Overfor enkeltland og overfor våre viktigste konkurrentland lå lønnsnivået for norske industriarbeidere i hele 1990-årene stort sett blant de 2-4 landene (tabell 5.9) med høyeste lønnskostnadsnivå, sammen med Tyskland og tidvis Belgia og Sveits. Gjennomsnittsforskjellene mellom landene for øvrig ble mindre i perioden. I 2001 var norsk lønnskostnadsnivå for industriarbeidere høyest av 19 konkurrentland som er sammenlignet. Ved innføring av euro er det kun forskjellen i lønnskostnadsutvikling mellom euro-landene internt som endrer relativt nivå mellom dem. For disse landene ser det ut til at det etter felles euro er en sterkere tilnærming internt mellom disse landene. Dette bidrar også til at de relative lønnskostnadene for norske industriarbeidere ovenfor Irland, Italia,

Tabell 5.10 Direkte og totale lønnskostnader for voksne industriarbeidere. I norske kroner i 2003[1]

	Gj.snitt timefortj. pr. arbeidet time	Indirekte personalkostnader i % av lønn for arbeidet tid[2]	Totale lønnskostnader pr. arbeidet time
	Kr/time	%	Kr/time
Danmark	167	36,8	228
Norge	158	41,8	223
Tyskland	121	75,2	212
Sveits	128	54,0	197
Belgia	99	98,3	196
Finland	109	75,5	192
Nederland	113	68,2	190
Østerrike	93	93,9	179
Sverige	107	67,6	179
USA	111	39,6	171
Frankrike	81	83,6	149
Storbritannia	99	46,1	144
Japan	84	69,9	142
Canada	100	37,1	137
Irland	102	32,4	135
Italia	68	91,0	130
Spania	59	78,9	106
Hellas	-	-	82
Sør-Korea	-	-	73
Portugal	26	68,0	44

[1] Omregning til norske kroner ved årlige gjennomsnittlige valutakurser på Oslo Børs.
[2] Indirekte personalkostnader pr. faktisk arbeidet time i tillegg til lønn for arbeidet tid. Gjelder både lønn for ikke-arbeidet tid (lønn under sykdom, feriepenger etc.) og andre indirekte personalkostnader.
Kilde: Bureau of Labor Statistics, USA

Spania, Hellas og Portugal har nærmet seg noe, mens andre høykostnadsland innenfor euroområdet har et langt lavere lønnskostnadsnivå i dag enn Norge i forhold til 2000/2001. Dette gjelder spesielt Tyskland, Belgia og Østerrike. I USA og Japan har lønnskostnadsnivået i felles valuta avtatt klart i forhold til Norge de to siste årene.

Strukturen på timelønnskostnadene varierer sterkt fra land til land. Noen land har forholdsvis høye faktiske lønninger pr. arbeidet time og lavere indirekte personalkostnader, mens andre land har lavere lønninger pr. arbeidet time og høyere indirekte personalkostnader. Tallmaterialet gir grunnlag for en slik oppsplitting frem til 2003. Tabell 5.10 viser hvordan forholdet mellom direkte lønn pr. arbeidet time og indirekte personalkostnader var i 2003, målt i norske kroner. I 2003 hadde danske industriarbeidere høyeste lønn pr. arbeidet time. For de indirekte personalkostnadene hadde 12 av de 19 landene i tabell 5.10 høyere prosentvis kostnadspåslag i forhold til lønn for arbeidet tid enn Norge. Målt i kroner (felles valuta) hadde 9 av de 19 landene høyere indirekte lønnskostnader enn Norge.

Noen av komponentene i lønnskostnadstallene er på et usikkert grunnlag anslått. Statistikken må derfor ikke sees på som et presist uttrykk for kostnadsforholdene mellom land. Nivåsammenlikningen er basert på gjennomsnitt for industriarbeidere og er ikke representativ for alle deler av industrien. Lønnskostnadsforskjellene mellom bransjer i f.eks. Japan og USA kan være store, mens bransjeforskjellene i Tyskland og i nordiske landene er langt mindre.

5.4.3 Internasjonale sammenlikninger av timelønnskostnader for alle ansatte (funksjonærer og arbeidere) i industri, bergverk, elektrisitets-, gass- og vannforsyning og bygge- og anleggsvirksomhet

Beregninger med utgangspunkt i tall fra Eurostat viser at timelønnskostnadene for alle ansatte (både funksjonærer og arbeidere) i industri, bergverk, elektrisitets-, gass- og vannforsyning og bygge- og anleggsvirksomhet er høyere i Norge enn for gjennomsnittet av handelspartnere.

Figur 5.5 viser at norske lønnskostnader pr. arbeidet time for alle ansatte i de nevnte næringene i gjennomsnitt i 2004 var 15 prosent høyere enn i de landene som er med i sammenlikningen. For industriarbeidere alene lå vektet gjennomsnitt for tilsvarende land 25 prosent høyere. Forskjellen i lønnskostnadsnivå til andre land reduseres dermed med om lag 10 prosentpoeng når funksjonærene og bransjene ovenfor tas med. En hovedforklaring på dette er at de relative forskjellene for funksjonærer mellom Norge og konkurrentene er klart mindre. Dette gjelder også industrifunksjonærer. Likevel er lønnskostnadsnivået også for industrifunksjonærer høyere enn i konkurrentlandene.

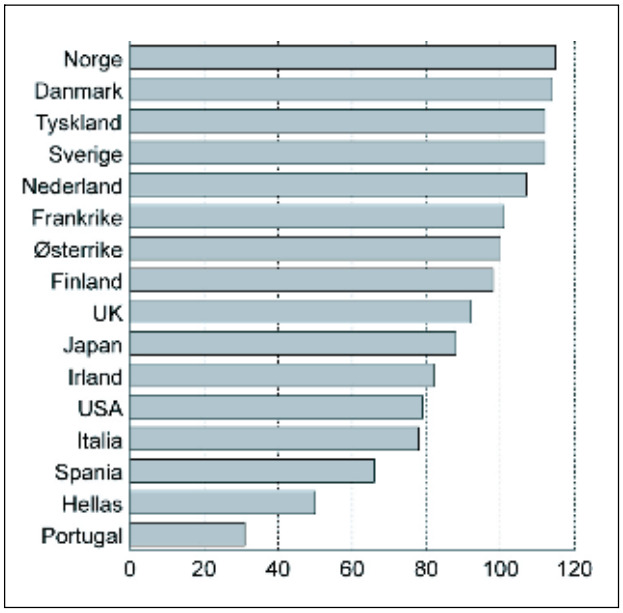

Figur 5.5 Timelønnskostnader i Norge i forhold til handelspartnerne i 2004 for alle ansatte i industri og bergverk, elektrisitet-, gass- og vannforsyning og bygg og anlegg. Handelspartnerne=100.

Kilde: Eurostat, IMF, Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

Sammenlikningen er basert på nivåtall for timelønnskostnader for et aggregat Eurostat kaller «Industry». Dette aggregatet inneholder industri og bergverk, elektrisitets-, gass- og vannforsyning og bygg og anlegg. For de fleste landene foreligger det nivåtall i 2000.

I figuren under er disse nivåene fremskrevet til 2004 ved hjelp av vekstrater for timelønnskostnader for alle ansatte i industrien.

5.5 Markedsandeler på hjemme- og eksportmarkedene

I ettertid kan en et stykke på vei avlese en nærings totale konkurranseevne ved å se på utviklingen i markedsandeler ute og hjemme. Grunnlaget for dette er utdypet i boks 5.6.

Boks 5.4 Lønnsbegreper og lønnskomponenter i sammenlikningene.

Lønnsbegrepene som brukes av BLS faller ikke helt sammen med ILOs definisjon av totale lønnskostnader (Se forøvrig boks 5.5). Basis for beregningene i tabell 5.9 og 5.10 er arbeidet tid, i dette tilfelle arbeidede timer i ulike land. Lønn for ikke-arbeidet tid (feriepenger, sykefravær etc. betalt av bedriften) vil komme som påslag i forhold til arbeidet tid.

Av andre indirekte lønnskostnader vil bedriftens pensjonskostnader, enten gjennom arbeidsgiveravgifter og/eller egne spesielle ordninger utgjøre en vesentlig del. En rekke andre ordninger knyttet til arbeidsgivers bruk av arbeidskraft vil også inngå. Noen elementer av indirekte lønnskostnader er ikke med. Blant annet er rekrutteringskostnader, opplæringskostnader, arbeidsklær og bedriftsfasiliteter som f. eks. kafeteria og helsetjenestekostnader ikke med i sammenlikningen. Grunnen til dette er at det ikke finnes data over slike kostnader i alle landene, og at det derfor gir en bedre sammenlikning når man ser bort fra disse kostnadene. I de land hvor slike kostnader er tilgjengelig utgjør de utelatte kostnadene mindre enn 4 prosent av de totale lønnskostnadene. I noen land, særlig i Norden, kan de utelatte kostnadene være påbudt ved lov eller avtale (f. eks. bedriftshelsetjenesten i Norge) og påløper automatisk ved ansettelse. Slike kostnader kan i andre land være frivillige og/eller driftskostnader, ikke knyttet til lønn.

De indirekte lønnskostnadene skal i prinsippet (i tabellene) også inkludere arbeidsgivers bidrag til pensjon, uførhet og andre ordninger som innebærer innbetaling til «fond» som kommer til utbetaling nå eller senere. Dette betyr at en del av kostnadene for bedriften er relatert til et lønnsbegrep som inneholder påløpt, men ikke realiserte lønnskostnadselementer («utsatt inntekt»).

For de fleste konkurrentlandene i tabellen har tyngdepunktet i aldersfordelingen beveget seg oppover. Dette innebærer sannsynlig en øket kostnadsmessig belastning på lønnskostnadene pr. time fra pensjonsordninger. Det finnes en rekke ordninger som er svært ulike mellom land. For eksempel i Italia og Storbritannia fungerer slike ordninger vanligvis som forsikringsordninger. I slike land vil slike kostnader være lettere å plassere regnskapsmessig og innrapporteres som lønnskostnad. For andre land kan fordelingene være noe mer usikre mellom lønn og andre kostnadskomponenter. I land med ordninger som mer er basert på arbeidstakers innbetalinger, vil sannsynlig dette reflekteres i lønnsnivået i de respektive land.

Flere forhold taler for at nåværende pensjonskostnader bare delvis er med i tallene foran. Kildematerialet for slike kostnader er basert på undersøkelser noe tilbake i tid, samtidig som det har vært en betydelig generell økning i slike kostnader de siste årene (i alle fall etter årtusenskiftet) i flere land. Sannsynligvis er lønnskostnadene som følge av dette undervurdert noe i de fleste landene. Samtidig kan det være store forskjeller mellom land som ennå ikke er kommet tilsyne i de statistiske sammenlikningstallene. Utvalget vil på bakgrunn av en standardisering av lønnskostnader, særlig innenfor EØS-området, ta slike forhold med ved sammenlikning av lønnsnivå mellom land når opplysninger foreligger.

Et viktig element er også bonusutbetalinger. Dette skaper stadig større usikkerhet i sammenlikningen mellom land.

Boks 5.5 Bruk av Eurostats nye kostnadsstatistikk. Viktige forutsetninger og forskjeller i forhold til sammenlikningen for industriarbeidere.

I sammenlikningene i 5.4.3 er OECD og EU-kommisjonen kilden for nivåtall og fremskrivingen av lønnskostnadene hos handelspartnerne.

Periodiseringen
Bakgrunnsmaterialet er Eurostats arbeidskraftkostnadsundersøkelse hvert 4. år (1996, 2000, 2004 osv.), hvor man etablerer nivåtall. I de mellomliggende årene må man fremskrive nivåtallene med indekser.

En forordning om produksjon av kvartalsvis arbeidskraftkostnadsindeks innenfor EU/EØS-landene ble vedtatt i 2003. Utvalget vil vurdere bruken av denne i fremskrivingen av de mellomliggende årene for de landene som produserer denne indeksen. Av de landene man tradisjonelt har sammenliknet norske lønnskostnader med, vil alle land unntatt USA, Japan, Canada, Sveits, Sør-Korea og eventuelle andre land i Asia fortløpende produsere den kvartalsvise indeksen.

Med bakgrunn i rapport fra arbeidsgruppe presentert i NOU 2000:26,vedlegg 6, vil utvalget peke på noen sentrale forhold knyttet til sammenlikninger:

Arbeidstid
For kostnadssammenlikninger av arbeidskraft mellom land vil kostnader pr. arbeidet tid være det mest relevante begrepet. Imidlertid kan betalt tid være lettere tilgjengelige for en del land. Kildematerialet for industriarbeidere er lønnskostnader pr. arbeidet time, hvor bakgrunnsmaterialet inneholder indekser for arbeidet tid. Fra kildematerialet i Eurostat kan det være usikkerhet om man har målt kostnadene i forhold til arbeidet tid eller betalt tid for noen land. Som eksempel på betydningen av dette forhold viste summariske oppstillinger (NOU 2000:26) og beregninger basert på forskjellig arbeidstid pr. fulltidsårsverk i 1999 i ulike land i forhold til Norge at for eksempel Japan kunne ligge ca. 10 prosentpoeng høyere i kostnader pr. årsverk (jf. betalt tid) enn pr. arbeidet time. Motsatt ytterlighet var Tyskland med kort effektiv tid, hvor kostnadene pr. årsverk ble 10 prosent lavere enn pr. arbeidet time. Gjennomsnittlig vektede kostnader for alle landene var om lag de samme for betalt tid som for arbeidet tid.

Lønnskostnadsbegreper
Lønnskostnadsbegrepene er i prinsippet godt sammenfallende i materialet for industriarbeidere (BLS) og Eurostat. Den viktigste forskjellen er at Eurostat under indirekte personalkostnader tar med opplæringskostnader og visse former for naturalytelser som ikke er med i BLS-sammenstillingene, fordi slike kostnader gjerne har vært regnet som øvrige driftskostnader i ikke-europiske land. En annen forskjell kan være hvordan ikke-kontante godtgjørelser eller naturalytelser prises.

Noen land er ikke med i Eurostat-sammenlikningene
I forhold til sammenlikningen for industriarbeidere er Sveits, Canada og Sør-Korea ikke med i sammenlikningene for gruppene i pkt. 5.4.3. Dette betyr forholdsvis lite for vektede relative gjennomsnittstall i forhold til Norge.

Siden den økonomiske utviklingen er kjennetegnet ved økt internasjonal spesialisering, vil hjemmemarkedsandelene over tid falle trendmessig. Norske hjemmemarkedsandeler bør derfor sammenliknes med hjemmemarkedsandelene hos handelspartnerne. Avvik i enkeltår kan ha sammenheng med at konjunkturutviklingen ikke er i fase i Norge og hos handelspartnerne. Ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall var hjemmemarkedsandelene for hjemmekonkurrerende næringer relativt stabile fra midten av 1990-tallet og fram til 2002, mens det var en betydelig nedgang for de utekonkurrerende næringene. I 2003 og 2004 falt imidlertid hjemmemarkedsandelen for hjemmekonkurrerende næringer betydelig, mens nedgangen var mer beskjeden for de utekonkurrerende næringene.

Foreløpige tall indikerer at eksportmarkedsandelene for tradisjonelle industrivarer har vært relativt stabile de siste tre årene til og med 2004. Siden 1990 har eksportmarkedsandelen samlet falt med om lag 12 prosent. Tapet av markedsandeler i denne perioden er særlig markert for de såkalt utekonkurrerende næringene, som bl.a. produserer metaller, kjemiske råvarer og treforedlingsprodukter. Innen verkstedsindustrien har eksportmarkedsandelen økt med hele 20 prosent siden 1990.

Boks 5.6 Om markedsandeler

I ettertid kan industriens totale konkurranseevne et stykke på vei avleses gjennom utviklingen i *markedsandelene* for industriprodukter på *hjemmemarkedene og eksportmarkedene*. I tillegg vil utviklingen i industriens konkurranseevne bl.a. påvirke industriens andel av bruttonasjonalproduktet, sysselsetting og beholdning av realkapital. Utviklingen i disse størrelsene kan dels gi informasjon om evnen til å omsette produkter i konkurranse med andre lands næringsliv, dels om evnen til å konkurrere med andre norske næringer om arbeidskraft og kapital.

Det kan imidlertid ta noe tid før endringer i konkurranseevnen fører til evt. endrede markedsandeler. I tillegg vil forskjeller i selve kostnads*nivået* ha betydning for sammenhengen mellom endringer i konkurranseevnen og endringer i markedsandelene. Utviklingen i markedsandelene må dessuten ses i sammenheng med den økonomiske utviklingen for øvrig. Økonomisk vekst kjennetegnes bl.a. ved økt internasjonal spesialisering. Ved økonomisk vekst vil derfor enkelte næringer og bedrifter øke sine markedsandeler, mens andre får reduserte markedsandeler uten at det nødvendigvis gir uttrykk for endringer i konkurranseevnen for landet. Økt internasjonal arbeidsdeling vil for eksempel bidra til en underliggende nedgang i hjemmemarkedsandelene.

Markedsandelene på hjemmemarkedet for industrivarer beregnes ved forholdet mellom norske produsenters leveranser av industrivarer på hjemmemarkedet og den samlede innenlandske anvendelsen av samme typer varer. Siden den samlede innenlandske anvendelsen inkluderer import som vil ha en tendens til å øke ved økt internasjonal arbeidsdeling, vil det være en tendens til at hjemmemarkedsandelene faller. Det følger av dette at en bør sammenlikne utviklingen i hjemmemarkedsandelene mellom ulike land for å få et bilde på tap av markedsandeler på hjemmemarkedet som ikke kan tilskrives økt internasjonal arbeidsdeling. I tillegg til en trendmessig nedgang som følge av økende grad av internasjonal arbeidsdeling, vil utviklingen i hjemmemarkedsandelene også kunne avhenge av utviklingen i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser. Det er vanskelig å tallfeste hvor mye av nedgangen i hjemmemarkedsandelene de siste årene som kan tilskrives de ulike forklaringsfaktorene. En analyse[1] av de viktigste industrivarene kan imidlertid tyde på at vel halvparten av nedgangen i hjemmemarkedsandelene fra 1968 til 1994 skyldes økt internasjonal spesialisering. I tillegg har prisene på hjemmemarkedet økt klart kraftigere enn importprisene i denne perioden, noe som også har bidratt til tapet av hjemmemarkedsandeler. Utviklingen i dette prisforholdet kan imidlertid være påvirket av de samme bakenforliggende faktorer som tendensen til økende internasjonal arbeidsdeling. Spesielt kan lavere transportkostnader, bl.a. som følge av utviklingen innenfor informasjonsteknologi, ha bidratt til nedgang i forholdet mellom importpriser og hjemmemarkedspriser i alle land over tid. Den samlede betydningen av internasjonal arbeidsdeling for nedgangen i hjemmemarkedsandelene er derfor trolig enda større enn antydet over.

Endringene i norsk industris *eksportmarkedsandeler* kan beregnes ved å sammenligne eksportveksten av tradisjonelle industrivarer (ekskl. skip og oljeplattformer) med veksten i vareimporten hos våre handelspartnere. Importtallene er aggregert med vekter som gjenspeiler landenes betydning for norsk eksport. Til forskjell fra hjemmemarkedsandelene, tilsier økt internasjonal handel ingen tilsvarende trend i markedsandelene for eksport. Denne forskjellen henger sammen med at økt internasjonal handel bidrar til både økt eksport og import i det enkelte land. Forskyvninger i sammensetningen av norsk industris eksport i forhold til handelspartnernes vareimport vil kunne gi endringer i den samlede eksportmarkedsandelen uten at det behøver å være endringer i markedsandelene for undergrupper av industrivarer. Tolkningsproblemet forsterkes når en måler utviklingen i markedsandeler for undergrupper av industrivarer med endringen i den samlede vareimporten hos handelspartnerne som indikator for markedsvekst.

[1] B. E. Naug (1999): «Modelling the Demand for Imports and Domestic Output», Discussion Papers No. 243, Statistisk sentralbyrå.

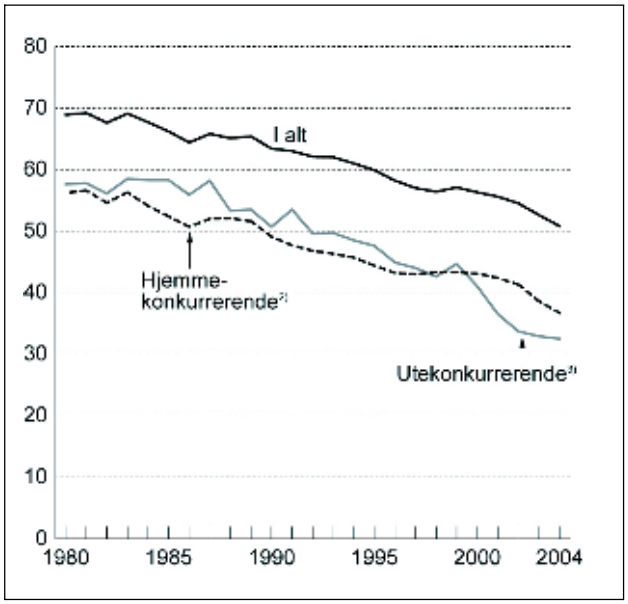

Figur 5.6 Hjemmemarkedsandeler for industrivarer[1], 1980 til 2004. Volumandeler

[1] Utenom skip og plattformer.
[2] Tekstil- og bekledningsvarer, trevarer, kjemiske og mineralske produkter, andre verkstedprodukter.
[3] Treforedling, kjemiske råvarer, raffinerte oljeprodukter, metaller, bergverksprodukter.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

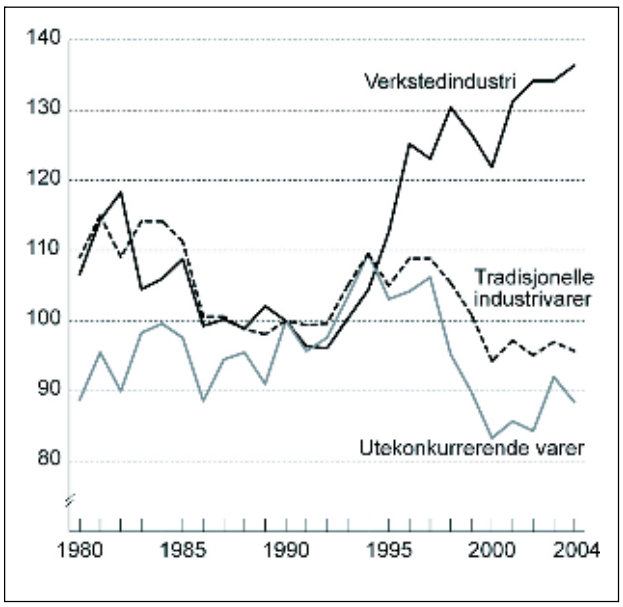

Figur 5.7 Markedsandeler for norsk eksport av tradisjonelle industrivarer, 1980 til 2004. Volumindeks 1995=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Kapittel 6
Økonomiske utsikter

6.1 Internasjonal økonomi

- Aktiviteten i internasjonal økonomi tok seg opp mot slutten av 2003. Høyere oljepriser og store valutakursendringer bidro imidlertid til å dempe veksttakten mot slutten av fjoråret, særlig i euroområdet og i Japan. USA har ledet an i oppgangen, i hovedsak drevet av vekst i husholdningenes etterspørsel. Utenfor OECD-området kan Kina vise til svært høye vekstrater de siste årene.
- Veksten i verdensøkonomien antas å holde seg relativt godt oppe i år, selv om oppgangen avtar noe i styrke ifølge OECD. BNP i OECD-området anslås å øke med i underkant av 2½ prosent i 2005 etter en vekst på vel 3 prosent i 2004.
- BNP-veksten for Norges handelspartnere var om lag 2¾ prosent i 2004. OECD-anslagene innebærer at veksten avtar til 2¼ prosent i 2005. Den svakere utviklingen mot slutten av 2004 og så langt i år innebærer at anslaget er nedjustert med ½ prosentpoeng i forhold til tidligere anslag fra OECD. Veksten antas ikke å være høy nok til å redusere arbeidsledigheten nevneverdig, som for handelspartnerne i alt anslås til vel 6½ prosent i 2005. Konsumprisveksten i samme periode ventes å forbli relativt lav.
- Usikkerheten i internasjonal økonomi synes å være størst på nedsiden. På kort sikt er den videre utviklingen i oljeprisen et usikkerhetsmoment. På noe lengre sikt er fortsatt de amerikanske ubalansene, med store underskudd på driftsbalansen og offentlige budsjetter en sentral risikofaktor. Brå tilpasninger, som innebærer et kraftig dollarfall og sterk, rask oppgang i langsiktige renter, vil kunne ramme den økonomiske aktiviteten. Kina blir en stadig viktigere aktør i verdensøkonomien. Hvorvidt den høye veksten fortsetter er et betydelig usikkerhetsmoment. I tillegg kan sterk og vedvarende boligprisvekst i enkelte land føre til tiltak og tilpasninger med sterk oppbremsing av innenlandsk etterspørsel som resultat.

Den økonomiske veksten i *USA* holder seg fortsatt relativt godt oppe selv om veksttakten kan bli noe lavere i år enn i fjor, da BNP økte med i underkant av 4½ prosent. Husholdningenes etterspørsel har vært den viktigste drivkraften bak oppgangen i amerikansk økonomi i inneværende oppgangskonjunktur. Lave renter og skattelettelser har gitt sterk inntektsvekst, mens økte boligpriser har gitt grunnlag for større lånefinansiert forbruk. Også bedriftsinvesteringene har gitt betydelige bidrag til veksten det siste halvannet året. Investeringsoppgangen reflekterer bedret lønnsomhet i bedriftene. En svekkelse av amerikanske dollar, særlig mot euro siden 2002, og økt aktivitet internasjonalt bidro til at eksporten og industriproduksjonen har tatt seg opp de siste par årene. Mye av etterspørselen har likevel rettet seg mot import, særlig fra asiatiske lavkostland, slik at nettoeksporten har bidratt negativt til BNP-veksten. Det amerikanske driftsbalanseunderskuddet øker trolig videre i inneværende år. OECD anslår at BNP-veksten i amerikansk økonomi avtar til rundt 3½ prosent i år, i hovedsak som følge av en avdemping i det private forbruket etter hvert som virkningene av skattelettelser og lave renter avtar. Også Consensus Forecast, som er basert på et gjennomsnitt av anslag fra et utvalg prognoseinstitusjoner, gir en BNP-vekst i USA på om lag 3½ prosent i 2005.

Arbeidsmarkedet i USA bedret seg i 2004, selv om oppgangen i sysselsettingen har vært relativt moderat i inneværende konjunkturoppgang enn i tidligere oppganger. Samtidig har produktivitetsveksten vært sterk. Arbeidsledigheten, som nådde en topp på 6 prosent i 2003, ventes å avta til i overkant av 5 prosent i år.

Konsumprisveksten i USA tok seg opp gjennom 2004. Oppgangen i energipriser bidro til å løfte prisveksten, men også utenom energi og matvarer, har prisstigningen tatt seg opp fra i overkant av 1 prosent i begynnelsen av 2004 til om lag 2¼ prosent i april i år. Federal Reserve har hevet renten fra 1 prosent i fjor sommer til 3 prosent i mai i år. I markedet er det priset inn en fortsatt gradvis renteoppgang framover. Dollarkursen (handelsvektet) har svekket seg med i underkant av 25 prosent siden begynnelsen av 2002.

Gjeldsbelastningen i den amerikanske husholdningssektoren er høy, og husholdningene er særlig

sårbare for et fall i boligprisene. De store amerikanske underskuddene på offentlige budsjetter og driftsregnskapet overfor utlandet utgjør en betydelig usikkerhetsfaktor for utviklingen internasjonalt på mellomlang sikt. Gjennom 1990-tallet reflekterte økningen i underskuddet først og fremst økende investeringer og konsum i USA, og ble motsvart av en sterk gjeldsoppbygging i foretakssektoren. Fra 2000 har veksten i underskuddet først og fremst vært knyttet til de betydelige finanspolitiske stimulansene, som har resultert i at balansen i statsfinansene ble svekket fra 1½ prosent av BNP i 2000 til -4¼ prosent i 2004. OECD anslår at underskuddet på den amerikanske driftsbalansen øker fra 4¾ prosent av BNP i 2003 til 6¾ prosent i 2006. Dersom disse ubalansene fører til et større fall i verdien for amerikanske dollar, og eventuelt til oppgang i langsiktige renter, kan dette få store negative konsekvenser på veksten i verdensøkonomien.

Med en BNP-vekst på 1¾ prosent i 2004 har styrken i oppgangen i *euroområdet* vært klart svakere enn i de øvrige store regionene. Høye oljepriser og styrkingen av euro bidro til en avdemping av veksttakten mot slutten av fjoråret. Løpende statistikk de første månedene i 2005, indikerer fortsatt svak utvikling. Forskjellene mellom land er imidlertid store. Tyskland og Italia utviklet seg særlig svakt i fjor, mens veksten holdt seg bedre oppe i Frankrike og en del av de mindre eurolandene. De fleste prognosemakere har nedjustert vekstanslagene for euroområdet i alt betydelig for inneværende år. OECD anslår nå en BNP-vekst i euroområdet på 1¼ prosent i 2005. Mot slutten av inneværende år ventes det at veksten tar seg opp igjen. Så langt har oppgangen i euroområdet først og fremst vært drevet av det internasjonale oppsvinget. Styrkingen av euroen har riktignok dempet eksportveksten noe, men det ventes likevel at bedriftsinvesteringene vil utgjøre den viktigste drivkraften framover, blant annet på grunn av økt lønnsomhet. Den høye arbeidsledigheten, som sammen med moderat vekst i disponibel realinntekt har bremset oppgangen i det private forbruket og boliginvesteringene, antas ikke å avta nevneverdig før mot slutten av neste år.

Moderat lønnsvekst og lavere importprisvekst som følge av den sterke euroen bidrar til å holde inflasjonen lav, og rentene i euroområdet ventes å holde seg lave framover. Det finanspolitiske rommet for å stimulere økonomiene er begrenset, fordi flere av de store landene er under press for å redusere sine budsjettunderskudd. Både Frankrike og Tyskland brøt i 2004 3-prosentgrensen for offentlige budsjettunderskudd som andel av BNP for tredje år på rad, og Kommisjonen har varslet at det kan bli aktuelt å sette i verk tiltak mot Italia p.g.a. vedvarende underskudd over 3-prosentgrensen. I alt fem av de gamle EU-landene (EU-15) ventes å bryte grensen for budsjettunderskudd i 2005 og/eller 2006, blant annet på grunn av sterk vekst i regelstyrte utgifter.

Utvidelsen av EU i mai i fjor innebar at antall innbyggere i unionen økte med 75 mill. til 450 mill. *De nye medlemslandene* fortsatte de siste årenes positive økonomiske utvikling i 2004, med en anslått samlet BNP-vekst på over 5 prosent. De står i dag likevel bare for rundt 4 prosent av EUs totale BNP. De betydelige driftsbalanseunderskuddene til flere av disse landene er ikke opprettholdbare over tid. For å bli medlem i ØMU må Maastrichtkravene til offentlige finanser, inflasjon, renter og stabil valutakurs oppfylles. I flere av de nye medlemslandene er det i denne forbindelse behov for å gjennomføre betydelige strukturreformer.

I *Sverige* var BNP-veksten i fjor på 3 prosent. OECD anslår om lag tilsvarende vekst i år. Nasjonalregnskap for 1. kvartal, som ble lagt fram etter publiseringen av OECDs prognoser, viste imidlertid en svakere vekst enn de fleste prognosemakere ventet. Sammen med relativt svake tall for eksporten den siste tiden, medfører dette at det nok ligger an til noe svakere vekst i Sverige i år enn det OECD anslår. Arbeidsledigheten i Sverige nådde en topp sommeren 2004, og har siden avtatt. Inflasjonen i Sverige er lav, men den antas å ta seg opp etter hvert som det blir mindre ledig kapasitet i økonomien. I *Danmark* bidro lave renter og skattelettelser til sterk vekst i innenlandsk etterspørsel også i 2004. I tillegg har høy vekst internasjonalt gitt solid vekst i nettoeksporten. Lave renter, vekst i disponibel realinntekt og en gradvis nedgang i arbeidsledigheten ventes å bidra til fortsatt god vekst de neste årene.

I *Japan* var BNP-veksten 2½ prosent i 2004. Oppgangen i fjor var bredt basert. Bedringen i arbeidsmarkedet har bidratt til å holde husholdningenes etterspørsel oppe, og strukturelle reformer har bidratt til å styrke soliditeten i finansnæringen. Veksttakten avtok imidlertid i andre halvår i fjor, noe som må ses i sammenheng med de høye oljeprisene og en styrking av japanske yen mot amerikanske dollar og kinesiske yuan. For første gang siden begynnelsen av 2002 bidro nettoeksporten dermed til å trekke veksten ned. Samtidig utviklet innenlandsk etterspørsel seg svakere. Det ventes en klart mer moderat vekst i japansk økonomi i år enn i fjor. Innenlandsk etterspørsel antas å være den viktigste drivkraften i den videre oppgangen, mens bidraget fra utenrikshandelen, til tross for fortsatt sterk vekst i Kina, ventes å avta. Konsumprisene ventes å holde

Tabell 6.1 Internasjonale hovedtall. Prosentvis endring fra året før.

	Bruttonasjonalprodukt				Konsumpriser				Arbeidsledighet (nivå)			
	2003	2004	2005		2003	2004	2005		2003	2004	2005	
			OECD	*CF*			*OECD*	*CF*			*OECD*	*CF*
USA	3,0	4,4	3,6	3,5	2,3	2,7	2,8	2,9	6,0	5,5	5,1	5,2
Japan	2,5	2,6	1,5	1,3	-0,3	0,0	-0,2	-0,2	5,3	4,7	4,4	4,5
Storbritannia	2,2	3,1	2,4	2,4	1,4	1,3	2,0	1,9	5,0	4,7	4,9	2,7[1]
Tyskland	-0,1	1,0	1,2	0,9	1,0	1,8	1,2	1,5	9,1	9,3	9,6	11,5[1]
Nederland	-0,9	1,4	0,5	0,6	2,1	1,4	1,0	1,4	4,1	5,0	6,3	..
Frankrike	0,5	2,3	1,4	1,6	2,1	2,3	1,6	1,7	9,7	10,0	10,0	10,1
Sverige	1,7	3,0	2,8	2,6	1,9	0,4	0,6	0,4	4,9	5,5	5,0	..
Danmark	0,5	2,4	2,4	2,3	2,1	1,2	1,6	1,5	5,6	5,7	5,4	..
Finland	2,1	3,4	2,2	2,5	0,9	0,1	0,8	1,1	9,1	8,9	8,5	..
OECD-området[2]	2,0	3,1	2,4	..	1,8	2,0	2,0	..	7,1	7,0	6,7	..
Euroområdet	0,6	1,7	1,2	1,3	2,0	2,2	1,8	1,9	8,9	8,9	9,0	8,8
Kina	9,5	9,5	9,0	..	1,2	3,9	4,0	..	..	..	..	..
Norges handelspartnere	1,4	2,7	2,2	..	1,7	1,5	1,5	..	6,6	6,7	6,6	..
Norge[3]	0,7	3,5	3,2	3,6	2,5	0,4	1,4	1,3	4,5	4,5	4,2	..

[1] Ulik definisjon i CF og OECD.
[2] For konsumprisene er OECD-området ekskl. Tyrkia.
[3] Tall for bruttonasjonalprodukt gjelder Fastlands-Norge.

Kilder: Statistisk sentralbyrå, OECD (EconomicOutlook 77), Consensus Forecast (juni 2005) og nasjonale kilder.

seg lave i inneværende år, men at sterkere økonomisk vekst neste år kan gi høyere prisvekst og dermed av avslutning på den langvarige deflasjonsperioden som har hemmet innenlandsk etterspørsel. Japan har store underskudd i offentlige budsjetter som gir begrenset mulighet for stimulanser fra finanspolitikken. Pengepolitikken er ekspansiv med et rentenivå nær null.

I *Asia utenom Japan* har sterk eksportutvikling bidratt til høy vekst gjennom flere år. De fleste land i regionen har intervenert i valutamarkedene og hindret at egne valutaer i særlig grad har styrket seg mot dollaren, noe som har understøttet den sterke eksportveksten. Høy aktivitet i disse landene har bidratt til en markert oppgang i mange råvarepriser.

Veksten i *kinesisk økonomi* har gjennom flere år vært meget sterk, og særlig har oppgangen i eksportrettet virksomhet vært høy. Dette har bidratt til at Kina har blitt en viktig handelspartner for mange land. Blant annet utgjør import fra Kina nå 5 prosent av den samlede vareimporten til Norge, mot kun 3 prosent så sent som for to år siden. Også i andre land har andelen av importen fra Kina økt kraftig. Den kinesiske økonomien har de seneste årene vært preget av høy BNP-vekst, stor kredittvekst og kraftig investeringsvekst. I 2003 utgjorde investeringene over 45 prosent av landets BNP. Sterk investeringsvekst har bidratt til overinvesteringer i blant annet stål- og sementindustrien. Det reflekterer den raske industrialiseringen og byggevirksomheten i de store byene. Både OECD og IMF har påpekt faren for overoppheting av den kinesiske økonomien, og i fjor ble kredittpolitikken strammet inn gjennom administrative vedtak, i tillegg til at renten ble hevet. Kredittveksten har dermed falt sterkt. Alt i alt ble BNP-veksten også i 2004 høy, anslagsvis om lag 9½ prosent ifølge OECD. Industriproduksjonen økte med om lag 15 prosent. Overskuddet på driftsbalansen var i fjor på om lag 4 prosent av BNP. Den høye aktivitetsveksten sammen med særlig høyere oljepriser og matvarepriser resulterte i økt inflasjon i fjor. Til tross for signaler om noe strammere finans- og pengepolitikk, ventes det at veksten i Kina vil holde seg høy også de nærmeste årene framover.

Rentenivået internasjonalt er i hovedsak lavt. Dette må bl.a. ses i sammenheng med at prisstigningen i de store økonomiene fortsatt holder seg relativt lav, til tross for høye oljepriser. I de fleste land ser det foreløpig ut til at de høye oljeprisene i liten grad har medført betydelige andrerundeeffekter i prisstigningen. Dette kan tyde på at inflasjonsforventningene nå er mer solid forankret enn ved tidligere perioder med betydelige oljeprissjokk. Det ventes at internasjonale renter i de nær-

meste årene fortsatt blir liggende på lave nivåer, selv om markedsaktører venter en moderat oppgang i kortsiktige renter. Sentralbankene i USA og Storbritannia har hevet sine styringsrenter gradvis gjennom det siste året. Internasjonale *aksjemarkeder* tok seg opp gjennom andre halvår i fjor og inn i inneværende år. Siden har de falt noe, og ligger i begynnelsen av juni om lag på de samme nivåene som ved inngangen til 2005. *Valutamarkedene* har siden 2002 vært preget av at amerikanske dollar har svekket seg særlig mot euro. Ved årsskiftet nådde euroen rekordsterke 1,36 mot dollaren, og siden begynnelsen av 2002 har dollaren svekket seg med om lag 30 prosent mot euro.

6.2 Norsk økonomi

- Aktiviteten i fastlandsøkonomien utviklet seg svakt gjennom 2002 og inn i 2003, men har deretter vært i oppgang. BNP for Fastlands-Norge økte med hele 3,5 prosent i 2004. Sesongjustert og regnet som årlig rate var veksten 3,5 prosent i 1. kvartal 2005. Virkningene i arbeidsmarkedet har imidlertid så langt vært moderate. På årsbasis økte sysselsettingen i fjor svakt, og nedgangen i arbeidsledigheten var meget beskjeden. Sesongjusterte tall viser dog en økning i sysselsettingen og tendenser til nedgang i arbeidsledigheten gjennom 2004 og så langt i 2005. Justert for normale sesongvariasjoner var summen av antall registrerte, helt arbeidsledige og personer på tiltak 98 600 ved utgangen av mai 2005, nær 10 000 færre enn årsgjennomsnittet for 2004.
- Lave renter, lav prisvekst, svekket kronekurs, økte petroleumsinvesteringer og økt etterspørsel fra utlandet har vært viktige drivkrefter i norsk økonomi den siste tiden. Det var høy vekst i husholdningenes konsum og boliginvesteringer, og private fastlandsbedrifter økte sine investeringer. Veksten i tradisjonell vareeksport tok seg også noe opp. Sterk økning i importen bidro imidlertid til å dempe effektene fra høyere etterspørsel til norsk produksjon.
- Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå peker alle i retning av en fortsatt høy aktivitetsvekst i fastlandsøkonomien i 2005, i stor grad stimulert av de samme faktorer som året før. Det ligger an til ny sterk vekst i petroleumsinvesteringene. Sysselsettingen ventes å øke klarere, og arbeidsledigheten antas å bli noe redusert. Husholdningenes forbruk ventes å øke markert, og investeringene i bedriftene i Fastlands-Norge og i boliger antas å vokse. Den tradisjonelle vareeksporten ligger an til å øke noe mer enn i fjor. Samtidig vil trolig importen forsette å øke kraftig, men veksttakten antas å bli klart lavere enn i fjor.

Etter en svak utvikling i aktiviteten i fastlandsøkonomien i 2002 kom et omslag på vårparten i 2003, og norsk økonomi har deretter vært i markert oppgang. Den svake utviklingen gjennom 2002 og inn i 2003 bidro til at de foreløpige nasjonalregnskapstallene for 2003 viser en vekst i *BNP for Fastlands-Norge* på bare 0,7 prosent, mens veksten i 2004 ifølge de første foreløpige regnskapstallene var 3,5 prosent. Veksttakten holdt seg oppe i 1. kvartal 2005 med en vekst på 3,5 prosent, sesongjustert og regnet som årlig rate. En svak produksjonsutvikling innenfor både olje- og gassutvinning, utenriks sjøfart og rørtransport bidro til en lavere vekst i BNP-totalt enn for Fastlands-Norge i 2003, 2004 og 1. kvartal 2005.

Omslaget i økonomien startet med at petroleumsinvesteringene igjen tok til å vokse sterkt i siste halvdel av 2002, etter et markert fall fra toppnivået i 1998. I begynnelsen av 2003 tok den tradisjonelle vareeksporten til å vokse, etter svak utvikling gjennom de to foregående årene. Også offentlige investeringer tok seg kraftig opp. Fra og med 2. kvartal 2003 skjøt veksten i husholdningenes konsum ny fart. Mot slutten av 2003 fulgte boliginvesteringene og investeringene i tjenesteytende næringer opp det samme mønsteret, mens konsumveksten i offentlig sektor tok seg klart opp

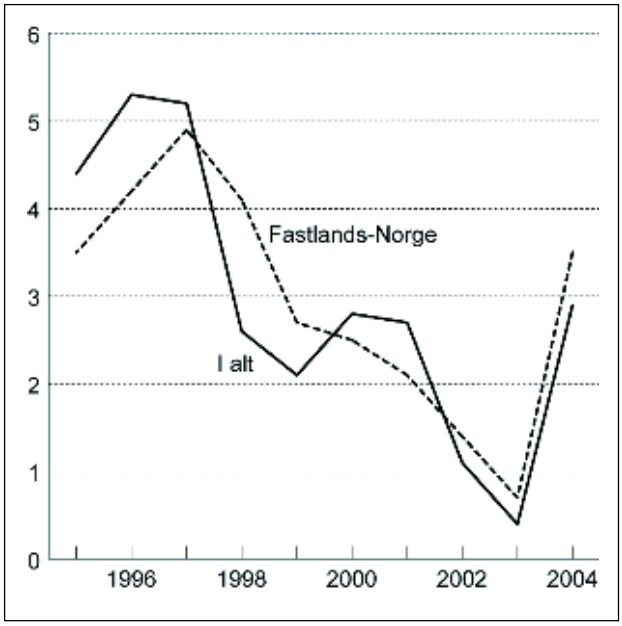

Figur 6.1 BNP - volumvekst fra året før i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå

i begynnelsen av 2004. Litt senere på året begynte også industriinvesteringene og investeringene i andre vareproduserende næringer å øke. Omslaget i etterspørselen ga en klar vekst i norsk produksjon i 2004, men i enda sterkere grad en kraftig importvekst.

Selv om både oljeinvesteringene og den internasjonale konjunkturoppgangen har gitt sine bidrag til omslaget, har *rente- og valutakursutviklingen* utvilsomt gitt de sterkeste bidragene. Økt rente og rentedifferanse mot utlandet gjennom 2002 bidro til avdemping av den innenlandske etterspørselen, samtidig med at kronen styrket seg kraftig. Rentenedgang fra slutten av 2002 til begynnelsen av 2004 reverserte dette. Pengemarkedsrentene i Norge var i 2004 rekordlave og lavere enn i euroområdet. Målt mot euro varierte kronekursen mellom 8,04 og 8,86 i perioden fra annet halvår 2003 til og med 1. kvartal 2004. I etterkant av folkeavstemningene om grunnlovstraktaten i Frankrike og Nederland har euroen svekket seg til dels kraftig. Midt i juni 2005 lå eurokursen på 7,87 - 4,5 prosent lavere enn ved årsskiftet. Mot andre valutaer har kronekursen endret seg mindre. Målt mot den importveide kronekursen har kronen kun styrket seg med 1,8 prosent i samme periode. I vedlegg 7 er det redegjort nærmere for valutakursutviklingen.

Disponibel realinntekt i husholdningene økte i fjor med 4,6 prosent, litt mindre enn året før og nesten en halvering av veksten i forhold til 2002. Husholdningenes inntektsutvikling har imidlertid i de senere årene vært betydelig påvirket av svingninger i utbyttebetalinger, som trolig i stor grad har vært skattemotiverte. Endringene i denne inntektskomponenten påvirker trolig i liten grad husholdningens forbruk. Husholdningens disponible realinntekt *utenom aksjeutbytte* har vist en forholdsvis jevnt økende vekst etter 2000. Som en skulle vente, finner en mye av dette forløpet igjen i utviklingen i *husholdningenes forbruk*. Etter en beskjeden vekst i forbruket på 1,8 prosent i 2001, var økningen i de to påfølgende årene 3,0 prosent, mens veksten i fjor var 4,4 prosent. Til sammenligning har gjennomsnittlig konsumvekst de siste 20 årene vært 2,8 prosent. Sesongjusterte tall viser en nedgang i husholdningenes forbruk på 0,2 prosent i 1. kvartal i år regnet fra kvartalet før, etter en vekst på hele 1,4 prosent i 4. kvartal i fjor. Utviklingen kan forklares med sterk økning i bilkjøp på slutten av fjoråret og en tilsvarende nedgang på nyåret. Veksten i forbruket utenom bilkjøp var 0,4 og 1,2 prosent i henholdsvis 4. kvartal i fjor og 1. kvartal i år. Den underliggende forbruksveksten er med andre ord fortsatt sterk. Forklaringen på dette ligger trolig i rentenedgangen gjennom 2003. Renten påvirker husholdningenes forbruk dels gjennom virkningen på husholdningens inntekter og dels gjennom avveiningen av forbruk over tid. Realrenter etter skatt ble mer enn halvert fra 2002 til 2003, men økte svakt i 2004.

Etter at *investeringene* i fast kapital falt med 2,0 prosent i 2003, viser de foreløpige nasjonalregnskapstallene en vekst på 9,1 prosent i 2004. Etter fire år med fall har det i de to siste årene vært en markert økning i petroleumsinvesteringene. I fjor økte investeringene i Fastlands-Norge med 6,1 prosent. Sterk vekst i boliginvesteringer og investeringer i annen privat tjenesteyting, hvor det var nedgang i de to foregående årene, ga kraftige bidrag til investeringsveksten. Det var også en klar vekst i investeringene i kraftforsyning i fjor, etter meget sterk vekst også de to foregående årene. Også industriinvesteringene økte i 2004, etter å ha falt betydelig i 2003. Sesongjusterte tall for 1. kvartal i år viser en investeringsnedgang på 7,4 prosent sammenlignet med 4. kvartal i fjor. Det er særlig lavere oljeinvesteringer og en klar nedgang i industrien som ligger bak fallet. Utviklingen kan ha sammenheng med problemer med sesongjusteringen. Investeringstellingen til Statistisk sentralbyrå viser at bedriftene selv forventer en klar økning i investeringene i 2005 som helhet sammenlignet med 2004.

En moderat internasjonal konjunkturoppgang og økt produksjonskapasitet i aluminiumsindustrien har bidratt til at veksten i den *tradisjonelle vareeksporten* har tatt seg opp de to siste årene, etter to år med meget lav vekst. I det siste året har det også vært klar eksportvekst for verkstedsprodukter, andre industriprodukter og treforedlingsprodukter. Eksporten sank noe tilbake i 1. kvartal i år etter nedgang i metalleksporten fra et høyt nivå i 4. kvartal i fjor. I 2003 økte eksporten av raffinerte petroleumsprodukter kraftig, men denne falt litt tilbake i fjor og videre inn i 1. kvartal i år. Moderat vekst i innenlandsk etterspørsel, og spesielt investeringsnedgangen i 2003 bidro til at *importvolumet* lenge økte forholdsvis beskjedent. Oppsvinget i økonomien i 2003 og spesielt investeringsomslaget og den sterke konsumveksten i 2004 bidro til kraftig importvekst i fjor. Som følge av investeringsnedgangen 1. kvartal i år var det også en viss nedgang i importen.

Overskuddet på *driftsbalansen overfor utlandet* har vært meget høyt i flere år. På grunn av lav oljepris var overskuddet på driftsbalansen i 1998 på bare en halv milliard kroner. Høye oljepriser har bidratt til at overskuddene de fem siste årene har vært rundt 200 milliarder kroner. Gjennomsnitts-

Tabell 6.2 Arbeidsmarkedet ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU), 1000 personer

	Nivå	Endring fra året før					
	2004	2000	2001	2002	2003	2004	mars-mai 2005[2]
Arbeidsstyrke	2382	17	12	17	-3	7	11
Sysselsatte	2276	11	9	8	-17	7	7
16-24	272	-2	-7	4	-6	0	
25-54	1604	-2	-9	-17	-28	1	
55-74	401	10	27	20	19	6	
Kvinner	1074	6	7	12	-5	3	
Menn	1201	3	2	-4	-12	3	
Deltidssysselsatte	613	-14	8	10	3	13	
Undersysselsatte[1]	98	-2	1	7	11	12	
Midlertidig ansatte	210				-11	12	
Arbeidsledige	106	6	3	9	14	-1	4
Kvinner	45		3	3	4	0	
Menn	62	4	0	6	10	0	

[1] Deltidssysselsatte som ønsker lengre arbeidstid
[2] Sesongjusterte tall for gjennomsnittet av februar-april 2005 i forhold til årsgjennomsnittet for 2004

Kilde: Statistisk sentralbyrå

prisen på Brent Blend økte fra 96 kroner per fat i 1998 til hele 252 kroner per fat i 2000. Deretter har gjennomsnittsprisen ligget rundt 200 kroner, mens den i fjor kom opp i 257 kroner per fat.

Sysselsettingen falt svakt gjennom 2003 og inn i 2004. Deretter har sysselsettingen tatt seg noe opp igjen. Ifølge kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) økte sysselsettingen med vel 14 000 personer fra 1. kvartal i fjor til 1. kvartal i år. Målt som andelen av befolkningen i aldersgruppe 16-74 år falt sysselsettingen i fjor, for femte år på rad. Veksten i sysselsettingen i 2004 skriver seg i hovedsak fra private tjenesteytende næringer og bygge- og anleggsvirksomhet. I offentlig forvaltning var det en liten nedgang i sysselsettingen i fjor etter nedgang også året før. Sysselsettingsnedgangen i vareproduserende næringer fortsetter for sjette året på rad. Veksten i de sesongjusterte sysselsettingstallene på 0,2 prosent fra 4. kvartal i fjor til 1. kvartal i år kan i hovedsak føres tilbake til økt sysselsetting innen bygge- og anleggsvirksomheten og i forretningsmessig tjenesteyting. Etter en viss nedgang i sysselsettingen innenfor kommuneforvaltningen i 4. kvartal i fjor, var det også en viss vekst her i 1. kvartal i år.

Etter jevn vekst i *sykefraværet* noen år viser tall fra sykefraværsstatistikken en markert nedgang i fjor. I 2004 ble fraværet redusert med over 13 prosent i forhold til 2003. Dette utgjorde 1,1 prosent av arbeidskraftsinnsatsen. Fra 4. kvartal 2003 til 4. kvartal 2004 var nedgangen i sykefraværet 25 prosent. Nedgangen fra 1. kvartal 2004 til 1. kvartal 2005 var knapt 15 prosent. I denne perioden steg det egenmeldte fraværet med 22 prosent, mens det legemeldte fraværet sank med 21 prosent. Noe av veksten i det egenmeldte fraværet fra 1. kvartal 2004 til 1. kvartal 2005 kan skyldes at influensaen sist vinter kom i 1. kvartal 2005, mens den forrige vinter toppet seg i 4. kvartal 2003. Utviklingen i sykefraværet har trolig bidratt til å redusere veksten i sysselsettingen og dermed bidratt til å dempe nedgangen i arbeidsledigheten.

Arbeidsstyrken defineres som summen av sysselsatte og arbeidsledige. Utviklingen i arbeidsstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold, som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning (inkludert innvandring), men også av atferdsendringer (endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper). Gitt konstante yrkesfrekvenser etter kjønn, alder, utdanningsnivå og utdannings- og pensjonsmottakerstatus er befolkningsutviklingen isolert sett beregnet å bidra til å øke arbeidsstyrken med 13 000 personer årlig i de nærmeste årene. Om lag 60 prosent av denne økningen er knyttet til den anslåtte innvandringen som er lagt til grunn i befolkningsframskrivningen. Arbeidsstyrken i de to siste årene har vært nær uforandret, noe som innebærer at det gjennomgående har vært en nedgang i yrkesfrekvensene.

Arbeidsledighetsraten ifølge AKU var i 1998 og 1999 på årsbasis 3,2 prosent, det laveste nivået de siste 15 år. Arbeidsledigheten økte deretter til

midten av 2003, og som årsgjennomsnitt var den da kommet opp i 4,5 prosent. Etter toppen i 2003 har ledigheten ifølge AKU vært om lag uendret, og årsgjennomsnittet for fjoråret ble 4,5 prosent, det samme som året før. Så langt i 2005 har AKU-ledigheten økt svakt og sesongjustert var ledigheten 4,6 prosent i perioden mars-mai i år.

Justert for normale sesongvariasjoner nådde summen av *personer på tiltak og registrerte ledige* ved arbeidskontorene en bunn på om lag 65 000 personer i mai 1999. Deretter økte ledigheten målt på denne måten helt til desember 2003, da litt over 112 000 personer var ledige. Siden mai 2004 har ledigheten blitt noe redusert, og justert for normale sesongvariasjoner var den på 104 500 personer ved utgangen av 2004. Som årsgjennomsnitt var det 108 500 personer på tiltak eller registrert ledige i 2004, litt mer enn året før. Antallet på tiltak økte med 2 600, mens antallet registrert helt ledige ble redusert med 1 100. Fram til utgangen av mai i år har den registrerte ledigheten fortsatt nedover. En sesongjustering av tallene viser at det da var 98 600 personer på tiltak eller registrert ledige.

Mens den registrerte ledigheten i de to foregående årene økte i alle *fylker*, gikk endringene fra 2003 til 2004 i forskjellige retninger og var gjennomgående små. Den største økningen i den registrerte ledigheten var i Oslo, Sogn og Fjordane og Troms, mens den sterkeste reduksjonen var i Agder, Rogaland, Hordaland og Trøndelag. Ledighetsraten var i 2004 lavest i Akershus og Oppland, med under 3,0 prosent. Den høyeste ledigheten hadde Finnmark med 5,7 prosent og Oslo med 5,1 prosent. Ved utgangen av mai i år var ledigheten i Akershus, Oppland, Buskerud og Sogn og Fjordane rundt 2,5 prosent. I Oslo var ledigheten 4,4 prosent - 12 prosent lavere enn ved utgangen av mai 2004. I Finnmark har ledigheten økt med 3 prosent siden utgangen av mai 2004, og var ved utgangen av mai i år 5,3 prosent. Månedstallene for fylkesvis ledighet er ikke sesongjusterte.

Det har også vært forskjeller i utviklingen i arbeidsledighet mellom *yrkesgrupper*. Ledighetsøkningen fra 2003 til 2004 var størst for grupper innen helse, pleie og omsorg, service- og handelsarbeid. Den klart største nedgangen i ledighet i denne perioden var i industri- og bygge- og anleggsarbeid. Det ser ut til at denne trenden har fortsatt inn i 2005. Nivået på ledigheten er likevel fremdeles høyest blant industri- og bygge- og anleggsarbeidere, samt blant servicearbeidere. Det laveste ledighetsnivået i fjor var innen primærnæringene, helse, pleie og omsorg samt i undervisningsarbeid. Mens ledigheten økte klart innen alle *utdanningskategorier* fra 2002 til 2003, var det fra 2003 til 2004 særlig blant de med høyere utdanning at ledigheten fortsatte å øke. Nivået på ledigheten er imidlertid fremdeles klart høyest i gruppene med lavest utdanning.

Mens antall langtidsledige gikk ned fra 2003 til 2004, økte antall korttidsledige i samme periode. Arbeidsledige med en varighet på 26 uker eller lenger regnes som langtidsledige ifølge Aetat. I 1999 og 2000 utgjorde de langtidsledige om lag 25 prosent av de helt arbeidsledige. Deretter steg andelen langtidsledige til 28,4 prosent i 2003. I 2004 var 27,3 prosent definert som langtidsledige. Utviklingen i langtidsledigheten må blant annet sees i sammenheng med omfanget av arbeidsmarkedstiltak.

Fra og med statsbudsjettet for 2002 har *finanspolitikken* vært utformet med utgangspunkt i den såkalte «handlingsregelen for finanspolitikken». Ifølge denne skal innretningen av finanspolitikken sikte mot en jevn og opprettholdbar innfasing av petroleumsinntektene, i tillegg til at den skal virke stabiliserende på økonomien. Regelen er konkretisert ved at det strukturelle, oljekorrigerte budsjettunderskuddet over tid skal tilsvare den forventede realavkastningen av Petroleumsfondet ved inngangen til budsjettåret, der forventet realavkastning er satt til 4 prosent.

I *Revidert nasjonalbudsjett* **2005** ble det strukturelle, oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet i 2004 anslått til 59 milliarder kroner, 25 milliarder kroner mer enn det 4-prosentregelen isolert sett skulle tilsi. Målt i forhold til trend-BNP for Fastlands-Norge, ble det strukturelle budsjettunderskuddet anslått å ha økt med 0,4 prosentpoeng fra 2003 til 2004. Økningen for 2005 ble anslått til 0,3 prosentpoeng. For 2005 ble avviket fra 4-prosentregelen anslått til reelt sett å bli litt mindre enn året før.

I forskriften for *pengepolitikken* heter det at pengepolitikken skal sikte mot stabilitet i den norske krones nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Samtidig skal pengepolitikken understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Det operative målet for Norges Banks rentesetting er en vekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent. Norges Bank skal i sin rentesetting se bort fra de direkte effektene på konsumprisene som skyldes endringer i skatter, avgifter og særskilte, midlertidige forstyrrelser.

Norges Bank satte 3. juli 2002 *styringsrenten* opp med 0,5 prosentpoeng, etter å ha holdt den uforandret på 6,5 prosent siden 13. desember 2001. Mot slutten av 2002 endret Norges Bank vurderingene av blant annet inflasjonsutsiktene. 12. desem-

ber dette året ble styringsrentene satt ned med 0,5 prosentpoeng, og renten ble deretter justert ned med nye 0,5 eller 1,0 prosentpoeng i hvert rentemøte frem til og med september 2003. Mot slutten av 2003 og i begynnelsen av 2004 ble styringsrentene senket med ytterligere 0,25 prosentpoeng i 3 omganger. 12. mars 2004 var foliorenten med det kommet ned i 1,75 prosent, og er per juni 2005 siden ikke blitt endret.

I den siste inflasjonsrapporten fra Norges Bank, som ble lagt frem 16. mars i år, er prognosene basert på terminrenter som gir en økning i *pengemarkedsrenten* på om lag ¾ prosentpoeng fra 4. kvartal 2004 til 4. kvartal 2005. Hovedstyret i Norges Bank sa samtidig at hensynet til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting isolert sett trekker i retning av høyere rente, men at hensynet til å bringe inflasjonen tilbake til målet og forankre inflasjonsforventningene likevel tilsier en fortsatt ekspansiv pengepolitikk. Etter rentemøtet 25. mai 2005 ble det varslet at det ville komme renteøkninger i små og ikke hyppige skritt. Pengemarkedsrenten nådde en topp i august 2002 med vel 7,6 prosent for 3 måneders-renten og har deretter utviklet seg om lag parallelt med styringsrenten. I store deler av 2004 lå pengemarkedsrenten stabilt rundt 2,0 prosent, og renten har ligget om lag på dette nivået så langt i 2005.

12-månedersveksten i konsumprisindeksen justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) var i mai 2005 1,1 prosent, mens 12-månedersveksten i konsumprisindeksen i alt var 1,6 prosent. Prisutviklingen i de siste par årene er nærmere omtalt i kapittel 4, mens Beregningsutvalgets prisprognose for 2005 presenteres i avsnitt 6.3.

De siste publiserte *prognosene* fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå (SSB) for utviklingen i norsk økonomi i 2005 er ganske samstemte. De peker mot en fortsatt konjunkturoppgang i inneværende år, hvor lav rente, økte petroleumsinvesteringer og forholdsvis høy vekst i norske eksportmarkeder er viktige drivkrefter. Prognosene er basert på en pengemarkedsrente på 2,2 - 2,5 prosent som gjennomsnitt for 2005. Som årsgjennomsnitt har Norges Bank og SSBs prognoser basert seg på en kronestyrking på rundt 2,5 prosent, mens Finansdepartementets anslag fra Revidert nasjonalbudsjett 2005 var basert på om lag uendret kronekurs gjennom 2005.

Husholdningenes *forbruk* anslås å øke med litt i overkant av 4 prosent i 2005. Økt sysselsetting bidrar til forholdsvis høy vekst i disponibel realinntekt, som sammen med lav realrente er viktige faktorer bak det relativt høye konsumanslaget. Konsumet i offentlig forvaltning ventes å øke med om lag 1¾ prosent i år.

Det ligger an til en enda kraftigere økning i *petroleumsinvesteringene* i år enn i fjor. Prognosene legger til grunn en økning på opp mot 25 prosent. Investeringene i Fastlands-Norge er antatt å øke i om lag samme størrelsesorden som i fjor. Det legges til grunn at investeringene i offentlig forvaltning blir om lag uendret, mens både næringslivsinvesteringene og boliginvesteringer bidrar til veksten.

Som årsgjennomsnitt ventes den økonomiske veksten hos våre handelspartnere å holde seg bra oppe i 2005, men noe lavere enn i fjor. I prognosene til Finansdepartementet og Norges Bank vokser *tradisjonell vareeksport* i 2005 med rundt 5 prosent. Statistisk sentralbyrå legger til grunn en vekst på 3,4 prosent.

Klar innenlandsk etterspørselsvekst og en god eksportutvikling ventes å bidra til en fortsatt markert økning i aktivitetsnivået, selv om importen trolig vil øke mye også i 2005. Veksten i *BNP Fastlands-Norge* anslås å bli litt høyere enn i fjor med en vekst mellom 3,5 og 4 prosent. BNP i alt ligger an til å øke litt mindre som følge av en noe lavere vekst i olje- og gassproduksjonen. Oljeprisene målt i kroner er antatt å gå noe opp fra 257 kroner per fat i 2004 til vel 300 kroner per fat i 2005. *Overskuddet på driftsbalansen* vil trolig øke til et nivå på om lag 250 milliarder kroner.

Prognosene fra Finansdepartementet, Norges Bank og Statistisk sentralbyrå viser at det ventes en økning i antall *sysselsatte* i 2005. Finansdepartementet og Statistisk sentralbyrå anslår veksten til henholdsvis 0,8 og 0,6 prosent. Norges Bank venter en sysselsettingsvekst på 1½ prosent. Det er en arbeidsdag mindre i 2005 enn i 2004, noe som isolert bidrar til å redusere gjennomsnittlig arbeidstid per sysselsatt. En usikkerhetsfaktor er om den senere tids nedgang i sykefraværet vil fortsette. Det ventes at arbeidsledigheten vil gå noe ned i inneværende år. Målt ved AKU anslås ledigheten på årsbasis til 4-4,3 prosent. Usikkerheten i utviklingen i arbeidsledigheten er knyttet til det generelle aktivitetsnivået i norsk økonomi, men også til produktivitetsveksten, utviklingen i gjennomsnittlig arbeidstid og arbeidsstyrken.

SSBs anslag for *lønnsveksten* i 2005 er 3,7 prosent, og Finansdepartementets anslag er 3¼ prosent. Norges Bank har anslått en lønnsvekst for inneværende år på 4 prosent. Anslagene på *prisveksten* målt ved KPI er henholdsvis 1,5, 1¼ og 1¼ prosent i 2005. Den underliggende inflasjonen, målt ved KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer, ventes som årsgjennomsnitt å ligge litt lavere.

Tabell 6.3 Utviklingen i noen makroøkonomiske hovedstørrelser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet fremgår

	2003	2004	2005		
	Regnskap	Regnskap	SSB[1]	NB[2]	FIN[3]
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,0	4,4	4,1	4 ¼	4,1
Konsum i offentlig forvaltning	1,4	2,3	1,7	1 ¾	1,7
Bruttoinvesteringer i fast kapital	-2,0	9,1	12,5	..	9,4
- Fastlands-Norge	-2,2	6,1	6,9	7 ¼	5,6
- Utvinning og rørtransport	16,9	12,3	25	25	21,7
Eksport	1,6	0,9	1,5	..	1,9
- Tradisjonelle varer	5,1	3,0	3,4	5 ½	4,9
Import	2,2	9,1	7,1	7 ½	5,4
- Tradisjonelle varer	4,3	11,1	5,6	..	4,8
Bruttonasjonalprodukt	0,4	2,9	3,1	3 ¾	3,2
- Fastlands-Norge	0,7	3,5	3,8	4	3,6
Sysselsatte personer	-0,6	0,2	0,6	1 ½	0,8
Utførte timeverk, Fastlands-Norge	-1,2	2,0	1,0	..	..
Arbeidsledighetsrate -AKU (nivå)	4,5	4,5	4,3	4	4,3
Årslønn	4,5	3,5	3,7[4]	4	3 ¼
Konsumprisindeksen	2,5	0,4	1,5	1 ¼	1 ¼
Driftsbalansen, mrd. kroner	201	227,8	258,1	..	248,9
Husholdningenes disponible realinntekt	4,7	4,6	2,9	..	..
MEMO:					
Pengemarkedsrente (nivå)	4,1	2,0	2,2	2,3	2,3
Importveid kronekurs[5]	1,3	3,0	-2,7	-2,3	..
Gjennomsnittlig lånerente[6] (nivå)	6,7	4,2	4,0	..	..
Råoljepris[7] i kroner (nivå)	205	257	301	..	300

[1] Anslag ifølge Statistisk sentralbyrå, Økonomiske analyser 3/2005, juni 2005.
[2] Anslag ifølge Norges Bank. Inflasjonsrapport 1/2005, mars 2005.
[3] Anslag ifølge Finansdepartementet, St.meld. nr. 2 (2004-2005), mai 2005.
[4] Lønn per normalårsverk - som også inneholder overtid.
[5] Positivt tall innebærer svekket krone.
[6] Husholdningenes lånerente i private finansinstitusjoner.
[7] Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

6.3 Anslag på konsumprisutviklingen i 2005

Konsumprisene (KPI) økte i gjennomsnitt med 0,4 prosent fra 2003 til 2004. Den lave prisveksten må blant annet ses i sammenheng med at høye strømpriser på begynnelsen av 2003 bidro til at konsumprisene i 1. kvartal 2004 var lavere enn i samme periode året før. Prisveksten tiltok etter hvert som denne effekten ble uttømt. Justert for avgiftsendringer og utenom energivarer (KPI-JAE) var prisveksten lav og stabil fram til og med august i fjor, men veksten tiltok mot slutten av året. Prisene på importerte konsumvarer har falt de siste tre årene. Nedgangen har imidlertid vært avtakende. På årsbasis økte KPI-JAE med 0,3 prosent fra 2003 til 2004, mot en vekst på 1,1 prosent i 2003.

I mai 2005 var konsumprisene 1,6 prosent høyere enn i samme måned i fjor. Det var 0,5 prosentpoeng høyere enn i januar. Utviklingen har delvis sammenheng med at elektrisitetsprisen i år steg svakt fra januar til mai, mens de i samme periode i fjor fulgte et mer normalt forløp med fallende priser utover våren. Det har imidlertid også vært en vekst i den underliggende prisstigningen. Justert for avgiftsendringer og utenom energivarer var prisveksten 1,1 prosent i mai, og dette var 0,4 prosent høyere enn i januar. Prisene på importerte konsumvarer falt med 0,5 prosent fra mai 2004 til mai i år, som er en noe større nedgang enn ved inngangen til året, men klart mindre enn gjennomsnittet for i fjor.

Beregningsutvalget har som tidligere år vurdert prisutviklingen for inneværende år. Slike anslag vil alltid være usikre. I vedlegg 1 gis en nærmere beskrivelse av forutsetninger og bakgrunn for anslagene. I forhold til Rapport nummer 1. 2005 har utvalget endret anslaget på oljeprisen fra 270 til 300 kroner pr. fat. Nedgangen i elektrisitetsprisene er anslått til å bli 3,5 prosent, mot 10,1 prosent i forrige rapport. I tillegg er kronekursen beregningsteknisk forutsatt å styrke seg med 3 prosent fra 2004 til 2005, mens det i rapport nr. 1 var forutsatt en kronestyrking på 0,8 prosent.

Utvalget har også i denne rapporten gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS. I modellberegningene er det lagt til grunn forutsetninger om bl.a. utviklingen i kronekursen, importpriser, råoljepriser og elektrisitetspriser, samt tatt hensyn til effekter på prisutviklingen av avgiftsopplegget for 2005.

For avgiftene er Stortingets budsjettvedtak lagt til grunn. Samlet sett anslås avgiftsøkningene i 2004 og 2005 å øke prisveksten med om lag 0,4 prosentpoeng fra 2004 til 2005 utover et prisjustert avgiftsopplegg. Det er i hovedsak en økning i den generelle merverdiavgiften med 1 prosentpoeng som bidrar til prisstigningen, jf. nærmere omtale i vedlegg 1.

Utvalgets anslag på elektrisitetsprisene til husholdningene er basert på at prisene vil utvikle seg i tråd med kontraktene inngått i terminmarkedet i første halvdel av juni. På årsbasis anslås elektrisitetsprisene å falle med 3,5 prosent fra 2004 til 2005.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt om lag 38,2 USD eller 257 kroner pr. fat i 2004. Hittil i år har oljeprisen i gjennomsnitt vært i underkant av 310 kroner pr. fat. Utvalget har legger nå til grunn en gjennomsnittlig oljepris på om lag 300 kroner pr. fat i 2005, som tilsvarer en økning på 17 prosent fra 2004 til 2005.

Den importveide kronekursen svekket seg med 3 prosent i gjennomsnitt fra 2003 til 2004. Svekkelsen kom i hovedsak gjennom 2003 og i begynnelsen av 2004. Etter februar i fjor har verdien av norske kroner gjennomgående styrket seg. Kursen var i midten av juni nesten 5½ prosent sterkere enn gjennomsnittet for 2004. Utvalget har ved utarbeidingen av prisprognosen teknisk lagt til grunn at det nivået på den importveide kronekursen resten av året blir om lag som gjennomsnittsnivået de siste 6 månedene. Denne forutsetningen innebærer at norske kroner på årsbasis styrkes med 3 prosent fra 2004 til 2005.

Utviklingen i prisene på importerte konsumvarer i konsumprisindeksen er avhengig av utviklingen i importprisene og av marginene i varehandelen. Importprisene på konsumrelaterte varer økte med 1,7 prosent fra 2003 til 2004. Veksten kom i hovedsak mot slutten av 2003 og i begynnelsen av 2004. Importprisene påvirkes i stor grad av utviklingen i kronekursen. I tillegg har en vridning i importen fra høykostland til lavkostland bidratt til å trekke ned prisveksten. Utvalget har lagt til grunn fortsatt økning i andelen av importen fra Kina og andre lavkostland i anslaget for 2005. Det kan bidra til å holde prisene lave også framover. Utvalget anslår at importprisene for konsumrelaterte varer på årsbasis faller med 2,9 prosent fra 2004 til 2005. Det er imidlertid lagt til grunn at nedgangen i importprisene på konsumrelaterte varer vil avta gjennom året. Det vil ta tid fra endringer i importprisene slår ut i prisene på importerte konsumvarer i KPI. Det må ses i sammenheng med at importørene kan ha inngått valutasikringsavtaler. I tillegg vil konkurransesituasjonen på grossist- og detaljistleddet ha betydning for i hvilken grad og med hvilken hastighet endringer i importprisene slår gjennom i konsumprisene. Det er en tendens til at marginene i varehandelen øker når kronen

styrker seg og avtar når kronen svekker seg. På den måten bremses utslagene av valutakurssvingninger på prisene til konsumentene.

Beregningen på KVARTS-modellen gir en gjennomsnittlig stigning i konsumprisene fra 2004 til 2005 på 1,4 prosent, og en prisvekst justert for avgiftsendringer og utenom energivarer på 1,1 prosent. Dersom kronekursen blir 2 prosent svakere eller sterkere enn forutsatt i andre halvår i år, viser modellberegningene at prisstigningen vil bli økt eller redusert med 0,1 prosentpoeng på årsbasis. En oljepris som på årsbasis er 50 kroner pr. fat høyere enn forutsatt i andre halvår, vil også kunne øke prisstigningen med 0,1 prosentpoeng fra 2004 til 2005. En lavere oljepris vil på tilsvarende måte bidra til lavere prisstigning. En endring i elektrisitetsprisene med 10 prosent i andre halvår sammenliknet med den forutsatte utviklingen, vil ifølge modellberegninger forandre veksten i konsumprisindeksen som årsgjennomsnitt med 0,2 prosentpoeng. Ifølge modellen er anslaget på konsumprisveksten fra 2004 til 2005 ganske robust overfor variasjoner i anslaget for lønnsveksten i år. Høyere lønn ett år vil imidlertid gi impulser til høyere konsumpriser på lengre sikt.

Modellberegningen indikerer at prisveksten vil holde seg om lag uendret fra 2. til 3. kvartal, men øke noe mot slutten av året. Oppgangen fra 1,4 prosent i 3. kvartal til 1,8 prosent i 4. kvartal skyldes blant annet at elektrisitetsprisene anslås å øke sterkere mot slutten av året enn i fjor. Modellberegningene indikerer at prisveksten justert for avgiftsendringer og utenom energivarer tiltar gradvis fra 1,1 prosent i 2. kvartal til henholdsvis 1,3 og 1,4 prosent i 3. og 4. kvartal. Denne utviklingen henger sammen med underliggende kostnadsforhold i Norge, men også at de negative importprisimpulsene reduseres mot slutten av året.

I forhold til rapport nr. 1 2005 bidrar økte oljepriser og mindre nedgang i elektrisitetsprisene til å trekke prisveksten opp. På den annen side bidrar kronestyrkingen til å redusere prisveksten. Med bakgrunn i de beregningene og forutsetningene som er gjort, finner utvalget ikke grunnlag for å endre anslaget for prisveksten fra forrige rapport og anslår en *gjennomsnittlig prisvekst på 1 til 1½ prosent fra 2004 til 2005.*

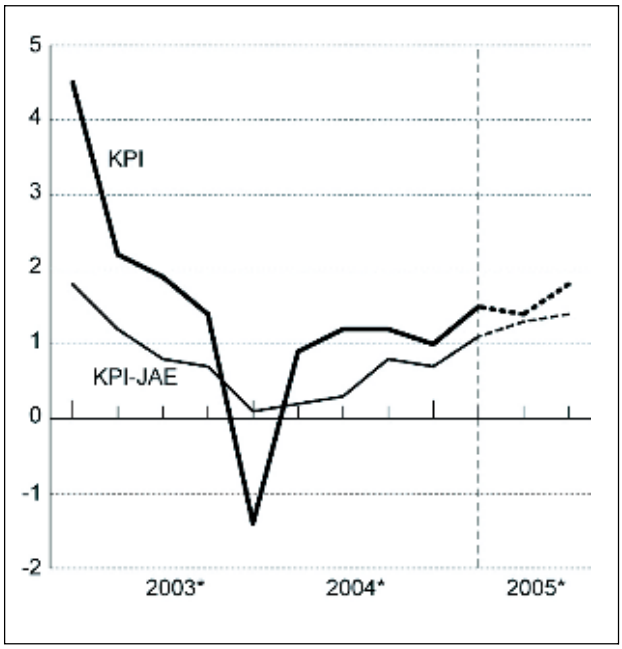

Figur 6.2 Konsumprisindeksen (KPI) og KPI uten energivarer og justert for avgiftsendringer (KPI-JAE). Prosentvis vekst fra samme kvartal året før[1]

[1] Den heltrukne linjen illustrerer faktisk utvikling, mens stiplet linje er prognose.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Vedlegg 1

Nærmere om forutsetninger og metoder for anslaget på prisveksten

Utvalget har som vanlig gjennomført beregninger med den makroøkonomiske modellen KVARTS.

Nærmere om modellberegningen

Kvarts er en kvartalsmodell for norsk økonomi som er utarbeidet i Statistisk sentralbyrå. Konsumprisutviklingen blir i modellen i stor grad bestemt av utviklingen i importprisene og innenlandske kostnader.

I modellberegninger med Kvarts blir en del størrelser av betydning for konsumprisene anslått utenfor modellen (eksogene variabler). I den modellversjonen av Kvarts som utvalget nå har benyttet, er de viktigste størrelsene som anslås utenfor modellen i denne sammenhengen importpriser, råoljepriser, avgifter, og priser på elektrisitet og norskproduserte primærnæringsvarer (jordbruks-, skogbruks- og fiskeprodukter). Utviklingen i flere av disse størrelsene vil avhenge av den generelle utviklingen i økonomien. Utviklingen i importprisene anslås med utgangspunkt i forventet prisutvikling internasjonalt, en teknisk forutsetning om valutakursen, og den betydning endringene i valutakursene antas å ha for importprisene. For størrelser som fastlegges av det offentlige, er det lagt til grunn at vedtak som er gjort ved inngangen til året, ikke endres i prognoseperioden. For utviklingen i størrelser som er grunnlag for forhandlinger hvor staten er part, gjøres det beregningstekniske forutsetninger. Dette gjelder i hovedsak utviklingen i prisene på jordbruksvarer.

De økonomiske sammenhengene som er innarbeidet i Kvarts, er tallfestet på grunnlag av tall fra nasjonalregnskapet. I modellen bestemmer importprisene og prisene på norskproduserte varer og tjenester (hjemmepriser), sammen med avgifter og subsidier, prisene på varer og tjenester som går til privat konsum. Hjemmeprisene bestemmes i stor grad av bedriftenes variable enhetskostnader.

Enhetskostnadene bestemmes av produktivitet, timelønnskostnader og produktinnsatspriser. Produktivitetsutviklingen og prisutviklingen for produktinnsats bestemmes i modellen ved egne relasjoner, mens driftsmarginene bestemmes gjennom prisrelasjonene. I flere av prisrelasjonene inngår graden av kapasitetsutnyttelse.

Videre har modellen egne relasjoner for utviklingen i timelønningene. Hvordan lønnsveksten vil påvirke konsumprisveksten, avhenger av hvordan lønnsveksten fordeler seg på de ulike sektorene. For eksempel har lønnsutviklingen i varehandelen større betydning for konsumprisveksten enn lønnsutviklingen i industri eller i offentlig sektor, spesielt på kort sikt. Videre vil virkningene på prisutviklingen av en gitt årslønnsvekst også avhenge av forløpet gjennom året, fordi det tar tid før lønnsøkninger slår ut i prisene. Det betyr at lønnsveksten i ett år også får betydning for konsumprisutviklingen i de påfølgende årene.

I hjemmeprisrelasjonene inngår også hjemmeprisen fra foregående periode(r) som forklaringsvariabel. Tilbakedaterte verdier av forklaringsfaktorene får gjennom disse leddene betydning for prisdannelsen i prognoseperioden. Dette betyr også at utviklingen i inneværende periode får betydning for senere perioder.

Ser en bort fra virkninger gjennom lønnsutviklingen, påvirker importprisene hjemmeprisene hovedsakelig gjennom produsentenes produktinnsats. For enkelte varer har det også en viss effekt at innenlandske produsenter konkurrerer med importvarer, men for konsumprisutviklingen sett under ett er denne virkningen på kort sikt liten sammenliknet med virkningen gjennom kostnadene på produktinnsats.

Forutsetninger for prisanslagene

Som vanlig er det usikkerhet knyttet til forutsetningene for modellberegningene. De viktigste størrelsene som er anslått utenfor modellen er summert opp i tabell 1.1.

Utvalget har som tidligere benyttet modellens relasjoner for lønnsutviklingen i de enkelte sektorene når en har anslått prisveksten. Alternativt kunne en ha valgt å legge beregningstekniske forutsetninger om lønnsveksten til grunn i prisprognosen. Når en her har valgt å benytte modellens lønnsrelasjoner, er det for å forenkle beregningene.

Denne framgangsmåten innebærer ikke at utvalget tar sikte på å anslå lønnsveksten i prognoseåret.

Importprisene på tradisjonelle varer økte med 3,8 prosent fra 2003 til 2004 ifølge utenrikshandelsstatistikken. Året før økte prisene med 0,4 prosent. Sesongjustert økte importprisene gjennom andre halvår i 2003. Veksten fortsatte i 1. kvartal i fjor, og prisene holdt seg deretter om lag uendret ut året. Det er særlig prisene på industrielle råvarer som har økt, mens prisene på konsumrelaterte varer har økt langt mindre. Importprisene har i stor grad blitt påvirket av utviklingen i kronekursen. I tillegg har en vridning i importen fra høykostland til lavkostland bidratt til å trekke ned prisveksten. Den importveide kronekursen svekket seg med 3 prosent i gjennomsnitt fra 2003 til 2004. Svekkelsen kom i hovedsak gjennom 2003 og i begynnelsen av 2004. Kursen har etter det styrket seg noe. Utvalget har ved utarbeidingen av prisprognosen teknisk lagt til grunn at nivået på den importveide kronekursen resten av året blir om lag som gjennomsnittsnivået de siste 6 månedene. Denne forutsetningen innebærer at norske kroner på årsbasis styrkes med 3 prosent fra 2004 til 2005. Det er i modellberegningen lagt til grunn et gjennomsnittlig fall i importprisene for tradisjonelle varer på 1,7 prosent fra 2004 til 2005, regnet i norske kroner. Målt som endring fra kvartalet før er det langt til grunn at nedgangen i importprisene på konsumrelaterte varer vil avta gjennom året. De siste årene har det vært en vridning i retning av økt import fra lavkostland, særlig Kina. Utvalget har lagt til grunn en fortsatt økning i andelen av importen fra Kina og andre lavkostland i anslaget for 2005. I en alternativ beregning har utvalget anslått virkningen av at den importveide kronekursen blir 2 prosentpoeng svakere i andre halvår enn lagt til grunn. Det vil på årsbasis bidra til å trekke opp prisveksten med 0,1 prosentpoeng.

Spotprisen på råolje (Brent Blend) var i gjennomsnitt om lag 38,2 USD eller 257 kroner pr. fat i 2004, mot en pris på 204 kroner pr. fat i 2003. Prisen steg betydelig i løpet av året, og nådde en topp på over 50 USD pr. fat i oktober i fjor. Sterk økning i etterspørselen og situasjonen i Irak bidro i stor grad til den høye prisveksten. Hittil i år har oljeprisen i gjennomsnitt vært om lag 310 kroner pr. fat. Utvalget har lagt til grunn en gjennomsnittlig oljepris på om lag 300 kroner pr. fat i 2005, som tilsvarer en økning på 17 prosent fra 2004 til 2005. Endringer i oljeprisen slår ut i konsumprisene først og fremst gjennom bensinprisene, andre transportkostnader og prisen på fyringsolje. For å illustrere virkningen av å endre oljeprisforutsetningen, har utvalget foretatt en beregning der en ser på virkningen på konsumprisindeksen av at oljeprisen blir 50 kroner høyere eller lavere pr fat i år enn det som er lagt til grunn. Det vil kunne endre prisstigningen med 0,1 prosentpoeng sammenliknet med anslaget.

Utviklingen i prisene på norskproduserte jordbruksvarer vil bl.a. være avhengig av den avtalte rammen i jordbruksoppgjøret og hvor mye av rammen som forutsettes tatt ut ved endring i prisene. Det er også av betydning i hvilken grad markedssituasjonen gjør det mulig å realisere de avtalebestemte prisene. Som en beregningsteknisk forutsetning er det lagt til grunn at basisprisnivået for norskproduserte jordbruksvarer øker med 1,3 prosent fra 2004 til 2005.

Elektrisitetsprisene falt med 8,9 prosent i fjor. Som følge av en normalisering etter høye priser vinteren 2003, var elektrisitetsprisene i januar i fjor 30 prosent lavere enn i samme måned året før. Normale sesongvariasjoner tilsier at elektrisitetsprisene er lavere om sommeren enn om vinteren, og prisene falt fram mot sommeren i fjor. Prisene økte moderat utvover høsten, og falt noe igjen de siste månedene av fjoråret. I mai i år var elektrisitetsprisene 0,4 prosent høyere enn i mai 2004. Utvalgets anslag på elektrisitetsprisene til husholdningene er basert på at prisene vil utvikle seg i tråd med kontraktene inngått i terminmarkedet i første halvdel av juni. På årsbasis anslås elektrisitetsprisene å falle med 3,5 prosent fra 2004 til 2005. Modellberegninger viser at 10 prosentpoeng høyere eller lavere elektrisitetspriser enn lagt til grunn i andre halvår, vil endre prisveksten som årsgjennomsnitt med 0,2 prosentpoeng i forhold til referansebanen.

I modellberegningene er det forutsatt at pengemarkedsrenten i gjennomsnitt i løpet av året vil ligge på 2,2 proent, 0,2 prosentpoeng høyere enn det gjennomsnittlige nivået i 2004.

I beregningene med Kvarts har en benyttet modellens relasjon for husleie. Dette gir en anslått vekst i husleiene fra 2004 til 2005 på 1,8 prosent. Veksten i husleiene avtok betydelig i løpet av 2004 noe som blant annet skyldes nedgangen i pengemarkedsrenten og lav generell prisvekst. Fra 2003 til 2004 økte husleieindeksen med 2,0 prosent.

Prisene på varer til konsum inkluderer *avgifter og subsidier*, og vil dermed bli påvirket av det avgiftsopplegget som Stortinget vedtar. Hovedtrekkene i avgiftsopplegget som Stortinget vedtok for 2005 innebar følgende avgiftsendringer fra 1. januar:

- Den generelle merverdiavgiften økte fra 24 til 25 prosent.
- Den lave satsen for merverdiavgiften økte fra 6 til 7 prosent.
- For matvarer og alkoholfrie drikkevarer ble merverdiavgiften redusert fra 12 til 11 prosent.

Tabell 1.1 Hovedforutsetninger for Kvarts-beregning av konsumprisvekst fra 2004 til 2005. Prosentvis vekst fra året før.

Varegruppe	2004	2005
Importpriser, tradisjonelle varer	3,8	-1,7
Konsumrelaterte varer[1]	1,7	-2,9
Øvrige varer	11,8	3,5
Råolje	25,6	17,0
Priser på jordbruksvarer[2]	2,8	1,3
Elektrisitetspris[3]	-9,3	-3,5

[1] Foredlede jordbruks- og fiskeprodukter, drikkevarer og tobakk, tekstil- og bekledningsprodukter, diverse industriprodukter, (verkstedprodukter), biler m.v. og matvarer og råvarer.
[2] Prisen på jordbruksprodukter til produsent eksklusive subsidier og avgifter.
[3] Prisen på elektrisk kraft som husholdningene betaler.

– Avgiften på alkoholfrie drikkevarer ble holdt nominelt uendret.

Øvrige mengdeavgifter ble prisjustert med 2,2 prosent. fra 1. januar. Beregningsutvalget anslår veksten i konsumprisene i alt fra 2004 til 2005 til 1,4 prosent. Med en prisvekst i tråd med dette anslaget vil de prisjusterte avgiftene ha en reell effekt på prisveksten. Beregningsopplegget for KPI-JAE vil normalt overvurdere det reelle avgiftsbidraget i begynnelsen av året og undervurdere avgiftsbidraget mot slutten av året.

Persontransport ble tatt inn i merverdiavgiftområdet fra 1. mars 2004. Dette vil gi priseffekter også i 2005. Utvalget har gjennomført beregninger for å vurdere de direkte prisvirkningene i 2005 av det vedtatte avgiftsopplegget for 2004 og 2005. I forhold til et prisjustert avgiftsopplegg i tråd med utvalgets prisanslag bidrar de vedtatte avgiftssatsene samlet til å øke prisveksten med om lag 0,4 prosentpoeng i 2005.

Det er som vanlig usikkerhet knyttet til takster og avgifter som fastsettes i kommunesektoren. Utviklingen i disse påvirkes av den generelle kostnadsutviklingen, men kommunenes adgang til å fastsette gebyrer gjør at andre økonomiske forhold i den enkelte kommune vil spille inn. For offentlige varer og tjenester har en ved å benytte modellens prisrelasjoner forutsatt at prisveksten på disse følger kostnadsutviklingen i produksjonen av tjenestene.

Resultater

Beregningene som har blitt gjennomført med Kvarts, gir en økning i konsumprisindeksen på 1,4 prosent fra 2004 til 2005. Dette er klart høyere enn i 2004. Utviklingen i energiprisene bidrar totalt sett til å trekke ned prisveksten, mens avgiftsendringene trekker opp prisveksten om lag tilsvarende. Justert for avgiftsendringer og utenom energipriser gir modellberegningene en prisvekst på 1,1 prosent, mot en vekst på 0,3 prosent i fjor.

Målt som vekst over fire kvartaler indikerer modellberegningen at prisveksten holder seg stabil mellom 2. og 3. kvartal i år med en vekst på 1,5 prosent i 2. kvartal og 1,4 prosent i 3. kvartal. Det er anslått at prisveksten vil øke til 1,8 prosent i 4. kvartal, jf. tabell 1.2. Oppgangen i 4. kvartal skyldes blant annet at elektrisitetsprisene anslås å øke klart sterkere mot slutten av året enn i fjor, i tråd med et normalt sesongmønster.

I modellberegningen har en som nevnt nyttet modellens relasjoner for lønnsdannelse, som har gitt et anslag for den gjennomsnittlige vekst i lønn per normalårsverk på 3,7 prosent fra 2004 til 2005.

Tabell 1.2 Modellresultater. Beregnet vekst i KPI fra 2004 til 2005 og isolerte virkninger av enkelte endringer i forutsetningene i andre halvår. Konsumprisvekst i prosent fra samme periode året før.

	1. kv	2. kv	3. kv	4. kv	Året
KPI	1,0	1,5	1,4	1,8	1,4
KPI-JAE	0,7	1,1	1,3	1,4	1,1
Isolerte prisvirkninger av:					
10 prosentpoeng høyere/lavere elektrisitetspriser i 2. halvår			+/-0,4	+/-0,5	+/-0,2
2 prosent svakere/sterkere krone i 2. halvår			+/-0,1	+/-0,3	+/-0,1
50 kr høyere/lavere oljepris fom. 3. kv. i 2. halvår			+/-0,1	+/-0,2	+/-0,1

Vedlegg 2

Lønnsoppgjør i 2005

På de fleste tariffområder ble det i 2004 inngått toårige avtaler med bestemmelser som ga adgang til forhandlinger om eventuelle lønnsreguleringer ved vanlig revisjonstidspunkt i 2005.

I de store forhandlingsområdene er det gitt forholdsvis moderate sentrale tillegg i årets mellomoppgjør. For noen grupper ble det i fjor avtalt tillegg for 2005, bl.a. i KS-området og i helseforetakene. I avsnitt 3.6 er det gitt anslag på lønnsutviklingen fra 2004 til 2005 i noen store forhandlingsområder. For oversikt over lønnsoppgjørene i 2004 vises det til vedlegg 2 i NOU 2005:7.

1 Oppgjørene i privat sektor

1.1 LO/NHO-oppgjøret

Representantskapet i LO behandlet kravene foran årets mellomoppgjør 1. mars. I vedtaket heter det bl.a.:

- Det nominelle spillerommet for tillegg i årets mellomoppgjør er begrenset ut fra reguleringsklausulen, hensynet til sysselsetting og dermed målet om en lønnsvekst mer på linje med handelspartnerne.
- Med dette som bakgrunn og innenfor de aktuelle rammer gjør LO prioriteringer i samsvar med fjorårets opplegg for tariffperioden med spesiell vekt på lavlønte og likelønn.

Sekretariatet/forhandlingsutvalget fikk fullmakt til å utforme de endelige kravene på basis av de ovennevnte retningslinjer.

NHOs Hovedstyre vedtok 16. februar en forhandlingsfullmakt for mellomoppgjøret 2005 hvor det bl.a. heter:

- Det er viktig at det samlede oppgjør – både det sentrale og det lokale – bidrar til å styrke norsk næringslivs konkurranseevne. På grunnlag av den generelle økonomiske situasjonen slik den foreligger ved forhandlingstidspunktet, og den varslede innføring av obligatorisk tjenestepensjon for alle, er det ikke grunnlag for lønnstillegg i de sentrale lønnsforhandlinger.
- De lokale forhandlingene skal også i 2005 føres i henhold til overenskomstenes bestemmelser, dvs. de fire kriterier; bedriftens økonomi, produktivitet, konkurranseevne og fremtidsutsikter. De lokale parter har et felles ansvar for at resultatet av de lokale forhandlingene bidrar til en bedring av bedriftenes konkurranseevne.
- Lønnsutviklingen til ledere og høyere funksjonærer, som har vist en for høy lønnsvekst de siste årene, må tilpasses de øvrige arbeidstakere i bedriften. Det er selskapets eiere gjennom styret som har ansvar for å fastsette topplederes godtgjørelser.

Forhandlingene mellom LO og NHO ble gjennomført som et samordnet oppgjør. Forhandlingene startet opp 10. mars. Den 17. mars kom partene fram til et anbefalt forhandlingsresultat som senere er vedtatt.

Fra 1. april ble det gitt et generelt tillegg på kr 1 per time. I tillegg ble det gitt ytterligere kr 1, dvs. totalt kr 2 per time, til arbeidstakere på overenskomster med gjennomsnittslønn under 87 prosent av voksne arbeidere og uten lokal forhandlingsrett. Dette omfattet følgende overenskomster:

- Transportselskaper i Norge
- TEKO-overenskomsten
- Vekteroverenskomsten
- Landforpleiningsavtalen
- Hotell og Restaurant - Riksavtalen
- Vaskeri og renseri - Fellesoverenskomsten
- Renholdsbedrifter
- Fritids- og aktivitetsavtale

Om lokale forhandlinger heter det at de skal føres på basis av de enkelte overenskomster og slik at tillegg skal gis på grunnlag av den enkelte bedrifts økonomiske virkelighet, dvs. bedriftens økonomi, produktivitet, framtidsutsikter og konkurranseevne.

Partene ble også enige om å nedsette et utvalg som skal følge utviklingen i arbeidsmarkedet samt komme med eventuelle forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

1.2 Oppgjørene i privat sektor utenom LO/NHO-området

Representantskapet i *Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund* vedtok den 23. februar 2005 retningslinjene foran mellomoppgjøret 2005. Det heter at tariffrevisjonene i 2005 skal gjennomføres som samordnende forhandlinger. Med henvisning til løftet fra regjeringen i fjor, forutsatte YS at det innføres obligatorisk tjenestepensjon fra 1. januar 2006. Ved siden av pensjon ble det blant annet lagt vekt på videreføring av avtalen om et inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), utvikling av frontfaget og bekjempelse av sosial dumping og arbeidet med likelønn.

Den 17. mars kom også YS og NHO fram til et anbefalt forhandlingsresultat som senere er vedtatt av partene. Det ble gitt de samme lønnstilleggene som i oppgjøret mellom LO og NHO.

Mellom *HSH og LO* og mellom *HSH og YS* foreligger det vedtatte avtaler som blant annet omfatter varehandel, transport, reiseliv, renhold, IT, apoteker og begravelsesbyråer med flere. I LO/HSH-*området* ble det gitt følgende tillegg:

- På overenskomster med bransjeavtaler mellom LO/Handel og Kontor og HSH ble det fra 1. april gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget.
- På overenskomst mellom LO/Norsk Transportarbeiderforbund og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene ble hevet med ytterligere kr 1,50 per time.
- På overenskomster mellom LO/EL & IT-forbundet og HSH, overenskomst for boligbyggelag mellom HSH og LO/Fagforbundet, samt Vaktmesteravtalen mellom LO/Norsk Arbeidsmannsforbund og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time. Minstelønnssatsene ble justeret tilsvarende.
- På overenskomster mellom LO/Norsk Arbeidsmannsforbund og Anticimex HSH, på Renholdsoverenskomsten mellom LO/Norsk Arbeidsmannsforbund og HSH og på Bilutleieoverenskomsten mellom LO/Fellesforbundet og HSH ble det gitt et generelt tillegg på kr 2,- per time. Minstelønnssatsene ble justert tilsvarende.

Garantiordningen på Landsoverenskomsten mellom Handel og Kontor og HSH resulterte i at trinn 6 fikk et tillegg fra 1. februar i år på kr 3,15 per time. Om lag 25 prosent av de sysselsatte på avtalen fikk dette tillegget.

I *YS/HSH-området* ble det gitt følgende tillegg fra 1. april 2005:

- På alle overenskomstene mellom HSH og YS med tilsluttede forbund ble det gitt et generelt tillegg på kr 1,- per time.
- På funksjonæravtalene mellom HSH og YS/NOFU-Kommunikasjonsforbundet og HSH og YS/Parat og Kontoroverenskomsten mellom HSH og YS/Yrkestrafikkforbundet YTF ble minstelønnssatsene for ungdom under 18 år og trinn 1-5 hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget.
- På grossistoverenskomstene mellom HSH og YS/YTF og HSH og YS/Parat ble minstelønnssatsene hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget.
- På Reiselivsavtalen mellom HSH og YS/Parat ble minstelønnssatser for rutinearbeid/ufaglært arbeidskraft trinn 1-5 hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget. Trinn 6 ble hevet med kr 1,- per time utover det generelle tillegget.
- På Begravelsesbyråavtalen mellom HSH og YS/Parat og Verkstedsoverenskomsten mellom HSH og YS/Parat ble minstelønnssatsene justert tilsvarende det generelle tillegget.
- På overenskomsten mellom HSH og YS/FarmasiForbundet ble minstelønnssatsene hevet med kr 1,50 per time utover det generelle tillegget.

Også innen YS/HSH-området ga garantiordningen etter Funksjonæravtalene mellom YS/NOFU og HSH og YS/Parat og HSH samme tillegg (kr 3,15 per time) på trinn 6 som etter Landsoverenskomsten mellom LO/HK og HSH.

Partene ble også, som i LO/NHO-området og i YS/NHO-området, enige om å nedsette et utvalg som skal følge utviklingen i arbeidsmarkedet samt komme med eventuelle forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

På HSH-området foreligger det også en avtale mellom HSH og Norges Farmaceutiske Forening. Det ble gitt et generelt tillegg til alle ansatte på kr 1,- per time fra 1. april. Minstelønnssatsene ble hevet tilsvarende.

På *HUK*[1]*-området* foreligger det et anbefalt forslag mellom samtlige arbeidstakerorganisasjoner

[1] Omfatter virksomheter som eies og drives av private organisasjoner og/eller stiftelser innen helse, undervisning og kultur.

og HSHG. Økonomisk ble resultatet på linje med tilsvarende områder i KS, NAVO og staten.

Mellom *LO/HK og Samfo* (samvirkeforetak) foreligger det et godkjent forhandlingsresultat for Landsoverenskomsten som gir tilsvarende tillegg som i LO/HK-HSH-området.

Også her er partene enige om å nedsette et utvalg som skal følge utviklingen i arbeidsmarkedet samt komme med eventuelle forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

For ansatte i *forretnings- og sparebanker og forsikringsvirksomhet* foreligger det vedtatte forhandlingsresultat mellom Finansforbundet og Finansnæringens Arbeidsgiverforening og mellom LO/ HK, Norsk Post- og Kommunikasjonsforbund og Finansnæringens Arbeidsgiverforening. Med virkning fra 1. mai 2005 ble satsene i lønnsregulativet økt med 1,1 prosent eller minimum kr 2 750 per år.

2 Oppgjørene i offentlig sektor

Vedtakene i representantskapsmøtene i LO og YS foran mellomoppgjøret 2005 gjelder også for offentlig sektor. Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon vedtok 15. mars en tariffpolitisk uttalelse foran mellomoppgjøret 2005 der følgende ble lagt til grunn:

- En vid tolkning av frontfaget. Funksjonærenes forventede lønnsvekst skal telles med når det forhandles om ramme og profil i øvrige oppgjør. De siste 5 år har funksjonærene i industrien hatt en årlig lønnsvekst som i gjennomsnitt er 0,6 prosentpoeng høyere enn for arbeiderne.
- Likelønnstiltak for å motvirke verdsettingsdiskrimineringen av store kvinnedominerte grupper i offentlig sektor.
- Videreføring av arbeidet for en lønnsmessig snuoperasjon for utdanningsgruppene.
- Økt verdsetting av utdanning, kompetanse og ansvar for å rekruttere og beholde kompetent personell og for å ta hensyn til risiko.
- Bruttoordningene i offentlige tjenestepensjoner, særaldersgrenser og AFP skal bestå.

I det *statlige tariffområdet* ble forhandlingene avsluttet 29. april med enighet mellom staten v/ Moderniseringsdepartementet på de ene side og LO- Stat, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund – Stat og Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon på den andre siden. Det ble brudd i forhandlingene med Akademikerne, og dette oppgjøret gikk til mekling. Mellom staten og de andre hovedorganisasjonene ble det enighet om at alle gis 1 lønnstrinns opprykk på hovedlønnstabellen fra 1. mai eller minimum kr 4 000 per år. Det ble ikke avsatt penger til lokale forhandlinger.

I tvisten mellom staten og Akademikerne la Riksmeklingsmannen den 26. mai fram en skisse til løsning som begge parter godtok. Meklingsresultatet ga Akademikerne den samme lønnsregulering fra 1. mai som i oppgjøret med de øvrige hovedsammenslutningene. For øvrig heter det i Riksmeklingsmannens forslag:

> «Staten og Akademikerne nedsetter på denne bakgrunn en arbeidsgruppe som innen 1. mars 2006 skal legge fram forslag som bidrar til at en vesentlig større del av lønnsfordelingen kan foregå lokalt. Gruppen skal utrede de alternativer partene mener er aktuelle for å nå dette målet. Lederne for begge parter inngår i gruppen. Partene forplikter seg til at forslag som begge parter anbefaler, skal gå inn som grunnlag for partenes vurderinger av framtidige lønnsoppgjør, første gang ved hovedtariffoppgjøret i 2006.»

Staten har også ført forhandlinger med Norges Ingeniørorganisasjon og Norges Farmaceutiske Forening der partene ble enige om samme økonomiske løsning som hovedsammenslutningene i staten.

I det *kommunale tariffområdet* ble KS, LO-kommune, Utdanningsgruppenes Hovedorganisasjon, Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund og Akademikerne, herunder også Norges Ingeniørorganisasjon, enige om et forhandlingsresultat 26. april. For ansatte med hovedsakelig sentral lønnsdannelse (kap 4) ble det enighet om et generelt tillegg på kr 2 000 per år fra 1. mai og en oppjustering av minstelønnssatser. Dette kommer i tillegg til allerede avtalte tillegg fra 1. januar 2005.

Det er dessuten enighet om at et utvalg skal se på internasjonaliseringen av arbeidsmarkedet, og komme med forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

I *Oslo kommune* ble det enighet om at det med virkning fra 1. mai gis et tillegg på 1, 4 prosent på alle lønnstrinn eller minimum kr 4 000 per år.

Også i Oslo kommune er det enighet om at et utvalg skal se på internasjonaliseringen av arbeidsmarkedet, og komme med forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv.

3 NAVO-området

Forhandlingsordningen er hjemlet i fem hovedavtaler som er inngått mellom NAVO og hhv. hovedorganisasjonene LO, YS, UHO, Akademikerne og

SAN (Sammenslutningen av akademikerorganisasjoner i NAVO).

I tråd med forhandlingsmodellen i NAVO forhandles det først på nasjonalt nivå (A-nivå) om overenskomstens generelle del mellom NAVO og den enkelte hovedorganisasjon. Denne delen er felles for alle virksomheter innenfor et overenskomstområde og forplikter arbeidsgiver og den aktuelle hovedorganisasjonens medlemmer. Deretter forhandles overenskomstens spesielle del (B-delen) mellom den enkelte virksomhet på den ene siden og på den andre siden hovedorganisasjonenes forbund eller forhandlingsgrupper. Det kan avtales avvikende ordninger.

På A-nivå ble det mellom NAVO og LO-Stat og mellom NAVO og YS-NAVO enighet om at det med virkning fra 1. april 2005 gis et generelt tillegg på kr 1 950 per år. Det ble dessuten enighet om at et utvalg skal se på internasjonaliseringen av arbeidsmarkedet, og komme med forslag som fremmer et seriøst arbeidsliv. Det er ført forhandlinger i de enkelte virksomheter (B-nivå) om ytterligere lønnstillegg. I disse forhandlingene er det gitt noe varierende tillegg.

To overenskomstområder, Avinor AS og Telavie AS, gikk til mekling. Begge meklingene endte med godkjente resultater.

For akademikergruppene i NAVO gis det ikke sentrale generelle tillegg. Lønnstilleggene for disse gruppene avtales lokalt.

For helseforetakene har NAVO, LO og YS kommet til enighet om at det gis et generelt tillegg på kr 4 000 til alle medlemmene av LO- og YS-forbundene med virkning fra 1. juli 2005. Fra samme dato ble det gjort endringer i minstelønnssatsene.

For helseforetakene har videre NAVO og forbundene i UHO (Norsk Sykepleierforbund, Norsk Fysioterapeutforbund, Norsk Ergoterapeutforbund og Utdanningsforbundet) kommet til enighet om at det gis et generelt tillegg på 1,6 prosent med virkning fra 1. juni til medlemmer av Norsk Sykepleierforbund, mens medlemmer i de øvrige forbundene fikk et generelt tillegg på 2 prosent med virkning fra 1. mai. Det skal ikke føres ytterligere lokale forhandlinger i helseforetakene for disse gruppene. I overenskomstrevisjonen for 2004 ble det avtalt en oppjustering av minstelønnssatsene fra 1. juli 2005. Tidspunktet for denne justeringen er nå flyttet til 1. juni 2005 for Norsk Sykepleierforbund og 1. mai for de øvrige forbundene.

Våren 2004 ble NAVO og Akademikerne Helse enige om å utsette lønnsforhandlingene til høsten 2004. Disse forhandlingene ble startet i september 2004. I mai 2005 ble NAVO Helse og Den norske lægeforening etter A2-forhandlinger enige om at det ikke gis sentrale tillegg eller gjøres endringer i minstelønnssatsene. Forhandlingene mellom de enkelte helseforetak og medlemsforeninger i Akademikerne Helse ble avsluttet 17. juni 2005. Ved en del helseforetak ble det ikke oppnådd enighet. Avsluttende forhandlinger mellom NAVO og Akademikerne var ikke ferdige ved avslutningen av denne rapporten.

Vedlegg 3

Definisjoner av en del lønnsbegreper m.m.

I dette vedlegget gis definisjoner på en del sentrale begreper som bl.a. brukes i kapitlet om lønnsutviklingen.

Årslønn

Beregningene av årslønnsnivå er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. Utvalget har utført beregningene av lønnsnivå både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk, og per årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper. Begrepet «per årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter.

En lønnstaker vil normalt ha en del fravær i løpet av året. Ved beregning av årslønn forutsettes det at det gis full lønn under ferie, sykefravær, permisjoner mm.

Lønn per normalårsverk ifølge nasjonalregnskapet

Lønn ifølge nasjonalregnskapet omfatter kontantlønn medregnet overtidsbetaling, naturallønn og lønn under sykdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver. Dette er således et mer omfattende lønnsbegrep enn det som nyttes ved beregning av årslønn, jf. definisjon av årslønn ovenfor. Antall normalårsverk framkommer som summen av antall heltidsansatte og antall deltidsansatte omregnet til heltid med dellønnsbrøken som vekt. Denne definisjonen innebærer at timeverksinnholdet i et normalårsverk er lik faktisk arbeidstid for heltidsansatte. Antall timer per normalårsverk vil kunne variere mellom næringer og over tid.

Lønnsoverheng

Lønnsoverhenget beskriver hvor mye lønnsnivået ved *utløpet* av ett år ligger over gjennomsnittsnivået for året. Det forteller dermed hvor stor lønnsveksten fra ett år til det neste vil bli dersom det ikke gis lønnstillegg eller foregår strukturendringer i det andre året.

Størrelsen på overhenget vil ofte være et tolkingsspørsmål. Det kan også variere betydelig mellom områdene. Tarifftillegg og lønnsøkninger ellers blir ofte gitt til ulike tidspunkter for ulike lønnstakergrupper og spredt utover hele året. Lønnstillegg som gis sent i året, fører til større overheng til neste år enn tilsvarende tillegg som gis tidlig i året. Beregninger av overheng og årslønnsvekst er derfor nødvendig hvis det skal være mulig å sammenlikne lønnsutviklingen for ulike lønnstakergrupper fra ett år til det neste.

For flere *hovednæringsområder* i privat sektor (for eksempel industri og varehandel) følger beregningene av lønnsoverheng den vanlige definisjonen av overheng. Grunnlaget for beregningene er informasjon både fra strukturstatistikken per september/oktober og fra den kvartalsvise lønnsindeksen (som måler lønnsendring gjennom året, se omtale av kvartalsindeksen senere i vedlegget) samt fra lønnsforhandlingene.

Utvalgets beregninger av lønnsoverheng for *tariffområder* er derimot ikke fullt ut i samsvar med den vanlige definisjonen av overheng. Under forutsetning av at det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen, har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året. Dette betyr at overhenget for tariffområder beregnes på grunnlag av lønnsnivået per september/oktober i forhold til gjennomsnittet for året. Dette gjelder bl.a. for funksjonærer og arbeidere i NHO-bedrifter, ansatte i HSH-bedrifter i varehandel, bank- og forsikring, staten, skoleverket, kommunene og NAVO-bedrifter. Denne metoden påvirker ikke størrelsen på samlet lønnsvekst sett over flere år, men påvirker fordelingen av lønnsveksten mellom år og kan gi en annen fordeling mellom overheng og bidrag fra lønnsglidning i det enkelte år enn om en hadde lagt til grunn lønnsnivået ved utløpet av året i forhold til gjennomsnittsnivået for året.

Tariffmessig lønnsøkning

Tariffmessig lønnsøkning er lønnsøkning fastsatt i tariffavtaler som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger mellom arbeidstakernes og

arbeidsgivernes organisasjoner. Tariffmessig lønnsøkning kan være generelle tillegg, lavlønnstillegg, garantitillegg, tillegg på minstelønnssatser etc. som følge av sentrale eller forbundsvise forhandlinger.

Lønnsglidning

Lønnsglidning framkommer beregningsmessig som forskjellen mellom total lønnsøkning i en bestemt periode og tariffmessig lønnsøkning i den samme perioden. Lønnsglidningen blir dermed en restpost. Det er et sammensatt lønnsbegrep som bl.a. kan omfatte lønnstillegg som er gitt ved lokale forhandlinger på de enkelte arbeidsplasser, økt fortjeneste pga. økt akkord eller strukturelle endringer i sysselsettingen, f. eks. gjennom forskyvninger i timeverkene mellom bransjer med ulikt lønnsnivå eller endret bruk av skiftarbeid. Tillegg ved lokale forhandlinger i privat sektor og for stillinger med bare lokal lønnsdannelse i kommunene regnes som lønnsglidning. I noen tariffområder er forhandlingsmodellen slik at partene også regner de lokale forhandlingene som en del av den avtalte lønnsøkningen. I offentlig sektor er tillegg ved lokale forhandlinger normalt en del av rammen fastsatt sentralt. Denne rammen er likevel ofte en nedre ramme. I staten f. eks. kan etatene/virksomhetene skyte til midler fra driftsbudsjettet. I tillegg kan partene lokalt føre forhandlinger på særlig grunnlag, såkalte 2.3.4-forhandlinger.[1]

Lønnsstatistikk i privat sektor

Statistisk sentralbyrå etablerte i 1997 ny strukturstatistikk for lønn, en statistikk som en gang per år kartlegger nivå, fordeling og endring i lønn. Statistikken er enhetlig og dekker per i dag alle næringer i privat sektor med unntak av primærnæringene[2]. Den er utviklet i tråd med EØS-retningslinjer på området og i nært samarbeid med partene i lønnsoppgjøret for å dekke krav til forhandlingsstatistikk.

Dekning

Statistikken bygger på opplysninger fra et utvalg av bedrifter i alle næringshovedområder[3] med unntak av primærnæringene. Utvalgene varierer i størrelse fra om lag 40 til 80 prosent med i gjennomsnitt om lag 67 prosent av alle ansatte i næringshovedområdet, alt avhengig av i hvor stor grad næringen er omfattet av krav fra forhandlings-statistikken. For NHO-bedrifter er utvalget om lag 70 prosent. Det innhentes opplysninger på individnivå i alle næringer og for alle ansatte uavhengig av stilling og arbeidstid.

Lønnsbegrep

Strukturstatistikken for lønn er basert på kontantlønnsbegrepet, gjennomsnittlig månedsfortjeneste. I månedsfortjenesten inngår fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Lønnsbegrepet omfatter ikke overtidsgodtgjørelse og naturalytelser, men det innhentes opplysninger om overtidsgodtgjørelse og det gis tall for gjennomsnittlig overtidsgodtgjørelse per måned som en tilleggsopplysning. Den faste avtalte lønnen er gitt for en oppgitt lønnsperiode (per time, dag, uke, 14 dager, måned osv.), mens de andre lønnskomponentene er for perioden "hittil i år». Lønnsendringer inngår fra det tidspunkt de er avtalt, slik at tidspunktet for eventuelle etterbetalinger ikke påvirker den beregnede lønnsutviklingen.

Arbeidstid

Den *lovbestemte* alminnelige arbeidstid er 40 t/uke. *Avtalefestet normalarbeidstid* er den arbeidstid per uke som gjelder for vedkommende lønnstakergruppe ifølge tariffavtaler. Den er vanligvis 37,5 t/uke. Ved ulike arbeidstidsordninger som skift-, turnus- og nattarbeid, er både lovfestet og avtalt arbeidstid lavere enn dette. Mellom LO og NHO er for eksempel avtalefestet arbeidstid på 36,5 t/uke for vanlig 2-skiftarbeid, 35,5 t/uke for døgnkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid og 33,6 t/uke for helkontinuerlig skift- og sammenliknbart turnusarbeid.

For arbeidere i NHO-bedrifter baseres beskrivelsen av lønnsutviklingen på timefortjenesten omregnet til 37,5 t/uke. I en del bransjer/tariffområder hvor det forekommer skiftarbeid, er timelønnssatsen for dette arbeidet fastsatt slik at fortjenesten per uke er den samme uansett hvilken arbeidstidsordning som gjelder. For å kunne sammenlikne lønnstall bransjer i mellom, omregnes timefortjenestene slik at de tilsvarer en ukentlig arbeidstid på 37,5 timer. Med utgangspunkt i faktisk timelønn medfører omregning til 37,5 t/uke at bransjer med mye skiftarbeid vil få et relativt lavere

[1] Kravet for slike forhandlinger er at det har skjedd vesentlige endringer i de forhold som er lagt til grunn for arbeidstakerens lønn.

[2] For fiskeoppdrett ble det for første gang utarbeidet lønnsstatistikk i 2002. Fiskeoppdrett har vært med i NHO-tallene siden 1999.

[3] I følge Standard for næringsgrupper 1994 (C 182)

lønnsnivå enn før omregningen i forhold til bransjer hvor det er lite skiftarbeid.

I lønnsstatistikken innhentes opplysninger om avtalt arbeidstid og overtidstimer. Avtalt arbeidstid blir benyttet som basis for å definere om en arbeidstaker er heltidsansatt eller deltidsansatt. I den offisielle lønnsstatistikken blir heltid definert som arbeidstid på 33 timer eller mer per uke. SSB kan sette andre grenser etter ønske fra oppdragsgivere, f. eks. i forbindelse med utarbeiding av tariffstatistikk. I offisiell lønnsstatistikk skilles det ikke mellom arbeid på skift/turnus og på dagtid, noe NHO kan gjøre for sine medlemsbedrifter. Videre benyttes avtalt arbeidstid for å beregne månedsfortjeneste for arbeidstakere som har timelønn. Avtalt arbeidstid er eksklusiv spisepauser. Det gjøres ingen fradrag for fravær grunnet ferie, sykdom, permisjon e.l. For arbeidstakere som har en varierende arbeidstid fra uke til uke, blir det innrapportert gjennomsnittlig arbeidstid per uke for året eller for siste måned.

Heltid og deltid

I lønnsstatistikken regnes som nevnt alle ansatte med en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer per uke som heltidsansatte. For ansatte i stat, skoleverk, kommune og de statlige eide helseforetakene er heltid definert som alle med dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent. Deltidsansatte er definert som alle ansatte som har avtalt arbeidstid på mindre enn 33 timer per uke eller en stillingsandel på mindre enn 100 prosent[4].

Heltidsekvivalenter

For å kunne sammenlikne lønn mellom hel- og deltidsansatte omregnes lønnen til de deltidsansatte til hva den ville vært hvis de jobbet heltid. Der det ikke foreligger opplysninger om normalarbeidstid (norm i bransjen) gjøres dette ved å benytte forholdet mellom arbeidstiden til hver enkelt deltidsansatt og den gjennomsnittlige arbeidstiden for heltidsansatte i næringen som omregningsfaktor. Månedslønn per heltidsekvivalent for de deltidsansatte kan da slås sammen med månedslønn for de heltidsansatte, slik at man kan beregne en gjennomsnittlig månedsfortjeneste for alle ansatte.

[4] Enkelte yrker (f. eks. piloter) hvor det arbeides mindre enn 33 timer per uke, regnes likevel som heltidsansatte.

Kjennemerker

SSB samler videre inn opplysninger om alder, kjønn og stilling for den enkelte ansatte. Stillingskodene og stillingsbetegnelsene SSB får inn, er kjente betegnelser innen de enkelte næringsområder. Det foretas omkoding til stillingskoder i tråd med internasjonale anbefalinger og for å kunne rapportere statistikken etter de retningslinjer SSB har på området. I den nye lønnsstatistikken nyttes standard for yrkesklassifisering (Standard for yrkeskoding C 521 STYRK) som er den norske versjonen av den internasjonale yrkesstandarden ISCO-88. Kompetansenivå og spesialisering er de to hovedprinsippene standarden bygger på for å klassifisere yrkesutøvere etter yrke. SSB kopler også til datamaterialet opplysninger om høyeste fullførte utdanning fra utdannelsesregisteret. Her gjenstår det fortsatt en god del arbeid for å få til en stillingskoding som har nok detaljert informasjon for sentrale brukere av statistikken.

Kvartalsstatistikk

SSB har arbeidet med etablering av en ny kvartalsvis lønnsindeks. Et hovedformål med denne indeksen er måling av lønnsendring gjennom året til bruk i konjunkturovervåkingen.

Det er siden 1. kvartal 1998 innhentet opplysninger for et utvalg av bedrifter i noen hovednæringsområder. Utvalget er trukket blant de bedriftene som er med i strukturstatistikken, og det foretas rotasjon av utvalget en gang i året. SSB publiserer nå endringstall etter den kvartalsvise lønnsstatistikken for industri, olje- og gassutvinning og bergverksdrift, bygg- og anleggsvirksomhet, samferdsel, varehandel, forretningsmessig tjenesteyting og eiendomsdrift, kraftforsyning og hotell- og restaurantvirksomhet. Etter hvert vil de kvartalsvise lønnsindeksene bli utvidet til å omfatte de samme næringsområder som strukturstatistikken.

Den kvartalsvise lønnsindeksen er nært knyttet til den årlige strukturstatistikken for lønn. Lønnsbegrepene (utbetalt avtalt lønn og månedsfortjeneste i alt) er identiske med lønnsbegrepene som benyttes i strukturstatistikken for lønn. Utviklingen i utbetalt avtalt lønn, som er hovedkomponenten i månedsfortjenesten i alt, er direkte sammenliknbar mellom den kvartalsvise lønnsindeksen og strukturstatistikken. Utviklingen i månedsfortjenesten er derimot ikke direkte sammenliknbar mellom de to statistikkene. Årsaken til dette er at uregelmessige tillegg og bonuser mv. beregnes som et snitt over året i strukturstatistikken, mens i den kvartalsvise lønnsindeksen beregnes gjen-

nomsnittet for størrelsene kun for det gjeldende kvartalet.

De kvartalsvise lønnsindeksene blir publisert om lag to måneder etter statistikkvartalets utløp.

Grunnlag og metoder for beregning av lønnsnivå og lønnsvekst

Lønnsstatistikken har noe ulik dekningsgrad for de enkelte næringene. I lønnsstatistikken er også tatt med lønnstakere som ikke omfattes av tariffoppgjørene.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst i tabell 3.1 i kapittel 3 og tabell 7.11 i tabellvedlegget er basert på oppgaver over time- eller månedsfortjeneste eksklusive overtidstillegg, men inklusive andre typer tillegg. Dvs. at månedsfortjenesten består av fast avtalt lønn inkl. faste tillegg, uregelmessige tillegg og bonuser. Uregelmessige tillegg omfatter bl.a. tillegg for ubekvem arbeidstid, utkallingstillegg, skifttillegg, smusstillegg, offshoretillegg og andre tillegg som følge av arbeidets art. Uregelmessige tillegg er som regel knyttet til spesielle arbeidsoppgaver eller arbeidstider.

Beregningene inneholder de samme lønnskomponentene for alle grupper. I privat sektor er dette sikret gjennom SSBs nye lønnsstatistikk. I offentlig sektor produseres lønnsstatistikken ved hjelp av registre i henholdsvis Moderniseringsdepartementet og Kommunenes Sentralforbund. Data for de statlige helseforetakene for 2002 og 2003 ble innhentet av NAVO. SSB har innhentet data for 2004. Lønnsbegrepene i statistikkene for offentlig sektor er forenlige med de i SSBs lønnsstatistikk for privat sektor.

I lønnskomponentene inngår lønnstillegg som kan ha bakgrunn i spesielle forhold i en bransje, f.eks. skifttillegg og ulempetillegg. Videre inngår bonus i lønnsbegrepet. Derimot inngår ikke opsjoner og fordel ved aksjer til underkurs.

Beregningene av lønnsnivå og lønnsvekst er utført både for heltidsansatte, dvs. for lønnstakere som har utført et fullt normalt årsverk, og for et beregnet årsverk. Et fullt normalt årsverk svarer imidlertid ikke til det samme antall arbeidstimer for alle lønnstakergrupper.

Begrepet «beregnet årsverk» omfatter både heltids- og deltidsansatte, der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Ved beregningene forutsettes det at det gis godtgjørelse for ferie- og sykefravær som er lik lønnsinntekten for arbeidet tid av tilsvarende lengde som fraværet.

I noen områder står deltidsansatte for en stor del av årsverkene. I det kommunale- og fylkeskommunale tariffområdet arbeider om lag 60 prosent av de ansatte deltid (utfører om lag 40 prosent av årsverkene), mens andelen er om lag 40 prosent i varehandelen (utfører om lag ¼ av årsverkene) og om lag 1/3 i skoleverket (utfører om lag ¼ av årsverkene). For de andre gruppene/næringene i tabell 3.1 ligger deltidsandelen rundt 20 prosent eller lavere unntatt for helseforetakene hvor andelen ligger rundt 45 prosent.

For gruppene/tariffområdene i tabell 3.1 og i tabell 7.11 i tabellvedlegget beregnes fra og med 2003 årslønn for alle grupper ved å ta utgangspunkt i lønnsstatistikken for vedkommende år, f.eks. i oktober. En kan dermed anslå økningen i månedsfortjenesten siden oktober året før. Økningen i månedsfortjenesten over perioden (vanligvis en 12-måneders periode) deles i tariffmessig lønnsøkning og lønnsglidning. Tariffmessig lønnsøkning anslås på grunnlag av tariffavtaler og kan fordeles på bestemte tidspunkter i 12-måneders perioden. Lønnsglidningen, som beregnes som en restpost, blir fordelt på ett eller flere tidspunkter for de ulike gruppene. Deretter kan en beregne et gjennomsnittlig årslønnsnivå for det aktuelle året.

I beregningene forutsettes det at lønnsnivået per 1. januar er det samme som per september/oktober året før og at lønnsstatistikkens lønnsnivå i beregningsåret er det samme ut året, dvs. at det ikke forutsettes noen glidning fra tellingstidspunket og ut året. Dette har forholdsvis liten betydning for gjennomsnittlig årslønn, men kan ha større betydning for overhenget. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen til SSB viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som hittil ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om lønnsindeksen til SSB kan brukes til å beregne overheng for tariffområder.

For arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter beregnet en før 2003 årslønn med utgangspunkt i

- sum fast (avtalt) lønn «hittil i år» og fast (avtalt) lønn per 1.10,
- sum uregelmessige tillegg hittil i år og gjennomsnittet for de 9 første månedene,
- sum bonus utbetalt hittil i år og i 4. kvartal året før og gjennomsnittet for 12 måneder,
- opplysninger om tarifftillegg (for arbeidere).

Bakgrunnen for denne innhentingen er at LO-NHO-området består av svært mange avtaler med ulike reguleringstidspunkter der en ønsket informasjon om lønnsbanen gjennom året.

Det viste seg imidlertid at dette beregningsopplegget var beheftet med svakheter. Spesielt var registrering av arbeidstid problematisk over en

lang periode. Det viste seg spesielt i 2003- og 2004-materialet at lønnssummen «hittil i år» ikke samsvarte med innrapportert tid for den samme perioden. Dette medførte at gjennomsnittlig lønn for året ble lav i forhold til nivået per 1. oktober, som igjen førte til at overhenget ble for høyt anslått. Disse svakhetene i materialet for «hittil i år» medførte at utvalget ved beregning av årslønnsvekst fra 2003 til 2004 også for NHO-bedrifter la til grunn bare ett måletidspunkt (1. oktober) for statistikken. Fra og med 2003 har en dermed et enhetlig statistikkgrunnlag for alle tariffområder i utvalgets rapport. For 2005 vil en for NHO-bedrifter innhente hovedtidspunkter for lokale lønnstillegg i den enkelte bedrift.

Som nevnt har utvalget lagt til grunn at lønnsnivået per september/oktober holder seg på samme nivå ut året dersom det ikke gis sentrale tillegg de siste tre månedene av året eller det foreligger andre opplysninger om lønnsutviklingen. Informasjon fra den kvartalsvise lønnsindeksen viser en viss lønnsvekst for noen grupper i privat sektor fra september/oktober og ut året som hittil ikke har vært fanget opp av beregningsoppleggene. Utvalget har derfor satt i gang et arbeid for å se på om kvartalsstatistikken kan brukes til å beregne lønnsvekst og overheng for tariffområder. Dette arbeidet kan medføre at tallene for årslønnsvekst og overheng de siste årene kan bli revidert for enkelte tariffområder. En slik revisjon vil ikke påvirke størrelsen på lønnsveksten sett over flere år, men gi en annen fordeling av lønnsveksten mellom år og dessuten gi en endret fordeling mellom overheng og bidrag fra lønnsglidningen i det enkelte år.

Ved beregning av årslønnsvekst legges det til grunn at bonus fordeler seg jevnt over året (fast påslag per tidsenhet, f.eks. per måned), mens veksten i uregelmessige tillegg fra året før som et utgangspunkt legges til avtalerevisjonen 1.4 eller 1.5 alt etter hvilken gruppe en ser på.

Vedlegg 4

Om konkurranseevnebegrepet

Landets konkurranseevne

Den omfattende deltakelsen i det internasjonale varebyttet har gjort det mulig for Norge å oppnå en langt høyere materiell levestandard enn hva som ville vært mulig i en økonomi som var vesentlig mer skjermet overfor utenlandsk konkurranse.

Land som deltar i det internasjonale vare- og tjenestebyttet må over tid ha en rimelig balanse i utenriksøkonomien. Fordelene ved det internasjonale varebyttet vil bli vesentlig redusert, hvis vi ikke samtidig kan sørge for en full og effektiv ressursutnyttelse, herunder full sysselsetting, og en akseptabel inntektsfordeling. *Et lands konkurranseevne uttrykker derfor evnen til å opprettholde en rimelig balanse i utenriksøkonomien over tid, samtidig som en har full og effektiv ressursutnyttelse og en akseptabel inntektsfordeling.*

Konkurranseevnen for en næring karakteriserer evnen til å overleve over tid. Dette beror på næringens lønnsomhet og dens evne til å trekke til seg investeringer. En lønnsom næring må kunne hevde seg i konkurranse med utenlandske bedrifter på produktmarkedene, og med andre norske næringer i arbeidsmarkedet. En kan ikke uten videre trekke slutninger fra utviklingen i konkurranseevnen for en enkelt bedrift eller næring til utviklingen i konkurranseevnen for et helt land. En økonomi med vekst og omstilling vil normalt være preget av ulik utvikling i konkurranseevnen for de enkelte næringer. Videre kan en bedring i konkurranseevnen for en næring, f.eks. gjennom subsidiering av innsatsfaktorene, gi en dårligere utnyttelse av ressursene samlet sett, og dermed ikke bedre konkurranseevnen i samfunnsøkonomisk forstand. Det er derfor viktig å skille mellom konkurranseevnen for en enkelt næring og for Norge som helhet.

Konkurranseutsatte og skjermede næringer

Tradisjonelt har konkurranseutsatte næringer blitt assosiert med industrien, mens skjermede næringer som regel har blitt assosiert med tjenesteproduserende næringer (varehandel, transporttjenester, finansiell tjenesteyting, annen privat tjenesteyting etc.). Økt globalisering, sterkere internasjonal konkurranse og lavere transportkostnader har imidlertid bidratt til at stadig større deler av norsk næringsliv utsettes for konkurranse fra utlandet.

En drøfting innholdet i begrepene konkurranseutsatte og skjermede næringer er gitt i Holdenutvalgets rapport NOU 2000:21, vedlegg 8 (av professor Asbjørn Rødseth). I teorien blir skjermede næringer definert ved at de produserer varer eller tjenester som verken eksporteres eller importeres, mens konkurranseutsatte næringer produserer varer eller tjenester som eksporteres eller importeres. Denne inndelingen kan ses i lys av en sondring mellom rotløse næringer og andre næringer. Rotløse næringer er næringer som ikke har noen naturlig geografisk forankring, og de kan dermed relativt enkelt flytte produksjonen til et annet land dersom dette viser seg lønnsomt.

For de konkurranseutsatte næringene vil produsentprisene i stor grad bli bestemt på verdensmarkedet, mens produsentprisene i de skjermede næringene i større grad vil reflektere forholdet mellom tilbud og etterspørsel innenlands. I praksis er det imidlertid vanskelig å avgrense hvilke næringer som er konkurranseutsatte og hvilke som er skjermede, fordi mange næringer er i en mellomstilling.

Rene konkurranseutsatte næringer kjennetegnes av bedrifter som produserer for et internasjonalt marked ved hjelp av arbeidskraft som eneste lokale produksjonsfaktor. (Bedriftene bruker også kapital, men er ikke bundet til å investere denne i Norge). For konkurranseutsatte næringer vil utviklingen i lønnsnivået over tid bestemme om næringen blir værende i Norge eller ikke. Blir lønnsnivået for høyt sammenliknet med produktiviteten, reduseres lønnsomheten, noe som kan føre til at det ikke blir investert i nye arbeidsplasser. Lønnsnivået i de rene konkurranseutsatte næringene binder samtidig opp lønnsnivået i resten av økonomien dersom en skal ha samme lønn for samme arbeid uavhengig av næring.

Industriens konkurranseevne

Blant de eksport- og importkonkurrerende næringene er industrien den viktigste enkeltnæringen.

En rimelig god evne for industrien til å konkurrere både ute og hjemme er dermed viktig for å realisere en balansert økonomisk utvikling. Dette behøver imidlertid ikke innebære at industriens konkurranseevne hele tiden må være like god. Da oljeinntektene kom inn i norsk økonomi, kunne driftsbalansen ovenfor utlandet sikres med en mindre industrisektor. Men oljeinntektene innebærer ikke at norsk industri på varig basis kan ha svakere konkurranseevne enn industrien hos handelspartnerne. I en moderne økonomi er det hele tiden betydelige omstillinger, og et visst antall bedrifter og arbeidsplasser blir hele tiden lagt ned. Dersom Norge skal opprettholde den nødvendige størrelsen på industrien spesielt og konkurranseutsatt sektor generelt, må de bedrifter og arbeidsplasser som blir lagt ned erstattes av nye. For at dette skal kunne skje, må bedriftene og arbeidsplassene som etableres ha minst like god konkurranseevne som hos våre handelspartnere. Spesielt må investeringer i norsk industri gi avkastning på linje med investeringer i andre land. Hvis avkastningen på investeringer i Norge blir lavere enn avkastningen i andre land, vil det ikke være mulig å opprettholde en tilstrekkelig stor industri i Norge.

Industriens konkurranseevne avhenger av flere faktorer. Enkelte av faktorene er først og fremst knyttet til forhold i den enkelte bedrift, og vil i mindre grad påvirkes av endringer i de økonomiske rammevilkårene for bedriften. Dette gjelder i stor grad for produktivitet i vid forstand, dvs. bedriftenes evne til å utnytte arbeidskraft, kapital og energi på en effektiv måte i produksjonsvirksomheten og til å ta i bruk ny teknologi. Et annet eksempel er markedsføring.

Lønnskostnadene er den enkeltfaktoren som betyr mest for kostnadene ved norsk industriproduksjon. Foruten lønnskostnadene vil andre kostnadskomponenter som energikostnader, kapitalkostnader og kostnader til innenlandsk produsert vareinnsats ha betydning for norske bedrifters muligheter til å kunne hevde seg i den internasjonale konkurransen. Det samme vil være tilfellet for offentlige avgifter og subsidier.

For viktige deler av norsk industri er *energikostnadene* , særlig knyttet til elektrisitet, av stor betydning for konkurranseevnen. Også endringer i prisforholdet mellom ulike energibærere kan få betydning for konkurransesituasjonen for norsk industri. Slike endringer kan finne sted i løpet av forholdsvis kort tid. Bruken av olje som energikilde er i de fleste næringer relativt sett mindre i Norge enn i andre land. Derfor vil lave oljepriser på kort sikt bidra til å svekke den relative konkurransesituasjonen for mange norske bedrifter.

Bedriftenes *transport- og logistikkostnader* er også av betydning for konkurranseevnen. Undersøkelser indikerer at transportkostnadene i industrien utgjør om lag 6 prosent av omsetningen (per 2001).

Også *kapitalkostnadene* har betydning for konkurranseevnen. I teorien er det den såkalte brukerprisen på kapital som gjenspeiler kapitalkostnadene. Brukerprisen tar hensyn til markedsprisen på kapitalutstyret, kostnadene ved å binde kapital i bedriften (renten), kapitalslitet og reglene for bedrifts- og kapitalbeskatning. Brukerprisen på kapital er vanskelig å måle i praksis, men en har data for enkelte viktige komponenter i brukerprisen som f.eks. renter, og pris på nytt kapitalutstyr. Det er i prinsippet også mulig å beregne virkninger av skattereglene på brukerprisen.

I lys av den tettere integrasjonen i de internasjonale kapitalmarkedene og at reguleringene av kapitalbevegelser over landegrensene i all hovedsak er fjernet, er det mindre grunn til å vente at kostnadene for bedriftene ved å ta opp lån skal være vesentlig annerledes i Norge enn i andre land. Likevel er det en klar tendens til at mange bedrifter låner mest i nasjonal valuta. Dette gjelder særlig små og mellomstore bedrifter som produserer for hjemmemarkedene, hvor tilbud av kreditt forutsetter god lokal kunnskap om marked og aktører. Det kan også være rasjonelt å ha gjeld i nasjonal valuta siden andre kostnader og inntekter er i nasjonal valuta. Også slike bedrifter vil imidlertid møte internasjonal konkurranse. Det kan derfor være relevant å sammenlikne lånekostnadene i norske kroner med lånekostnadene for gjennomsnittet av våre handelspartnere. I så fall må en også korrigere for endringer i verdien på den norske kronen i forhold til valutaene til våre handelspartnere.

Avgifter og subsidier som knyttes direkte til bruk av arbeidskraft, f.eks. arbeidsgiveravgift, fanges opp i lønnskostnadene, slik de måles i dette kapitlet. Andre avgifter og subsidier fanges imidlertid ikke opp, f.eks. CO2-avgifter. Slike avgifter og subsidier vil også påvirke konkurranseevnen, men det er vanskelig å framskaffe sammenliknbare tall mellom land.

Utviklingen i industriens internasjonale konkurranseevne avhenger også av produktivitets- og kostnadsutviklingen i øvrige deler av norsk næringsliv, særlig i de *skjermede næringene* . Disse næringene leverer vareinnsats, energi og kapitalvarer til industrien. Jo billigere disse leveransene kan skje, desto bedre blir industriens internasjonale konkurranseevne. Videre konkurrerer industrien med øvrige næringer om enkelte innsatsfak-

torer, særlig arbeidskraft. Lavere lønninger og svekket lønnsomhet i andre næringer kan føre til at industriens konkurranseevne bedres ved at det blir lettere og billigere for industrien å skaffe arbeidskraft og kapitalvarer. Kostnadsutviklingen i industrien kan derfor ikke ses uavhengig av kostnadsutviklingen i norsk økonomi for øvrig.

Forutsigbare og stabile rammebetingelser kan bidra til å styrke næringslivets konkurranseposisjon. For en liten, åpen økonomi som den norske vil det være svært vanskelig å oppnå en stabil realøkonomisk utvikling uten at en samtidig har en relativt stabil nominell utvikling, herunder en stabil valutakurs.

Vedlegg 5

Nærmere om den harmoniserte konsumprisindeksen

Maastricht-traktaten, som ble vedtatt i 1991, inneholder konvergenskriterier som måtte oppfylles før endelig etablering av den Økonomiske og monetære union (ØMU). Et av kriteriene var knyttet til nivået på inflasjonen. De nasjonale konsumprisindeksene i de enkelte land kan være lite egnet når en skal sammenligne prisutviklingen mellom land, bl.a. fordi ulike komponenter av prisindeksen beregnes og vektlegges forskjellig. Dette er noe av grunnen til etableringen av en harmonisert konsumprisindeks (HKPI).

Ved å samordne det metodiske opplegget produseres det nå harmoniserte konsumprisindekser i alle EU-land, samt Island og Norge, som anses å være bedre egnet til internasjonale sammenlikninger. Den harmoniserte konsumprisindeksen (HKPI) vil for de fleste land eksistere parallelt med den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI).

I Norge dekker den harmoniserte konsumprisindeksen om lag 88 prosent av forbruksutgiftene som inngår i den tradisjonelle konsumprisindeksen. Det eneste området som nå er utelatt fra den harmoniserte indeksen (HKPI), men som derimot er dekket i den tradisjonelle konsumprisindeksen (KPI), er selveieres bokostnader (beregnet husleie)[1]. Betalt husleie inngår derimot i indeksen. Totalt sett innebærer det at husholdningenes gjennomsnittlige boutgifter blir mindre vektlagt i HKPI enn i KPI, og tilsvarende får boutgiftene mindre betydning. I henhold til EØS-bestemmelser må alle land som lager harmoniserte konsumprisindekser kontrollere vektene som brukes i beregningene årlig etter visse kriterier. I Norge bygger vektene i både KPI og HKPI på et gjennomsnitt av resultater fra Forbruksundersøkelsen siste tre år. Vektene implementeres imidlertid til forskjellige tidspunkter.

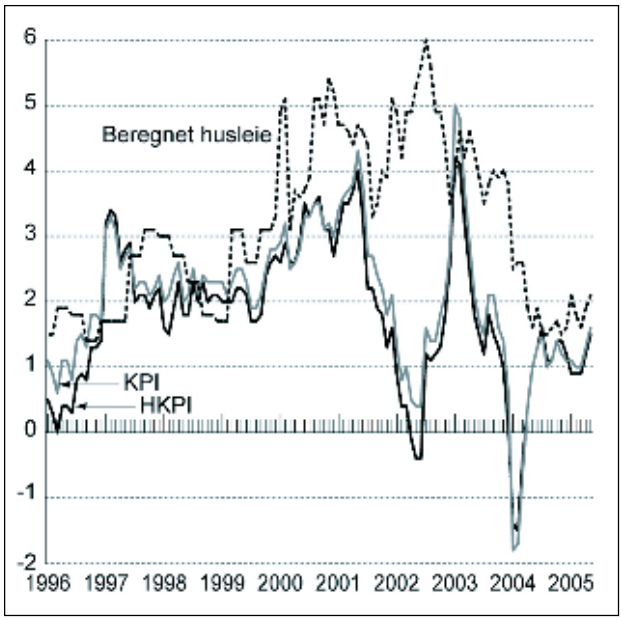

Figur 5.1 Prisutviklingen i Norge. Vekst i prosent fra samme måned året før. KPI, HKPI, og husleieindeksen/beregnet husleie

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 5.1 viser utviklingen i HKPI, KPI og beregnet husleie i Norge fra 1996 til mai 2005. Figuren viser at tolvmånedersveksten i HKPI i hovedsak har vært lavere enn for KPI. I siste halvår i 1998 og i begynnelsen av 1999 var KPI høyere enn HKPI, selv om veksten i husleieindeksen var lavere enn veksten i totalindeksen.

[1] Helse og utdanningstilbud berørt av offentlige overføringer og forsikringstjenester ble tatt inn i HKPI fra og med januar 2000.

Tabell 5.1 Harmonisert konsumprisindeks for Norge, EU-landene og euroområdet, og KPI for Norge. Gjennomsnittlig årlig vekst

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Norge	0,7	2,6	2,0	2,1	3,0	2,7	0,8	2,0	0,6
EU-landene	2,4[1]	1,7	1,3	1,2	2,1	2,3	2,1	2,0	2,0
Euroområdet	2,2	1,6	1,1	1,1	2,1	2,3	2,3	2,1	2,1
KPI, Norge	1,2	2,6	2,3	2,3	3,1	3,0	1,3	2,5	0,4

[1] Estimert.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Eurostat

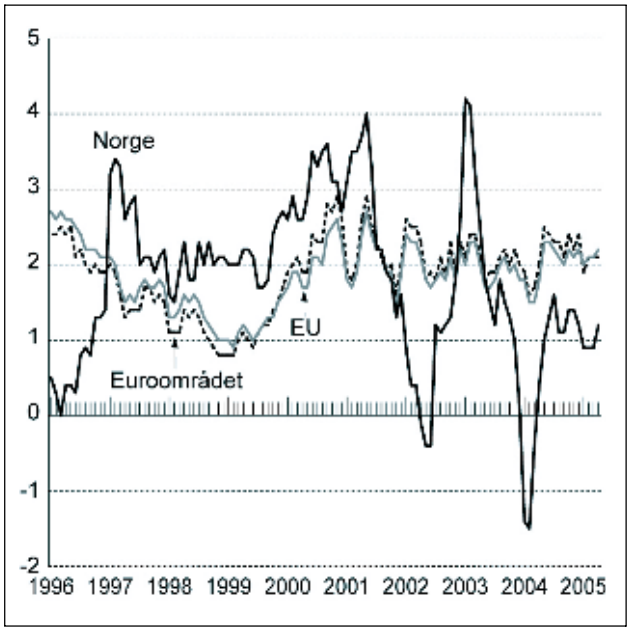

Figur 5.2 Harmonisert konsumprisindeks (HKPI) i Norge, EU-landene og euroområdet. Vekst i prosent fra samme måned året før.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Eurostat

I 2004 var den gjennomsnittlige stigningen i HKPI i Norge 0,6 prosent, mens den tilsvarende veksten i KPI var 0,4 prosent. Differansen skyldes metodiske forhold.

Figur 5.2 gir en oversikt over tolvmånedersveksten i den harmoniserte konsumprisindeksen i Norge, EU-landene og euroområdet i perioden fra 1996 til april 2005. Fra 1997 til sommeren 2001 var prisstigningen i Norge høyere enn prisstigningen i EU og euroområdet. I 2001 og 2002 påvirket endringer i momssatsene prisforløpet i Norge betydelig. Økningen i merverdiavgiftsatsen fra 1. januar 2001 bidro til å øke differansen i forhold til EU, mens prisstigningstakten i Norge falt under den i EU etter halveringen av matmomsen fra 1. juli 2001. Prisveksten i Norge har siden sommeren 2003 vært lavere enn i EU. Prisveksten i Norge har de siste to årene vært betydelig påvirket av endringer i elektrisitetsprisene.

Vedlegg 6

Kursutviklingen for norske kroner

Historisk sett har Norge hatt en relativt stabil utvikling i valutakursen sammenliknet med de fleste av våre viktigste handelspartnere, jf. figur 6.1. Dette vedlegget gir en omtale av utviklingen i kronekursen de siste årene. En omtale av valutakursutviklingen lenger tilbake i tid gis i Beregningsutvalgets rapport: NOU 2003:10.

Gjeldende retningslinjer for pengepolitikken

I St.meld. nr. 29 (2000-2001) Retningslinjer for den økonomiske politikken, som ble framlagt 29. mars 2001, ble det trukket opp nye retningslinjer for pengepolitikken. I tråd med denne forskriften skal pengepolitikken sikte mot stabilitet i den norske krones nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Pengepolitikken skal samtidig understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting. Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal i samsvar med dette rettes inn mot lav og stabil inflasjon, definert som en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2½ prosent. Det forventes at konsumprisveksten som en hovedregel vil ligge innenfor et intervall på +/- 1 prosentpoeng rundt målet for prisstigningen. I St.meld. nr. 29 (2000-2001) står det videre at Norges Banks rentesetting skal være framoverskuende og ta tilbørlig hensyn til usikkerheten knyttet til makroøkonomiske anslag og vurderinger. Den skal ta hensyn til at det kan ta tid før politikkendringer får effekt, og den bør se bort fra forstyrrelser av midlertidig karakter som ikke vurderes å påvirke den underliggende pris- og kostnadsveksten.

Fra desember 2002 og fram til mars 2004 reduserte Norges Bank renten med til sammen 5t prosentpoeng. Begrunnelsen for rentenedsettelsene var bl.a. knyttet til at veksten i konsumprisene ble klart lavere enn Norges Bank hadde ventet. Norges Bank la i denne sammenheng vekt på den sterke kronekursen, svak vekst i internasjonal økonomi og utsikter til svakere vekst også i norsk økonomi. Foliorenten er fortsatt nede i 1Ž prosent, etter at renten har blitt holdt uendret på de 8 siste hovedstyremøtene.

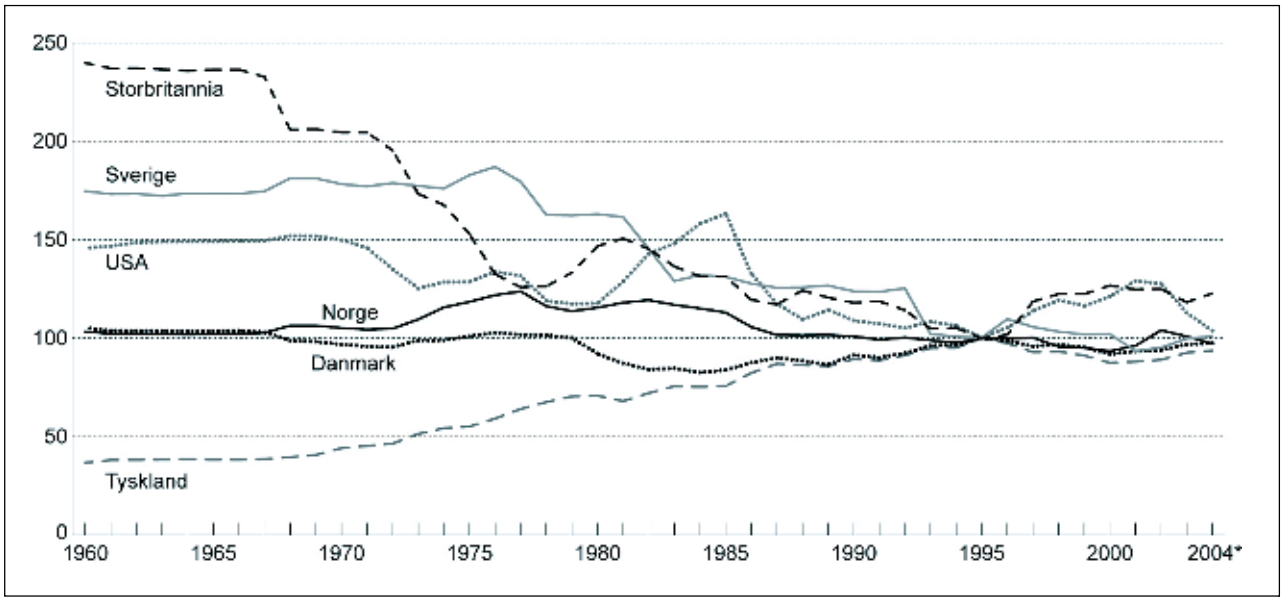

Figur 6.1 Utviklingen i nominell effektiv valutakurs for utvalgte land. Indeks 1995=100. Stigende kurve angir sterkere kurs

Kilde: Norges Bank.

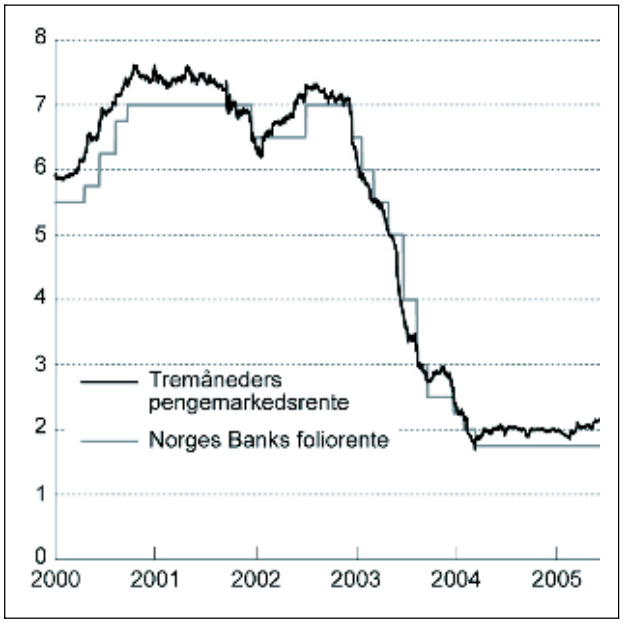

Figur 6.2 Tremåneders pengemarkedsrente og Norges Banks foliorente. Prosent.

Kilde: Norges Bank

Nærmere om euro, ECU og effektiv kronekurs

ØMU ble formelt vedtatt etablert gjennom Maastricht-traktaten fra 1992, og ble etablert 1. januar 1999. Etableringen av ØMU innebærer en felles valuta og en felles pengepolitikk i EU-landene som deltar i valutaunionen. Disse deltakerlandene er nå Belgia, Finland, Frankrike, Hellas, Irland, Italia, Luxembourg, Nederland, Portugal, Spania, Tyskland og Østerrike. Euro har erstattet de nasjonale valutaene i deltakerlandene. I første omgang var det kun mulig å benytte euroen ved bruk av betalingskort eller ved overføringer mellom bankkonti. Kontanter denominert i euro ble innført 1. januar 2002.

Euroen er den klart viktigste valutaen i både industriens effektive valutakurs og i den importveide valutakursen (med 44 land), jf. tabell 6.1.

Industriens effektive valutakurs blir beregnet som en kjedeindeks. En unngår dermed store endringer i indeksen som følge av endringer i vektene til valutakursene som ligger langt fra sin basiskurs. Industriens effektive valutakurs omfatter 25 land. Disse landene står for om lag 94 prosent av Norges handel med industrivarer.

Utviklingen i kronekursen de siste årene

I løpet av første halvår 2002 styrket kronen seg med nær 8 prosent målt ved industriens effektive valutakurs. Norske kroner styrket seg i denne perioden både vis-à-vis euro, svenske kroner, britiske pund og særlig amerikanske dollar. Rentedifferansen i forhold til andre land, meget gode statsfinanser, stort overskudd på utenriksregnskapet og fallende aksjemarkeder internasjonalt trekkes alle fram som forklaringsfaktorer på kronestyrkingen. I andre halvår 2002 styrket kronekursen seg ytterligere med 2,7 prosent. Styrkelsen av kronekursen hadde da i all hovedsak sitt motstykke i den generelle dollarsvekkelsen, mens kronen var relativt stabil i forhold til de andre viktige valutaslagene. Gjennomsnittlig styrket kronekursen seg med 7,4 prosent fra 2001 til 2002, målt ved industriens effektive valutakurs. Utslagene i kronekursen i 2002 skyldtes trolig i noen grad overdrevne oppfat-

Boks 6.1 Forskrift om pengepolitikken

§ 1.
Pengepolitikken skal sikte mot stabilitet i den norske krones nasjonale og internasjonale verdi, herunder også bidra til stabile forventninger om valutakursutviklingen. Pengepolitikken skal samtidig understøtte finanspolitikken ved å bidra til å stabilisere utviklingen i produksjon og sysselsetting.

Norges Bank forestår den operative gjennomføringen av pengepolitikken.

Norges Banks operative gjennomføring av pengepolitikken skal i samsvar med første ledd rettes inn mot lav og stabil inflasjon. Det operative målet for pengepolitikken skal være en årsvekst i konsumprisene som over tid er nær 2,5 prosent.

Det skal i utgangspunktet ikke tas hensyn til direkte effekter på konsumprisene som skyldes endringer i rentenivået, skatter, avgifter og særskilte midlertidige forstyrrelser.

§ 2.
Norges Bank skal jevnlig offentliggjøre de vurderingene som ligger til grunn for den operative gjennomføringen av pengepolitikken.

§ 3.
Den norske krones internasjonale verdi fastlegges på grunnlag av kursene i valutamarkedet.

§ 4.
Norges Bank gir på statens vegne de meddelelser om kursordningen som følger av deltakelse i Det internasjonale valutafond, jf. lov om Norges Bank og pengevesenet § 25 første ledd.

Tabell 6.1 Nåværende konkurranseevnevekter og importvekter

	Vekter i industriens effektive valutakurs [1]	Importvekter [2]
Euro	42,1	378,5
Danmark	8,1	82,6
Sverige	19,9	160,9
Storbritannia	12,0	76,3
Sveits	1,2	13,3
Japan	4,8	32,1
USA	6,4	64,1
Canada	0,6	21,6
Singapore	0,3	3,9
Sør-Korea	2,1	6,4
Thailand	0,2	3,7
Taiwan	0,6	10,5
Polen	1,1	13,9
Tsjekkia	0,4	7,5
Ungarn	0,1	4,2
Argentina	..	1,6
Australia	..	2,3
Bangladesh	..	1,2
Brasil	..	6,3
Chile	..	1,6
Kina	..	55,7
Colombia	..	1,3
Hong Kong	..	3,7
Indonesia	..	2,7
India	..	3,2
Island	..	2,9
Sri Lanka	..	0,3
Marokko	..	0,8
Malaysia	..	4,9
Filippinene	..	1,6
Pakistan	..	1,2
Russland	..	22,0
Tyrkia	..	5,3
Sør-Afrika	..	2,1
	100,0	1000,0

[1] OECD-vekter i 1999.
[2] Importveid nominell effektiv kurs er beregnet på grunnlag av 44 land med løpende vekter. De nåværende vektene er basert på importandeler i 2002.

ninger hos markedsaktørene av omstillingsbehovet i økonomien knyttet til innfasingen av oljeinntekter.

Gjennom 2003 svekket industriens effektive kronekurs seg med 12 prosent. Kronekursen svekket seg klart mot svenske og danske kroner og mot euro, men styrket seg noe målt mot amerikanske dollar. Kronekurssvekkelsen i 2003 må ses i lys av den markerte styrkingen året før. Målt som årsgjennomsnitt svekket kronen seg med 3 prosent målt ved industriens effektive valutakurs.

I løpet av 2004 var industriens effektive kronekurs relativt stabil. Kronekursen svekket seg markert mot euro og svenske kroner i begynnelsen av året, men falt deretter noe tilbake igjen. Målt mot den amerikanske dollaren styrket kronekursen seg betraktelig i 2004, noe som i all hovedsak skyldtes den generelle dollarsvekkelsen mot slut-

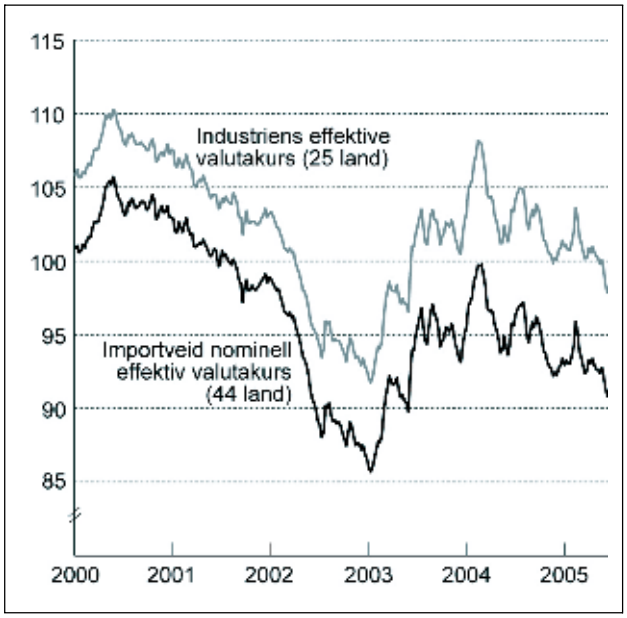

Figur 6.3 Industriens effektive valutakurs og importveid kronekurs. Ukentlige observasjoner. Fallende kurve angir sterkere kronekurs

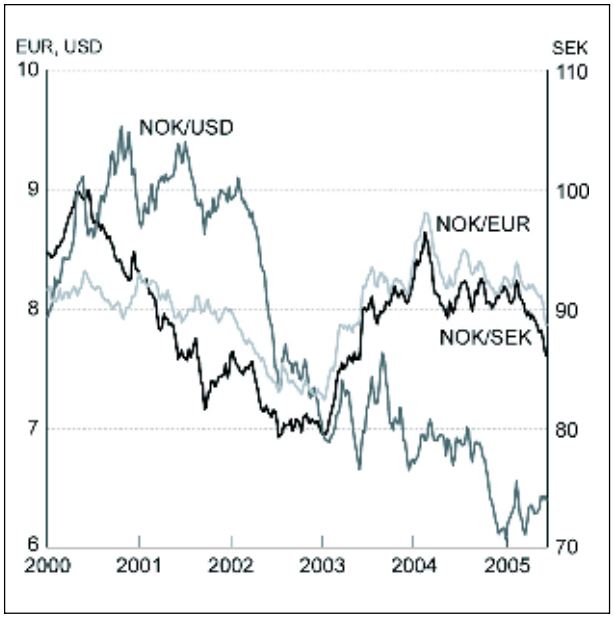

Figur 6.4 Utviklingen i norske kroner pr euro og amerikansk dollar (høyre akse) og svenske kroner (venstre akse). Ukentlige observasjoner. Fallende kurve angir sterkere kronekurs

ten av fjoråret. Målt som årsgjennomsnitt svekket industriens effektive kronekurs seg med 3,8 prosent fra 2003 til 2004.

Kronen svekket seg moderat mot de fleste valutaene fram til midten av februar 2005. I perioden februar til juni styrket kronekursen seg igjen med om lag 5 prosent.

Vektene for den importveide kronekursen er basert på bilateral handel i varer eksklusive olje og gass, skip og oljeplattformer. Figur 6.3 viser utviklingen i den importveide kronekursen (44 land) de siste årene. Den importveide kronekursen har i stor grad fulgt forløpet til industriens effektive valutakurs. Målt som årsgjennomsnitt styrket den importveide valutakursen seg med hhv. 3,1 og 8,6 prosent i 2001 og 2002. Gjennom 2003 og 2004 svekket kursen seg med hhv. 1,3 og 3,0 prosent.

Vedlegg 7

Tabellvedlegg

Tabell 7.1 Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 2000-, 2001- , 2002-, 2003-, 2004- og 2005-regler

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
a. Trygdeavgift						
Lønnsinntekt	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Næringsinntekt i jordbruk, skogbruk og fiske	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst	7,8 pst
Annen næringsinntekt[1]	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst	10,7 pst
Pensjonsinntekt	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst	3,0 pst
b Toppskatt til staten						
Trinn 1						
Sats[2]	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	13,5 pst.	12,0 pst.
Innslagspunkt, klasse 1	277 800 kr	289 000 kr	320 000 kr	340 700 kr	354 300 kr	381 000 kr
Innslagspunkt, klasse 2	329 000 kr	342 200 kr	342 200 kr	364 000 kr	378 600 kr	393 700 kr
Trinn 2						
Sats	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	19,5 pst.	15,5 pst.
Innslagspunkt	762 700 kr	793 200 kr	830 000 kr	872 000 kr	906 900 kr	800 000 kr
Skatter på alminnelig inntekt						
c Kommune, fylkes- og fellesskatt						
Finnmark og Nord- Troms	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst	24,5 pst
Landet ellers	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst	28,0 pst
d Maksimale marginale skattesatser						
Samlet maksimal marginalskatt på lønn og personinntekt fra næringsvirksomhet i jordbruk, skogbruk og fiske	55,3 pst	55,3 pst	55,3 pst	55,3 pst	55,3 pst	51,3 pst
Samlet maksimal marginalskatt på personinntekt fra annen næringsvirksomhet	55,3 pst	55,3 pst	55,3 pst	55,3 pst	55,3 pst	54,2 pst
Standardfradrag mv.						
e Klassefradrag						
Klasse 1	27 700 kr	28 800 kr	30 100 kr	31 600 kr	32 900 kr	34 200 kr
Klasse 2	55 400 kr	57 600 kr	60 200 kr	63 200 kr	65 800 kr	68 400 kr
f Minstefradrag for lønnsinntekt						
Sats	22,0 pst.	22,0 pst	23,0 pst	24,0 pst	24,0 pst	31,0 pst
Øvre grense	36 600 kr	40 300 kr	43 000 kr	45 700 kr	47 500 kr	57 400 kr
Nedre grense	4 000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr
g Minstefradrag for pensjonsinntekt						
Sats	22,0 pst.	22,0 pst	23,0 pst	24,0 pst	24,0 pst	24,0 pst
Øvre grense	36 600 kr	40 300 kr	43 000 kr	45 700 kr	47 500 kr	49 400 kr
Nedre grense	4 000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr	4000 kr

Tabell 7.1 Skattesatser og beløpsgrenser mv. etter 2000-, 2001- , 2002-, 2003-, 2004- og 2005-regler

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
h Lønnsfradrag [3]	30 600 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr	31 800 kr
h Særfradrag for alder	17 640 kr	17 640 kr	18 360 kr	18 360 kr	18 360 kr	19 368 kr
i Særfradrag for uførhet	17 640 kr	17 640 kr	18 360 kr	18 360 kr	18 360 kr	19 368 kr
j Avtrappingssats, skattereduksjonsregelen	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst	55,0 pst
k Skattefrie nettoinntekter, pensjonister						
Enslige	73 800 kr	76 800 kr	81 100 kr	85 200 kr	88 600	92 100
Ektepar	120 600 kr	125 400 kr	131 700 kr	138 300 kr	143 800	151 000
l foreldrefradrag (for barn under 12 år)						
Øvre grense, ett barn	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr	25 000 kr
Øvre grense, to barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr
Øvre grense, tre barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	35 000 kr
Øvre grense, fire barn	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	30 000 kr	40 000 kr
Osv.						
m Forsørgerfradrag i skatt (pr. barn)						
Barn (under 16 år)	1 820 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet
Ungdom (mellom 16 og 18 år)	1 820 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet	Opphevet
n Generelle satser for barnetrygd[4]						
1. barn	9 948 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr
2. barn	9 948 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr
3. barn	10 944 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr
4. barn	10 944 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr
5. og følgende barn	10 944 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr
o Sum barnetrygd og forsørgerfradrag (til orientering)						
1. barn	11 768 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr
2. barn	23 536 kr	23 328 kr	23 328 kr	23 328 kr	23 280 kr	23 280 kr
3. barn	36 300 kr	34 992 kr	34 992 kr	34 992 kr	34 920 kr	34 920 kr
4. barn	49 064 kr	46 656 kr	46 656 kr	46 656 kr	46 560 kr	46 560 kr
Tillegg pr. barn utover 4 barn	12 764 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 664 kr	11 640 kr	11 640 kr
p Ekstra barnetrygd til barn mellom 1-3 år[5]	7 884 kr	7 884 kr	7 884 kr	Opphevet	Opphevet	Opphevet
q Ekstra barnetrygd i Finnmark og Nord-Troms	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 792 kr	3 840 kr	3 840 kr

[1] For næringsinntekt over 12 G ble det betalt 7,8 pst. trygdeavgift fram til og med 2004.
[2] For skattytere i Finnmark og Nord-Troms utgjør satsen 9,5 pst.
[3] Skattyter må velge mellom minstefradrag og lønnsfradrag.
[4] F.o.m. 1. mai 2000 ble barnetrygden utvidet til å gjelde t.o.m. den måneden barnet fyller 18 år. Fra 1. juli 2000 gjelder barnetrygden t.o.m. måneden før barnet fyller 18 år.
[5] Ekstra barnetrygd til barn mellom 1 og 3 år fjernes fra 1. august 2003.

Kilde: Finansdepartementet

Tabell 7.2 Utvikling i grunnbeløpet, minstepensjonene for enslige og ektepar og pensjonene til enslige fødte uføre/unge uføre i perioden 1.5.1993-30.4.2005. Kroner

				Årlig pensjon til enslige fødte uføre/unge uføre[1]	
	Grunn-beløpet	Årlig minste-pensjon for enslig	Årlig minste-pensjon for ektepar	Pensjon før 1.1.92[2]	Pensjon tidligst fra 1.1.92[3]
1.05.93-31.12.93	37 300	59 868	96 816	92 688	88 992
1.01.94-30.04.94	37 300	59 868	101 088[4]	92 688	88 992
1.05.94-31.12.94	38 080	61 116	103 200	94 620	90 852
1.01.95-30.04.95[5]	38 080	61 512	103 992	94 620	90 852
1.05.95-30.04.96	39 230	63 372	107 136	97 488	93 600
1.05.96-30.04.97	41 000	66 240	111 984	101 892	97 836
1.05.97-30.04.98[6]	42 500	69 360	117 456	105 672	101 412
1.05.98-30.04.99[7]	45 370	81 360	140 040	112 752	108 252
1.05.99-30.04.00	46 950	84 204	144 912	116 676	112 032
1.05.00-30.04.01	49 090	88 032	151 512	121 992	117 132
1.05.01-30.04.02	51 360	92 100	158 532	127 632	122 544
1.05.02-30.04.03	54 170	97 140	167 208	134 616	129 252
1.05.03-30.04.04	56 861	101 964	181 200[8]	141 300	135 660
1.05.04-30.04.05	58 778	105 408	190 240[9]	146 064	140 244
1.05.05-30.04.06	60 699	108 852	199 512[10]	150 840	144 828

1 Personer som er født uføre eller har blitt uføre før fylte 26 år har rett til en garantert minstetilleggspensjon fra folketrygden.
2 Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 45 pst.
3 Uførepensjonen er beregnet ut i fra 3,3 i sluttpoengtall og en pensjonsprosent på 42 pst.
4 Hevingen av særtilleggsats for ektepar fra 1.1.94. Ny sats 2*60,5 pst. av grunnbeløpet, dvs. dobbelt av satsen for enslige.
5 Heving av særtilleggssatsen fra 1.1.95. Høy sats utgjør 61,55 pst. av grunnbeløpet.
6 Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.97. Høy sats utgjør 63,2 pst. av grunnbeløpet.
7 Heving av særtilleggssatsen fra 1.5.98. Høy sats utgjør 79,33 pst. av grunnbeløpet.
8 Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2003. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,8 G.
9 Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2004. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,825 G.
10 Heving av grunnpensjon for ektepar fra 1.5. 2005. Hver ektefelle mottar en grunnpensjon på 0,85 G

Kilde: Sosialdepartementet.

Tabell 7.3 Sammensetning av inntekt innenfor de ulike desilene for pensjonister[1]. Andel i prosent av samlet inntekt før skatt der ikke annet fremgår. Desilfordelt etter inntekt etter skatt. 1993 og 2003

1993 Desil	Lønns-inntekt	Nærings-inntekt	Kapital-inntekt[2]	Over-føringer	Samlet gj.sn inntekt før skatt, nivå	Skatt mm.	Inntekt etter skatt
1	2,8	-0,5	-0,7	98,3	43 354	7,7	92,3
2	1,9	0,1	6,0	92,0	60 716	6,4	93,6
3	1,4	0,2	7,5	90,8	68 811	5,7	94,3
4	1,7	0,4	8,3	89,7	78 853	8,0	92,0
5	1,9	0,4	7,5	90,2	90 180	10,6	89,4
6	2,3	0,5	7,2	90,0	102 772	12,8	87,2
7	2,6	0,5	7,1	89,9	116 760	14,3	85,7
8	3,1	0,6	7,6	88,7	133 324	15,4	84,6
9	4,3	0,7	8,6	86,4	157 061	16,6	83,4
10	6,1	1,3	19,1	73,6	254 095	21,9	78,1
Alle	3,4	0,6	9,9	86,0	110 591	14,4	85,6
2003 Desil							
1	3,0	-1,2	-5,5	103,8	78 500	12,1	87,9
2	2,6	0,1	4,1	93,2	108 100	9,3	90,7
3	2,4	0,2	4,9	92,5	123 300	9,7	90,3
4	2,5	0,2	4,0	93,3	139 400	11,4	88,6
5	2,7	0,2	3,7	93,3	154 800	12,9	87,1
6	3,3	0,3	3,7	92,7	173 000	14,9	85,1
7	3,8	0,3	3,8	92,2	193 000	16,4	83,6
8	4,5	0,3	4,3	90,9	217 400	17,8	82,2
9	5,8	0,5	5,0	88,7	253 000	19,1	80,9
10	6,6	1,0	23,5	69,0	415 400	21,4	78,6
Alle	4,4	0,4	8,2	87,1	185 500	16,2	83,8

[1] Trygdede og pensjonister hvor pensjonsytelsene er minst lik minstepensjon og overstiger eventuell yrkesinntekt. Dette var en gruppe på 936 082 personer i 1993 og 1 017 748 personer i 2003.
[2] Renteinntekter er inkludert, men ikke renteutgifter eller beregnet inntekt av egen bolig.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.4 Fordelingen av total lønnsinntekt før skatt[1] for personer med lønn over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn[2]. 1986, 1993 og 2003

	1986		1993		2003		Reell endring[3] 1986-2003. Prosent
Desil	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	Gj.snitt. Kroner	Andel Prosent	
1	88 700	5,6	124 700	5,6	192 800	5,6	27,6
2	104 100	6,6	145 900	6,6	226 200	6,5	27,6
3	117 800	7,4	163 300	7,4	252 700	7,3	26,0
4	128 700	8,1	178 500	8,1	275 800	7,9	25,8
5	138 400	8,7	193 100	8,7	298 700	8,6	26,7
6	150 200	9,5	208 500	9,4	323 300	9,3	26,4
7	164 300	10,4	226 700	10,2	352 100	10,1	25,9
8	181 700	11,5	250 400	11,3	390 100	11,2	26,1
9	209 200	13,2	289 700	13,1	455 600	13,1	27,9
10	301 700	19,0	432 900	19,6	704 800	20,3	37,2
Alle	158 500	100,0	221 400	100,0	374 200	100,0	38,7
Gini-koeffisient		0,199		0,202		0,211	
Antall personer		1 346 000		1 430 246		1 657 724	

[1] Lønnsdefinisjonen er hentet fra selvangivelsesregisteret. Dette innebærer at bl.a. overtid, arbeidsledighetstrygd og enkelte naturalytelser er inkludert.
[2] Alle personer med lønnsinntekt over 60 prosent av gjennomsnittlig industriarbeiderlønn er med. Dette tilsvarer en grense på 80 640 kroner i 1986, 113 520 kroner i 1993 og 174 060 kroner i 2003.
[3] Endring i realverdien (målt i 2002-kroner) av gjennomsnittlig lønnsinntekt for den enkelte desil.

Kilde: Registerbasert inntektsstatistikk (1993, 2003), Inntekts- og Formuesundersøkelsen (1986). Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.5 Timelønnskostnader i industrien hos Norges handelspartnere. Prosentvis vekst fra året før[1]

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Belgia[3]	1,2	2,9	1,6	3,4	2,4	2,5	0,5	4,6	4,8	2,3	2,8
Canada[2]	1,7	2,2	-0,8	2,9	2,8	1,6	3,5	4,3	3,2	1,2	3,7
Danmark[3]	3,2	3,6	3,9	3,7	3,6	3,8	3,8	4,4	3,9	4,5	3,2
Finland[3]	4,6	7,8	2,8	2,6	3,9	3,5	4,7	6,8	4,2	3,9	3,6
Frankrike[3]	2,5	2,7	1,7	2,5	0,8	3,6	4,7	4,1	4,5	2,4	3,2
Italia[3]	1,5	4,6	6,9	2,9	-0,4	1,1	1,9	2,2	3,3	2,7	4,5
Nederland[3]	4,3	2,2	2,4	2,7	4,2	3,0	5,0	4,8	6,5	3,7	2,4
Storbritannia[3]	5,0	4,4	4,3	4,2	4,5	3,7	4,7	4,1	3,5	4,2	3,9
Sverige[3]	4,2	5,4	6,6	4,4	4,6	2,6	4,7	4,6	3,3	4,7	2,9
Sveits[2]	3,3	1,5	3,6	3,6	3,6	1,5	1,4	2,5	1,7	1,4	1,6
Tyskland[3]	5,5	5,4	5,1	2,3	1,6	2,7	2,6	2,7	2,8	2,5	1,4
Østerrike[3]	4,2	-0,2	2,6	1,3	2,8	3,7	1,6	2,7	3,0	1,5	1,9
Japan[2]	2,0	3,2	0,8	3,4	2,6	-0,3	0,0	1,9	-2,5	0,8	0,3
USA[3]	2,8	2,2	1,3	1,9	2,7	2,9	4,4	3,4	3,7	4,5	4,8
Spania[3]	2,9	2,3	4,1	2,9	4,0	3,4	3,6	5,0	5,3	5,4	4,0
Irland[3]	3,3	3,0	3,1	3,1	4,5	5,7	6,7	8,0	4,6	5,3	5,1
Hellas[2]	13,0	13,6	8,8	8,8	4,6	4,2	5,9	4,6	5,0	3,4	3,1
Portugal[3]	4,8	6,0	4,9	4,8	5,1	5,3	7,2	5,3	5,7	3,0	2,4
Singapore[2]	7,9	4,9	4,7	6,0	5,2	6,6	11,9	-8,9	7,7	5,8	5,0
Sør-Korea[2]	15,0	9,3	14,2	6,4	0,5	10,9	8,1	8,6	5,3	8,6	8,1
Thailand[4]	10,6	11,3	11,4	11,1	13,7	5,5	6,8	4,2	5,3	6,2	6,7
Taiwan[2]	6,4	6,1	4,4	4,3	4,9	3,1	3,4	6,4	-1,8	2,3	4,0
Polen[5]	38,3	34,2	27,0	28,7	17,2	15,4	3,3	10,1	9,5	3,5	3,5
Tsjekkia[5]	16,2	18,2	20,0	14,5	9,7	5,4	7,0	11,5	7,2	7,1	5,9
Ungarn[5]	23,7	19,7	23,5	17,2	19,0	8,2	15,2	14,3	11,7	6,0	9,2
Norges handelspartnere	4,2	4,6	4,7	3,6	3,3	3,2	3,9	4,2	3,5	3,7	3,1
Memo:											
Norge, virkedags-korrigert	2,9	3,9	4,1	4,4	6,2	6,2	5,1	5,9	5,2	4,6	2,9

[1] For noen land og kilder er det er usikkert i hvilken grad tallene inkluderer pensjonskostnader. Tallene fra Eurostat (http://epp.eurostat.cec.eu.int) inkluderer slike kostnader.
[2] Kilde: IMF.
[3] Kilder: Fram til 1997: IMF, 1998-: Eurostat.
[4] Kilde: Beregningsutvalget (hele perioden).
[5] Kilder: Fram til 1996: OECD, 1997-: Eurostat.

Tabell 7.6 Lønnsomhetsutviklingen i Norge. Makroøkonomiske mål, prosent.[1]

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
I) Driftsresultatandel (netto)											
- Industri	21,4	25,2	21,9	20,9	19,8	20,8	22,0	23,7	22,3	15,9	17,2
- Varehandel	24,2	25,4	24,4	24,9	23,2	22,3	20,8	20,9	19,9	15,3	15,6
- Hotell og restaurant	12,8	13,0	13,4	14,4	14,0	13,8	13,1	13,1	16,2	13,9	11,7
- Post og telekommunikasjon	22,3	13,5	20,3	32,6	30,7	33,9	16,9	20,2	30,6	33,1	34,3
- Forretningsmessig tjeneste-yting	30,8	30,1	28,5	29,1	28,2	29,8	29,1	31,8	32,8	33,7	34,9
- Personlig tjenesteyting	31,3	31,2	34,5	35,1	36,7	36,2	37,8	40,6	39,3	38,0	38,8
II) Kapitalavkastningsrate (netto)											
- Industri	11,4	14,3	12,0	11,9	11,1	11,7	12,4	13,7	12,7	8,1	9,0
- Varehandel	20,9	23,9	24,6	26,8	25,6	24,4	22,9	23,1	22,1	17,1	17,7
- Hotell og restaurant	7,7	7,7	8,1	8,8	8,5	8,6	8,0	7,8	10,3	8,9	7,4
- Post og telekommunikasjon	8,3	4,4	6,9	13,0	11,7	13,1	5,3	6,7	11,7	13,7	14,8
- Forretningsmessig tjeneste-yting	26,3	24,4	22,3	23,0	21,6	22,9	21,3	23,0	22,3	20,4	22,3
- Personlig tjenesteyting	9,0	8,8	10,2	10,4	11,2	11,0	11,7	12,7	12,7	11,7	12,2

[1] Tallene vil kunne bli påvirket dersom det i en næring er en stor andel selvstendige.
Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget.

Tabell 7.7 Brutto driftsresultatandel for utvalgte land.[1] Prosent.

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Fastlands-Norge	38,1	38,2	36,6	35,9	35,0	34,1	34,5	34,9	35,1	34,7	35,1
Tyskland	38,3	38,6	39,1	40,0	40,5	40,1	39,3	39,5	40,1	40,4	
Danmark	39,3	38,9	38,6	38,4	36,5	36,5	37,8	36,8	36,6	37,0	
Sverige	38,0	39,8	36,9	36,7	35,9	35,9	34,5	32,0	32,2	32,9	
USA	37,1	37,5	38,3	38,6	38,0	37,8	37,3	37,3	38,4	..	
Handelspartnere [1]	39,9	40,7	40,2	40,5	40,3	40,0	39,7	38,8	39,1	38,5	
Memo: Industrien [2]											
Norge	31,2	33,7	31,1	30,0	29,2	30,6	31,9	33,3	31,9	27,4	28,2
Danmark	32,3	31,9	30,7	33,0	31,5	30,7	32,9	31,3	32,1	..	
Finland	44,5	45,4	42,7	44,7	47,2	45,1	49,1	44,7	43,4	..	
Tyskland	24,6	23,9	24,4	25,8	27,1	26,5	25,5	25,1	26,1	..	

[1] Sammenveid med konkurranseevnevekter. På grunn av manglende data er gjennomsnittet for handelspartnerne beregnet på grunnlag av de landene det foreligger tall for. I 2002 hadde disse landene en samlet vekt på 97 prosent av handelspartnerne. I 2003 hadde denne andelen sunket til 74 prosent.
[2] Manglende data gjør at det ikke er mulig å beregne brutto driftsresultatandelen for handelspartnerne samlet.
Kilde: Statistisk sentralbyrå, OECD og Beregningsutvalget.

Tabell 7.8 Bedriftsøkonomiske mål for lønnsomheten. Norge, prosent.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
III) Driftsmargin									
- Industri	7,4	5,6	5,4	4,8	4,3	4,9	4,0	3,3	4,1
- Varehandel, hotell og restaurant			2,9	2,7	2,6	1,7	1,9	2,7	3,0
- Samferdsel			8,7	6,8	7,3	7,4	5,9	1,5	7,1
- Forretningsmessig tjenesteyting			7,0	11,4	12,8	10,1	9,4	9,8	13,2
- Andre fastlandsnæringer			7,7	6,7	8,4	8,4	5,8	7,1	6,9
IV) Totalrentabilitet									
- Industri	10,3	8,1	8,8	7,7	6,1	7,1	7,0	4,1	3,9
- Varehandel, hotell og restaurant			9,0	8,3	7,1	4,9	5,9	7,7	8,1
- Samferdsel			6,9	5,5	4,6	5,4	4,9	0,4	5,2
- Forretningsmessig tjenesteyting			7,4	6,5	5,8	6,2	4,9	4,7	6,6
- Andre fastlandsnæringer					7,1	7,5	3,8	4,3	4,8
V) Egenkapitalandel									
- Industri	32,4	34,3	36,3	37,4	38,9	35,7	36,0	42,0	40,9
- Varehandel, hotell og restaurant			28,2	28,3	29,0	29,2	29,0	28,6	30,0
- Samferdsel			41,0	41,6	40,9	39,0	36,9	36,6	39,1
- Forretningsmessig tjenesteyting			40,2	39,1	38,8	39,4	36,3	35,7	34,9
- Andre fastlandsnæringer			41,3	44,5	44,1	42,3	41,5	37,5	40,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.9 Lønnsomhetsutviklingen basert på mikroøkonomiske mål. Industrien. Norge og handelspartnere. Prosent.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
III) Driftsmargin									
- Norge	7,4	5,6	5,3	4,8	4,3	4,9	4,0	3,3	4,1
- EUR-11[1]	6,1	5,0	5,9	5,9	5,9	6,1	5,2	5,1	..
- USA	7,7	7,4	7,6	7,7	7,9	7,5	4,0	5,7	5,5
- Japan	5,7	6,1	5,8	5,3	5,3	5,8	4,8	5,3	5,9
IV) Totalrentabilitet									
- Norge	10,3	8,1	8,8	7,7	6,1	7,1	7,0	4,1	3,9
- EUR-11[1]	8,3	7,1	8,3	8,4	7,9	8,9	7,4	6,3	..
- USA	8,5	8,4	8,6	10,4	10,6	9,6	2,9	6,0	7,2
- Japan	5,4	5,7	5,4	4,2	4,5	5,3	4,0	4,4	5,1
V*) Egenkapitalandel*									
- Norge	32,4	34,3	36,3	37,4	38,9	35,7	36,0	42,0	40,9
- EUR-11[1]	37,0	37,9	38,1	38,6	38,7	38,5	39,1	40,1	..
- USA	37,8	38,8	38,7	36,9	36,8	38,1	37,2	36,4	38,7
- Japan	33,0	34,5	35,4	37,0	37,0	39,0	38,6	39,5	41,2

[1] Et uveid gjennomsnitt av 11 EU-land (Belgia, Danmark, Finland, Frankrike, Italia, Nederland, Portugal, Spania, Sverige, Tyskland og Østerrike).

Kilde: Statistisk sentralbyrå og BACH.

Tabell 7.10 Beregnet årslønnsvekst[1] for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1

	Arbeidere i NHO-bedrifter[2]										
	Arbeidere i alt	Industri-arbeidere	Nærings- og nytelse	Tekstil- og bekledning	Treindustri	Treforedling- og papirvare-industri	Grafisk industri	Kjemisk industri	Mineral-barb. industri	Elektro-kjemisk industri	Jern- og metall-industri
1994-95	2,9	3,4	3,1	2,3	3,7	5,2	2,8	3,8	3,7	2,9	3,4
1995-96	4,2	4,2	3,6	4,2	4,8	6,0	3,4	4,5	3,8	6,0	3,4
1996-97	4,3	3,7	3,4	3,6	4,1	2,0	3,9	4,3	4,1	2,7	4,6
1997-98	6,2	5,6	5,3	6,6	6,4	5,6	5,3	5,6	5,7	4,8	5,6
1998-99	4,9	4,7	4,2	3,1	2,5	5,3	4,2	3,2	6,1	6,0	5,3
1999-00	4,5	4,5	3,9	3,9	4,3	8,1	4,4	2,9	6,1	4,3	4,1
2000-01	4,9	4,9	4,2	4,7	4,3	5,3	7,7	5,3	5,0	5,8	5,0
2001-02	5,6	5,0	6,1	4,6	6,1	4,8	3,4	5,4	5,2	4,0	5,5
2002-03	4,0	3,5	4,0	4,6	3,0	4,3	2,9	4,2	3,6	7,8	2,5
2003-04	3,6	3,6	4,0	4,6	3,1	3,6	3,9	2,5	4,4	-	4,0
1994-04	55,4	52,5	50,6	51,1	51,2	63,0	50,6	50,4	59,3	-	52,9
Gj. sn per år	4,5	4,3	4,2	4,2	4,2	5,0	4,2	4,2	4,8	-	4,3
Årslønn 2004	kr 299 200	kr 297 200	kr 275 700	kr 252 800	kr 271 200	kr 288 400	kr 348 700	kr 283 700	kr 274 300	-	kr 306 500

	Arbeidere i NHO-bedrifter[2]:										
	Bygg- og anleggs-virksomhet			Funksjonærer i NHO-bedrifter			Varehandel				
	I alt	Byggevirk.	Transport-sektoren	I alt	Industri-funk.	Forretnings- og sparebanker[5]	I alt	Engros-handel	Detalj-handel	Hotell- og rest.[3]	Forsikring
1994-95	1,1	3,7	2,4	3,7	3,8	3,7	3,3	3,3	4,2	2,3	2,3
1995-96	4,3	4,5	5,2	4,3	4,3	4,7	5,3	5,0	4,6	4,3	4,1
1996-97	5,8	5,8	3,9	4,8	4,7	4,9	4,7	5,1	4,1	4,0	5,5
1997-98	6,9	6,8	6,4	6,6	6,8	6,8	6,2	5,4	7,1	6,2	7,3
1998-99	5,7	5,8	4,8	4,8	4,7	5,2	5,0	4,8	3,7	4,1	4,3
1999-00	5,3	5,5	4,2	4,6	4,7	5,4	4,8	4,9	4,8	4,4	3,9
2000-01	4,9	5,2	5,3	7,1	5,3	4,2	5,5	5,7	4,5	3,6	4,2
2001-02	5,3	5,3	5,4	5,6	6,1	6,3	4,7	4,6	6,2	5,6	6,0
2002-03	3,7	3,9	5,2	5,1	4,6	4,5	4,4	3,7	4,7	3,1	-
2003-04	3,6	3,6	4,0	4,1	3,8	4,0	3,2	2,6	3,6	1,5	-
1994-04	57,5	63,0	57,9	63,9	61,0	62,4	58,4	55,4	59,0	46,6	-
Gj. sn. per år	4,6	5,0	4,7	5,1	4,9	5,0	4,7	4,5	4,7	3,9	-
Årslønn 2004	kr 321 600	kr 319 900	kr 274 200	kr 431 000	kr 435 700	kr 400 900	kr 335 100	kr 369 800	kr 285 500	kr 240 500	-

Tabell 7.10 Beregnet årslønnsvekst[1] for flere grupper. Utfyllingstabell til tabell 3.1

		Staten				Kommunene	NAVO-bedrifter	
	Forretnings-messig tjenesteyting	I alt	Sivil ytre etat[4]	Forretn. drift[4]	Undervisnings-personell i kom-munesektoren	I alt	Helsefore-takene	Øvrige bedrifter
1994-95	2,6	3,1	3,6	2,7	2,7	2,8	-	-
1995-96	4,0	4,4	4,5	3,8	4,1	4,4	-	-
1996-97	4,3	4,3	4,2	2,1	4,0	3,9	-	-
1997-98	5,9	6,4	7,6	6,8	5,8	5,9	-	-
1998-99	5,4	4,7	2,0	3,1	4,5	5,0	-	-
1999-00	4,5	4,6	4,7	4,4	6,0	4,0		
2000-01	4,7	4,2	3,4	4,3	7,8	3,5	-	-
2001-02	5,2	5,9	6,4	4,0	8,2	6,0	5,3	5,5
2002-03	4,8	4,3	-	-	5,4	4,4	7[7]	3,8
2003-04	3,5	3,7	-	-	3,2[9]	3,8[6]	3,0[8]	3,4
1994-04	55,1	56,1	-	-	65,3	53,3	-	-
Gj. sn. per år	4,5	4,6	-	-	5,2	4,4	-	-
Årslønn 2004	kr 406 300	kr 339 100	-	-	kr 357 300	kr 306 000	355 200[8]	kr 318 500

[1] Veksttallene er per årsverk for arbeidere i NHO-bedrifter, staten, skoleverket, kommunene, hotell- og restaurantvirksomhet og NAVO-bedrifter. For de andre er de for heltidsansatte.
[2] Gjelder for arbeidere med gjennomsnittlig avtalefestet normalarbeidstid, for dagarbeidere betyr dette 37,5 t/uke.
[3] Omfatter månedslønte, prosentlønte og timelønte arbeidstakere. Både heltids- og deltidsansatte er med i veksttallet. Årslønnsnivået er et gjennomsnitt for fastlønte og prosentlønte. Veksttallet fra 1996 til 1997 er justert for bedrifter som tidligere var medlemmer i Forbundet for Overnatting og Servering (FOS), og som ikke var med i statistikken for 1996. Denne gruppen utgjør 30-40 prosent i grunnlagsmaterialet og er med i veksttallet for 1997-98 og etterfølgende år.
[4] Lønnsutviklingen mellom lønnsstatistikkens tellingstidspunkter. For de andre er det lagt til grunn årsgjennomsnittet.
[5] Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i beregningen for årene etter. Omfatter også forsikring fra 2003.
[6] Omfatter også stillinger med hovedsakelig lokal lønnsdannelse og undervisningspersonell i kommunene.
[7] Legene trakk opp lønnsveksten med om lag 2 prosentpoeng
[8] Heltidsansatte
[9] Tallet for 2003 til 2004 er for undervisningspersonell med sentral lønnsdannelse i kommunene og ekskl. Oslo kommune. Tallet fra 2003 til 2004 er ikke sammenliknbart med tallene for tidligere år.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 7.11 Beregnet årslønnsvekst for noen store forhandlingsområder. Heltidsansatte[1]

	NHO-bedrifter i industrien								NAVO-bedrifter	
	Industrien i alt i NHO-bedrifter	Industri-arbeidere	Industrifunk-sjonærer	HSH-bedrifter i varehandel[2]	Forretnings- og sparebanker[3]	Statsan-satte	Skole-verket	Kommune-ansatte	Helse-foretakene	Øvrige bedrifter
1994-95	-	-	3,8	4,0	3,7	-	-	-	-	-
1995-96	-	-	4,3	5,4	4,7	-	-	-	-	-
1996-97	-	-	4,7	4,1	4,9	-	-	-	-	-
1997-98	-	-	6,8	6,1	7,0	-	-	-	-	-
1998-99	-	-	4,7	4,9	5,0	-	-	-	-	-
1999-2000	-	-	4,7	4,5	4,8	4,6	6,0[4]	-	-	-
2000-2001	-	-	5,3	4,8	4,0	4,2	7,8[5]	-	-	-
2001-2002	-	-	6,1	5,0	6,2	6,0	8,1[6]	-	-	-
2002-2003	-	-	4,6	4,3	4,5	4,4	5,5[7]	-	-	-
2003-2004				3,5	4,0					
1994-1999	-	-	26,7	27,0	28,0	-	-	-	-	-
Gj. sn. per år	-	-	4,9	4,9	5,1	-	-	-	-	-
1999-2003	-	-	22,4	19,9	21,1	-	-	-	-	-
Gj. sn. per år	-	-	5,2	4,6	4,9	-	-	-	-	-
Årslønn 2004, kr	-	-	-	306 400	400 900	-	-	-	-	-

[1] I beregningene av årslønn fra og med 1997 for heltidsansatte i privat sektor inngår de som har en avtalt arbeidstid på 33 timer eller mer i uken. Dette er i samsvar med heltidsdefinisjonen i offisiell lønnsstatistikk for privat sektor. For ansatte i HSH-bedrifter i varehandel legges imidlertid til grunn 37,5 t/uke. For ansatte i stat, skoleverk, kommune og de statlige eide helseforetakene er heltid definert som alle med dellønnsprosent/stillingsandel på 100 prosent.

[2] Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i HSH. Tallet i tabellen for 1998-99 gjelder for ansatte i identiske bedrifter, dvs. bedrifter som er med i statistikken både i 1998 og 1999. Til sammenlikning var lønnsveksten fra 1998 til 1999 i varehandelen totalt 5,0 prosent, i engroshandel totalt 4,8 prosent og i detaljhandel totalt 3,7 prosent, se vedleggstabell 7.10. Lønnsveksten i HSH-området fra 1998 til 1999 var sterkt preget av at langt flere HSH-bedrifter kom med i statistikken for 1999 enn i tidligere år. På individnivå var økningen særlig stor for personer i stillingsgrupper med lønn under gjennomsnittet for HSH-bedrifter, noe som trakk lønnsveksten ned.

[3] Fondsmeklere i finansinstitusjoner kom med i statistikken i 1995. Disse er ikke med i veksttallet for 1994-95, men er med i årene etter. Lønnsveksten fra 1998 til 1999 er påvirket av utbetaling i Kreditkassen fra et «ansettelsesfond» som ble bygd opp gjennom avsetninger i 1997 og 1998. Årslønnsvirkningen i 1999 utgjorde om lag ½ prosent for hele tariffområdet. Fra og med 1997-98 er årslønnsveksten for forretnings- og sparebanker og forsikring under ett.

[4] Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med om lag 1,4 prosentpoeng.

[5] Kompensasjon for endringer i særavtalen om arbeidstid trakk opp lønnsveksten med 1,8 prosentpoeng. Under hovedtariffoppgjøret i 2000 ble det avtalt at de 2 ekstra feriedagene både i 2001og 2002 tas ut i penger i stedet for redusert tilstedeværelsesplikt. Dette utgjør ett lønnstrinn eller vel 1½ prosentpoeng som bidrag til lønnsveksten i 2001.

[6] Skolepakke II trakk opp lønnsveksten med om lag 3 prosentpoeng

[7] Skolepakke II trakk opp lønnsveksten med om lag 1¾ prosentpoeng

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Beregningsutvalget

Tabell 7.12 Vekst i prosent i gjennomsnittlig årslønn[1] per heltidsekvivalent[2] for deltidsansatte etter næringer[3] og deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn. 1998-2004

	Andel deltid 2004[4]	Vekst fra året før i prosent							Samlet vekst 1998-04	Årslønn per 1.9/ 1.10 2004	Lønns-andel[5]
		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004			
I alt		6,3	3,3	4,3	4,1	7,3	4,3	3,7	38,5	289 200	82,6
Olje- og gassutvinning og bergverksdrift	6	-3,4	5,9	-2,4	2,0	1,3	10,9	2,1	16,7	407 580	79,1
Industri	8	7,5	3,3	8,3	0,4	8,2	6,2	3,6	43,6	299 244	89,3
Kraftforsyning	4	9,1	-1,1	6,7	5,4	11,1	4,8	5,9	49,5	318 024	84,9
Bygge- og anleggs-virksomhet	4	4,0	5,5	3,3	5,5	12,6	0,9	1,8	38,3	300 840	92,8
Varehandel	39	6,0	5,0	3,0	6,4	3,5	3,6	2,4	34,0	244 080	72,4
Hotell- og restaurant-virksomhet	54	-	-	-	-	7,9	5,1	3,7	-	239 748	89,2
Samferdsel	19	-2,5	-1,9	1,7	6,3	8,7	3,4	4,1	20,9	294 468	86,4
Finanstjenester	14	8,5	3,7	2,2	11,5	5,5	0,4	5,3	43,1	328 692	76,8
Eiendomsdrift og forretningsmessig tjenesteyting	18	-6,0	12,3	0,4	11,3	4,1	8,9	1,1	35,2	301 236	73,4
Staten	18	8,7	0,0	6,2	9,3	5,6	3,3	6,4	46,4	316 464	91,1
Undervisningspersonale i skoleverket	33	8,5	2,2	9,7	4,4	11,9	2,2	4,7	51,9	354 144	96,6
Kommune og fylkes-kommune	60	9,9	0,8	5,0	0,8	7,9	2,7	5,1	36,6	282 432	93,6
Statlige sykehustjenester	42	-	-	-	-	8,0	3,8	5,1	-	322 428	89,3
Privat undervisning	34	13,2	-0,6	0,2	7,1	2,0	14,5	-2,7	37,2	322 968	92,8
Private helse- og sosialtjenester	43	3,2	5,4	1,6	5,7	3,6	10,4	1,2	35,2	286 152	96,4
Sosiale og personlige tjenester	29	8,1	3,3	4,4	5,1	3,1	15,1	2,3	48,7	308 268	85,7

[1] Gjennomsnittlig beregnet årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 3.1, dvs. fast avtalt lønn, uregelmessige tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
[2] Omfatter deltidsansatte der deltidsansatte er regnet om til heltidsekvivalenter. Månedsfortjenesten per heltidsekvivalent for deltidsansatte er regnet ut på grunnlag av gjennomsnittlig avtalt arbeidstid per uke for de heltidsansatte, dvs. alle med avtalt arbeidstid på 33 timer per uke eller mer. Dersom gjennomsnittlig arbeidstid for heltidsansatte er 37 timer i uka, vil for eksempel en deltidsansatt som arbeider 15 timer i uka ha en vekt på 0,41 (15/37) regnet som heltidsekvivalent. Lønnen for deltidsansatte regnet per heltidsekvivalent framkommer ved å multiplisere lønnen til vedkommende deltidsansatt med 2,47 (37/15).
[3] NOS Standard for næringsgrupper
[4] Andel sysselsatte som jobber deltid innenfor den enkelte næring (prosent)
[5] Deltidsansattes lønn som andel av heltidsansattes lønn.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.13 Arbeidsstyrken i prosent av alle personer i hver gruppe, ifølge arbeidskraftsundersøkelsen (AKU)

	Nivå	Endring fra året før i prosentpoeng				
	2004	2000	2001	2002	2003	2004
I alt	72,6	0,1	0,1	0,0	-0,6	-0,3
Kvinner, 16-24	61,2	0,5	0,0	2,4	-2,0	-0,8
Menn, 16-24	61,8	0,6	-2,4	-0,1	-1,7	-1,3
Kvinner, 25-54	82,7	0,1	-0,1	-0,3	-0,5	0,2
Menn, 25-54	90	-0,4	0,0	-0,4	-1,0	0,0
Kvinner, 55-74	42,5	0,5	2,3	2,1	0,8	-0,6
Menn, 55-74	53,2	1,1	2,1	0,3	1,6	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.14 Arbeidsmarkedstall fra AETAT, tall i 1000 personer

	Nivå	Endring fra samme periode året før i prosent					
	2004	2000	2001	2002	2003	2004	jan.-mai 2005[1]
Registrert helt ledige	91,6	3,1	0,0	12,6	17,4	-1,1	-5,4
Helt permitterte	4,9	1,0	-1,3	0,5	3,5	-5,1	
Ordinære tiltaksdeltakere	17,0	3,1	-1,4	-0,8	5,0	2,6	-11,0
Delvis sysselsatte	42,2	-0,1	-1,7	2,3	5,8	0,8	
Tilgang ledige stillinger	202,5					2,7	
Beholdning ledige stillinger	10,7					-0,4	

[1] Gjennomsnittet av sesongjusterte månedstall i forhold til årsgjennomsnittet for 2004.
Kilde: AETAT

Tabell 7.15 Sysselsatte ifølge nasjonalregnskapet[1], 1000 personer

	Nivå	Endring fra året før					
	2004	2000	2001	2002	2003	2004	1. kv. 2005[2]
I alt	2302,8	9,4	6,3	2,3	-14,1	4,5	6,1
Olje og utenriks sjøfart	68,7	-2,3	2	1,6	-1,4	-0,9	0,1
Fastlands-Norge	2234,1	11,7	4,3	0,7	-12,6	5,3	6,0
Industri og bergverksdrift	270	-7,4	-8,2	-5,0	-13,5	-8,3	-2,0
Annen vareproduksjon	226,5	-5,4	-2,7	-2,5	0,0	-1,3	1,5
Primærnæringer	80,1	-2,8	-3,6	-2,9	-4,1	-2,6	-1,6
Elektrisitetsforsyning	14,1	-0,1	-1	-1,5	-0,3	0,1	-0,1
Bygge- og anleggsvirksomhet	132,4	-2,5	1,9	2,0	4,3	1,2	3,2
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	1014,5	19,9	6,9	6,8	3,7	11,9	7,6
Varehandel	320,7	5,1	-0,1	3,4	6,5	5,1	-0,2
Samferdsel	144,4	-1,9	-1,9	-2,2	-3,5	-2,3	-0,3
Annen tjenesteyting	549,5	16,7	8,9	5,6	0,6	9,3	8,1
Offentlig forvaltningsvirksomhet	722,9	4,5	8,4	1,3	-2,8	2,9	-0,9
Statsforvaltningen	269,6	-0,7	-0,5	106,7	-3,4	7,5	-1,5
Kommuneforvaltningen	453,3	5,2	8,8	-105,3	0,6	-4,6	0,6

[1] Nasjonalregnskapstallene (NR) avviker noe fra AKU, bl.a. ved at NR inkluderer utenlandske sjøfolk på norske skip.
[2] Gjennomsnittet av sesongjusterte tall for 1. kvartal 2005 i forhold til årsgjennomsnittet for 2004.
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Vedleggs tabell 7.16 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for heltidsansatte etter utdanningsgrupper[3] og næring[2]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før							Samlet vekst	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004
Utdanning på grunnskolenivå								3,6	-	295 800
Industri i alt	12	6,9	3,2	3,8	3,7	5,6	3,0	3,1	33,2	287 400
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[11]	8	7,4	4,9	4,1	4,6	5,6	3,4	3,7	38,8	309 700
Varehandel i alt	11	6,3	3,8	4,5	5,3	5,3	2,9	4,9	37,8	304 800
Finanstjenester i alt[6]	3	8,7	3,7	5,2	4,2	6,5	3,4	5,0	42,9	360 800
Skoleverket i alt	0	14,2	-0,8	8,4	1,2	9,6	2,0	6,4	47,9	307 700
Staten i alt[7]	2	7,8	2,8	4,9	4,4	4,0	2,2	3,6	33,7	284 700
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	7	9,1	1,1	4,7	5,4	6,7	1,9	4,9	38,8	262 800
Helseforetak[10]	3						1,4	3,3	-	261 600
Utdanning på videregående skolenivå								3,6	-	318 500
Industri i alt	67	7,3	4,4	4,0	4,2	5,7	3,5	3,6	37,5	314 700
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[11]	76	7,3	5,1	4,7	4,9	5,7	2,7	3,8	39,6	315 500
Varehandel i alt	70	6,8	3,7	5,9	4,3	4,3	3,7	3,5	36,9	319 300
Finanstjenester i alt[6]	55	7,2	4,1	4,4	4,2	6,4	1,6	4,9	37,7	370 600
Skoleverket i alt	4	9,1	2,6	9,4	5,4	10,3	3,2	3	51,2	325 300
Staten i alt[7]	34	8,3	2,2	6,8	2,7	6,3	2,4	3,3	36,5	307 500
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	49	7,9	1,3	4,4	4,7	6,4	2,3	4,8	36,2	275 300
Helseforetak[10]	29						1,6	3,9	-	278 100
Utdanning på videregående skolenivå herav fagutdanning[5]								-	-	-
Industri i alt	29	7,7	5,1	4,2	4,5	5,2	3,7	3,3	39,0	322 600
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[11]	45	8,5	6,8	5,4	5,7	6,1	2,5	4,1	46,1	327 100
Varehandel i alt	17	7,7	5,5	6,3	5,6	4,1	4,1	3,2	42,8	318 200
Finanstjenester i alt[6]	3	8,5	2,2	5,6	4,3	5,7	5,1	3,1	39,9	360 700
Skoleverket i alt	1	9,7	1,2	11,6	3,9	8,2	1,4	3,9	46,9	339 300
Staten i alt[7]	5	10	2,9	5,5	3,1	6,1	2,2	2,7	37,0	298 700
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	13	6,0	0,4	4,1	3,8	8,0	2,0	4,9	32,8	275 200
Helseforetak[10]							1,8	5,6	-	280 500

Vedleggs tabell 7.16 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for heltidsansatte etter utdanningsgrupper[3] og næring[2]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent fra samme tidspunkt året før							Samlet vekst	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004
Universitets- eller høgskoleutdanning, til og med 4 år								3,4	-	391 500
Industri i alt	13	8,7	6,9	5,5	5	6,7	2,3	2,5	44,0	435 500
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[11]	8	5,8	4,7	4,7	5,2	7,5	3,4	2,0	38,3	430 000
Varehandel i alt	14	9,1	4,6	6,5	7,1	5,4	0,0	2,6	40,8	429 900
Finanstjenester i alt[6]	34	7,4	2,8	5,7	3,9	3,6	2,8	2,9	32,8	482 700
Skoleverket i alt	84	8,8	1,7	9,6	4,2	10,5	2,4	3,6	48,3	362 700
Staten i alt[7]	30	7,9	2,4	6,6	4,1	6,2	1,5	3,6	36,8	341 900
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	37	6,9	2,2	5,3	5,0	6,0	3,0	5,5	39,1	328 800
Helseforetak[10]	47						3,7	3,3	-	333 400
Universitets- eller høgskoleutdanning, lengre enn 4 år								3,1	-	488 700
Industri i alt	5	9,0	6,1	6,1	5,2	7,5	2,2	2,0	44,6	544 200
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[11]	2	0,2	3,1	6,5	4,4	5,7	6,4	0,0	29,2	537 400
Varehandel i alt	3	9,2	5,7	4,1	9,0	3,5	2,8	-3,5	34,5	505 300
Finanstjenester i alt[6]	8	6,9	1,0	9,3	0,2	4,6	2,1	3,8	31,1	603 200
Skoleverket i alt	12	7,2	2,5	9,8	3,9	9,8	1,9	3,1	44,5	408 100
Staten i alt[7]	32	7,2	2,7	5,5	5,4	6,6	2,3	3,5	38,3	405 500
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	6	7,8	2,2	3,4	4,8	5,2	2,6	4,8	35,2	392 100
Helseforetak[10]	17						11,9	0,6	-	585 200

[1] Gjennomsnittlig årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 3.1, dvs avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
[2] NOS Standard for næringsgrupper
[3] NOS Standard for utdanningsgruppering
[4] Andeler av utvalget i den enkelte næring
[5] Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
[6] Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting. Nye tall for 2001. Endring fra 2000 til 2001 er basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall, mens endring mellom 2001 og 2002 er basert på nye tall for 2001.
[7] Eksklusive statlige sykehus fra og med veksttallet for 2002.
[8] Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. veksttallet for 2002.
[9] Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger til og med 2001
[10] For helseforetak gjelder samlet vekst fra 2001-2004
[11] Nye tall for 2003. Endring fra 2002 til 2003 basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall mens endring mellom 2003 og 2004 er basert på nye tall for 2003.

Kilde: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 7.17 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for alle ansatte per heltidsekvivalent etter næring[2] og utdanningsgrupper[3]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent av samme tidspunkt året før							Samlet vekst	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004
Industri i alt	100	7,2	4,7	4,4	4,2	6,4	3,8	3,6	39,7	333 100
Utdanning på grunnskolenivå	13	7,1	3,1	4,1	3,5	5,6	3,2	2,9	33,4	285 900
Utdanning på videregående skolenivå	67	7,3	4,3	4,2	4,0	5,7	1,4	3,7	34,8	306 900
Av dette										
Fagutdanning[5]	27	7,7	5,1	4,4	4,3	5,3	4,0	3,2	39,3	323 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	13	8,9	6,8	5,4	5,1	6,6	2,4	2,6	44,2	432 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	5	9,3	5,9	6,0	5,3	7,5	2,1	2,2	44,9	542 100
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3	4,2	1,1	1,0	2,2	6,8	4,7	1,2	23,2	287 900
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[10]	100	7,2	4,9	4,3	4,6	6,0	2,9	3,5	38,7	323 600
Utdanning på grunnskolenivå	9	7,1	5,0	4,0	4,5	5,7	3,6	3,6	38,5	308 300
Utdanning på videregående skolenivå	76	7,1	5,1	4,7	4,9	5,7	2,8	3,1	38,7	300 200
Av dette										
Fagutdanning[5]	44	8,5	6,8	5,3	5,7	6,2	2,5	4,0	46,1	326 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	8	5,4	4,6	4,7	5,3	7,4	3,2	2,3	37,9	427 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2	0,1	3,1	6,3	4,7	5,4	6,6	-0,1	29,0	536 700
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	6	6,3	4,0	1,9	4,1	5,2	5,8	1,1	32,0	300 400
Varehandel i alt	100	6,9	4,6	4,6	5,7	4,8	3,1	3,3	37,8	319 600
Utdanning på grunnskolenivå	12	6,4	4,0	2,8	8,1	2,6	2,5	5,1	35,9	288 000
Utdanning på videregående skolenivå	71	6,0	4,5	4,8	5,2	4,0	2,9	3,0	34,6	301 500
Av dette										
Fagutdanning[5]	13	7,5	6,0	5,8	6,0	4,2	4,4	2,9	42,9	314 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	12	9,9	6,2	6,7	7,4	5,4	1,3	0,7	43,9	411 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	2	10,8	6,2	4,3	8,6	4,4	3,8	-4,4	37,9	500 000
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3	-0,2	-1,0	0,6	4,3	6,3	-2,1	7,5	15,8	283 400
Finanstjenester i alt[6]	100	8,1	4,0	5,1	6,7	6,0	2,9	4,2	43,1	419 200
Utdanning på grunnskolenivå	3	8,3	3,1	4,9	5,6	7,0	3,3	5,1	43,7	350 400
Utdanning på videregående skolenivå	57	7,4	4,1	4,1	4,5	6,7	1,9	5,0	38,8	364 400

Tabell 7.17 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for alle ansatte per heltidsekvivalent etter næring[2] og utdanningsgrupper[3]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent av samme tidspunkt året før							Samlet vekst	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004
Av dette										
Fagutdanning[5]	3	9,0	2,3	5,0	4,7	6,2	4,6	3,6	41,2	357 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	32	7,6	2,7	5,5	6,6	3,8	2,6	2,8	35,9	477 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	7	6,9	0,9	9,3	7,7	4,0	1,3	4,0	39,2	600 200
Statsansatte[7]	100	8,5	2,4	7,3	4,9	6,5	3,2	4,1	43,2	344 000
Utdanning på grunnskolenivå	3	7,6	2,5	4,4	4,5	4,1	1,8	4,2	32,9	280 600
Utdanning på videregående skolenivå	35	8,1	1,7	6,0	4,4	5,9	2,3	3,6	36,7	304 200
Av dette										
Fagutdanning[5]	5	9,7	2,3	5,5	4,1	5,9	2,1	3,1	37,3	297 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	29	7,9	2,2	6,3	4,5	6,1	1,5	3,8	36,9	339 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	31	7,3	2,3	5,6	4,3	6,6	2,3	3,6	36,7	402 900
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2	7,1	1,5	9,3	6,0	5,4	2,0	3,7	40,5	354 500
Skoleverket	100	8,6	1,9	9,7	4,3	10,7	2,4	3,9	49,1	363 900
Utdanning på grunnskolenivå	0	10,7	0,9	8,3	3,4	7,4	2,9	8,9	50,7	307 700
Utdanning på videregående skolenivå	5	9,0	2,6	9,1	5,0	10,6	3,0	4,9	53,2	322 700
Av dette										
Fagutdanning[5]	1	9,6	1,3	10,4	4,1	8,8	1,8	6,2	50,1	339 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	84	8,8	1,7	9,6	4,3	10,7	2,3	3,9	48,9	360 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	11	7,0	2,5	9,7	3,9	10,0	1,8	3,6	44,9	405 500
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	1	9,3	1,8	9,9	1,4	11,4	1,0	5,8	47,5	326 700
Kommune- og fylkeskommune[8]	100					6,9	2,8	5,1	15,4	293 000
Utdanning på grunnskolenivå	9					7,8	2,0	4,9	15,3	258 500
Utdanning på videregående skolenivå	57					7,3	2,3	4,9	15,1	273 500
Av dette										
Fagutdanning[5]	12					8,0	2,1	4,9	15,7	273 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	28					6,2	2,9	5,2	15,0	324 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år[9]	4					5,0	2,9	4,4	12,9	388 500
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	2					4,0	3,1	4,8	12,4	288 200

Tabell 7.17 Gjennomsnittlig lønnsvekst fra året før og årslønn[1] per 1.9/1.10 for alle ansatte per heltidsekvivalent etter næring[2] og utdanningsgrupper[3]. Kroner og prosent. 1997-2004

	Andeler[4]	Vekst i prosent av samme tidspunkt året før							Samlet vekst	Årslønn[1] 1.9/1.10
	2004	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	1997-2004	2004
Helseforetak	100						5,3	4,3	-	349 400
Utdanning på grunnskolenivå	4						1,8	3,5	-	261 200
Utdanning på videregående skolenivå	33						1,8	3,6	-	278 000
Av dette										
Fagutdanning[5]	5						2,2	5,0	-	278 100
Universitets- eller høyskole-utdanning, til og med 4 år	49						3,6	3,2	-	334 200
Universitets- eller høyskole-utdanning, lengre enn 4 år[9]	12						12,0	0,9	-	579 300
Uoppgitt eller ingen fullført utdanning	3						7,3	6,2	-	416 600

[1] Gjennomsnittlig årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1.9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 3.1, dvs avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
[2] NOS Standard for næringsgrupper
[3] NOS Standard for utdanningsgruppering
[4] Andeler av utvalget i den enkelte næring
[5] Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
[6] Omfatter bank og forsikring og annen finansiell tjenesteyting. Nye tall for 2001. Endring fra 2000 til 2001 er basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall, mens endring mellom 2001 og 2002 er basert på nye tall for 2001.
[7] Eksklusive statlige sykehus fra og med veksttallet for 2002.
[8] Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. veksttallet for 2002.
[9] Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger til og med 2001
[10] Nye tall for 2003. Endring fra 2002 til 2003 basert på tidligere publiserte sammenlignbare tall mens endring mellom 2003 og 2004 er basert på nye tall for 2003.

Kilde: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 7.18 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på næring[1] og utdanning[2], herunder fagutdanning[3]. Heltidsansatte. 1997-2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Årslønn menn[7] 1.9/1.10 2004	Årslønn kvinner[7] 1.9/1.10 2004
Industri i alt	86,7	86,8	86,9	88,0	88,2	88,2	87,8	88,5	343 100	303 500
Utdanning på grunnskolenivå	87,8	88,1	89,1	88,8	88,9	89,1	88,3	89,6	294 500	263 800
Utdanning på videregående skolenivå	88,5	87,8	88,3	89,8	89,4	89,6	89,2	89,4	321 100	286 900
Av dette:										
Fagutdanning[3]	91,1	89,6	91,3	92,4	92,1	92,3	90,5	89,8	325 700	292 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	80,3	81,8	82,1	82,2	83,2	83,8	83,3	82,5	454 900	375 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	83,8	81,7	79,7	80,6	82,9	81,4	81,4	81,3	565 000	459 200
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt[10]	95,0	91,3	92,2	94,2	94,7	93,8	95,4	97,4	324 600	316 300
Utdanning på grunnskolenivå	92,0	91,1	90,3	89,1	92,9	85,9	85,9	92,3	310 500	286 500
Utdanning på videregående skolenivå	95,7	91,1	92,0	94,2	93,6	93,4	93,4	95,5	316 100	302 000
Av dette:										
Fagutdanning[3]	92,9	88,4	91,1	88,5	92,4	90,7	88,9	90,9	327 400	297 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	82,1	79,8	79,6	82,4	84,3	78,5	84,6	84,6	437 700	370 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	78,6	82,4	78,1	79,5	79,4	81,0	85,8	87,2	544 300	474 800
Varehandel i alt	81,4	80,6	81,9	81,5	82,8	83,6	84,5	85,1	352 400	299 800
Utdanning på grunnskolenivå	82,7	82,9	83,5	84,1	84,6	85,4	85,4	86,0	317 700	273 200
Utdanning på videregående skolenivå	82,7	82,5	83,2	82,7	84,0	84,2	85,3	85,6	332 800	285 000
Av dette:										
Fagutdanning[3]	84,7	84,2	85,4	86,9	86,0	85,3	86,2	87,2	322 500	281 200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	74,5	75,3	77,0	76,7	75,8	77,8	78,0	78,4	462 400	362 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	79,2	76,9	82,3	78,7	81,1	81,0	86,2	87,3	525 000	458 300
Finanstjenester i alt[4]	74,4	74,2	75,2	75,1	73,1	73,4	72,9	73,3	487 600	357 400
Utdanning på grunnskolenivå	82,5	81,6	82,7	82,7	81,7	79,4	77,4	77,4	414 600	321 000
Utdanning på videregående skolenivå	79,8	79,7	79,9	80,3	79,2	78,6	78,7	78,8	418 200	329 500

Tabell 7.18 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på næring[1] og utdanning[2], herunder fagutdanning[3]. Heltidsansatte. 1997-2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Årslønn menn[7] 1.9/1.10 2004	Årslønn kvinner[7] 1.9/1.10 2004
Av dette:										
Fagutdanning[3]	82,3	78,8	81,5	80,1	78,5	79,9	80,5	81,6	388 100	316 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	76,1	76,5	78,5	78,7	75,2	76,0	74,9	75,6	529 800	400 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	75,5	75,4	79,5	77,9	78,5	78,2	80,3	78,9	639 800	504 600
Statsansatte i alt[5]	89,9	89,6	89,7	88,6	88,9	89,2	88,7	90,3	361 400	326 200
Utdanning på grunnskolenivå	93,2	92,7	92,9	92,8	91,6	92,6	91,7	93,6	294 000	275 100
Utdanning på videregående skolenivå	90,6	90,2	90,4	88,2	89,0	88,5	87,9	89,9	321 200	288 600
Av dette:										
Fagutdanning[3]	89,7	88,6	89,0	87,6	89,0	89,0	88,0	90,2	305 500	275 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	93,2	93,1	93,0	91,5	91,3	91,2	91,9	94,2	350 400	330 000
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	91,6	91,6	90,7	89,8	90,1	90,2	90,4	90,8	419 100	380 700
Skoleverket i alt	93,6	93,7	94,1	94,0	94,5	95,4	95,7	96,4	374 200	360 600
Utdanning på grunnskolenivå		88,0	89,0	95,9	98,3	92,4	93,3	96,6	313 700	303 200
Utdanning på videregående skolenivå	87,3	88,0	90,3	89,8	91,0	91,4	93,1	92,1	337 500	310 900
Av dette:										
Fagutdanning[3]	84,0	83,9	87,4	87,7	89,1	87,9	88,6	86,5	348 000	300 900
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	95,0	94,9	95,2	95,1	95,5	96,4	96,6	97,3	368 600	358 800
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år	95,0	95,0	94,9	95,2	95,7	95,9	96,3	96,6	413 900	399 600
Kommune og fylkeskommune i alt[8] *(Heltidsansatte)*	87,9	87,6	87,3	87,9	87,6	92,4	92,8	92,3	317 100	292 800
Utdanning på grunnskolenivå	93,0	92,8	92,2	91,9	92,7	92,7	92,5	92,1	275 200	253 300
Utdanning på videregående skolenivå	91,2	92,8	92,9	92,8	93,3	92,9	93,5	93,0	287 900	267 600
Av dette:										
Fagutdanning[3]	90,1	93,1	93,5	92,5	92,2	92,2	92,3	91,5	285 600	261 400
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år	90,4	92,0	92,2	93,2	92,3	91,7	91,8	91,5	350 000	320 100
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år[6]	86,8	85,3	85,9	85,7	85,4	92,1	91,1	91,3	406 800	371 400

Tabell 7.18 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på næring[1] og utdanning[2], herunder fagutdanning[3]. Heltidsansatte. 1997-2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Årslønn menn[7] 1.9/1.10 2004	Årslønn kvinner[7] 1.9/1.10 2004
Kommune og fylkeskommune i alt[8]										
(Heltid + deltidsansatte)					90,2	91,4	91,7	91,4	313 400	286 500
Utdanning på grunnskolenivå					91,4	93,2	93,2	92,9	273 500	253 900
Utdanning på videregående skolenivå					93,4	94,4	94,9	94,6	285 400	270 000
Av dette:										
Fagutdanning[3]					94,2	93,9	94,1	93,4	285 300	266 500
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år					92,0	92,5	92,6	91,9	345 600	317 700
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år[6]					91,2	91,7	90,7	91,3	404 500	369 500
Helseforetak										
(Heltidsansatte)					76,8	77,7	75,1	75,1	436 200	327 700
Utdanning på grunnskolenivå					92,3	92,3	93,1	92,0	276 900	254 800
Utdanning på videregående skolenivå					90,8	91,8	91,2	90,3	298 700	269 700
Av dette:										
Fagutdanning[3]					-	89,9	89,5	87,8	297 600	261200
Universitets- eller høyskoleutdanning, til og med 4 år					95,3	95,4	94,5	93,5	351 600	328 600
Universitets- eller høyskoleutdanning, lengre enn 4 år					82,8	81,4	80,1	79,1	640 400	506 400

[1] NOS Standard for næringsgrupper. Jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997-2001), Oslo kommune (1997-1999) og lønnet husarbeid er imidlertid ikke inkludert i statistikkgrunnlaget
[2] NOS Standard for utdanningsgruppering.
[3] Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
[4] Nye tall for 2001.
[5] Eksklusive statlige sykehus f.o.m. 2002. Tallene for 2004 er eksklusive forsvaret
[6] Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger.
[7] Gjennomsnittlig årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1/9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 3.1, dvs. avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
[8] Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget. Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. 2002.

Kilde: SSB og Beregningsutvalget

Tabell 7.19 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning[2], herunder fagutdanning[3] og næring[1]. Heltidsansatte. 1997-2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Årslønn[7] 1.9/1.10 menn 2004	Årslønn[7] 1.9/1.10 kvinner 2004
Utdanning på grunnskolenivå										
Industri i alt	87,8	88,1	89,1	88,8	88,9	89,1	88,3	89,6	294 500	263 800
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	92,0	91,1	90,3	89,1	92,9	85,9	85,9	92,3	310 500	286 500
Varehandel i alt	82,7	82,9	83,5	84,1	84,6	85,4	85,4	86,0	317 700	273 200
Finanstjenester i alt[4]	82,5	81,6	82,7	82,7	81,7	79,4	77,4	77,4	414 600	321 000
Skoleverket i alt		88,0	89,0	95,9	98,3	92,4	93,3	96,6	313 700	303 200
Staten i alt[5]	93,2	92,7	92,9	92,8	91,6	92,6	91,7	93,6	294 000	275 100
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	93,0	92,8	92,2	91,9	92,7	92,7	92,5	92,1	275 200	253 300
Helseforetak					92,3	92,3	93,1	92,0	276 900	254 800
Utdanning på videregående skolenivå										
Industri i alt	88,5	87,8	88,3	89,8	89,4	89,6	89,2	89,4	321 100	286 900
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	95,7	91,1	92,0	94,2	93,6	93,4	93,4	95,5	316 100	302 000
Varehandel i alt	82,7	82,5	83,2	82,7	84,0	84,2	85,4	85,6	332 800	285 000
Finanstjenester i alt[4]	79,8	79,7	79,9	80,3	79,2	78,6	78,7	78,8	418 200	329 500
Skoleverket i alt	87,3	88,0	90,3	89,8	91,0	91,4	93,1	92,1	337 500	310 900
Staten i alt[5]	90,6	90,2	90,4	88,2	89,0	88,5	87,9	89,9	321 200	288 600
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	91,2	92,8	92,9	92,8	93,3	92,9	93,5	93,0	287 900	267 600
Helseforetak					90,8	92,0	91,2	90,3	298 700	269 700
Utdanning på videregående skolenivå herav fagutdanning										
Industri i alt	91,1	89,6	91,3	92,4	92,1	92,3	90,5	89,8	325 700	292 500
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	92,9	88,4	91,1	88,5	92,4	90,7	88,9	90,9	327 400	297 600
Varehandel i alt	84,7	84,2	85,4	86,9	86,0	85,3	86,2	87,2	322 500	281 200
Finanstjenester i alt[4]	82,3	78,8	81,5	80,1	78,5	79,9	80,5	81,6	388 100	316 600
Skoleverket i alt	84,0	83,9	87,4	87,7	89,1	87,9	88,6	86,5	348 000	300 900
Staten i alt[5]	89,7	88,6	89,0	87,6	89,0	89,0	88,0	90,2	305 500	275 600
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	90,1	93,1	93,5	92,5	92,2	92,2	92,3	91,5	285 600	261 400
Helseforetak						89,9	89,5	87,8	297 600	261 200
Universitets- eller høgskoleutdanning, til og med 4 år										
Industri i alt	80,3	81,8	82,1	82,2	83,2	83,8	83,3	82,5	454 900	375 500
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	82,1	79,8	79,6	82,4	84,3	78,5	84,6	84,6	437 700	370 100

Tabell 7.19 Kvinners lønn som andel av menns fordelt på utdanning[2], herunder fagutdanning[3] og næring[1]. Heltidsansatte. 1997-2004

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Årslønn[7] 1.9/1.10 menn 2004	Årslønn[7] 1.9/1.10 kvinner 2004
Varehandel i alt	74,5	75,3	77,0	76,7	75,8	77,8	78,0	78,4	462 400	362 700
Finanstjenester i alt[4]	76,1	76,5	78,5	78,7	75,2	76,0	74,9	75,6	529 800	400 400
Skoleverket i alt	95,0	94,9	95,2	95,1	95,5	96,4	96,6	97,3	368 600	358 800
Staten i alt[5]	93,2	93,1	93,0	91,5	91,3	91,2	91,9	94,2	350 400	330 000
Kommune og fylkeskommune i alt[8]	90,4	92,0	92,2	93,2	92,3	91,7	91,8	91,5	350 000	320 100
Helseforetak					95,3	95,4	94,5	93,5	351 600	328 600
Universitets- eller høgskoleutdanning, lengre enn 4 år										
Industri i alt	83,8	81,7	79,7	80,6	82,9	81,4	81,4	81,3	565 000	459 200
Bygge- og anleggsvirksomhet i alt	78,6	82,4	78,1	79,5	79,4	81,0	85,8	87,2	544 300	474 800
Varehandel i alt	79,2	76,9	82,3	78,7	81,1	81,0	86,2	87,3	525 000	458 300
Finanstjenester i alt[4]	75,5	75,4	79,5	77,9	78,5	78,2	80,3	78,9	639 800	504 600
Skoleverket i alt	95,0	95,0	94,9	95,2	95,7	95,9	96,3	96,6	413 900	399 600
Staten i alt[5]	91,6	91,6	90,7	89,8	90,1	90,2	90,4	90,8	419 100	380 700
Kommune og fylkeskommune i alt[8,6]	86,8	85,3	85,9	85,7	85,4	92,1	91,1	91,3	406 800	371 400
Helseforetak					82,8	81,4	80,1	79,1	640 400	506 400

[1] NOS Standard for næringsgrupper. Jordbruk, skogbruk, fiske, hotell og restaurantvirksomhet (1997-2001), Oslo kommune (1997-1999) og lønnet husarbeid er imidlertid ikke inkludert i statistikkgrunnlaget.
[2] NOS Standard for utdanningsgruppering
[3] Som fagutdannet regnes: a) alle som har fagutdanning med godkjent fagbrev eller svenneprøve i henhold til Lov om fagopplæring i arbeidslivet som fullførte utdanning i henhold til register for befolkningens høyeste utdanning (BHU), og b) alle som har bestått teknisk fagskole som høyeste fullførte utdanning i henhold til register for BHU.
[4] Nye tall fra 2001.
[5] Eksklusive statlige sykehus f.o.m. 2002. Tallene for 2004 er eksklusive forsvaret
[6] Omfatter godtgjørelse for tariffestet utvidet arbeidstid for leger
[7] Gjennomsnittlig årslønn ut fra registrert månedslønn i lønnsstatistikken per 1/9/1.10, dvs. månedslønn 1.9/1.10*12. Må ikke forveksles med årslønn for eksempel i tabell 3.1 som viser gjennomsnittlig årslønn for året. Lønnsbegrepet i denne tabellen er det samme som i tabell 3.1, dvs. avtalt lønn, uregelmessig tillegg og bonus, men eksklusiv overtid.
[8] Ansatte i kraftforsyning og undervisningspersonell i skoleverket er ikke med i statistikkgrunnlaget. Ansatte i somatiske eller psykiatriske sykehus er ikke inkludert f.o.m. 2002.

Kilde: SSB og Beregningsutvalget